

GASO

GĀZES APGĀDES SISTĒMAS
OPERATORS

Vides ietekmes izvērtējums

Rīga, 2025

Akciju sabiedrība "Gaso"

Reģistrācijas vieta	Rīga, Latvija
Reģistrēts	2017. gada 1. decembrī Komercreģistrā
Reģistrācijas numurs	40203108921
Adrese	Vagonu iela 20, Rīga, Latvija, LV-1009
Interneta mājaslapa	www.gaso.lv

Dokuments

Reģistrācijas Nr.1.1-11/3433 (11.12.2025.)
Izskatīts 2025. gada 11. decembra Valdes sēdē, prot. Nr.49 (2025)

Dokumenta publicēšana

Vides ietekmes izvērtējums tiek publicēts GASO interneta tīmekļa vietnē www.gaso.lv sadaļā "Par uzņēmumu".

Kontaktpersona

Vinsents Makaris
Korporatīvās pārvaldības atbilstības vadītājs
t.+371 67 369 144, vinsents.makaris@gaso.lv

Saturs

Vides ietekmes izvērtējuma mērķis un pielietojums	7
GASO vides ietekmes kopsavilkums	7
GASO siltumnīcefekta gāzu pēdas nospiedums	7
GASO	8
GASO pakalpojumi	8
Dabaszāze un biometāns	9
Sadales sistēma.....	9
Vispārīgais regulējums vides aizsardzības jomā	11
Ieinteresēto pušu vajadzības un vēlnes	12
Likumdevējs un izpildvara	12
Ministrijas un uzraugošās iestādes	12
Gāzes lietotāji.....	12
Sabiedrība kopumā.....	13
Biometāna ražotāji.....	13
GASO īpašnieki.....	13
Darbinieki.....	14
Pielāgošanās klimata pārmaiņām	14
Gaisa temperatūra.....	14
Nokrišņi.....	14
Vējš un vētras.....	15
Jūras līmenis un krasta izmaiņas	15
Klimata izmaiņu ietekme uz enerģētisko biomasu.....	15
Politiskā nestabilitāte pasaulē	15
Eiropas zaļais kurss	16
Metāna emisiju samazināšana	16
Energoefektivitāte	17
Ekodizains	18
Aprites ekonomika	18
Dabaszāžu nodoklis, emisiju kvotu sistēma un akcīzes nodoklis	18
Atjaunīgie energoresursi	20
Atomenerģētika	23
Alternatīvās autotransporta un kuģu degvielas	23
Zaļais publiskais iepirkums	24
Ilgtspējīgi ieguldījumi un taksonomija.....	25
Ilgtspējas ziņošana.....	26
Pienācīga rūpība attiecībā uz ilgtspēju	27
Latvijas vides politika	28
Latvijas mērķu kopsavilkums.....	28
Latvijas Nacionālais enerģētikas un klimata plāns 2021.-2030. gadam.....	29
Biometāns.....	30
Sintētiskais metāns un ūdeņradis.....	30
Gāzes iekārtu uzstādīšana.....	30
Autotransports	30
Starptautiskās organizācijas	31
GASO vides ietekmes jomas	32
SADALES SISTĒMAS BŪVNICĪBAS IETEKME UZ VIDI	32
REGULĒJUMS UN VIDES PRASĪBAS	32
Inženiertīklu būvniecība	32
Sadales gāzesvadu un saistīto objektu būvniecība	33
Pievadu būvniecība.....	33
Iekšējo inženiertīklu būvniecība.....	34
Sadales sistēmas objektu nojaukšana	34
Vispārīgās plānošanas un vides prasības	34
Būvniecības organizēšana, atkritumi, trokšņi un piesārņojums.....	35

Atmežošana un koku ciršana	36
Kaitējums aizsargājamām teritorijām, sugām un biotopiem	37
Sezonālie ierobežojumi	38
Zemes kategorijas un aizsargājamās teritorijas	38
Sadales infrastruktūras iekļaušana plānošanas dokumentos	40
Sabiedrībai nozīmīgu interešu projekti	41
Sabiedrības iesaiste	41
Vides ietekmes izvērtējumu veidi	42
Vides ietekmes izvērtējums, būvējot sadales sistēmu	43
FAKTISKĀ IETEKME UN RISKI	45
Būvniecības apmēri	45
Faktiskās novietnes	45
Cauruļvadi	46
Būvniecības atkritumi un piesārņojums	46
Vides ietekmes izvērtējums	46
Kaitējums īpaši aizsargājamām sugām un biotopiem	46
Atmežošana un koku ciršana	47
VIDES IETEKMES SAMAZINĀŠANAS POTENCIĀLS	47
SADALES SISTĒMAS EKSPLUATĀCIJAS IETEKME UZ VIDI	48
REGULĒJUMS UN VIDES PRASĪBAS	48
Inženiertīklu remontdarbi, pārvietošana un nojaukšana	48
Sadales gāzesvadu un saistīto objektu remonts	48
Pievadu remonts	49
Iekšējo inženiertīklu remonts	49
Avārijas un avāriju situācijas	49
Atbildības dalījums par inženiertīklu ekspluatāciju un avārijas situācijām	50
Vispārīgās plānoto remontdarbu vides prasības	51
Remontdarbi un avārijas īpaši aizsargājamās teritorijās	51
Aizsargjoslas	52
Koku ciršana aizsargjoslās un ārpus tām	53
Koku ciršana aizsargājamās teritorijās	56
FAKTISKĀ IETEKME UN RISKI	56
Sadales sistēmas remontdarbi	56
Sadales sistēmas avārijas	56
Aizsargjoslas	57
Koku ciršana	57
VIDES IETEKMES SAMAZINĀŠANAS POTENCIĀLS	58
GĀZES EMISIJA GASO SADALES SISTĒMĀ	58
REGULĒJUMS UN VIDES PRASĪBAS	58
Vispārīgās prasības metānam	58
Vispārīgās prasības CO ₂	58
Vispārīgās prasības citām vielām	59
Noplūžu atklāšanas un novēršanas programma	59
Gāzes dedzināšana lāpā	59
Emisiju monitorings	59
Dabas resursu nodoklis	59
FAKTISKĀ IETEKME UN RISKI	60
Siltumnīcefekts	60
Gāzes emisija	60
Metāns	61
Oglekļa dioksīds (CO ₂)	61
Nemetāna gaistošie organiskie savienojumi	62
Odorants	62
Dabas resursu nodoklis	63
VIDES IETEKMES SAMAZINĀŠANAS POTENCIĀLS	63
Difūzās emisijas	63
Remontdarbu gāzes emisijas	63

Avāriju gāzes emisijas	63
VIDES IETEKME LIETOTĀJU OBJEKTOS	64
REGULĒJUMS UN VIDES PRASĪBAS	64
GASO pienākumi energoefektivitātes uzlabošanā pie gala lietotājiem.....	64
GASO pienākumi lietotāju gāzes emisiju monitoringā	64
Atļauja veikt piesārņojošo darbību	65
Gāzes emisija lietotāju sistēmās	65
Dabas resursu nodoklis un emisiju kvotas.....	66
Akcīzes nodoklis	67
Ēku energoefektivitāte.....	67
Gāzes iekārtu ekodizains	67
Mini un mazas jaudas iekārtu ekodizains	69
Vidējas un lielas jaudas iekārtu ekodizains	69
Transports.....	69
FAKTISKĀ IETEKME UN RISKI	70
Gāzes emisija lietotāju īpašumā	70
Metāna emisija, darbinot iekārtas.....	71
Energijas ražošanas efektivitāte	71
Oglekļa dioksīds (CO ₂).....	74
NMGOS, CO, NO _x , SO ₂ un daļiņu piesārņojums	76
Smagie metāli, benzopirēns u.c. vielas.....	78
Autotransports	80
VIDES IETEKMES SAMAZINĀŠANAS POTENCIĀLS	80
GASO SAIMNIECĪBAS RADĪTAIS GAISA PIESĀRŅOJUMS	81
REGULĒJUMS UN VIDES PRASĪBAS	81
Energijas ražošana.....	81
Autotransports	81
Auto remontdarbnīca.....	82
Kondicionēšana (fluorējošās gāzes)	82
FAKTISKĀ IETEKME UN RISKI	83
GASO energobilance.....	83
Energijas ražošana.....	83
Energijas iepirkšana.....	84
Autotransports	85
Mehānismi.....	85
Auto remontdarbnīca.....	85
Kondicionēšana (fluorējošās gāzes)	85
VIDES IETEKMES SAMAZINĀŠANAS POTENCIĀLS	85
GASO SAIMNIECĪBAS ENERGOEFEKTIVITĀTE UN ENERGOPATĒRIŅŠ.....	85
REGULĒJUMS UN VIDES PRASĪBAS	86
Vispārīgā energoefektivitāte.....	86
Energijas ražošana.....	86
Ēku energoefektivitāte.....	86
Elektroenerģiju patērējošās iekārtas	86
Autotransports	87
FAKTISKĀ IETEKME UN RISKI	87
Energopārvaldība.....	87
Energijas ražošana.....	88
Ēku energoefektivitāte.....	88
Elektroenerģiju patērējošās iekārtas	88
Autotransports	89
VIDES IETEKMES SAMAZINĀŠANAS POTENCIĀLS	90
Energijas ražošana.....	90
Ēku energoefektivitāte.....	90
Elektroenerģiju patērējošās iekārtas	90
Autotransports	91
GASO IEPIRKTO PREČU UN RADĪTO ATKRITUMU APSAIMNIEKOŠANA	91

REGULĒJUMS UN VIDES PRASĪBAS	92
Atkritumu apsaimniekošanas sistēma Latvijā	92
Vispārīgās prasības	92
Sadzīves atkritumi	92
Dalītā atkritumu savākšana un pārstrāde	92
Lielgabarīta sadzīves atkritumi	93
Ražošanas atkritumi	93
Būvniecības atkritumi	93
Videi kaitīgās preces	94
No ārvalstīm ievestās videi kaitīgās preces un iepakojums	95
Bīstamie atkritumi	95
Baterijas un akumulatori	96
Elektrisko un elektronisko iekārtu atkritumi	96
Autoparka ekspluatācijas atkritumi	96
Ārstniecības iestādes atkritumi	97
Dabas resursu nodoklis	97
FAKTISKĀ IETEKME UN RISKI	98
GASO radītie atkritumi	98
Atkritumu šķirošana un dalītā nodošana	98
Iepakojums	99
Ārvalstīs iegādātie videi kaitīgie materiāli	99
Sadzīves atkritumi	99
Bioloģiskie atkritumi no ēdināšanas uzņēmuma	100
Saimniecības būvniecības atkritumi	100
Sadales sistēmas būvniecības atkritumi	100
Bīstamie atkritumi	100
Videi kaitīgie atkritumi	101
VIDES IETEKMES SAMAZINĀŠANAS POTENCIĀLS	101
GASO ŪDENS PATĒRIŅŠ UN PIESĀRŅOJUMS.....	102
REGULĒJUMS UN VIDES PRASĪBAS	102
Ūdens apgādes sistēma Latvijā	102
Vides aizsardzības prasības	102
Ūdens patēriņš un uzskaitē	102
Auto remontdarbnīcas piesārņojums	103
FAKTISKĀ IETEKME UN RISKI	103
Sadales sistēmas būvniecība un ekspluatācija	103
Cilvēku un sadzīves vajadzības	103
Autoremontdarbnīca un automazgātava	103
Kopējais ūdens patēriņš	103
VIDES IETEKMES SAMAZINĀŠANAS POTENCIĀLS	104
BĪSTAMĀS IEKĀRTAS	104
REGULĒJUMS UN VIDES PRASĪBAS	104
Bīstamās iekārtas	104
GASO pienākumi	104
Bīstamo iekārtu avārijas	104
FAKTISKĀ IETEKME UN RISKI	105
GASO ekspluatētās bīstamās iekārtas	105
GASO ekspluatēto bīstamo iekārtu avārijas	105
VIDES IETEKMES SAMAZINĀŠANAS POTENCIĀLS	105

Vides ietekmes izvērtējuma mērķis un pielietojums

GASO Vides ietekmes izvērtējuma galvenais mērķis ir visaptveroši novērtēt esošo un potenciālo GASO darbības vides ietekmi, identificējot unikālas vidi ietekmējošas aktivitātes un tām raksturīgos vides aspektus (aktivitātes mijiedarbības ar vidi) un vides ietekmes (vides aspekta mijiedarbības ar vidi rezultāti), kā arī izvērtēt GASO vides ietekmi regulējošo normatīvu bāzi.

Identificēto vides aktivitāšu un ietekmju detalizēta un regulāra mērīšana, vērtēšana un vadīšana un detalizēta atbilstību prasību uzskaitē būtiskām ietekmēm tiek veikta GASO Vides pārvaldības sistēmas ietvarā. Vides pārvaldības sistēmas rezultāti un atbilstības novērtējums tiek iekļauti ikgadējā GASO Vides pārvaldības sistēmas Pārvaldības pārskatā un GASO Ilgtspējas ziņojumā.

Vides ietekmes izvērtējums ir nozīmīgs arī GASO Vides politikas principu un GASO Klimata neitralitātes plāna izstrādei, jo minētie dokumenti balstās uz konstatēto GASO vides ietekmi.

GASO vides ietekmes kopsavilkums

Valsts mērogā lielākā vides ietekme visā gāzes izmantošanas ciklā rodas pie gala patērētājiem, kur rodas gāzes zudumi iekšējās gāzesvadu sistēmās un iekārtās un kur gāze tiek dedzināta un atmosfērā nokļūst oglekļa dioksīda (turpmāk – CO₂) un slāpekļa oksīdu (turpmāk – NO_x) izmeši. Savukārt GASO īpašumā esošās sadales sistēmas metāna emisijas rada mazāk nekā 0.1% no kopējām Latvijas siltumnīcefektu izraisošo gāzu emisijām (CO₂ ekv). Kopumā, vērtējot faktiskos kaitīgos izmešus, gāze kā produkts ir videi draudzīgāks kurināmais, un, aizstājot citas kurināmo alternatīvas, gāze uzlabo vides kvalitāti.

GASO saimnieciskajai darbībai ir trīs galvenās vides ietekmes jomas – metāna (gāzes) emisija atmosfērā no sadales sistēmas, enerģijas ražošana saimniecības vajadzībām (katlumājas, koģenerācija, lokālie katli) un energoresursu patēriņš (ēku apsildē, autotransportā un elektroierīcēs). Ņemot vērā GASO darbības profilu, darbinieku skaitu, autoparka lielumu un telpu platības, GASO rada arī nozīmīgu atkritumu daudzumu. Sadales sistēmas būvniecībai un remontdarbiem ir salīdzinoši maza vides ietekme, bet vienlaikus sadales sistēmas būvniecībai ir viskomplicētākās vides prasības.

Sadales sistēmā netiek izmantotas lieljaudas iekārtas kā, piemēram, gāzes pārvades sistēmās vai krātuvēs, kur spiediena nodrošināšanai izmanto iekšdedzes dzinējus vai turbīnas, tādēļ lielākie CO₂ izmeši GASO rodas no siltumenerģijas un elektroenerģijas ražošanas pašpatēriņa vajadzībām un autotransporta lietošanas. Tomēr, vērtējot siltumnīcefekta ietekmi, tieši gāzes noplūde no sadales sistēmas rada vislielāko vides ietekmi, jo metānam ir ievērojami lielāka ietekme uz siltumnīcefekta veidošanos nekā CO₂.

Sadales sistēmas ekspluatācijā netiek izmantotas kaitīgas ķīmikālijas un neveidojas atmosfēru piesārņojošas vielas, kā arī netiek izmantoti dabas resursi un nerodas nozīmīgs atkritumu daudzums.

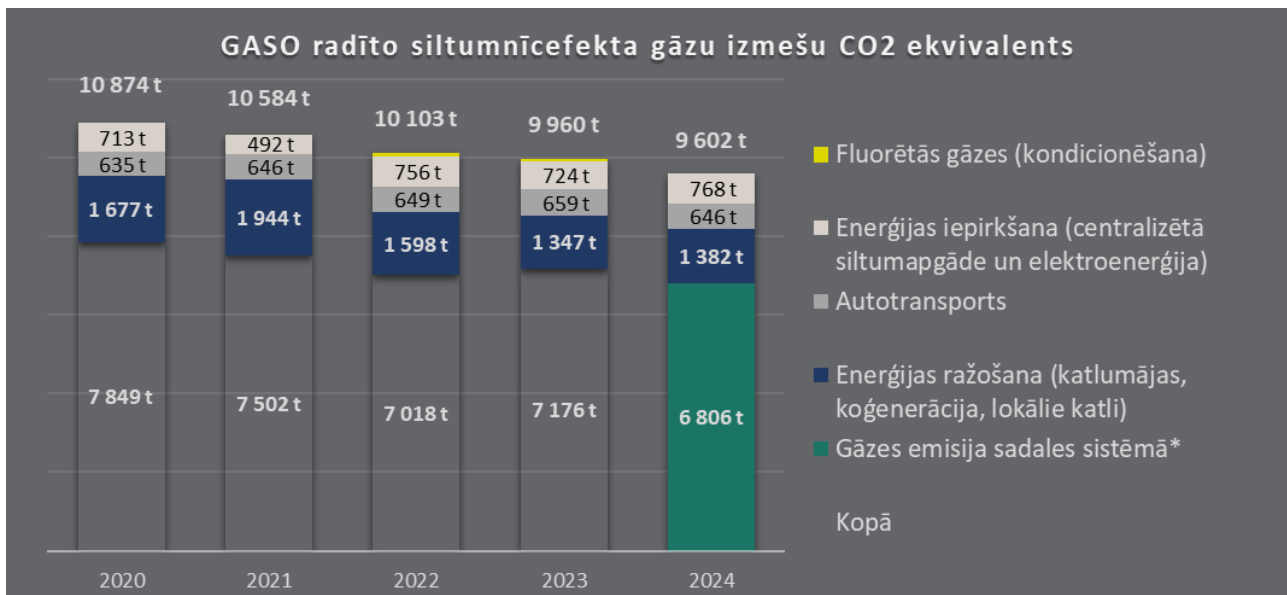
Kopumā GASO lielākās raizes ir metāna emisiju ierobežošana, savukārt citās jomās GASO ietekme uz vidi ir salīdzinoši neliela.

GASO siltumnīcefekta gāzu pēdas nospiedums

Gāzes emisija no sadales sistēmas ir būtiskākais GASO siltumnīcefektu izraisošo gāzu emisijas faktors jeb “siltumnīcefekta gāzu pēdas nospiedums”. Turklāt tieši metāns, kuram Saskaņā ar starptautu klimata pārmaiņu paneļa (*Intergovernmental Panel on Climate Change* jeb *IPCC*) novērtējumu ietekme uz siltumnīcefektu 100 gadu nogrieznī tiek vērtēta 28 reizes lielāka (salīdzinot emitētās gāzes svaru) nekā no CO₂, ir būtiskākais faktors, ņemot vērā tā koncentrāciju gāzē.

Tomēr kopējais GASO radītais CO₂ ekvivalenta izmešu apjoms Latvijas kontekstā ir maznozīmīgs un atbilst aptuveni 0,1% no kopējām Latvijas siltumnīcefekta gāzu emisijām vai 0,7% no Latvijas enerģētikas sektorā radītajām emisijām.¹

¹ Eurostat dati par vidējām Latvijas CO₂ ekv emisijām 2019.-2023. gadā

Aprēķini veikti saskaņā ar GHG Protocol principiem.

*Aprēķiniem par dabasgāzes emisijām sadales sistēmā 2024. gadā pirmo reizi tika izmantota jauna metodika, kas deva būtiski atšķirīgus rezultātus, salīdzinot ar iepriekš izmantoto metodiku. Ņemot vērā to, ka nav iespējas veikt pārrēķinu par iepriekšējiem gadiem saskaņā ar jauno metodiku, 2024. gada emisiju apmēri tiek pieņemti par bāzes datiem arī vēsturiskajām difūzajām emisijām. Difūzo emisiju aprēķini mainīsies arī 2025. gadā, kad tiks veikti faktiskie emisiju mērījumi. Tāpat 2024. gadā ir mainīta remontdarbu emisiju aprēķinu metodikā, kas samazina emisiju apmērus.

Fluorēto gāzu uzskaitē ir ieviesta sākot ar 2022. gadu.

CO₂ izmešu daudzums enerģijas ražošanā C kategorijas iekārtās tiek aprēķināts saskaņā ar MK noteikumiem.

CO₂ izmešu daudzums enerģijas ražošanā ne C kategorijas apkures katlos tiek aprēķināts, ņemot vērā LVĢMC pēdējos datus par dabasgāzes CO₂ faktoriem.

Siltumenerģijas iepirkšanas radītais CO₂ izmešu daudzums tiek aprēķināts no CSP datiem, ņemot vērā visu Latvijas vispārējās lietošanas katlumāju un koģenerācijas staciju kurināmos, efektivitāti un piegādes zudumus, kā arī LVĢMC noteiktos CO₂ izmešu faktorus atkarībā no kurināmā. 2024. gadā radītais CO₂ izmešu daudzums tiek aprēķināts kā vidējais rādītājs no iepriekšējiem 5 gadiem, jo ziņojuma sagatavošanas brīdī nav pieejami aktuālie dati.

Elektroenerģijas iepirkšanas radītā CO₂ izmešu daudzumam tiek izmantoti Association of Issuing Bodies (ABI) European Residual Mix dati (<https://www.aib-net.org/facts/european-residual-mix>). 2024. gadā ir piemēroti 2023. gada rādītāji.

GASO

GASO pakalpojumi

GASO pamatuzdevumi ir caur sadales sistēmu nogādāt gāzi no pārvades sistēmas vai biometāna ievades punktiem līdz galalietotājiem, uzturēt sadales sistēmu drošu un darbotiespējīgu un attīstīt tīklus un jaunus pieslēgumus. Gāzi izmanto ļoti plaši – mājāsaimniecībās, neražojošos uzņēmumos, ražošanas uzņēmumos un enerģētikā pamatā siltumenerģijas, elektroenerģijas un koģenerācijas (vienlaicīgas elektroenerģijas un siltumenerģijas) ražošanai.

Lai arī sadales sistēmu lieto ļoti liels lietotāju skaits – aptuveni 365 tūkstoši, GASO tiešo klientu skaits ir salīdzinoši neliels, kas iedalās divās kategorijās – aptuveni 10 gāzes tirgotāji, ar kuriem tiek slēgti sadales sistēmas pakalpojuma līgumi (gāzes lietotāji neslēdz sadales sistēmas pakalpojuma līgumus ar GASO) un kuri jau tālāk nodrošina gāzes tirdzniecību un ar GASO starpniecību gāzes piegādi lietotājiem, un individuālie gāzes lietotāji, kuriem ir nepieciešami tehniskie pakalpojumi konkrētā laikā un vietā, piemēram, gāzes pieslēguma izbūve vai tā atslēgšana, gala patēriņa iekārtu vai sistēmas elementu pieslēgšana, atslēgšana vai pārbūve u.tml.

GASO Vides ietekmes izvērtējumā ir vērtēta arī gāzes sadedzināšana gala lietotāju iekārtās, kas rada būtiskāko ietekmi visā piegādes ķēdē Latvijā, kā arī pastarpināti zudumi lietotāju sistēmās, tomēr GASO nepārdod klientiem gāzi un nav īpašnieks lietotāju sistēmām. Līdz ar to GASO vides ietekmes

sfēra iekļauj GASO tiešos pakalpojumus un ietekmi no inženiertīklu sistēmas, kas uzņēmumam pieder. Atbilstoši izvērtējumam, tehnisko pakalpojumu sniegšanas process klientiem (pieslēgumu izbūve, iekārtu pievienošana, sistēmu pārbaudes, sistēmu pārbūves u.tml.) faktiski nerada vai rada nebūtisku vides ietekmi.

Dabasgāze un biometāns

Latvijas gāzapgādes sistēmā ir divu veidu gāzes – dabasgāze, kuru iegūst no zemes dzīlēm, kura ir neatjaunīgs fosilais energoresurss un kuru no ieguves vietām piegādā ar sašķidrinātās dabasgāzes kuģiem vai caur pārvades sistēmu, un biometāns, kuru saražo no bioresursiem, kurš ir atjaunīgs un, izpildoties kritērijiem, ilgtspējīgs un kurš tiek ievadīts pārvades vai sadales sistēmā tieši no ražotnes vai no ievades punktiem, uz kuriem to nogādā ar autocisternām no ražotnēm.

Biometāns ir līdz pārvades un sadales sistēmas prasībām, t.i., līdz minimālajām dabasgāzes kvalitātes prasībām attīrīta biogāze. Līdz ar to sistēmā ievadītais biometāns kā fiziskais gala produkts minimāli atšķiras no dabasgāzes. Lai arī Eiropas Savienības un Latvijas regulējuma izpratnē fosilā dabasgāze nekvalificējas kā videi draudzīgs energoresurss, dabasgāze tāpat kā biometāns degšanas procesā rada zemākās siltumnīcefekta gāzu emisijas un rada zemāko cita veida gaisa piesārņojumu, salīdzinot ar citiem kurināmajiem, t.sk. salīdzinot ar biomasu un neatīrītu biogāzi. Savukārt biomasas un biogāzes galvenā priekšrocība ir kurināmā atjaunošanās, kas nav iespējama fosilās dabasgāzes gadījumā.

Lai arī biometāns un dabasgāze kopumā ir ļoti līdzīgi produkti, vairākas atšķirības tomēr pastāv. Biogāzes stacijās saražotās biogāzes sastāvā metāns ir vien 50%-70%, bet pārējā daļa lielākoties ir CO₂. Tomēr biogāzes attīrīšanas process ļauj panākt augstu metāna koncentrāciju, kas parasti pārsniedz dabīgo metāna koncentrāciju dabasgāzē, kas ir ap 92%-97% atkarībā no ieguves vietas. Piemēram, 2025. gada 9 mēnešos Latvijā sadales sistēmā transportētajā biometānā metāns veidoja 98%, bet dabasgāzē 95%. Atlikusī gāzes daļa sastāvēja no CO₂ (biometānā virs 1%, dabasgāzē mazāk par 0,05%), slāpekļa (mazāk par 0,5%), bet būtiskākā atšķirība bija nemetāna gaistošo organisko savienojumu (turpmāk – NMGOS) sastāvs (etāns, propāns, butāns u.tml.), kur biometānā tā faktiski nebija, bet dabasgāzē tas veidoja aptuveni 4,7%. NMGOS tāpat kā metāns degšanas procesā sadeg un veido CO₂ emisijas, līdz ar to klimata ietekmes jomā gan biometānam, gan dabasgāzei ir ļoti līdzīga negatīva ietekme. Savukārt, ja iekārtās notiek nepilnīga gāzes sadegšana, tad tiek emitētas nesadegušās gāzes, kur metānam būs klimata ietekme, bet NMGOS būs pamatā vidi piesārņojošs efekts. Tieši tāpat ietekme sadalās arī no sadales sistēmas gāzes emisijām, kur emitētam biometānam būs faktiski tikai klimata ietekme, bet emitētai dabasgāzei līdz ar NMGOS klātbūtni arī nebūtiska vides ietekme (skatīt sadaļu Gaso saimniecības radītais gaisa piesārņojums).

Biometāns Latvijas sadales sistēmā pirmoreiz tika ievadīts 2024. gadā un tiek plānots, ka tā apjoms turpmākajos gados pakāpeniski augs. Visi tehnoloģiskie procesi, kas ir saistīti ar biometāna ražošanu, kvalitātes kontroli un piegādi līdz sadales sistēmai, ir biometāna ražotāju pārziņā. Ņemot vērā to, biogāzes ķīmiskais sastāvs ir līdzvērtīgs dabasgāzei, nav paredzams, ka biometāna emisija no GASO īpašumā esošās sadales sistēmas radīs būtiskāku vai mazāk būtisku vides piesārņojumu, salīdzinot ar fosilo dabasgāzi. Līdz ar to, aizstājot dabasgāzi ar biometānu, GASO nodrošinās neatjaunojamā resursa aizstāšanu ar atjaunojamo resursu, nezaudējot produkta kvalitātē un vides ietekmē, kas būs ievērojams GASO darbības vides ietekmes uzlabojums.

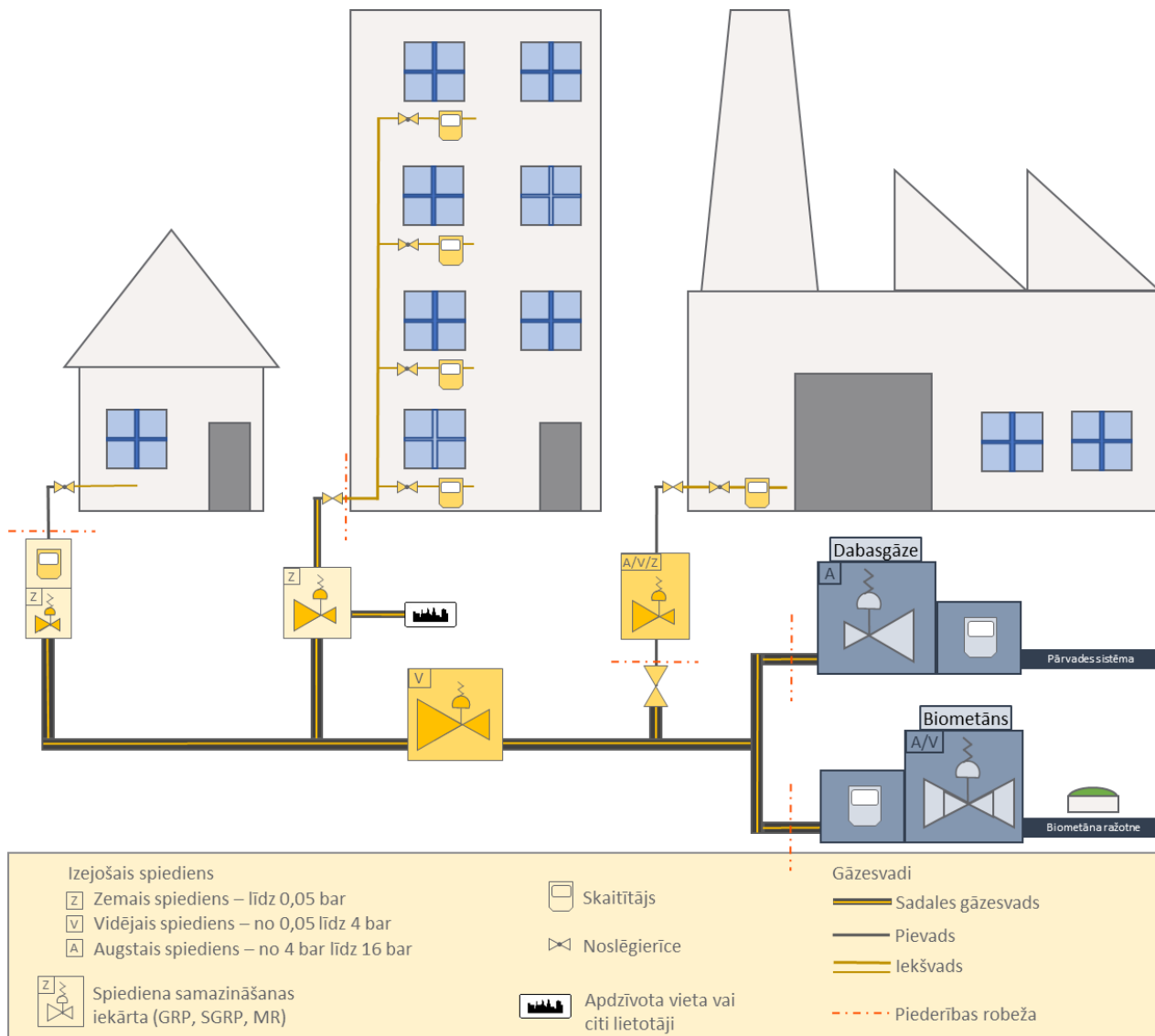
Sadales sistēma

Kopējā Latvijas gāzes apgādes sistēma vides ietekmes kontekstā sastāv no pieciem posmiem – pārvades sistēmas, Inčukalna pazemes gāzes krātuves, sadales sistēmas, lietotāju sistēmām un lietotāju iekārtām. Katrs no šiem posmiem ir tehnoloģiski atšķirīgs un atšķiras arī vides ietekmes faktori. Piegādes ķēdē sadales sistēmas uzdevums ir pārvadīt gāzi no pārvades sistēmas vai biometāna ievades punktiem līdz gala lietotājiem, nodrošinot nepieciešamo gāzes spiedienu.

Eiropā nav vienotu principu attiecībā uz sadales sistēmā ietilpstošajiem objektiem un pienākumu sadali starp sadales sistēmu operatoriem un gala lietotājiem vai pārvades operatoriem. GASO sadales sistēmā ietilpst sadales gāzesvadi un to darbību nodrošinošie elementi, sadales sistēmas regulējošās

iekārtas, lielākā daļa ēku ievadu, skaitītāji un daļa pievadu. GASO sadales sistēmā neietilpst gāzes regulēšanas stacijas, kuras nodrošina gāzes spiediena samazināšanu atbilstoši sadales sistēmas darba spiedienam, daudzdzīvokļu ēku koplietošanas stāvvadi, iekšvadi dzīvojamās vai citās telpās, klientu patēriņa iekārtas un daļa pievadu.

Principiāla sadales sistēmas shēma Latvijā

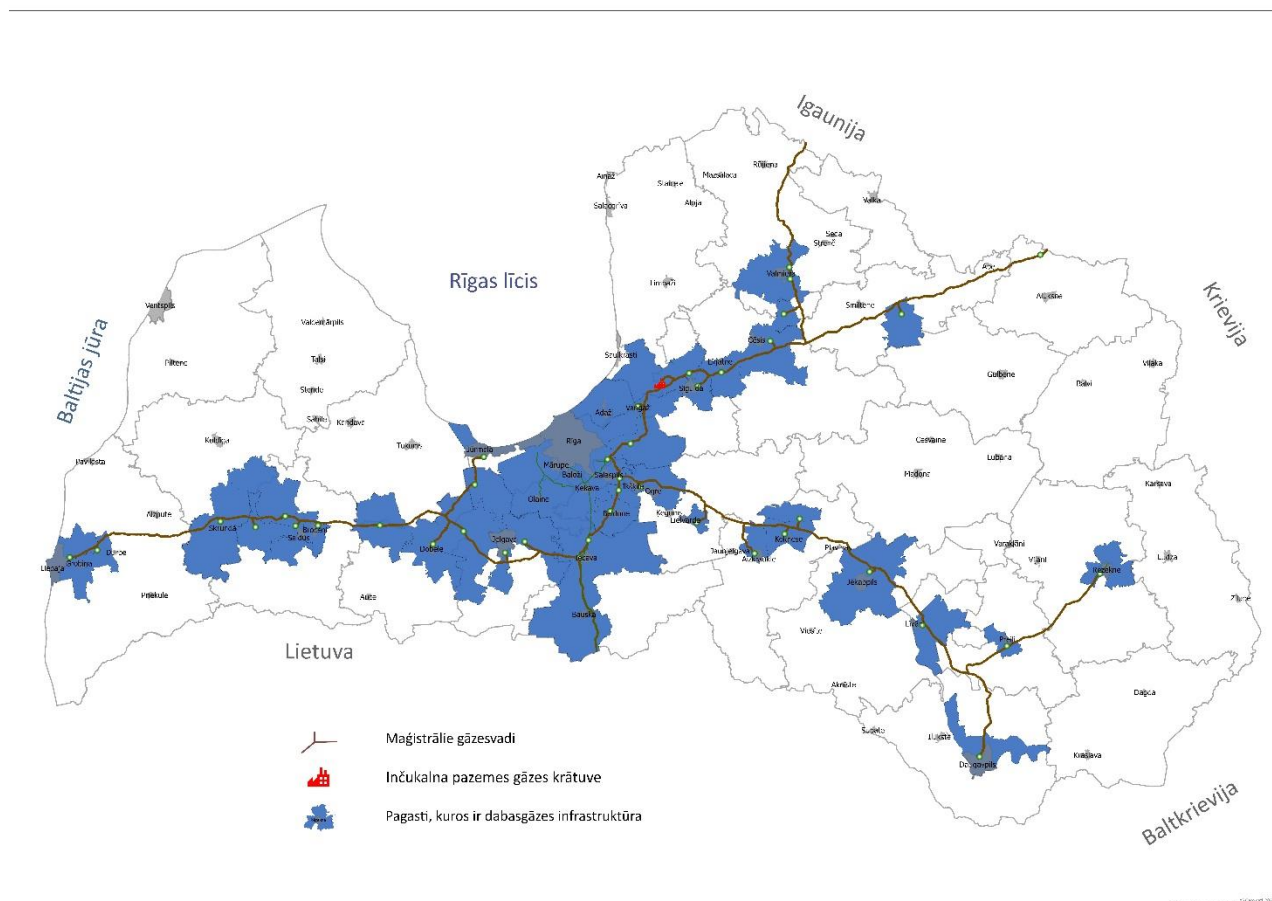

GASO sadales sistēmā ir trīs standarta darba spiediena grupas – augstais spiediens, vidējais un zemais spiediens. Pārvades sistēmas operators vai biometāna ražotājs vai ievades punkts nodrošina sadales sistēmā ienākošu augsto vai vidējo spiedienu atkarībā no pieslēguma vietas un noslēgtā līguma nosacījumiem. Attiecīgi GASO sistēmā spiediens var tikt reducēts divās pakāpēs. Kopumā pastāv vairāki risinājumi spiediena samazināšanai, uzskaiti un iekārtu secībai, tādēļ shēmā ir attēlotas vienkāršotas situācijas. Turklāt katrs atsevišķs gāzes regulēšanas punkts var nodrošināt lielu skaitu dažādu patērētāju. Savukārt GASO piederības robežas ir skaidri noteiktas.

Kartē ir redzami pagasti, kuros ir dabasgāzes infrastruktūra. Dabasgāzes infrastruktūra ir pieejama pilsētās un pagastos, kuros kopumā dzīvo vairāk nekā puse no visiem Latvijas iedzīvotājiem².

² Centrālā statistikas pārvalde

Sadales sistēma Latvijā

Vispārīgais regulējums vides aizsardzības jomā

Vides jomā pastāv plašs nacionālais un Eiropas Savienības regulējums un virkne nacionālo un starpnacionālo politiku, kas nākotnē var realizēties konkrētā regulējumā. Tomēr GASO Vides ietekmes izvērtējumā pamatā tiek apskatītas prasības, kas ir spēkā un attiecas tieši uz GASO darbību.

Atbilstoši *Vides aizsardzības likumā* noteiktajiem principiem, Latvijā persona vienmēr izvērtē darbības, kas var ietekmēt cilvēku veselību vai vidi, sedz izdevumus, kas saistīti ar tās darbības dēļ radīta piesārņojuma novērtēšanu, novēršanu, ierobežošanu un sekas likvidēšanu, kā arī novērš radītās sekas.³ Likums nosaka, ka ikvienai privātpersonai, kā arī personu apvienībām, organizācijām un grupām ir tiesības prasīt, lai privātpersonas izbeidz tādu darbību vai bezdarbību, kas pasliktina vides kvalitāti, kaitē cilvēku veselībai vai apdraud viņu dzīvību, likumiskās intereses vai īpašumu.⁴

Atbilstoši *Vides aizsardzības likumam* sabiedrībai ir tiesības piedalīties tādu lēmumu pieņemšanā un plānošanas dokumentu sagatavošanā, kuri var ietekmēt vidi, turklāt sabiedrība šīs tiesības var īstenot, pirms ir pieņemts attiecīgais lēmums vai dokuments, tai skaitā attiecībā uz plānošanas dokumentiem, būvniecību un piesārņojošu darbību.⁵ Savukārt to, kuras darbības ir ar būtisku ietekmi uz vidi, nosaka plašais vides jautājumu regulējums un plašā daudzo vides institūciju kompetence.

Nodarītais vides kaitējums, ja tas ir paveikts, neievērojot normatīvā regulējuma prasības, ir nopietns pārkāpums. Par vides pārkāpumiem ir paredzēta ne vien administratīvā atbildība, bet arī kriminālatbildība, piemēram, par atkritumu apsaimniekošanas pārkāpumiem, zemes, ūdens un gaisa piesārņošanu, nelikumīgu piesārņojošo iekārtu ekspluatāciju, pasākumu neveikšanu piesārņojuma

³ *Vides aizsardzības likuma* 3. pants

⁴ *Vides aizsardzības likuma* 6. panta pirmā daļa

⁵ *Vides aizsardzības likuma* 8. pants

likvidēšanai, piesārņojuma datu slēpšanu, īpaši aizsargājamo dabas teritoriju iznīcināšanu un bojāšanu u.c. pārkāpumiem, t.sk. paredzot brīvības atņemšanu.⁶

Virknei Vides ietekmes izvērtējumā apskatīto jautājumu GASO ir izdevis iekšējos normatīvus, bet to vērtēšana nav šī dokumenta tvērienā. Iekšējo normatīva izstrādi nodrošina atbildīgās struktūrvienības, ņemot vērā ārējo normatīvu regulējuma prasības vai GASO vajadzības.

Ieinteresēto pušu vajadzības un vēlmes

Likumdevējs un izpildvara

Vides pārvaldība ir detalizēti regulēta joma, tādēļ būtiska ietekme vides pārvaldībā ir likumdevējam un izpildvarai, kura izdod lielu apjomu normatīvu.

Galvenās likumdevēja un izpildvaras institūcijas ir Eiropas Parlaments, Eiropas Komisija, Latvijas Republikas Saeima un Latvijas Republikas Ministru kabinets. Šo institūciju vajadzības un vēlmes tiek realizētas caur formālām un neformālām politikām un stratēģijām, direktīvām, regulām, lēmumiem, likumiem un noteikumiem.

Ministrijas un uzraugošās iestādes

Ministrijas veic gan politiku īstenošanas uzraudzību, gan politiku izstrādi, gan veic tiešu procesu uzraudzību. Savukārt ministriju pakļautībā esošās un neatkarīgās institūcijas veic dažādu vides aspektu vai dažādu GASO darbības aspektu uzraudzību.

GASO darbojas saskaņā ar Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas izsniegtu dabasgāzes sadales licenci. Atbilstoši licences nosacījumiem GASO ir jāievēro vides aizsardzības normatīvo aktu prasības.

Ņemot vērā būtiskākās GASO vides ietekmes kategorijas un prasības pret pašu GASO, nozīmīgākās iestādes GASO vides pārvaldības kontekstā ir Klimata un enerģētikas ministrija, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija un Valsts Vides dienests.

Gāzes lietotāji

GASO kontekstā gāzes lietotājiem ir divas būtiska prasības, kuras GASO var ietekmēt tiešā veidā – gāzes piegāžu fiziskā drošība un gāzes kvalitāte. Savukārt pastarpināta lietotāju prasība, kuras izpildei GASO var sniegt ieguldījumu, ir biometāna piegādes.

Fiziskā drošība. Saskaņā ar normatīviem GASO ir atbildīgs par sadales sistēmas iespējamo avāriju lokalizāciju un notikušo avāriju likvidāciju un Avārijas dienesta darba nodrošināšanu.⁷ Savukārt par lietotāja īpašumā esošajām iekārtām un sistēmas elementiem atbild paši īpašnieki⁸⁹, piemēram, lietotāji nodrošina dabasgāzes apgādes sistēmas būvniecību saskaņā ar būvniecību un ugunsdrošību regulējošo normatīvo aktu prasībām¹⁰, tie atbild par lietotāja dabasgāzes apgādes sistēmas drošu ekspluatāciju un tehniskā stāvokļa atbilstību normatīvajiem aktiem pakalpojumu lietošanas laikā¹¹ un īpašniekiem ir pienākums nodrošināt arī daudzdzīvokļu dzīvojamās ēkas koplietošanas telpās izvietotās gāzes sistēmas un iekārtu tehniskā stāvokļa un ekspluatācijas atbilstību normatīvajos aktos noteiktajām prasībām¹². Piemēram, īpašniekiem ir jānodrošina iekšējo gāzesvadu apsekošana un hermētiskuma pārbaude reizi piecos gados¹³, tomēr, lai arī tā nav tiešā veidā sadales sistēmas

⁶ *Krimināllikuma* XI nodaļa

⁷ *Enerģētikas likuma* 45. panta pirmās daļas 3. punkts

⁸ *Enerģētikas likuma* 18. pants

⁹ *LVS 445* 4.1., 4.3. punkts

¹⁰ Ministru kabineta noteikumi Nr. 78 *Dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi*, 6. punkts

¹¹ Ministru kabineta noteikumi Nr. 78 *Dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi*, 10. punkts

¹² Ministru kabineta noteikumi Nr. 78 *Dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi*, 100.2. punkts

¹³ *LVS 445* 1. pielikuma 4. tabula

operatora atbildība, mājsaimniecību lietotājiem šādas pārbaudes veic GASO, un šādu pārbaūžu izmaksas ir iekļautas tarīfos.

Gāzes kvalitāte. Lai arī GASO nav atbildīgs par sistēmā ievadītās gāzes kvalitāti (par gāzes kvalitāti un odorizāciju atbild pārvades sistēmas operators¹⁴), tomēr notikumi sadales sistēmā var ietekmēt galalietotājam piegādājamās gāzes kvalitāti. Pirmkārt, veicot nepareizu gāzesvadu atgaisošanu pēc būvniecības vai remontdarbiem, piegādātā gāze var saturēt lielu skābekļa daudzumu, kas traucē atbilstošai gāzes degšanai. Tādēļ GASO veic gāzesvadu atgaisošanu atbilstoši standartiem. Otrkārt, nepietiekama gāzes plūsma gāzesvados, ko izraisa no GASO neatkarīgi iemesli, piemēram, ilgstoši mazs lietotāju gāzes patēriņš vai strupceļš sadales sistēmas posmā, var rezultēties ar odorizācijas efektivitātes samazinājumu, kas, savukārt, var padarīt bīstamāku gāzes lietošanu un lietotāji var operatīvi nekonstatēt noplūdes, jo gāzei nebūs tipiskās gāzes smakas (metānam nav smakas, tādēļ pārvades sistēmā gāzei tiek pievienota speciāla smakojoša viela – odorants). Tādēļ GASO nodrošina pārvades sistēmas operatora piekļuvi GASO gāzes regulēšanas punktiem, kuros pārvades sistēmas operators nepieciešamības gadījumā gāzei pievieno odorantu.

Biometāna piegādes. Līdz ar Zaļā kursa regulējuma ieviešanu var paredzēt ilgtspējīga biometāna pieprasījuma pieaugumu tirgū. GASO ir jānodrošina to prasību izpilde, kas paredz biometāna ievades pieslēgumus.

Sabiedrība kopumā

Sabiedrības intereses ir iedalāmas divās kategorijās – fiziskā drošība un enerģētikas ilgtspēja.

Fiziskā drošība. Cilvēki, kuri nelieto gāzi, ikdienā ir pakļauti gāzes infrastruktūras fiziskās drošības riskiem, jo tie dzīvo un pārvietojas gāzes infrastruktūras tuvumā. Cilvēku aizsardzība no GASO īpašumā esošās infrastruktūras riskiem tiek nodrošināta ar atbilstošu sistēmas tehnisko ekspluatāciju un Avārijas dienesta darbu, savukārt mājsaimniecību sektorā GASO samazina riskus ar regulārām iekšējo sistēmu apsekošanām un hermētiskuma pārbaudēm.

Enerģētikas ilgtspēja. Cilvēki ar gāzes nozari mijiedarbojas pat neesot gāzes lietotāji, jo gan centralizētā siltumapgāde, gan kopējā elektroenerģija var tikt saražota gāzes iekārtās, bet cilvēki kā pilsētu iedzīvotāji elpo apkures iekārtās vai autotransportā radīto piesārņojumu. Pieņemot, ka sabiedrība kopumā atbalsta Zaļa kursa virzību un klimatneitralitāti, tās interesēs ir fosilo kurināmo patēriņa samazināšana un tādu klimatneitrālu enerģijas veidu kā ilgtspējīgs biometāns patēriņa pieaugums. Vienlaikus sabiedrības interesēs ir nodrošināt labu gaisa kvalitāti, kur gan fosilā dabasgāze, gan biometāns dod savu būtisku ieguldījumu kā individuālajās iekārtās, tā lielās ražošanas iekārtās.

Biometāna ražotāji

Biometāna ražotāji būs tie, kuri spēs nodrošināt Zaļā kursa un nacionālā regulējuma vides mērķu izpildi ilgtermiņā, kā arī nodrošinās gāzes tirgus un GASO darbības perspektīvu ilgtermiņā. Tādēļ GASO ir jāievēro normatīvais regulējums un jānodrošina biometāna nonākšanu sistēmā caur tiešajiem biometāna ievades pieslēgumiem sadales sistēmai.¹⁵

GASO īpašnieki

GASO ne vien ir vajadzīgs atbalsts vides pārvaldības jomā, īpašniekiem atbalstot GASO stratēģiju un finanses vides prasību izpildei, bet arī GASO ir jāiekļaujas prasībās, kas tiek izvirzītas pašam īpašniekam, it sevišķi saistībā ar finanšu instrumentiem, uzņēmuma novērtējumu u.c. korporatīviem jautājumiem. Piemēram, neatkarīgi no ilgtspējas ziņošanas prasībām, kas attiecas tiešā veidā uz GASO, tādas pašas prasības attiecas uz GASO mātesuzņēmumu un koncerna mātesuzņēmumu. Līdz

¹⁴ Enerģētikas likuma 112. panta 19. punkts

¹⁵ Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas padomes lēmums Nr. 1/4 *Dabasgāzes pārvades sistēmas pieslēguma noteikumi dabasgāzes sadales sistēmas operatoriem, biometāna ražotājiem, sašķidrīnātās dabasgāzes termināļa operatoriem un dabasgāzes lietotājiem*

ar to GASO ir jānodrošina vides ietekmes izvērtējums un attiecīgās informācijas sagatavošana un nodošana koncernam, kā to paredz ilgtspējas finanšu ziņošanas un taksonomijas regulējums.

Darbinieki

Darbinieki ir tie, kuri realizē GASO Stratēģiju, Vides politiku, Vides pārvaldības sistēmu u.c. procesus. No GASO puses būtiski ir nodrošināt skaidru vīziju un virzību, skaidru dokumentāciju un nepieciešamos resursus vīzijas un mērķu realizēšanai. Tādēļ ir būtiski, lai GASO vides prasības ir nodefinētas Stratēģijā, lai ir apstiprināta Vides politika un lai ir izdota virkne iekšējo normatīvu vides pārvaldības jomā, t.sk. attiecībā uz Vides pārvaldības sistēmu.

Pielāgošanās klimata pārmaiņām

Vides ietekmes izvērtējuma izstrādes brīdī nav pieejami aktuāli kvalitatīvi pētījumi par ilgtermiņa klimata izmaiņu ietekmi uz Latvijas klimatu (iepriekšējie aprakstošie pētījumi tika izdoti 2016.-2017. gadā^{16,17}, bet plāns *Par Latvijas pielāgošanās klimata pārmaiņām plānu laika posmam līdz 2030. gadam*¹⁸ tika apstiprināts 2019. gadā, balstoties uz iepriekšējo periodu datiem, vienlaikus laika posmā līdz 2024. gadam pārmaiņas ir notikušas straujāk par prognozēto un šo pētījumu vai politiku dati nav aktuāli). Vienlaikus Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centra interneta vietnē ir pieejami prognožu rīki¹⁹, no kuriem var izdarīt vispārīgus secinājumus.

Gaisa temperatūra

Laika posmā līdz 2060. gadam ir sagaidāma pakāpeniska vidējās gaisa temperatūras celšanās visā Latvijā visās sezonās. Prognozētā gaisa temperatūras celšanās neietekmēs sadales sistēmas darbību tiešā veidā – temperatūras celšanās kritiski neietekmē sistēmas tehniskos elementus un to darbību. Nākotnē var rasties nepieciešamība koriģēt normatīvos aprēķinus, kuru pamatā ir gaisa temperatūra. Vienlaikus temperatūras celšanās ietekmēs kopējo energoresursu un gāzes patēriņu – apkures sezonās var prognozēt mazāku patēriņu, bet vasarās pieaugs elektroenerģijas ražošanas nepieciešamība kondicionēšanas vajadzībām. Tomēr šīs izmaiņas neparedz kritisku ietekmi uz sadales sistēmas kapacitātēm u.c. parametriem.

Gaisa temperatūras pieaugums ietekmēs arī GASO energoresursu patēriņa izmaiņas. Ir sagaidāms, ka apkures sezonās siltuma patēriņš mazināsies, bet vasaras sezonās pieaugs elektroenerģijas patēriņš kondicionēšanas vajadzībām.

Gaisa temperatūras pieaugums var pagarināt aktīvās būvniecības sezonu un pieļaujamo darba laiku ārpus telpām aukstajā sezonā²⁰, savukārt karstuma viļņi var palielināt būvniecības dīkstāves. Darba plānošana jau šobrīd, lai izvairītos no karstuma, paredz, piemēram, apgaitu veikšanu ārpus dienasvidus, kā arī darbinieki ir nodrošināti ar ūdeni un saules starojuma aizsarglīdzekļiem²¹.

Nokrišņi

Laika posmā līdz 2060. gadam ir sagaidāms pakāpenisks vidējais nokrišņu daudzuma pieaugums no rudens līdz pavasarim un nokrišņu samazinājums vasarās. Šīm izmaiņām nebūs tiešas ietekmes uz sadales sistēmu. Iespējams, šādas izmaiņas radīs ūdens pieplūdumu upēs, kas ļaus saražot lielāku elektroenerģijas daudzumu hidroelektrostacijās laikā, kad būs nokrišņu pieaugums, kas var samazināt pieprasījumu pēc dabasgāzes koģenerācijā, savukārt vasaras sausuma periodi radīs vēl lielāku ūdens iztrūkumu hidroelektrostacijās, kas šajā periodā var veicināt dabasgāzes patēriņu. Tomēr šīs izmaiņas neparedz kritisku ietekmi uz sadales sistēmas kapacitātēm u.c. parametriem.

¹⁶ *Klimats un ilgtspējīga attīstība*. Māris Kļaviņš un Jānis Zaļoksnis. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016; VSIA “Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs”

¹⁷ *KLIMATA PĀRMAIŅU SCENĀRIJI LATVIJAI*, Ziņojums, 2017

¹⁸ Ministru kabineta rīkojums Nr. 380 *Par Latvijas pielāgošanās klimata pārmaiņām plānu laika posmam līdz 2030. gadam*

¹⁹ https://klimats.meteo.lv/klimats_latvija/klimata_riks/

²⁰ Ministru kabineta noteikumu Nr.359 *Darba aizsardzības prasības darba vietās* 29.9. punkts

²¹ Ministru kabineta noteikumu Nr.359 *Darba aizsardzības prasības darba vietās* 29.10. punkts

Nokrišņu daudzums neietekmēs GASO energoresursu patēriņu vai būvniecības darbus.

Vējš un vētras

Laika posmā līdz 2060. gadam ir sagaidāms pakāpenisks vidējā vēja ātruma pieaugums visos Latvijas reģionos visās sezonās un būtisks vēja ātruma pieaugums piejūras teritorijās Kurzemē. Tāpat tiek prognozēts vētraiņu dienu skaita pieaugums Kurzemē piejūras reģionos. Kopumā ikdienas vēja ātruma pieaugumam tiešas ietekmes uz sadales sistēmu nav, savukārt vētras var atsevišķos gadījumos nogāzt kokus uz sadales gāzesvadiem, kuri atrodas virszemē – tomēr šādu gāzesvadu ir ārkārtīgi maz un gadījumos, ja ir traucēta gāzapgāde, tā tiek atjaunota dažu stundu laikā.

Vienlaikus var prognozēt, ka vēja ātruma pieaugums var palielināt vēja elektrostaciju efektivitāti un attiecīgi samazināt vajadzību pēc dabasgāzes patēriņa elektroenerģijas ražošanā. Cita ietekme nav sagaidāma.

Jūras līmenis un krasta izmaiņas

Laika posmā līdz 2060. gadam ir sagaidāms pakāpeniska ūdens līmeņa celšanās un krasta izmaiņas. GASO ir izbūvēta sadales infrastruktūra Rīgas, Jūrmalas un citās Rīgas jūras līča apdzīvotajās vietās, kā arī Liepājā majsaimniecību un uzņēmumu lietošanai. Šajā laika posmā netiek prognozētas kritiskas izmaiņas, tādējādi nav sagaidāma būtiska ietekme uz GASO.

Klimata izmaiņu ietekme uz enerģētisko biomasu

Rokasgrāmatas sagatavošanas brīdī nav veikti pietiekami kvalitatīvi un aktuāli pētījumi par klimata izmaiņu ietekmi uz enerģētisko bioresursu, t.sk. biogāzes/biometāna ražošanu, uz ko arī ir norādīts Ministru kabineta rīkojumā *Par Latvijas pielāgošanās klimata pārmaiņām plānu laika posmam līdz 2030. gadam*²². Vienīgi ir norādāms, ka saskaņā ar 2016. gadā veikto *Risku un ievainojamības novērtējumu un pielāgošanās pasākumu identificēšanu bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu pakalpojumu jomā*²³, enerģētiskā biomasas klimata pārmaiņu rezultātā saskaras ar vienu vidēji augstu risku – kaitēkļu un patogēnu izplatību vai dzīvotspējas paplašināšanos.

Politiskā nestabilitāte pasaulē

Līdz ar Krievijas pilna apmēra iebrukumu Ukrainā 2022. gadā ir būtiski mainījusies reģionālā energoapgādes politika un šiem notikumiem ir arī būtiska ietekme uz globālo energoresursu tirgu. Šie notikumi jo sevišķi ietekmēja un turpinās ietekmēt Latviju un GASO.

GASO kontekstā būtiskākie notikumi bija saistīti ar dabasgāzes importa aizliegumu Latvijā no Krievijas sākot ar 2023. gada 1. janvāri. Krievijas agresijas kontekstā reģionā tika veikta un turpinās virkne pasākumu turpmākai veiksmīgai gāzes tirgus darbībai un attīstībai – tika palielinātas un nodotas ekspluatācijā jaunas sašķidrinātās dabasgāzes (SDG) pieņemšanas jaudas, pilnveidoti starpvalstu savienojumi, pilnveidota Baltijas valstu, Somijas un Polijas tirgus integrācija, tika noslēgti jauni īstermiņa un ilgtermiņa SDG piegādes līgumi, Latvijā aktīvāk tiek veicināta biometāna ražotņu pieslēgšanās sadales un pārvades sistēmām, straujāk attīstās bezemisiju lielas un mazas jaudas iekārtu uzstādīšana – šie visi apstākļi būtiski ir samazinājuši nākotnes politiskos riskus un transformējuši tirgu uz veselīgu konkurenci un energoresursu pietiekamību. Līdzīgi procesi ir notikuši arī citās Eiropas Savienības valstīs.

Vienlaikus ir pieauguši terorisma draudi, piemēram, iespējams, Krievijas operācijas rezultātā tika sabojāts Somijas – Igaunijas gāzes starpsavienojums, bet karadarbība Ukrainā liecina, ka aktīvas karadarbības rezultātā uzbrukuma mērķi var būt gan gāzes, gan citas energoapgādes sistēmas. Krievijas agresija ir ietekmējusi arī citas enerģētikas jomas, piemēram, Baltijas valstis ir pilnībā atslēgušās no Krievijas kontrolētās elektroapgādes sistēmas, kā arī no Krievijas ir pilnībā aizliegta

²² Ministru kabineta rīkojuma Nr. 380 *Par Latvijas pielāgošanās klimata pārmaiņām plānu laika posmam līdz 2030. gadam* 2.4.4. punkts

²³ SIA "Estonian, Latvian & Lithuanian Environment", *Risku un ievainojamības novērtējums un pielāgošanās pasākumu identificēšana bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu pakalpojumu jomā*, Rīga, 2016. gads

energoapgādes komponentu un pakalpojumu iegāde, kā rezultātā GASO pārtrauca vairāku pakalpojumu izmantošanu un pārslēdzās uz Eiropas Savienības pakalpojumu sniedzējiem.

Kopumā politiskās nestabilitātes faktori lielā mērā tiks mazināti ar kopējā Eiropas zaļā kursa īstenošanu.

Eiropas zaļais kurss

Ļoti būtisku ietekmi ilgtermiņā uz Latviju un GASO un vides jautājumiem rada Eiropas *Zaļais kurss*. Eiropas *Zaļais kurss*²⁴ ir politikas iniciatīvu kopums, kuru mērķis ir vest Eiropas Savienību pa zaļās pārkārtošanās ceļu uz galīgo mērķi līdz 2050. gadam panākt klimatneitralitāti, bet pirmais solis ir panākt, ka līdz 2030. gadam siltumnīcefekta gāzu neto emisijas apjoms (emisijas apjoms, no kura atskaitīts piesaistes apjoms) Eiropas Savienībā samazināsies vismaz par 55 % salīdzinājumā ar attiecīgo 1990. gada līmeni.²⁵ Enerģētikas, rūpniecības un atkritumu apsaimniekošanas jomā mērķis ir samazināt siltumnīcefekta gāzu emisijas par 40% salīdzinājumā ar 2005. gadu.²⁶ Šajā pasākumu kopumā ir iekļautas iniciatīvas, kas attiecas uz klimata, vides, enerģētikas, transporta, rūpniecības, lauksaimniecības un ilgtspējīga finansējuma jomām. Vairākas no šīm jomām ietelmē arī gāzes tirgu, gāzes lietotājus, GASO ikdienas darbu un GASO vides ietekmi.

Turpmāk aprakstītās *Eiropas Zaļā kursa* politikas un normatīvi ir vai nu tiešā veidā piemērojami Latvijā (regulas), vai nu tie jau ir vai nākotnē tiks transponēti Latvijas normatīvos (direktīvas).

Metāna emisiju samazināšana

2018. gadā tika apstiprināta *Regula 2018/1999 par enerģētikas savienības un rīcības klimata politikas jomā pārvaldību*, kuras mērķis ir izstrādāt pasākumu kopumu Eiropas Savienības klimatneitralitātes mērķu sasniegšanai, un saskaņā ar šo regulu Eiropas Komisija izstrādāja *Eiropas Savienības metāna emisiju mazināšanas stratēģiju*²⁷ kā neatņemamu daļu no kopējās Eiropas Savienības ilgtermiņa stratēģijas.²⁸ Lai arī metāna emisijām nav izvirzīti specifiski mērķi un 55% samazinājums līdz 2030. gadam ir kopīgs visām siltumnīcefekta gāzēm, stratēģija kā vienu no uzdevumiem izvirza tiekties uz tādiem pašiem mērķrādītājiem kā kopīgajā plānā.

Atbilstoši stratēģijā minētajiem datiem aptuveni 41% no pasaules metāna emisijām nāk no dabiskiem (biogēniskiem) avotiem, piemēram, mitrājiem vai dabas ugunsgrēkiem, bet atlikušie 59 % emisiju ir no antropogēniskiem avotiem, kuru vidū lielākie ir lauksaimniecība (40%-53%), fosilo degvielu ražošana un izmantošana (19%-30%) un atkritumi (20%-26%). Savukārt Eiropas Savienība rada aptuveni 5% no Pasaules metāna emisijām, no tām 53% antropogēnisko metāna emisiju rodas lauksaimniecībā, 26% atkritumu sektorā un 19% enerģētikā. Atbilstoši stratēģijā secinātajam, lai arī enerģētikas sektors nav lielākais emitētājs, visizmaksefektīvāk metāna emisiju aiztaupījumus iespējams panākt tieši enerģētikas nozarē, ieviešot labākus metāna emisiju monitorēšanas, novēršanas un ziņošanas pasākumus, kā arī ierobežojot gāzes izlaišanu atmosfērā un ieviešot stingrus lāpā dedzināšanas nosacījumus.

²⁴ Eiropas Savienības Padome: <https://www.consilium.europa.eu/lv/policies/green-deal>

²⁵ *Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2021/1119 (2021. gada 30. jūnijs), ar ko izveido klimatneitralitātes panākšanas satvaru un groza Regulas (EK) Nr. 401/2009 un (ES) 2018/1999 ("Eiropas Klimata akts")*

²⁶ *Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2018/842 par saistošiem ikgadējiem siltumnīcefekta gāzu emisiju samazinājumiem, kas dalībvalstīm jāpanāk no 2021. līdz 2030. gadam un kas dod ieguldījumu rīcībā klimata politikas jomā, lai izpildītu Parīzes nolīgumā paredzētās saistības, un ar ko groza Regulu (ES) Nr. 525/2013*

²⁷ COM/2020/663 final: *Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai par ES metāna emisiju mazināšanas stratēģiju*

²⁸ *Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2018/1999 (2018. gada 11. decembris) par enerģētikas savienības un rīcības klimata politikas jomā pārvaldību un ar ko groza Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (EK) Nr. 663/2009 un (EK) Nr. 715/2009, Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 94/22/EK, 98/70/EK, 2009/31/EK, 2009/73/EK, 2010/31/ES, 2012/27/ES un 2013/30/ES, Padomes Direktīvas 2009/119/EK un (ES) 2015/652 un atceļ Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) Nr. 525/2013 (Dokuments attiecas uz EEZ) 16. pants*

Eiropas Savienības metāna emisiju mazināšanas stratēģija enerģētikas sektorā ir realizējusies ar 2024. gada Regulu 2024/1787 par metāna emisiju samazināšanu enerģētikas sektorā²⁹, kas paredz ieviest dalībvalstīm vienotus standartus metāna emisiju no sadales sistēmas neblīvumiem, gāzesvadu porām, remontdarbiem un avārijām, t.sk. avārijas situācijām, mērījumiem un uzskaitēi, vienotas prasības pēc iespējas dedzināt remonta vajadzībām izlaižamo gāzi un vienotas prasības tīklu apsekošanai, remontēšanai un maksimāli pieļaujamajiem emisiju apjomiem. Šī regulējuma ieviešanas rezultātā GASO ir pilnveidojusi savu noplūžu atklāšanas un novēršanas programmu, gāzes izlaišanu atmosfērā samazinās vai aizstās ar gāzes dedzināšanu lāpā un iegūs uzticamus datus par faktiskajām emisijām un varēs kvalitatīvi plānot emisiju apmēru samazināšanu.

Energoefektivitāte

Saskaņā ar Direktīvu 2023/1791 par energoefektivitāti³⁰ dalībvalstīm 2030. gadā kolektīvi ir jānodrošina energopatēriņa samazinājums par 11,7% salīdzinājumā ar 2020. gadu. Energoefektivitātes direktīvas tvērumā ietilpst visa enerģijas ķēde sākot ar tās saražošanu un beidzot ar gala patēriņu, jo īpaši galapatēriņu autotransportā un ēkās.

2024. gadā Zaļā kursa ietvarā ir apstiprināta arī jauna Ēku energoefektivitātes Direktīva 2024/1275^{31,32}, saskaņā ar kuru Eiropas Savienībā ēku sektors izlieto 40% no enerģijas galapatēriņa un tas ir atbildīgs par 36% ar enerģiju saistīto siltumnīcefekta gāzu emisiju, savukārt 75% ēku joprojām nav energoefektīvas, turklāt 2050. gadā joprojām stāvēs 85%–95% pašreizējo ēku. Dabasgāzei ir visbūtiskākā nozīme ēku apkurē, un tā veido aptuveni 39% no enerģijas patēriņa, kuru izmanto telpu apkurei dzīvojamajā sektorā (nafta veido 11%, ogles 3%). Ēkas rada aptuveni pusi no primāro smalko daļiņu PM_{2,5} emisijām Eiropas Savienībā (galvenokārt no cietajiem kurināmajiem), kas izraisa priekšlaicīgu nāvi un slimības.

Saskaņā ar ēku energoefektivitātes direktīvā izvirzīto kopīgo mērķi, 2050. gadā ir jāpanāk, ka viss ēku fonds sastāv no bezemisiju ēkām (bezemisiju ēka ir ēka ar ļoti zemu enerģijas pieprasījumu, kura nerada oglekļa emisijas uz vietas no fosilajiem kurināmajiem un nerada vispār vai rada ļoti nelielu daudzumu ekspluatācijas siltumnīcefekta gāzu emisiju). Direktīva paredz arī dažādus izņēmumus, piemēram, arhitektoniski aizsargātām ēkām. Direktīva paredz, ka visas jaunās ēkas no 2030. gada janvāra ir bezemisiju ēkas, bet esošajām ēkām, veicot tām nozīmīgu renovāciju, energosniegums tiek uzlabots līdz dalībvalstīs noteiktajiem minimumiem (Vides ietekmes izvērtējuma apstiprināšanas brīdī spēkā ir saskaņā ar Ēku energoefektivitātes likumu izstrādātās prasības³³, kas ir izdotas saskaņā ar iepriekšējo regulējumu, t.sk. 2020. gadā apstiprināto Ēku atjaunošanas ilgtermiņa stratēģiju³⁴). Tāpat direktīva paredz, ka līdz 2035. gadam dalībvalstīm ir jāpanāk dzīvojamo ēku fonda enerģijas patēriņa samazinājums par 20%-22% salīdzinājumā ar 2020. gadu un līdz 2033. gadam jānodrošina renovācija 26% nedzīvojamo ēku ar sliktākajiem energoefektivitātes rādītājiem. Līdz 2030. gadam pakāpeniski nedzīvojamās un sabiedriskās ēkās, kā arī jaunbūvējamās dzīvojamās ēkās būs pakāpeniski jāievieš saules enerģijas tehnoloģijas.

Minētās energoefektivitātes politikas būtiski ietekmēs GASO. Pirmkārt, energoefektivitātes pasākumi būtiski veicinās energoresursu, t.sk. gāzes patēriņa samazināšanos. Otrkārt, šīs prasības palielinās biometāna pieprasījumu. Treškārt, pašam GASO būs jāveic virkne investīciju savos objektos, lai izpildītu šīs prasības, vai arī jāatrod biometāna piegādātājs savām iekārtām.

²⁹ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2024/1787 (2024. gada 13. jūnijs) par metāna emisiju samazināšanu enerģētikas sektorā un ar ko groza Regulu (ES) 2019/942 (Dokuments attiecas uz EEZ)

³⁰ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2023/1791 (2023. gada 13. septembris) par energoefektivitāti un ar ko groza Regulu (ES) 2023/955 (pārstrādāta redakcija) (Dokuments attiecas uz EEZ)

³¹ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2024/1275 (2024. gada 24. aprīlis) par ēku energosniegumu (Dokuments attiecas uz EEZ)

³² Eiropas Parlamenta paziņojums: Ēku energoefektivitāte: Eiropas Parlaments pieņem dekarbonizācijas plānu: <https://www.worldenergycouncil.lv/blog/eku-energoefektivitate-eiropas-parlaments-pienem-dekarbonizācijas-planu>

³³ Ministru kabineta noteikumi Nr. 730 Ekspluatējamu ēku energoefektivitātes minimālās prasības; Ministru kabineta noteikumi Nr. 222 Ēku energoefektivitātes aprēķina metodes un ēku energosertifikācijas noteikumi

³⁴ <https://likumi.lv/ta/id/342294-eku-atjaunosanas-ilgtermiņa-strategija>

Ekodizains

Ar ekodizainu tiek saprasta iekārtu energoefektivitāte, izmešu parametri, kā arī tehnoloģiskie risinājumi, kas jau pamatā var būtiski noteikt iekārtu sagaidāmo energoefektivitātes vai izmešu apjomu. Eiropas Savienībā ir ļoti plašs un atsevišķos gadījumos ļoti detalizēts regulējums attiecībā uz gāzes³⁵ (un citu³⁶) iekārtu ekodizainu. It sevišķi tas attiecas uz iekārtām, kas ir paredzētas mājstāvvienībām, komunālo vai komerciālo platību apsildes vajadzībām, kā arī lielaudas iekārtām, kas tiek izmantotas dažādās nozarēs – enerģētikā, metālapstrādē, kokapstrādē u.c., nosakot tām pienākumu izmantot labākos pieejamos tehnoloģiskos paņēmienus, t.i., tehnoloģijas, kuras nodrošina augstu energoefektivitāti, zemas emisijas un zemu ietekmi uz vidi.³⁷³⁸ Turklāt uz Eiropas Savienībā ražotām vai importētām iekārtām attiecas specifiskas drošības un energoefektivitātes prasības, kuru atbilstība tiek apliecināta ar “CE” zīmi³⁹.

Ekodizaina prasībām ir būtiska ietekme uz gāzes patēriņu iekārtās, kuras izmanto gāzi, kā arī kopumā uz energoresursu patēriņu, t.sk. elektrības patēriņu, kuru t.sk. ražo no gāzes.

Aprites ekonomika

Viens no *Zaļā kursa* elementiem ir ilgtspējīga aprites ekonomika. Saskaņā ar *Eiropas Komisijas aprites ekonomikas rīcības plānu*⁴⁰ aprites ekonomikas tvērumā ietilpst produktu ilgizturība, remontējamība, komponentu atkalizmantošana un pārstrāde, produktu iepakojums, vides ietekmes pēdas samazinājums u.c. pasākumi, t.sk. produktu energoefektivitāte. Prioritāri plāns skars elektroniku, informācijas sistēmu tehnoloģijas, mēbeles, ēkas (materiālus un energoefektivitātes prasības), kā arī tādus produktus kā tērauds, cements un ķīmikālijas. Lielā mērā attiecīgā politika plāno izstrādāt plašākas ekodizaina prasības produktiem, kas attiecīgi nākotnē palielinās dažādu iekārtu energoefektivitāti un samazinās energoresursu patēriņu. Uz GASO būtisku ietekmi atstāj jau spēkā esošās ekodizaina prasības gāzes iekārtām un augsta patēriņa sadzīves iekārtām, bet kopējās aprites ekonomikas prasības nākotnē vairāk ietekmēs GASO kā preču un pakalpojumu pircēju, neatstājot būtisku ietekmi uz GASO darbību.

Produktu aprites cikls ir arī viens no publiskā zaļā iepirkuma aspektiem attiecībā uz enerģiju patērējošām precēm. Publiskajos iepirkumos regulējumam pakļautās personas, t.sk. GASO, var izmantot *Aprites cikla izmaksu metodiku enerģiju patērējošām precēm*⁴¹, piemēram, apgaismes elementiem.

Dabas resursu nodoklis, emisiju kvotu sistēma un akcīzes nodoklis

Eiropas Savienībā būtiska loma vides mērķu sasniegšanā ir ekonomiskajām svirām – nodokļiem un emisiju kvotu sistēmai. Lai arī attiecīgās prasības tiešā veidā GASO ietekmē minimāli, jo gāzes sadales sistēma pati par sevi nav piesārņojošas darbības vai siltumnīcefektu izraisošo gāzu kvotu sistēmas objekts, šīs prasības būtiski ietekmē gāzes patērētājus.

Neatkarīgi no kurināmā tipa, dedzināšanas iekārtas – industriālie apkures katli, koģenerācijas stacijas, ražošanas iekārtas, kā arī sadzīves iekārtas – individuālie apkures katli, plītis u.tml. sadegšanas procesā lielākā vai mazākā apmērā rada emisijas, kuras var iedalīt divās kategorijās – siltumnīcefektu

³⁵ *Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2016/426 (2016. gada 9. marts) par gāzveida kurināmā iekārtām un ar ko atceļ Direktīvu 2009/142/EK (Dokuments attiecas uz EEZ)*

³⁶ *Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2009/125/EK (2009. gada 21. oktobris), ar ko izveido sistēmu, lai noteiktu ekodizaina prasības ar enerģiju saistītiem ražojumiem (Dokuments attiecas uz EEZ)*

³⁷ *Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2010/75/ES (2010. gada 24. novembris) par rūpnieciskajām un lopkopības emisijām (piesārņojuma integrēta novēršana un kontrole) (Dokuments attiecas uz EEZ)*

³⁸ *Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2015/2193 (2015. gada 25. novembris) par ierobežojumiem attiecībā uz dažu piesārņojošu vielu emisiju gaisā no vidējas jaudas sadedzināšanas iekārtām (Dokuments attiecas uz EEZ)*

³⁹ *Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 765/2008 (2008. gada 9. jūlijs), ar ko nosaka akreditācijas un tirgus uzraudzības prasības attiecībā uz produktu tirdzniecību un atceļ Regulu (EEK) Nr. 339/93 (Dokuments attiecas uz EEZ)*

⁴⁰ Komisijas Paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un reģionu komitejai *Jauns aprites ekonomikas rīcības plāns Par tīrāku un konkurētspējīgāku Eiropu*

⁴¹ Ministru kabineta noteikumu Nr. 353 *Prasības zaļajam publiskajam iepirkumam un to piemērošanas kārtība 3. pielikums*

radošās gāzes (CO₂ kā sadegšanas produkts un mazākā mērā CH₄ kā nesadegušais produkts no gāzēm), kurām nav tieša negatīva ietekme uz cilvēku veselību vai dabu, un gaisu piesārņojošās vielas (CO, SO₂, NO_x, PM, C_nH_m (gaistošie organiskie savienojumi un citi oglekļaūdeņraži) un smagie metāli), kurām ir tieša ietekme uz cilvēku veselību un ekosistēmām. Salīdzinot ar citiem kurināmajiem, t.sk. neatfīrītu biogāzi, dabasgāze un biometāns rada vismazāko siltumnīcefektu un vismazāko gaisa piesārņojumu, turklāt gāzei faktiski nav PM, smago metālu un ir ārkārtīgi maz SO₂ emisiju, tomēr tā rada piesārņojumu salīdzinājumā ar bezemisiju tehnoloģijām un dabasgāze ir neatjaunojamais kurināmais.

Saskaņā ar *Dabas resursu nodokļa likuma* prasībām patērētāji, kuri kurināmos lieto A, B un C kategorijas dedzināšanas iekārtās, maksā dabas resursu nodokli par iekārtās radītajām siltumnīcefekta gāzu emisijām un radīto gaisa piesārņojumu, ko savukārt nav jāmaksā bezemisiju enerģijas ražotājiem (izņemot hidroelektrostacijas, kuras maksā par ūdens resursu izmantošanu). Turklāt no dabas resursu nodokļa apmaksas par CO₂ emisijām ir atbrīvoti ražotāji, kuri izmanto bioresursus (t.sk. biometāna un biogāzes ražotāji), tomēr šie ražotāji nav atbrīvoti no nodokļa nomaksas par radīto gaisa piesārņojumu.⁴² Vēl ir minams, ka biogāzes un biometāna ražotājiem nav jāmaksā atkritumu dabas resursu nodoklis par tiem bioloģiskajiem atkritumiem, kuri tiek izmantoti biogāzes un biometāna ražošanas procesā⁴³. Tiešā veidā šīs prasības, pirmkārt, ietekmē GASO kā C kategorijas iekārtu operatoru, jo GASO ir attiecīgās kategorijas dabasgāzes apkures katli Rīgā un Ogrē un dabasgāzes koģenerācijas stacija Rīgā, kā rezultātā GASO maksā dabas resursu nodokli par šajās iekārtās radīto siltumnīcefektu un gaisa piesārņojumu, un otrkārt šādas prasības veicina biometāna izdevīgumu un pievilcību tirgū, kas veicina gāzes nozares zaļināšanu.

Saskaņā ar *SEG tirdzniecības sistēmas Direktīvu 2003/87/EK*⁴⁴ Eiropas Savienībā ir izveidota siltumnīcefektu izraisošo gāzu emisiju kvotu sistēma, kas GASO un gāzes tirgus kontekstā darbojas divos veidos. Pirmkārt, tiešā veidā šīs prasības ietekmē specifiskas dabasgāzes lietotāju grupas – energoapgādes uzņēmumus, kuru iekārtu jauda pārsniedz 20 MW, un lielu daļu ražošanas uzņēmumu, kuri ražo konkrētus produktus.⁴⁵ Šādiem iekārtu operatoriem nav jāmaksā dabas resursu nodoklis par CO₂ emisijām⁴⁶ (par gaisa piesārņojumu ir jāmaksā), bet vienlaikus tiem ir jāreķinās ar izmaksām, kas rodas no dalības emisijas kvotu tirdzniecības sistēmā, individuāli iepērkot kvotas vai investējot efektivitātē un emisiju ierobežošanā. Otrkārt, sākot ar 2027. gadu emisiju kvotu sistēmā piedalīsies arī fosilās degvielas un kurināmā operatori, t.i., GASO kontekstā dabasgāzes tirgotāji, kuru pārdotā dabasgāze fizisko personu un juridisko personu patēriņam dedzināšanas iekārtās (izņemot iepriekš minētajās iekārtās, kuras tiek iekļautas pirmajā emisiju kvotu sistēmā) tiks pakļauta siltumnīcefekta gāzu emisiju kvotu iegādei.⁴⁷ Tādējādi faktiski visa fosilā dabasgāze iekļausies šajā sistēmā, t.sk. katrs individuālais lietotājs, kurš visticamākais vismaz daļēji segs ar kvotu saistīto cenas pieaugumu.

Kvotu sistēmā nepiedalās iekārtas, kurās kā kurināmo izmanto atjaunīgos energoresursus, t.sk. biometānu, ja šie bioloģiskie izejmateriāli atbilst ilgtspējas prasībām⁴⁸, un tā enerģijas tirgotāju piegādātā degviela un kurināmais⁴⁹, kuru emisijas faktors ir nulle, t.i., ilgtspējīgi bioresursi.⁵⁰ Savukārt saskaņā ar *Enerģētikas likuma* prasībām elektroenerģijas, siltumenerģijas vai aukstumenerģijas ražošanas iekārtām vai degvielu ražošanas iekārtām, kurās tiek veiktas Eiropas

⁴² *Dabas resursu nodokļa likuma* 10. panta otrā daļa

⁴³ *Dabas resursu nodokļa likuma* 20.¹ panta otrā daļa

⁴⁴ *Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2003/87/EK (2003. gada 13. oktobris), ar kuru nosaka sistēmu siltumnīcas efektu izraisošo gāzu emisijas kvotu tirdzniecībai Savienībā un groza Padomes Direktīvu 96/61/EK (Dokuments attiecas uz EEZ)*

⁴⁵ *Likuma Par piesārņojumu* 32.¹⁶ panta pirmā daļa

⁴⁶ *Dabas resursu nodokļa likuma* 10. panta pirmā daļa

⁴⁷ *Likuma Par piesārņojumu* 32.¹⁷ panta pirmā daļa

⁴⁸ *Likuma Par piesārņojumu* 2. pielikuma I daļas 2. punkts

⁴⁹ *Likuma Par piesārņojumu* 2. pielikuma IV daļas 2. punkts

⁵⁰ *Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2003/87/EK (2003. gada 13. oktobris), ar kuru nosaka sistēmu siltumnīcas efektu izraisošo gāzu emisijas kvotu tirdzniecībai Savienībā un groza Padomes Direktīvu 96/61/EK (Dokuments attiecas uz EEZ)* I pielikuma pirmais punkts un IV pielikuma A daļa

Savienības emisijas kvotu tirdzniecības sistēmā iekļautās piesārņojošās darbības, drīkst piegādāt tikai tādu biodegvielu, bioloģisko šķidro kurināmo, biomasas kurināmo un biomasas degvielu, kas atbilst ilgtspējas un siltumnīcefekta gāzu emisiju ietaupījumu kritērijiem.⁵¹ Līdz ar to kopumā bioloģisko energoresursu izmantošana nepiedalās emisiju kvotu tirdzniecības sistēmā.

Saskaņā ar likumu *Par akcīzes nodokli*, dabasgāzei tiek piemērots akcīzes nodoklis, kas savukārt ietekmē dabasgāzes patēriņa tirgu. Nodoklis netiek piemērots atsevišķos gadījumos, piemēram, tas netiek piemērots sadales sistēmas operatora zudumiem⁵². Akcīzes nodoklis netiek piemērots biogāzei, t.sk. biometānam.⁵³ Līdz ar to akcīzes nodoklis darbojas kā vēl viens rīks, lai samazinātu fosilās dabasgāzes patēriņu par labu efektivitātei un bezemisiju vai atjaunīgajiem energoresursiem, t.sk. biometānam.

No vienas puses dabasgāzei tirgū vēl joprojām saglabāsies priekšrocības pret citiem fosilajiem kurināmā veidiem (mazutu, oglēm), jo dabasgāzes iekārtās vienas enerģijas vienības saražošanai tiek radīts mazāks CO₂ apjoms, bet no otras puses nodokļu un emisiju kvotu mehānismi veicina finansiālas priekšrocības citiem enerģijas veidiem – koksnes biomasai, biogāzei, vēja enerģijai u.tml. Kopumā emisiju kvotu sistēmas mērķis ir mazināt fosilo energoresursu patēriņu caur efektivitātes pieaugumu un to aizvietošanu ar bezemisiju vai atjaunīgajiem energoresursiem, kas attiecīgi samazinās dabasgāzes patēriņu, bet rada potenciālu biometānam.

Atjaunīgie energoresursi

Viens no *Zaļā kursa* mērķiem ir atjaunīgo energoresursu patēriņa pieaugums, kuram būtu jāsamazina siltumnīcefektu izraisīto gāzu emisiju apmērs. Eiropas Savienības kopējo politiku atjaunīgo energoresursu jomā nosaka *Atjaunīgo energoresursu Direktīva 2018/2001*⁵⁴. Saskaņā ar direktīvas prasībām dalībvalstis kopīgi nodrošina, ka no atjaunīgajiem energoresursiem iegūtas enerģijas īpatsvars Eiropas Savienības enerģijas bruto galapatēriņā 2030. gadā ir vismaz 42,5%, turklāt dalībvalstis nosprauž indikatīvu mērķrādītāju – līdz 2030. gadam panākt, ka vismaz 5 % no jaunās uzstādītās atjaunīgās enerģijas jaudas veido inovatīvas atjaunīgās enerģijas tehnoloģijas.

Turklāt bioloģisko atjaunīgo energoresursu izmantošanas pieaugums arī ir viens Eiropas Savienības *Bioekonomikas stratēģijas*⁵⁵ pamatiem, paredzot, ka bioekonomika arī turpmāk veidos jaunas darbavietas un veidos būtisku apgrozījumu dalībvalstu ekonomikās. Bioenerģija tiek saskatīta kā būtiska aprites ekonomikas sastāvdaļa, piemēram, efektīvi izmantojot bioloģiskos atkritumus vai bioloģiskās saimniekošanas pārpalikumus enerģijas ražošanā, un kā būtisks vides ietekmes samazināšanas rīks, nodrošinot ilgtspējīgu bioloģisko saimniekošanu. Bioekonomikas stratēģija paredz finansējumu un cita veida atbalstu attiecīgajām nozarēm, izpētei un inovācijām. Arī Latvija ir izstrādājusi savu individuālo *Latvijas Bioekonomikas stratēģiju 2030*.

Saskaņā ar *Eiropas Savienības metāna emisiju mazināšanas stratēģiju*⁵⁶ biogāzes un biometāna ražošana dod ieguldījumu metāna emisiju samazināšanā, izmantojot biogāzes ražošanā cilvēku izvadproduktus un kūtsmēslus. Turklāt šāda biogāze ir ilgtspējīga, un materiālu, kas paliek pāri pēc anaerobiskās noārdīšanas (digestāts), var izmantot par augsnes ielabotāju, kas samazina pieprasījumu pēc citiem augsnes ielabotājiem, piemēram, fosilas izcelsmes sintētiskajiem mēslošanas līdzekļiem. Savukārt biogāzes ieguve no pārtikas vai barības kultūrām metāna emisijas palielina, un tas biogāzes

⁵¹ *Enerģētikas likuma* 58.⁶ panta pirmā daļa un ceturtais daļas 4. punkts

⁵² Ministru kabineta noteikumu Nr.199 *Noteikumi par dabasgāzes apriti un akcīzes nodokļa piemērošanas kārtību* 58.1. punkts

⁵³ Likuma *Par akcīzes nodokli* 5. panta ceturtais daļa

⁵⁴ *Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2018/2001 (2018. gada 11. decembris) par no atjaunojamajiem energoresursiem iegūtas enerģijas izmantošanas veicināšanu (pārstrādāta redakcija) (Dokuments attiecas uz EEZ)*

⁵⁵ European Commission: Directorate-General for Research and Innovation, *A sustainable bioeconomy for Europe – Strengthening the connection between economy, society and the environment – Updated bioeconomy strategy*, Publications Office, 2018, <https://data.europa.eu/doi/10.2777/792130>

⁵⁶ COM/2020/663 final: *Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai par ES metāna emisiju mazināšanas stratēģiju*

iespējamo mitigācijas efektu apdraud. Tāpēc ir ļoti svarīgi, lai biogāze pamatā tiktu ražota no atkritumiem vai atlikumiem.

Atjaunīgo energoresursu veicināšana ir iestrādāta virknē regulējumu, piemēram, *Rūpniecisko emisiju Direktīvā 2010/75/ES* ir noteikts, ka dalībvalstīm jāveicina atjaunīgo energoresursu lietošana rūpnieciskajās iekārtās un pēc iespējas arī atjaunīgo energoresursu ražošana (kā blakusprodukts, piemēram).⁵⁷

Tomēr atjaunīgie energoresursi ir dažādi – daļa no tiem ir bezemisiju resursi, piemēram, vēja ģeneratori vai saules paneļi, bet daļa no tiem ir bioloģiskie kurināmie, kuri fiziski dzīvē rada gan siltumnīcefekta gāzu emisijas, gan gaisu piesārņojošo vielu emisijas. Atjaunīgo energoresursu direktīva izvirza konkrētas prasības ilgtspējīgiem bioloģiskajiem kurināmajiem, kuras ir transponētas *Enerģētikas likumā* un Ministru kabineta noteikumos⁵⁸. Likumā ir noteikti pamatprincipi: biomasas dedzināšanas iekārtām, kuru jauda ir vienāda vai lielāka par 7,5 MW, biogāzes dedzināšanas iekārtām, kuru jauda ir vienāda vai lielāka par 2 MW, kā arī iekārtām, kurās ražo gāzveida biomasas kurināmos vai degvielas ar vidējo biometāna caurplūdumu lielāku par 200 m³ metāna ekvivalenta stundā, drīkst piegādāt tikai tādu biodegvielu, bioloģisko šķidro kurināmo, biomasas kurināmo un biomasas degvielu, kas atbilst ilgtspējas un siltumnīcefekta gāzu emisiju ietaupījumu kritērijiem.⁵⁹ Savukārt Ministru kabineta ilgtspējas noteikumi nosaka, ka bioenerģiju nedrīkst iegūt no aizsargātām teritorijām, attiecīgās mežsaimniecībās ir jānodrošina ilgtspējīga saimniekošana un citas prasības.

Kopējais princips nosaka, ka bioloģiskajiem energoresursiem, ja tie atbilst ilgtspējas nosacījumiem, tiek piemērots CO₂ emisiju koeficients “0”.⁶⁰ Savukārt bioloģiskie energoresursi un no tiem saražotā enerģija, kura neizpilda ilgtspējas kritērijus, būtu jāizslēdz no nodokļu nomaksas u.c. izņēmumiem (dabas resursu nodokļa, akcīzes nodokļa, kvotu sistēmu atbrīvojumi u.tml.), tomēr Vides ietekmes izvērtējuma sagatavošanas brīdī šīs prasības vēl nebija transponētas saistošajos normatīvos.

Atjaunīgo energoresursu atbalsta mehānismi ir būtiski veicinājuši to izmantošanu – Latvija ar 42% atjaunīgo energoresursu kopējā patēriņa bilancē ir viena no Eiropas Savienības līderēm atjaunīgo energoresursu izmantošanā. Tomēr nozīmīga daļa – aptuveni 80% no Latvijā patērētā atjaunīgo energoresursu apjoma ir cietie biomasas kurināmie, kas rada nozīmīgu faktisko CO₂ un citu vielu piesārņojumu. Savukārt bezemisiju (hidro, saules, vēja) patēriņš Latvijā veido vien 14% no atjaunīgajiem energoresursiem un 6% no kopējā patēriņa.⁶¹ Līdz ar to, lai arī virspusēji Latvijā ir liels zaļās enerģijas daudzums, tomēr tās kvalitāte no vides ietekmes skatupunkta var ievērojami augt, t.sk. ar biometāna palīdzību, kurš rada ievērojami mazākas visu veidu emisijas, salīdzinot ar cietajiem biomasas kurināmajiem.

Latvijā realizētā atjaunīgo energoresursu politika ir bijusi zināmā mērā pretrunā ar kopējo ideju par ilgtspējas enerģētiku, kurai būtu primāri jābalstās uz bezemisiju ražošana. Uz šīm pretrunām starp dekarbonizācijas mērķiem un gaisa piesārņojuma samazināšanas mērķiem valstīs, kur atjaunīgo energoresursu bilancē nozīmīgu lomu ieņem biomasas cietie kurināmie, tiek norādīts dažādos pētījumos, stratēģiskos dokumentos un Eiropas Savienības regulējumā. Eiropas Savienības Direktīvā 2015/2193, kura regulē piesārņojošu vielu emisiju gaisā no vidējas jaudas sadedzināšanas iekārtām, ir norādīts, ka klimata un enerģētikas politikas dēļ kā kurināmo aizvien vairāk izmanto biomasu, kas

⁵⁷ *Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2010/75/ES (2010. gada 24. novembris) par rūpnieciskajām un lopkopības emisijām (piesārņojuma integrēta novēršana un kontrole) (Dokuments attiecas uz EEZ)* 11. panta f punkts

⁵⁸ Ministru kabineta noteikumi Nr. 686 *Noteikumi par ilgtspējas un siltumnīcefekta gāzu emisiju ietaupījuma kritērijiem, no biomasas kurināmā ražotās elektroenerģijas kritērijiem un kārtību, kādā pamatojama, apliecināma un uzraugāma atbilstība minētajiem kritērijiem*

⁵⁹ *Enerģētikas likuma* 58.⁶ pants

⁶⁰ *Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2003/87/EK (2003. gada 13. oktobris), ar kuru nosaka sistēmu siltumnīcas efektu izraisošo gāzu emisijas kvotu tirdzniecībai Savienībā un groza Padomes Direktīvu 96/61/EK (Dokuments attiecas uz EEZ)*, IV pielikuma A daļa; Ministru kabineta noteikumi Nr. 42 *Siltumnīcefekta gāzu emisiju aprēķina metodika* 1. pielikums

⁶¹ Eurostat: vidējie dati par 2019.-2023. gadu

(pretēji gaisa kvalitātes uzlabošanas mērķiem) rada aizvien lielāku gaisa piesārņojumu.⁶² Biomasas kurināmo pieaugums atjaunīgo energoresursu lietošanā arī ir pretrunā ar Eiropas Savienības gaisa piesārņojuma samazināšanas mērķiem. Saskaņā ar piesārņojošo vielu regulējošo Direktīvu 2016/2284 ir izvirzīti Eiropas Savienībā kopējie SO₂, NO_x, NMGOS (nemetāna gaistošo organisko savienojumu), smago metālu, PM_{2,5}, PM₁₀, kvēpu u.c. piesārņojuma samazināšanas mērķi.⁶³ Specifiski Latvijai ir izvirzīti mērķi līdz 2029. gadam samazināt SO₂ emisijas par 8%, NO_x par 32%, NMGOS par 27% un PM_{2,5} par 16% salīdzinājumā ar 2005. gadu⁶⁴, tomēr šie elementi ir tieši kurināmās biomasas izteikti sadegšanas produkti.

Biomasas patēriņš Latvijā strauji auga līdz 2018. gadam (29% pieaugums salīdzinot ar 2005. gadu), līdz ar to šai augošajai trajektorijai un ar to saistītajiem riskiem tika pievērsta uzmanība dažādos pārskatos un pētījumos nākamajos gados. Eiropas vides aģentūras ziņojumā *Atjaunīgā enerģija Eiropā 2020 - Nesenā izaugsme un domino efekti*⁶⁵ tika konstatēts, ka lai arī atjaunīgo energoresursu Direktīva 2018/2001 kopumā laika posmā no 2005. gada Eiropas Savienībā ir devusi SEG emisiju samazināšanos, tomēr Latvijā tā vienlaikus bija radījusi papildus gaisa piesārņojumu – NO_x (+1,85%), PM_{2,5} (+24,53%), PM₁₀ (+17,28%) un NMGOS (+12,69%) tieši kurināmās biomasas dēļ. Saskaņā ar Eiropas Komisijas ziņojumu *Enerģētikas savienības stāvoklis 2021. gadā*⁶⁶ ogļu un biomasas veicinātais gaisa piesārņojums 2019. gadā bija atbildīgs par 400 000 nāvēm Eiropas Savienībā, un tādēļ ir nepieciešams pievērst uzmanību dekarbinizācijas pārejas negatīvajai ietekmei uz gaisa piesārņojumu. Tāpat saskaņā ar Eiropas Komisijas ziņojumu *Ceturtais pārskats par programmu "Tīru gaisu Eiropā"*⁶⁷ aptuveni 239 000 priekšlaicīgas nāves gadījumu ES katru gadu ir saistāmi ar smalko daļiņu iedarbību. Biomasas, it sevišķi māsājniecību patēriņā, kā arī ogles (Latvijā tiek patērētas nebūtiskos apjomos – 0,3% kopējā bilancē) ir būtisks smalko daļiņu PM_{2,5} (kvēpu) avots. Saskaņā ar ziņojumu, pateicoties jaunajām cietā kurināmā apkures iekārtu ekodizaina prasībām un ogļu patēriņa samazinājumam kopumā Eiropas Savienībā laika posmā no 2020.-2030. gadam ir gaidāms 45% šāda piesārņojuma samazinājums. Tāpat šī problēma ir konstatēta Eiropas Komisijas *ES Gaisa, ūdens un augsnes nulles piesārņojuma rīcības plānā*⁶⁸ – gaisa piesārņojuma jomā problēmas sagādā piesārņojums no biomasas sadedzināšanas, jo īpaši gadījumos, kad tiek izmantotas novecojušas, neefektīvas iekārtas, tādēļ ir nepieciešama rīcība cieto kurināmo apkures iekārtu ekodizaina prasību paaugstināšanā.

Pārlietu intensīvā biomasas izmantošana ir aprakstīta *Latvijas Bioekonomikas stratēģijā 2030*, norādot, ka siltumenerģija, kas ir iegūta no bioresursu dedzināšanas (siltumu pamatā iegūst no cietās biomasas dedzināšanas), ir produkts ar zemu pievienoto vērtību, un, izmantojot biomasu enerģijas ražošanā, ir jānodrošina efektīvas tehnoloģijas gaisa piesārņojuma ierobežošanai.⁶⁹ Savukārt *Latvijas stratēģija klimatneitralitātes sasniegšanai līdz 2050. gadam* ir norādīts, ka kopš Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā ir būtiski pieaugusi biomasas izmantošana sadedzināšanas iekārtās, kā rezultātā ir

⁶² Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas (ES) 2015/2193 par ierobežojumiem attiecībā uz dažu piesārņojošu vielu emisiju gaisā no vidējas jaudas sadedzināšanas iekārtām (Dokuments attiecas uz EEZ) Preambulas 4. punkts

⁶³ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2016/2284 (2016. gada 14. decembris) par dažu gaisu piesārņojošo vielu valstu emisiju samazināšanu un ar ko groza Direktīvu 2003/35/EK un atceļ Direktīvu 2001/81/EK (Dokuments attiecas uz EEZ)

⁶⁴ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas (ES) 2016/2284 (2016. gada 14. decembris) par dažu gaisu piesārņojošo vielu valstu emisiju samazināšanu un ar ko groza Direktīvu 2003/35/EK un atceļ Direktīvu 2001/81/EK (Dokuments attiecas uz EEZ) II pielikums

⁶⁵ Eionet Report - ETC/CME 7/2020 - December 2020: Renewable energy in Europe — 2020: Recent growth and knock-on effects

⁶⁶ European Commission: Report from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: State of the Energy Union 2021 – Contributing to the European Green Deal and the Union's recovery; Brussels, 26.10.2021

⁶⁷ Eiropas Komisija: Komisijas ziņojums Eiropas parlamentam, Padomei, Eiropas ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai; Ceturtais pārskats par programmu "Tīru gaisu Eiropā"; Briselē, 3.3.2025

⁶⁸ Eiropas Komisija: Komisijas ziņojums Eiropas parlamentam, Padomei, Eiropas ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai: Ceļš uz veselīgu planētu itin visiem: ES Gaisa, ūdens un augsnes nulles piesārņojuma rīcības plāns; Briselē, 12.5.2021

⁶⁹ Latvijas Bioekonomikas stratēģija 2030, 2.6. un 5.4.8. punkts

nepieciešams veicināt tādu atjaunīgo resursu izmantošanu, kas nerada negatīvu ietekmi uz gaisa kvalitāti, piemēram, izmantojot bezemisiju tehnoloģijas vai arī dūmgāzu attīrīšanas filtrus (īpaši attiecībā uz cieto izkļiedēto daļiņu emisijām).⁷⁰

Eiropas Komisijas Kopīgā pētniecības centra *Zinātne politikai* ziņojumā *Koksnes biomasas izmantošana enerģijas ražošanai Eiropas Savienībā*⁷¹ cita starpā ir norādīts, ka pastāv nesaprašanās starp zinātnisko literatūru un publisko debati – atjaunīgo energoresursu Direktīva 2018/2001 pieņem kurināmās biomasas emisijas nulles apmērā, tomēr faktiski, ja nenotiek pietiekama meža resursu atjaunošanās, nokurinātā biomasā samazina oglekļa dioksīda piesaisti *Zemes izmantošanas, zemes izmantošanas maiņas un mežsaimniecības* (ZIZIMM) sektorā, kas jebkurā gadījumā rada negatīvu ietekmi uz nacionālo emisiju bilanci.

Izvērtējot Eiropas Savienības un Latvijas atjaunīgo energoresursu mērķu un prasību kopuma ietekmi uz GASO, var secināt, ka būtisku lomu visu šo prasību izpildē varētu veicināt tieši ilgtspējīgā biometāna patēriņa pieaugums pretstatā biomasai, jo biometānam ir ievērojami labāki vides piesārņojuma un faktiskie siltumnīcefekta rādītāji. Tādējādi GASO, gan veicinot biometāna ražošanu pieslēgumu izbūvi un attiecīgi biometāna pieejamību tirgū, gan izbūvējot infrastruktūru, kā rezultātā tiek aizstāta biomasu ar biometānu enerģijas ražošanas vietās, var dot ieguldījumu kopējo mērķu izpildē un kopējā vides uzlabojumā.

Savas darbības tvērumā GASO var iepirkt biometānu pašpatēriņam koģenrācijā, apkures iekārtās un autotransportā, kā arī metāna emisiju no sadales sistēmas segšanai, tādējādi aizstājot fosilo dabasgāzi ar ilgtspējīgu biometānu. Vides ietekmes izvērtējuma sagatavošanas brīdī gan nav skaidrības par to, vai ilgtspējīgam biometānam, ja tas tiktu iegādāts sadales sistēmas operatora fizisko zudumu segšanai, būtu piemērojams CO₂ ekv emisiju koeficients “0” (ilgtspējas ziņošanas un/vai metāna emisiju no sadales sistēmas ziņošanas ietvarā) līdzīgi kā tas būtu biometāna sadedzināšanas gadījumā.

Atomenerģētika

Lai arī Latvijā nav atomelektrostaciju, tomēr Latvija ir iekļauta vienotā elektrotīklā ar Somiju un Zviedriju, kur ir nozīmīgas atomelektrostaciju jaudas⁷². Eiropas Zaļais kurss stratēģiski koncentrējas uz energoefektivitāti un atjaunīgo energoresursu patēriņa pieaugumu, plānošanas dokumentos neparedzot speciālu atbalstu atomenerģētikai. Vienlaikus atomenerģētika tiek klasificēta kā ilgtspējīga pārejas⁷³ darbība saskaņā ar Eiropas Savienības taksonomiju. Ja notiks būtisks progress kodolsintēzes (*nuclear fusion*) iekārtu attīstībā, tas nākotnē var būtiski ietekmēt gan gāzes tirgu, gan GASO kā energoresursu patērētāju.

Alternatīvās autotransporta un kuģu degvielas

Eiropas Savienības alternatīvās degvielas infrastruktūras Direktīva 2023/1804⁷⁴ paredz dalībvalstīm līdz 2031. gadam izveidot vieglo un smago elektromobiļu un ūdeņraža uzlādes tīklus, kā arī paredz pēc nepeieciešamības un apstākļiem nodrošināt sašķidrinātā metāna (sašķidrinātās dabasgāzes un biometāna) uzpildes punktus smagajam autotransportam. Tāpat direktīva nosaka, ka līdz 2025. gadam TEN-T pamattīkla (*core*) jūras ostās (Rīga, Ventspils) tiek nodrošināta sašķidrinātā metāna piegāde kuģiem, kuri darbojas ar metānu (Liepājā šīs prasības varētu stāties spēkā 2050. gadā).

⁷⁰ Latvijas stratēģijas klimatneitralitātes sasniegšanai līdz 2050. gadam 5.2. punkts

⁷¹ Joint Research Centre: *JRC SCIENCE FOR POLICY REPORT: The use of woody biomass for energy production in the EU* (2021)

⁷² <https://world-nuclear.org/information-library/country-profiles/others/european-union> (apskatīts 31.10.2025)

⁷³ Pārejas saimnieciskās darbības (Transitioning activities) – darbības un nozares, kurās tehnoloģiju ziņā un ekonomiski iespējams ieviest mazoglekļa alternatīvas, bet kas vienlaikus būtiski sekmē klimata pārmaiņu mazināšanu, ja to radīto siltumnīcefekta gāzu emisiju rādītāji ir zemāki par nozares vidējiem rādītājiem, ja tās nekavē mazoglekļa alternatīvu izstrādi un ieviešanu un neizraisa iesīkstīti aktīvos, kas nav saderīgi ar klimatneitralitātes mērķi, ņemot vērā šo aktīvu saimnieciskās izmantošanas ciklu. *Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) 2020/852 (2020. gada 18. jūnijs) par regulējuma izveidi ilgtspējīgu ieguldījumu veicināšanai un ar ko groza Regulu (ES) 2019/2088 (Dokuments attiecas uz EEZ)* Preambulas 41. punkts.

⁷⁴ *Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2023/1804 (2023. gada 13. septembris) par alternatīvo degvielu infrastruktūras ieviešanu un ar ko atceļ Direktīvu 2014/94/ES (Dokuments attiecas uz EEZ)*

Savukārt saskaņā ar Eiropas Savienības autotransporta CO₂ emisiju standartu Regulu 2019/631, sākot ar 2035. gadu Eiropas Savienībā būs atļauts pārdot jaunus vienīgi bezemisijas vieglos un komercijas automobiļus.⁷⁵ Saskaņā ar publiski pieejamajiem skaidrojumiem bezemisiju transportlīdzekļos tiek plānots ieskaitīt transportlīdzekļus, kuri darbojas uz sintētiskajām ne-biogāzēm, attiecīgi neiekļaujot biometānu ilgtspējīgo degvielu lokā (Vides ietekmes izvērtējuma izstrādes brīdī vēl nav apstiprināts attiecīgais regulējums).⁷⁶

Ēku energoefektivitātes Direktīva 2024/1275⁷⁷ paredz, ka pakāpeniski līdz 2030. gadam nedzīvojamās un sabiedriskās ēkās, kā arī jaunbūvējamās dzīvojamās ēkās būs prasības ierīkot automašīnu uzlādes iekārtas.

Ņemot vērā minētās prasības, ilgtermiņā GASO, iespējams, jārēķinās ar vieglā pasažieru un vieglā komerctransporta pilnīgu atteikšanos no iekšdedzes dzinējiem un attiecīgi SDG un CNG izmantošanas gan savā, gan Latvijas iedzīvotāju un uzņēmumu autoparkā. No otras puses var prognozēt gāzes patēriņa pieaugumu kuģu transportā un smago automašīnu un autobusu parkos, turklāt šajās jomās varētu nebūt būtisku ierobežojumu tieši fosilajai dabasgāzei.

Zaļais publiskais iepirkums

Viens no Eiropas Zaļā kursa rīkiem ir zaļais publiskais iepirkums – dalībvalstīm brīvprātīga Eiropas Komisijas iniciatīva⁷⁹ ilgtspējīgiem publiskiem iepirkumiem būvniecības, ēdināšanas, transporta, enerģētikas, datortehnikas u.c. jomās. Eiropas Komisijas ir izstrādājusi konkrētas vadlīnijas vairākām preču grupām⁸⁰ – elektroenerģijas, transportlīdzekļu, datortehnikas u.c. preču un pakalpojumu iegādei.

Zaļā publiskā iepirkuma prasības un vadlīnijas⁸¹ ir ieviestas arī Latvijā *Publisko iepirkumu likumā* un *Sabiedrisko pakalpojumu sniedzēju iepirkumu likumā*, nosakot, ka zaļā publiskā iepirkuma prasības obligāti ir jāpiemēro biroja papīra, drukas iekārtu, datortehnikas un informācijas un komunikācijas tehnoloģiju infrastruktūrai, pārtikai un ēdināšanas pakalpojumiem, tīrīšanas līdzekļiem un pakalpojumiem, iekštelpu un ielas apgaismojumam, daļai būvniecības, vieglo pasažieru automobiļu un vieglo komerctransporta automobiļu iegāde un citiem ar GASO kontekstu mazāk saistītiem iepirkumiem. Savukārt brīvprātīgi zaļo iepirkumu var piemērot elektroenerģijas, koģenerācijas iekārtu, mēbeļu u.c. iekārtu un pakalpojumu iegādei. Piemēram, elektroenerģijas iepirkuma vadlīnijas paredz iepirkt elektroenerģiju, kuras ražošanā vismaz 50% ir izmantoti atjaunīgie energoresursi vai, piemēram, kuras ražošanā izmantota koģenerācija, t.sk. dabasgāzes iekārtās.

Zaļo publisko iepirkumu prasības Latvijā šobrīd būtiski neietekmē gāzes tirgu tiešā veidā, bet var prognozēt, ka nākotnē var tikt noteiktas obligātās prasības, piemēram, elektroenerģijas vai siltumapgādes iepirkumiem, kas būs vēl viens tirgus pieprasījuma-piedāvājuma izmaiņu rīks. Savukārt GASO kā publisko iepirkumu veicēju šīs prasības ietekmē minimāli, jo GASO iepirkumi jomās, kuras varētu ietekmēt zaļā publiskā iepirkuma regulējums, piemēram, autotransporta iegādē,

⁷⁵ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2019/631 par CO₂ emisiju standartu noteikšanu jauniem vieglajiem pasažieru automobiļiem un jauniem vieglajiem komerciālajiem transportlīdzekļiem un ar kuru atceļ Regulu (EK) Nr. 443/2009 un Regulu (ES) Nr. 510/2011 (Dokuments attiecas uz EEZ)

⁷⁶ EU Parliament; *EU Legislation in Progress*; CO₂ emission standards for new cars and vans 'Fit for 55' package:

⁷⁷ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2024/1275 (2024. gada 24. aprīlis) par ēku energosniegumu (Dokuments attiecas uz EEZ)

⁷⁸ Eiropas Parlamenta paziņojums: *Ēku energoefektivitāte: Eiropas Parlaments pieņem dekarbonizācijas plānu*: <https://www.worldenergycouncil.lv/blog/eku-energoefektivitate-eiropas-parlaments-pienem-dekarbonizācijas-planu> (apskatīts 30.10.2025.)

⁷⁹ Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu Komitejai - *Publiskais iepirkums, ņemot vērā vides uzlabošanas aspektus* {SEC(2008) 2124} {SEC(2008) 2125} {SEC(2008) 2126} /* COM/2008/0400

⁸⁰ https://circabc.europa.eu/ui/group/44278090-3fae-4515-bcc2-44fd57c1d0d1/library/f69e60f9-9dc6-4345-aa18-b9a4b6dfdbf0?p=1&n=10&sort=modified_DESC (apskatīts 30.10.2025.)

⁸¹ Ministru kabineta noteikumi Nr. 353 *Prasības zaļajam publiskajam iepirkumam un to piemērošanas kārtība*

parasti nepārsniedz regulējumā noteiktās iepirkumu robežvērtības⁸², kā rezultātā GASO nav obligāti jāpilda šīs prasības. Tomēr zaļā publiskā iepirkuma prasības var kalpot par vadlīnijām GASO iepirkumos, kur tas saredz būtiski vides ietekmi.

Ilgtspējīgi ieguldījumi un taksonomija

Būtisks Zaļā kursa iedzīvināšanas rīks Eiropas Savienībā ir ilgtspējīgu ieguldījumu Regula Nr. 2020/852⁸³, kura nosaka kritērijus to ekonomisko aktivitāšu atpazīšanai, kuras sakrīt ar Zaļo kursu un Eiropas vides mērķiem. Regulas uzdevums ir vecināt investīciju un finanšu novirzīšanu tiem uzņēmumiem un aktivitātēm, kas atbilst ilgtspējīgo aktivitāšu klasifikatoram (ES taksonomija⁸⁴⁸⁵⁸⁶), un mazināt zaļmaldināšanu (*greenwashing*) jeb nepamatotus uzņēmumu apgalvojumus par savu zaļo darbību un produktiem.

Regulējums attiecas uz finanšu tirgus dalībnieku finanšu produktiem un emitentu obligācijām, kas tiek piedāvāti kā vides ilgtspējīgi pakalpojumi un produkti, lieliem uzņēmumiem (uzņēmumi, kuri bilances datumā pārsniedz vismaz divus no kritērijiem – bilances kopsummu EUR 25 000 000, neto apgrozījumu EUR 50 000 000 vai vidējo darbinieku skaitu 250⁸⁷) un sabiedriskas nozīmes struktūras vidējiem un maziem uzņēmumiem (apdrošināšanas uzņēmumi, kredītiestādes, finanšu institūcijas un komercsabiedrības, kuru pārvedami vērtspapīri ir iekļauti dalībvalstu regulētajā tirgū⁸⁸).⁸⁹ Attiecīgi GASO kvalificējas šīm prasībām kā lielais uzņēmums.

Saskaņā ar regulu, uzņēmumi, kuri piedāvā finanšu produktus sasaistītus ar vides ieguvumiem un ilgtspēju, atklāj kādu regulā norādītu mērķu sasniegšanu veicinās ieguldījumi produktā un raksturo saistīto saimniecisko darbību ilgtspēju. Savukārt lieli uzņēmumi, apdrošināšanas uzņēmumi un kredītiestādes savos gada pārskatu nefinanšu ziņojumos ietver informāciju par to apgrozījuma, ekspluatācijas izmaksu (OpEx) un investīciju (CapEx) daļu, kas ir uzskatāma par ilgtspējīgu⁹⁰ (GASO kā meitasuzņēmums šo informāciju atklāj grupas konsolidētajā ziņojumā⁹¹).

Taksonomija identificē ilgtspējīgus pasākumus šādās kategorijās – klimatu pārmaiņu mazināšana, pielāgošanās klimata pārmaiņām, ilgtspējīga ūdens un jūras resursu izmantošana un aizsardzība,

⁸² *Sabiedrisko pakalpojumu sniedzēju iepirkumu likuma* 13. panta ceturrtā daļa; Ministru kabineta noteikumi Nr. 105 *Noteikumi par publisko iepirkumu līgumcenu robežvērtībām*

⁸³ *Eiropas Parlamenta un Padomes (ES) Nr. 2020/852 par regulējuma izveidi ilgtspējīgu ieguldījumu veicināšanai un ar ko groza Regulu (ES) 2019/2088 (Dokuments attiecas uz EEZ)*

⁸⁴ <https://ec.europa.eu/sustainable-finance-taxonomy/> (apskatīts 30.10.2025.)

⁸⁵ *Komisijas deleģētā Regula (ES) 2021/2139 (2021. gada 4. jūnijs), ar ko Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) 2020/852 papildina, ieviešot tehniskās pārbaudes kritērijus, pēc kuriem nosaka, ar kādiem nosacījumiem konkrēta saimnieciskā darbība ir uzskatāma par tādu, kas būtiski sekmē klimata pārmaiņu mazināšanu vai pielāgošanos klimata pārmaiņām, un pēc kuriem nosaka, vai konkrētā saimnieciskā darbība nenodara būtisku kaitējumu kādiem citiem vidiskajiem mērķiem*

⁸⁶ *Komisijas Deleģētā regula (ES) 2023/2486 (2023. gada 27. jūnijs), ar ko Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) 2020/852 papildina, ieviešot tehniskās pārbaudes kritērijus, pēc kuriem nosaka, ar kādiem nosacījumiem konkrēta saimnieciskā darbība ir uzskatāma par tādu, kas būtiski sekmē ilgtspējīgu ūdens un jūras resursu izmantošanu un aizsardzību, pāreju uz aprites ekonomiku, piesārņojuma novēršanu un kontroli vai bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzību un atjaunošanu, un pēc kuriem nosaka, vai konkrētā saimnieciskā darbība nenodara būtisku kaitējumu kādam no pārējiem vidiskajiem mērķiem, un ar ko Komisijas Deleģēto regulu (ES) 2021/2178 groza attiecībā uz minētajām saimnieciskajām darbībām specifiskām informācijas atklāšanas prasībām*

⁸⁷ *Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2013/34/ES (2013. gada 26. jūnijs) par noteiktu veidu uzņēmumu gada finanšu pārskatiem, konsolidētajiem finanšu pārskatiem un saistītiem ziņojumiem, ar ko groza Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2006/43/EK un atceļ Padomes Direktīvas 78/660/EEK un 83/349/EEK (Dokuments attiecas uz EEZ)*

⁸⁸ *Revīzijas pakalpojumu likuma* 1. panta pirmās daļas 17. punkts

⁸⁹ *Eiropas Parlamenta un Padomes (ES) Nr. 2020/852 par regulējuma izveidi ilgtspējīgu ieguldījumu veicināšanai un ar ko groza Regulu (ES) 2019/2088 (Dokuments attiecas uz EEZ)* 1. panta trešā daļa un 2. panta pirmais daļa

⁹⁰ *Komisijas Deleģētā regula (ES) 2021/2178 (2021. gada 6. jūlijs), ar ko papildina Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) 2020/852, precizējot tās informācijas saturu un noformējumu, kas uzņēmumiem, uz kuriem attiecas Direktīvas 2013/34/ES 19.a vai 29.a pants, jāatklāj par vides ziņā ilgtspējīgām saimnieciskajām darbībām, un precizējot metodoloģiju minētā informācijas atklāšanas pienākuma izpildei (Dokuments attiecas uz EEZ)*

⁹¹ *Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) 2020/852 (2020. gada 18. jūnijs) par regulējuma izveidi ilgtspējīgu ieguldījumu veicināšanai un ar ko groza Regulu (ES) 2019/2088 (Dokuments attiecas uz EEZ)* 8. panta pirmais punkts

pāreja uz aprites ekonomiku, piesārņojuma novēršana un kontrole, bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzība un atjaunošana. GASO kontekstā aktuāli ir tikai klimata pārmaiņu mazināšanas pasākumi, kas būtībā atbilstoši klasifikatoram ietver pāreju uz atjaunīgajiem energoresursiem un pašu darbības energoefektivitātes paaugstināšanu – pārējās kategorijās GASO nav vai ir maznozīmīga ietekme.

Saskaņā ar taksonomijas klasifikatoru sadales sistēmas pārbūve biometāna vajadzībām (aktivitāte Nr.4.14.) klasificējas kā zaļās investīcijas, tomēr GASO gadījumā šādas pārbūves dzīvē faktiski nav nepieciešamas, jo sadales sistēmā ielaizamais biometāns atbilst dabasgāzes parametriem, bet attiecīgās biometāna sagatavošanas iekārtas un pieslēgumi ir biometāna ražotāju īpašumā. Savukārt biometāna transportēšana pati par sevi zaļajai darbībai nekvalificējas.

No GASO ikdienas investīciju un ekspluatācijas aktivitātēm, atkarībā no konkrētajā pārskata gadā veiktajiem pasākumiem, par ilgspējas mērķu izpildes darbībām var kvalificēties tādas aktivitātes kā apkures sistēmu apkope, energoefektīvu iekārtu uzstādīšana un remonts, enerģijas patēriņa kontroles un mērīšanas iekārtu uzstādīšana un ekspluatācija, ēku renovācija ar energoefektivitātes pasākumiem u.c. pasākumi savos objektos (aktivitāšu grupa Nr.7). Tāpat atbilstošas aktivitātes ir viedo skaitītāju uzstādīšana lietotāju objektos un to ekspluatācija (aktivitāte Nr.7.5.) un tādu informācijas tehnoloģiju iegāde un ekspluatācija (aktivitāte 8.2.), kas veicina viedpatēriņu un metāna emisiju kontroli, piemēram, SCADA sistēma.

No GASO nākotnes investīciju un ekspluatācijas aktivitātēm teorētiski ir iespēja kvalificēt esošo koģenerācijas stacijas darbību kā pārejas darbību arī turpinot izmantot dabasgāzi (aktivitāte Nr.4.30.), bet šādā gadījumā ir jānodrošina efektīvāka stacijas darbība un jāizpilda vēl vairāki nosacījumi, tādēļ optimālais zaļināšanas veids būs dabasgāzes aizstāšana ar biometānu (aktivitāte Nr.4.20.). Tāpat GASO var izpildīt kritērijus, pārejot uz biometānu savos apkures katlos (aktivitāte Nr.4.24. un 7.6.). Par zaļām tiek uzskatītas arī investīcijas fotoelementu (PV) saules paneļos (aktivitāte Nr.4.1. un 7.6.), elektroautomobiļos (aktivitāte Nr.6.4.) un uzlādes iekārtās (aktivitāte Nr.6.13., 6.15. vai 7.4.) un šo iekārtu ekspluatācija. Tāpat potenciāli GASO kontekstā var kvalificēties arī citas energoapgādes tehnoloģijas (siltumsūkņi, saules koģenerācija u.c.), ja tādas tiks izmantotas.

Kopumā vērtējot taksonomiju var konstatēt, ka tiešā veidā šo prasību izpilde padarīs pieejamu informāciju investoriem, klientiem, sadarbības partneriem un darbiniekiem par to, cik patiesi zaļa ir GASO uzņēmējdarbība, kas savukārt var ietekmēt minēto personu, piemēram, aizdevēju vērtējumu sadarbībai ar GASO. Ņemot vērā sabiedrības pieprasījumu, mērķtiecīga zaļināšanās atbilstoši regulējuma rāmjiem var dot pozitīvu ietekmi uz šīm attiecībām ar GASO ietekmes pusēm. Tomēr vienlaikus ir jāņem vērā tas, ka šis regulējums objektīvi ir nepilnvērtīgs, piemēram, brīdī, kad GASO transportēs būtisku apjomu biometāna lietotājiem Latvijā, GASO vēl joprojām netiks uzskatīts par ilgspējīgu.

Tāpat šīs prasības veicinās informācijas pieejamību sabiedrībai un investoriem kopumā par to, kuri uzņēmumi ir zaļi, kas, savukārt ņemot vērā pieprasījumu pēc ilgspējas, piespiedīs regulējumam pakļautos uzņēmumus zaļināties. Kopumā GASO kontekstā šis regulējums veicinās biometāna pieprasījumu.

Ilgspējas ziņošana

Taksonomijas aprēķini un šīs informācijas iekļaušana uzņēmumu finanšu pārskatos arī ir ilgspējās ziņošanas sastāvdaļa, tomēr šis regulējums attiecas uz vides jautājumiem ļoti specifiskā griezumā, kas ir unikāli pasaules kontekstā. Vienlaikus pasaulē uzņēmumi un dažādas organizācijas jau gadu desmitiem ir attīstījušas ziņošanu par uzņēmumu un organizāciju sociālo atbildību, kas ir atpazīstams pēc vairākiem nosaukumiem – korporatīvās sociālās atbildības ziņojumi, ilgspējas ziņojumi vai ESG (*Environment, Social & Governance*) ziņojumi. Pasaulē pastāv vai ir pastāvējuši dažādi standarti vai ziņošanas ietvari (*UN Global Compact, GRI, OECD, NASDAQ* u.c.), kas ietver dažādu ilgspējas ziņošanas saturu, tomēr kopš 2023. gada Eiropas Savienībā ir izveidots vienots standarts regulējuma

ietvarā – *Korporatīvās ilgtspējas ziņošanas direktīva 2022/2464*⁹², kura nosaka uzņēmumiem pienākumu novērtēt un ziņot par to uzņēmuma ietekmi uz ilgtspējas, t.sk. vides jautājumiem un to, kā ilgtspējas jautājumi ietekmē uzņēmuma attīstību, darbības rezultātus un stāvokli, kā arī saskaņā ar kuru ir izdoti vienoti Eiropas Savienības standarti šīs ietekmes novērtēšanai un ziņošanai⁹³ (GASO kā meitasuzņēmums šo informāciju atklāj grupas konsolidētajā ziņojumā⁹⁴).

Korporatīvās ilgtspējas ziņošanas direktīva paredz ziņot par ilgtspēju vides, sociālās un pārvaldības jomās, bet kontekstā ar vides ietekmi ir jāvērtē un jāziņo par klimata pārmaiņu, piesārņojuma, ūdens un jūras resursu, biodaudzveidības un ekosistēmu un resursu izmantojuma un aprites ekonomikas faktoriem. Tādēļ vides jomā pastāv būtiska sinerģija starp korporatīvās ilgtspējas ziņošanas direktīvas un ISO Vides pārvaldības sistēmas prasībām – izpildot Vides pārvaldības sistēmas standarta prasības lielā mērā tiek izpildītas arī direktīvas prasības. Līdzīgi kā Vides pārvaldības sistēma arī korporatīvās ilgtspējas ziņošanas standarts nosaka prasības veikt risku un iespēju izvērtējumu, nodrošināt plānošanu un izvirzīto mērķu sasniegšanu, skaidrot ilgtspējas pārvaldību.

Korporatīvās ilgtspējas ziņošanas direktīva ir vēl viens rīks, kā sniegt caurspīdīgu un uzticamu informāciju sabiedrībai un investoriem par uzņēmumu ilgtspēju, t.sk. vides jautājumos, kas attiecīgi ietekmē ietekmes pušu vērtējumu par GASO. GASO tiešā veidā tas uzliek pienākumu regulāri vērtēt un ziņot vides ietekmes jomas.

Pienācīga rūpība attiecībā uz ilgtspēju

Saskaņā ar *Direktīvu 2024/1760 par uzņēmumu pienācīgu rūpību attiecībā uz ilgtspēju* pienācīgas rūpības attiecībā uz ilgtspēju prasības attiecas uz uzņēmumiem, ir vairāk nekā 1000 darbinieku un kuru neto apgrozījums pasaulē pārsniedz 450 000 000 EUR, t.i., šīs prasības tiešā veidā attiecas uz GASO gala mātesuzņēmumu AS Infortar.⁹⁵

Uzņēmumi, uz kuriem attiecas direktīvas prasības, īsteno uz risku balstītu pienācīgu rūpību cilvēktiesību un vides jomā, to integrējot visā savā attiecīgajā politikā un visās savās riska pārvaldības sistēmās un ieviešot pienācīgas rūpības politiku, kas nodrošina uz risku balstītu pienācīgu rūpību. Attiecīgi AS Infortar veic attiecīgus pasākumus, lai identificētu un izvērtētu faktisko un iespējamo nelabvēlīgo ietekmi, kas izriet no tā paša darbībām vai to meitasuzņēmumu (GASO) darbībām un – ja tas ir saistīts ar to darbību ķēdēm – to darījuma partneru darbībām. Izvērtējums paredz kartēt darbības, lai identificētu vispārējās jomas, kurās nelabvēlīgā ietekme ir visiespējamākā un kurās tā varētu būt visbūtiskākā. Balstoties uz izvērtējumu uzņēmums veic attiecīgus pasākumus, lai novērstu vai, ja novēršana nav iespējama vai nav iespējama nekavējoties, pienācīgi mazinātu iespējamo nelabvēlīgo ietekmi.⁹⁶

Tāpat direktīva paredz AS Infortar pieņemt un īstenot klimata pārmaiņu mazināšanai paredzētu pārkārtošanās plānu, kura mērķis ir, cik vien iespējams, nodrošināt, ka uzņēmuma uzņēmējdarbības modelis un stratēģija ir saderīgi ar pārkārtošanos uz ilgtspējīgu ekonomiku un globālās sasilšanas ierobežošanu līdz 1,5 °C atbilstīgi Parīzes nolīgumam un mērķim panākt klimatneitralitāti, ietverot

⁹² *Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2022/2464 (2022. gada 14. decembris), ar ko attiecībā uz korporatīvo ilgtspējas ziņu sniegšanu groza Regulu (ES) Nr. 537/2014, Direktīvu 2004/109/EK, Direktīvu 2006/43/EK un Direktīvu 2013/34/ES (Dokuments attiecas uz EEZ)*

⁹³ *Komisijas Deleģētā regula (ES) 2023/2772 (2023. gada 31. jūlijs), ar ko Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2013/34/ES papildina attiecībā uz ilgtspējas ziņu sniegšanas standartiem (Dokuments attiecas uz EEZ)*

⁹⁴ *Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2013/34/ES (2013. gada 26. jūnijs) par noteiktu veidu uzņēmumu gada finanšu pārskatiem, konsolidētajiem finanšu pārskatiem un saistītiem ziņojumiem, ar ko groza Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2006/43/EK un atceļ Padomes Direktīvas 78/660/EEK un 83/349/EEK (Dokuments attiecas uz EEZ) 19.a panta devītā daļa*

⁹⁵ *Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas (ES) 2024/1760 (2024. gada 13. jūnijs) par uzņēmumu pienācīgu rūpību attiecībā uz ilgtspēju un ar ko groza Direktīvu (ES) 2019/1937 un Regulu (ES) 2023/2859 (Dokuments attiecas uz EEZ) 2. pants*

⁹⁶ *Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas (ES) 2024/1760 (2024. gada 13. jūnijs) par uzņēmumu pienācīgu rūpību attiecībā uz ilgtspēju un ar ko groza Direktīvu (ES) 2019/1937 un Regulu (ES) 2023/2859 (Dokuments attiecas uz EEZ) 8.-13. pants*

2050. gada klimatneitralitātes mērķrādītājus un attiecīgā gadījumā mazinot uzņēmuma atkarību no darbībām, kas saistītas ar oglēm, naftu un gāzi. Plānā jāietver konkrēti ar klimata pārmaiņām saistīti un zinātniski pamatoti mērķi līdz 2030. gadam un piecu gadu posmu plāni līdz 2050. gadam, praktiskā rīcība dekarbonizācijai u.c.⁹⁷

Latvijas vides politika

Latvijā vienlaikus pastāv liels skaits dažādu stratēģiju un plānošanas dokumentu, kuru mērķis ir ieviest Eiropas Savienības *Zaļā kursa* un Latvijas nacionālo vides mērķu plānošanu un realizēšanu. GASO kontekstā būtiskākie no šiem dokumentiem ir:

- *Latvijas Nacionālais enerģētikas un klimata plāns 2021.-2030. gadam,*
- *Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2021. – 2027. gadam,*
- *Informatīvais ziņojums “Ēku atjaunošanas ilgtermiņa stratēģija”,*
- *Par Latvijas pielāgošanās klimata pārmaiņām plānu laika posmam līdz 2030. gadam,*
- *Latvijas stratēģija klimatneitralitātes sasniegšanai līdz 2050. gadam,*
- *Vides politikas pamatnostādnes 2021. – 2027. gadam,*
- *Transporta attīstības pamatnostādnes 2021. – 2027. gadam.*

Iepriekš uzskaitītie Latvijas politikas dokumenti faktiski visās jomās paredz Eiropas Savienības mērķu realizēšanu, tādēļ šajā kontekstā ir nepieciešams pievērst uzmanību vienīgi būtiskām atšķirībām vai pamatlietām.

Latvijas mērķu kopsavilkums

Viela / aktivitāte	Mērķa termiņš	Pret gadu	Mērķis	Normatīvs
Ne-ETS CO ₂	Līdz 2030	2005	-17%	Regula 2018/842 ⁹⁸
ETS (kopējs ES) CO ₂	Līdz 2030	2005	-62%	Direktīva 2023/959 ⁹⁹
SO ₂	No 2030	2005	-46%	MK noteikumi Nr.614 ¹⁰⁰
NO _x	No 2030	2005	-34%	
NMGOS	No 2030	2005	-38%	
NH ₃	No 2030	2005	-1%	
PM _{2,5}	No 2030	2005	-43%	
Atjaunīgo energoresursu īpatsvars enerģijas galapatēriņā	2030		61%	MK rīkojums Nr.573 ¹⁰¹
Atjaunīgo energoresursu īpatsvars elektroenerģijas galapatēriņā	2030		>80%	
Atjaunīgo energoresursu īpatsvars Latvijā vietējam patēriņam saražotajā elektroenerģijā	2030		100%	
Atjaunīgo energoresursu īpatsvars siltumapgādē un aukstumapgādē	2030		66,4%	
Moderno biodegvielu un biogāzes īpatsvars transportā	2030		5,5%	
Kopējais enerģijas patēriņa samazinājums	2030	2022	-10,7%	

⁹⁷ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas (ES) 2024/1760 (2024. gada 13. jūnijs) par uzņēmumu pienācīgu rūpību attiecībā uz ilgtspēju un ar ko groza Direktīvu (ES) 2019/1937 un Regulu (ES) 2023/2859 (Dokuments attiecas uz EEZ) 22. pants

⁹⁸ Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) 2018/842 (2018. gada 30. maijs) par saistošiem ikgadējiem siltumnīcefekta gāzu emisiju samazinājumiem, kas dalībvalstīm jāpanāk no 2021. līdz 2030. gadam un kas dod ieguldījumu rīcībā klimata politikas jomā, lai izpildītu Parīzes nolīgumā paredzētās saistības, un ar ko groza Regulu (ES) Nr. 525/2013 (Dokuments attiecas uz EEZ) Dokuments attiecas uz EEZ 1. pielikums

⁹⁹ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas (ES) 2023/959 (2023. gada 10. maijs), ar ko groza Direktīvu 2003/87/EK, ar kuru nosaka sistēmu siltumnīcas efektu izraisošo gāzu emisijas kvotu tirdzniecībai Savienībā, un Lēmumu (ES) 2015/1814 par Savienības siltumnīcefekta gāzu emisijas kvotu tirdzniecības sistēmas tirgus stabilitātes rezerves izveidi un darbību (Dokuments attiecas uz EEZ) Preambulas 39. punkts un direktīvas 9. panta pievienotās daļas, kas matemātiski noved pie 62% samazinājuma

¹⁰⁰ Ministru kabineta noteikumu Nr. 614 *Kopējo gaisu piesārņojošo vielu emisiju samazināšanas un uzskaites noteikumi* 1. pielikums

¹⁰¹ Ministru kabineta rīkojums Nr. 573 *Aktualizētais Nacionālais enerģētikas un klimata plāns 2021.–2030. gadam*

Importa īpatsvars bruto iekšzemes enerģijas patēriņā	2030	2022	no 39% uz 30%	
ZIZIMM CO ₂ ekv piesaistes mērķis	Līdz 2030	2016	-644 kt CO ₂ ekv	Regula 2023/839 ¹⁰²

Latvijas Nacionālais enerģētikas un klimata plāns 2021.-2030. gadam

Plānā definētie mērķi:

- nodrošināt Latvijas pilnīgu energoneatkarību par pieejamām un konkurētspējīgām energoresursu cenām;
- veicināt tautsaimniecības dekarbonizāciju, t.sk. ar vispārēju enerģētikas un rūpniecības elektrifikāciju, un investīcijas inovāciju un resursefektivitātes attīstībā;
- nostiprināt energoapgādes drošumu.

Šo mērķu sasniegšana prasīs investīcijas un arī lielu patērētāju iesaisti caur energoresursu cenām, tomēr kopumā lēmumi un pasākumi ir vērsti uz šo mērķu realizēšanu. Gāzes tirgu tas visvairāk ietekmēs ar nodokļiem dabasgāzei un atbalsta mehānismiem biometānam, kā arī ar atbalstu konkurējošiem energoresursiem.

Latvijas mērķis siltumnīcefekta gāzu emisiju jomā saskaņā ar plānu ir panākt 17% samazinājumu 2030. gadā sektoros, kuri tiešā veidā nepiedalās emisiju kvotu sistēmā (t.i., ne-ETS), un panākt samazinājumu ETS sektoros par 62% (Eiropas Savienības kopīgais mērķis) salīdzinot ar 2005. gadu, un palielināt atjaunīgo energoresursu īpatsvaru patēriņā līdz 61% 2030. gadā, salīdzinot ar 43% 2022. gadā, turklāt apakšmērķi paredz elektroenerģijas ražošanu vietējam patēriņam 100% no atjaunīgajiem energoresursiem (>80% ieskaitot eksportu), savukārt siltumapgādē palielināt līdz 66%, kas būtu salīdzinoši nelielas izmaiņas (61% 2022. gadā).

Latvijas mērķis energoefektivitātes jomā ir panākt 10,7% enerģijas patēriņa samazinājumu 2030. gadā, salīdzinot ar 2022. gadu. Savukārt Latvijas mērķis iekšzemes energopatēriņa jomā ir samazināt importu līdz 30% 2030. gadā, salīdzinot ar 39% 2022. gadā.

Lai arī plānā ir norādīts, ka Latvija nenosaka mērķus pa izmantojamām tehnoloģijām vai energoresursu veidiem, plānā ir uzsvērts, ka elektroenerģijas ražošanas pāreja uz atjaunīgajiem energoresursiem tiks panākta ar vēja ģeneratoru un fotoelementu tehnoloģijām kombinācijā ar enerģijas akumulācijas iekārtām, savukārt siltumapgādes mērķu izpilde tiks panākta ar esošo biomasas iekārtu modernizāciju, siltumsūkņu un saules kolektoru plašāku izmantošanu, kā arī nosakot pienākumu dabasgāzes tirgotājiem nodrošināt konkrētu biometāna īpatsvaru portfeli. Transporta jomā lielāki pienākumi plānoti degvielu tirgotājiem, nosakot pienākumu piegādāt lielāku apjomu ilgtspējīgu degvielu, t.sk. biometānu (saskaņā ar plānu *Par Transporta attīstības pamatnostādņem 2021.-2027. gadam* var secināt, ka attiecībā uz biometānu ir plānots palielināt privātā un komerctransporta apmērus, tomēr tas ir pretrunā ar Eiropas Savienības jaunāko regulējumu, kas paredz pieļaut vienīgi bezemisiju transportlīdzekļus šajos sektoros jaunu auto tirgū), kā arī veicināt pāreju uz elektroautomobiļiem.

Nacionālo vides mērķu sasniegšanā, it sevišķi attiecībā uz klimatneitralitāti jeb siltumnīcefekta gāzu neitralitāti ļoti būtiska loma ir zemes izmantošanas mērķiem un mežsaimniecībai, jo, piemēram, 2022. gadā trešdaļa no visām CO₂ ekv emisijām bija tieši uz šī sektora rēķina, kur ir vērojams CO₂ emisiju piesaistes apjoma samazinājums, t.i., mežizstrādes un atmežošanas apjomi pārsniedz CO₂ piesaistes aktivitātes, piemēram, koku augšanas apmērus, kā rezultātā kopējā sektora bilance ir negatīva. Šāda negatīva mežsaimniecība uzliek papildus spiedienu uz citu sektoru, t.sk. transporta un enerģētikas sektoru mērķu izpildi, kā arī rada jautājumus par biomasas, kas iegūta šādā saimniekošanā, ilgtspēju

¹⁰² Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) 2023/839 (2023. gada 19. aprīlis), ar ko attiecībā uz darbības jomu, ziņošanas un izpildes noteikumu vienkāršošanu un dalībvalstu 2030. gada mērķrādītāju noteikšanu groza Regulu (ES) 2018/841 un attiecībā uz monitoringa, ziņošanas, progresa apsekošanas un izskatīšanas uzlabošanu groza Regulu (ES) 2018/1999 (Dokuments attiecas uz EEZ) III pielikums

un attiecīgi ietekmi uz kopējo tirgu. Savukārt pretēji procesi – ievērojama CO₂ piesaiste meža sektorā var noņemt spriegumu no pārējiem sektoriem un, piemēram, paredzēt lēzenāku atteikšanos no dabasgāzes. Latvija ir izvirzījusi mērķi līdz 2030. gadam panākt pozitīvu CO₂ piesaisti Zemes izmantojuma, zemes izmantojuma maiņas un mežsaimniecības (ZIZIMM) sektorā, panākot pozitīvu 644 kt CO₂ ekv piesaistes bilanci. Tomēr saskaņā ar *Latvijas Nacionālo enerģētikas un klimata plānu 2021.-2030. gadam* šis mērķis netiks izpildīts un 2030. gadā ir sagaidāmas ZIZIMM sektora emisijas 3295 kt CO₂ ekv apmērā.

Biometāns

Saskaņā ar *Latvijas Nacionālo enerģētikas un klimata plānu 2021.-2030. gadam* tiek plānots, ka līdz 2035. gadam Latvijā tiks uzstādītas un pieslēgtas sadales sistēmai 7 jaunas biometāna ražotnes, bet kopējais Latvijā saražotais biometāna apmērs sasniegs aptuveni 210 GWh¹⁰³, kas atbilstu aptuveni 2,6% no Latvijas gāzes patēriņa 2023. gadā. Tomēr provizoriski, balstoties uz faktiskajiem sistēmas pieprasījumiem GASO, šis apjoms 2030. gadā varētu pārsniegt 1000 GWh. Kopumā, saskaņā ar plānā iekļauto informāciju un Eiropas Komisijas datiem¹⁰⁴, Latvijas biometāna ražošanas potenciāls 2030. gadā ir aptuveni 160 milj. m³ (aptuveni 1720 GWh biometāna gadā), kas atbilstu aptuveni 21% no Latvijas gāzes patēriņa 2023. gadā.

Saskaņā ar plānu ir paredzēts, ka dabasgāzes tirgotājiem tiks noteikts pienākums nodrošināt vismaz 3% biometāna vai ūdeņraža piejaukumu ēku apkurē un centralizētajā siltumapgādē izmantotajai dabasgāzei, ko varēs nodrošināt gan ar tiešu piejaukumu tīklos vai arī ar piegādēm ārpus tīkla (sašķīdrinātā vai saspiestā veidā).

Kopumā Latvijā ir liels skaits biogāzes ražotņu, tomēr tikai 2024. gadā pirmoreiz sāka funkcionēt biogāzes ražotne, kura spēj sagatavot biogāzi līdz biometāna un dabasgāzes kvalitātes parametriem un kura ir pieslēgta tīkliem. Saskaņā ar plānu ir paredzēts līdz 2030. gadam nodrošināt 20 biometāna ražotņu pieslēgumus pārvades un sadales sistēmām.

GASO kontekstā ir jāreķinās ar to, ka biometāna ražošana sadārdzinās gala produktu gāzi, kas kopumā negatīvi ietekmēs Latvijas gāzes tirgu, bet vienlaikus ieplānotais biometāna ražošanas apjoms var izrādīties par mazu pieprasījumam, kurš radīsies normatīvu ieviešanas un patērētāju pieprasījuma dēļ.

Sintētiskais metāns un ūdeņradis

Latvijas Nacionālajā enerģētikas un klimata plānā 2021.-2030. gadam nav prognozēta būtiska ūdeņraža vai sintētiskā metāna ražošana Latvijā. Plānā ir minēts, ka ūdeņradis varētu būt gāze, ar kuru tirgotāji varētu izpildīt 3% piemaisījuma prasības, tomēr vēl nav skaidrības par tehnoloģijām un iespēju ūdeņradi ievadīt kopējā sistēmā. Attiecībā uz sintētiskā metāna ražošanu ir noteikts mērķis līdz 2030. gadam veikt pirmskomercializācijas izpēti.

Gāzes iekārtu uzstādīšana

Latvijas Nacionālais enerģētikas un klimata plāns 2021.-2030. gadam paredz, ka no 2028. gada būtu jānosaka aizliegums uzstādīt individuālās vai komerciālas apkures iekārtas, kurās paredzēts lietot vienīgi dabasgāzi (nosakot arī robežvērtības, kas šobrīd nav zināmas). Centrālajā siltumapgādē paredzēts atļaut uzstādīt jaunas dabasgāzes iekārtas tikai kopā ar oglekļa uztveršanas iekārtām vai kombinācijā ar bezemisiju risinājumiem, piemēram, siltumsūkņiem. Tāpat plāns paredz pakāpenisku atteikšanos no fosilajiem kurināmajiem, 2050. gadā paredzot aizliegumu dabasgāzei elektroenerģijas un siltumapgādes ražošanā, izņemot bāzes jaudu nodrošināšanai iekārtās ar jaudu virs 100 MW.

Autotransports

Saskaņā ar *Latvijas Nacionālo enerģētikas un klimata plānu 2021.-2030. gadam* tiek paredzēts, ka līdz 2030. gadam valsts sniegs atbalstu 50 autobusu, kuri darbojas uz biometānu, iegādei un 5 CNG vai SDG staciju izbūvei kravas un sabiedriskajam autotransportam vai jūras transportam.

¹⁰³ *Latvijas Nacionālais enerģētikas un klimata plāns 2021.-2030. gadam*, 49.-50.lp

¹⁰⁴ European Commission - *BIOMETHANE FICHE – Latvia* (2021)

Starptautiskās organizācijas

GASO ir biedrs vairākās starptautiskajās organizācijās, kuru pamata vai būtiska daļa ir vides jautājumi. Dalība šajās organizācijās atstāj iespaidu uz GASO vides politiku un pasākumiem.

UN Global Compact. GASO kopš 2018. gada ir Apvienoto Nāciju Organizācijas programmas *Global Compact* dalībnieks. Dalība programmā paredz 10 ANO definēto vērtību ievērošanu un ikgadēja pašnovērtējuma par šo vērtību ievērošanu ziņošanu un publicēšanu. Vides pārvaldības sistēmas stiprinās vides vērtību kvalitatīvu ievērošanu.

Cilvēktiesības

1. Uzņēmumam ir jāatbalsta un jārespektē starptautiski pasludinātās cilvēktiesības; un
2. ir jābūt drošam, ka tas nav iesaistījies cilvēktiesību ļaunprātīgā izmantošanā.

Darbaspēks

3. Uzņēmumam ir jāgarantē biedrošanās brīvība un jāatzīst efektīvā kolektīvā pārrunu procedūra;
4. jāgarantē visu formu piespiedu un obligātā darba izslēgšana;
5. jāgarantē bērnu piespiedu darba likvidēšana; un
6. jāizslēdz nodarbinātības un profesijas diskriminācija.

Vide

7. Uzņēmumam ir jāatbalsta piesardzības pasākumi attiecībā uz izaicinājumiem, kas skar vidi;
8. jāuzņemas iniciatīvas veicināt lielāku atbildību pret vidi; un
9. jāveicina videi draudzīgu tehnoloģiju attīstība un izplatība.

Pretkorupcija

10. Uzņēmumam ir jāveic pasākumi pret visām korupcijas formām, tai skaitā pret izspiešanu un kukuļdošanu.

OGMP 2.0. Kopš 2024. gada GASO ir starptautiskās *Naftas un gāzes metāna partnerības 2.0 (Oil and Gas Methane Partnership 2.0)* dalībniece. OGMP 2.0 ir Apvienoto Nāciju Organizācijas Vides programmas vadošā naftas un gāzes emisiju ziņošanas un mazināšanas programma, kas darbojas kopš 2014. gada. OGMP 2.0 dati ir viena no galvenajām sastāvdaļām UNEP Starptautiskajā metāna emisiju novērošanas centrā (*International Methane Emissions Observatory - IMEO*), kas risina metāna datu problēmu, kas savukārt ir viens no galvenajiem partneriem, kas īsteno Eiropas Savienības un ASV vadīto Globālo metāna apņemšanos, kuras ietvaros vairāk nekā 150 valstis ir apņēmušās līdz 2030. gadam samazināt metāna emisijas pasaulē par 30 %. IMEO stimulē valdības un uzņēmumus veikt stratēģiskus klimata pārmaiņu mazināšanas pasākumus un apzināt zinātniski pamatotas politikas iespējas, izmantojot savu unikālo globālo datubāzi.

OGMP 2.0 mērķi un GASO pienākumi, esot šajā organizācijā, saskan ar Regulas 2024/1787 par metāna emisiju samazināšanu enerģētikas sektorā¹⁰⁵ prasībām metāna emisiju no sadales sistēmas aprēķiniem un ziņošanai.

¹⁰⁵ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2024/1787 (2024. gada 13. jūnijs) par metāna emisiju samazināšanu enerģētikas sektorā un ar ko groza Regulu (ES) 2019/942

GASO vides ietekmes jomas

SADALES SISTĒMAS BŪVNICĪBAS IETEKME UZ VIDI

Sadales sistēmas būvniecība var atstāt ietekmi uz īpaši aizsargājamām teritorijām, objektiem, sugām un biotopiem, īpaši neaizsargātām teritorijām, radīt maznozīmīgu piesārņojumu, neliela apjoma atkritumus un nebūtiskus vides trokšņus. Tomēr kopumā sadales sistēmas būvniecība un vēlāk infrastruktūras ekspluatācija ir ar visai mazu ietekmi uz vidi, jo sadales gāzesvadi pamatā tiek būvēti apdzīvotās vietās gar ceļiem, vien atsevišķos gadījumos šķērsojot, piemēram, mežu teritorijas.

Sadales sistēmas, galvenokārt sadales gāzesvadu būvniecības procedūra ir komplicēta, ja ir paredzama ietekme uz aizsargājamām vides teritorijām vai objektiem. Līdz ar to visai loģiska ir GASO prakse jau plānošanas procesā izvēlēties ekonomiski pamatotas un vienlaikus videi draudzīgākās gāzesvadu novietnes.

Uz sadales sistēmas būvniecību attiecas ļoti liels regulējuma apjoms, kurš ne vienmēr ir savstarpēji saskaņots, un atbildīgās institūcijas ir izteikti decentralizētas, tādēļ šajā jomā ir veikts plašs regulējuma apkopojums.

REGULĒJUMS UN VIDES PRASĪBAS

Inženiertīklu būvniecība

Ar sadales sistēmu tiek saprasta cauruļvadu sistēma ar visiem sadales funkciju veikšanai nepieciešamajiem objektiem, kurus izmanto enerģijas transportēšanai no pārvades sistēmas līdz lietotāja energoapgādes sistēmas piederības robežai.¹⁰⁶ Ar pievadiem tiek saprasts pazemes un virszemes cauruļvadu un pievada tehnisko ietaišu kopums no sadales tīkla līdz būves ievada noslēgierīcei.¹⁰⁷ Ar iekšējiem inženiertīkliem tiek saprasti būves piederumi (no būves ievada noslēgierīces), kas sastāv no cauruļvadiem, aprīkojuma, iekārtām un ierīcēm, kas ir paredzētas gāzes sadalei.¹⁰⁸ Saskaņā ar *Būvniecības likumu* sadales sistēmas objekti un iekšējie tīkli¹⁰⁹ ir inženierbūves, uz kurām ir attiecināmas būvniecības prasības.¹¹⁰

Lai arī GASO ir skaidra juridiskā atbildība vienīgi par savā īpašumā esošās sadales sistēmas objektu ietekmi uz vidi, jauna būvniecība neatņemami paredz arī lietotāju īpašumā esošo pievadu un tiem piesaistīto iekārtu (noslēgīekārtu, regulēšanas iekārtu u.tml.) un iekšējo sistēmu (iekšvadu, skaitītāju u.tml.) būvniecību, turklāt šādi objekti var tikt izbūvēti vai ierīkoti ar GASO starpniecību vai tiešu izpildi.

Par būvdarbiem tiek uzskatītas šādas uz GASO sadales sistēmas jaunu būvniecību attiecināmas darbības:

- būves būvēšana – būvdarbu rezultātā radusies ar zemi vai gultni saistīta ķermeniska lieta (ēka vai inženierbūve), kurai ir nosakāms būves lietošanas veids,¹¹¹
- būves ierīkošana – būvdarbi, kurus veic inženiertīkla montāžai, ievietošanai vai novietošanai pamatnē (zemē vai gultnē) vai būvē,¹¹²
- būves pārbūve – būvdarbi, kuru rezultātā ir mainīts būves vai tās daļas apjoms vai pastiprināti nesošie elementi vai konstrukcijas, mainot vai nemainot lietošanas veidu,¹¹³

¹⁰⁶ *Enerģētikas likuma* 1. panta 35. punkts

¹⁰⁷ Ministru kabineta noteikumu Nr.500 *Vispārīgie būvnoteikumi* 2.17. punkts

¹⁰⁸ Ministru kabineta noteikumu Nr. 253 *Atsevišķu inženierbūvju būvnoteikumi* 6.3.1. punkts

¹⁰⁹ Ministru kabineta noteikumu Nr. 253 *Atsevišķu inženierbūvju būvnoteikumi* 2.3. punkts

¹¹⁰ Atbilstoši *Būvniecības likuma* 1. panta otrajai un trešajai daļai un 11. pantam, Ministru kabineta noteikumu Nr.500 *Vispārīgie būvnoteikumi* 1. pielikumam un Ministru kabineta noteikumiem Nr. 326 *Būvju klasifikācijas noteikumi* par būvi ir uzskatāmas arī inženiertehniskās būves

¹¹¹ *Būvniecības likuma* 1. panta trešā daļa

¹¹² *Būvniecības likuma* 1. panta piektā daļa

¹¹³ *Būvniecības likuma* 1. panta devītā daļa

- tāpat par sadales sistēmas objektu būvniecību ir uzskatāma sadales sistēmas objektu nojaukšana (būvdarbi, kuru rezultātā būve beidz pastāvēt)¹¹⁴.

Gāzes inženiertīklos ietilpst divu kategoriju inženierbūves¹¹⁵:

- 1. grupas inženiertehniskās būves:
 - o gāzapgādes ārējie inženiertīkli ar spiedienu līdz 0,4 MPa;
 - o gāzapgādes sistēmas punktveida inženierbūves (iekārtas), ja tām nav ēkas pazīmju, piemēram, regulēšanas punkti, noslēgierīces, hidroslēgi, kondensāta savācēji, katodaizsardzības objekti,
- 2. grupas inženiertehniskās būves – visi pārējie sadales sistēmas objekti:
 - o gāzapgādes ārējie inženiertīkli ar spiedienu virs 0,4 MPa;
 - o gāzapgādes sistēmas punktveida inženierbūves (iekārtas), ja tām ir ēkas pazīmes;
 - o u.c.

Atkarībā no objekta grupas un veicamo darbu veida – iepriekš minētajām būvniecības darbībām var būt nepieciešama:

- būvvaldes būvatļauja;
- būvvaldes akcepts paskaidrojuma rakstam;
- paziņojums par būvniecību būvvaldei;
- vai arī bez būvatļaujas, akcepta vai paziņojuma.

Inženiertīklu akceptu un atļauju derīguma termiņš ir pieci gadi.¹¹⁶ Projekta vides *Tehnisko noteikumu*, ja tādi ir izdoti, derīguma termiņš arī ir pieci gadi.¹¹⁷

Sadales gāzesvadu un saistīto objektu būvniecība

Veicot pirmās grupas inženiertīklu (sadales gāzesvadu ar spiedienu līdz 0,4 MPa un gāzapgādes sistēmas punktveida inženierbūvju, ja tām nav ēkas pazīmju, piemēram, regulēšanas punktu, noslēgierīču, hidroslēgu, kondensāta savācēju, katodaizsardzības iekārtu u.tml.) jaunu būvniecību, ierīkošanu vai pārbūvi, ir nepieciešama paskaidrojuma raksta iesniegšana un akceptēšana būvvaldē.¹¹⁸ Veicot otrās grupas inženiertīklu (sadales gāzesvadu ar spiedienu virs 0,4 MPa un objektu ar ēkas pazīmēm) jaunu būvniecību, ierīkošanu vai pārbūvi, ir jāiesniedz būvniecības iesniegums, jāizstrādā būvprojekts minimālā sastāvā un jāsaņem būvatļauju.¹¹⁹

Būvniecības veids	1. grupas inženiertīkli	2. grupas inženiertīkli
Būvēšana	Paskaidrojuma raksta akcepts	Būvatļauja
Ierīkošana	Paskaidrojuma raksta akcepts	Būvatļauja
Pārbūve	Paskaidrojuma raksta akcepts	Būvatļauja
Nojaukšana	Paziņojums par būvniecību	Paskaidrojuma raksta akcepts

Pievadu būvniecība

Salīdzinot ar pārējo sadales sistēmu, pievadi atrodas inženierbūvju grupā, no kuras tiek sagaidīts zemāks ietekmes uz vidi līmenis un uz kuru attiecas vienkāršākas saskaņošanas un būvniecības prasības.¹²⁰ Veicot jauna pievada un ar to saistīto sistēmas elementu būvniecību vai ierīkošanu vai esoša pievada pārbūvi, ja iepriekš ir izbūvēts ārējā inženiertīkla atzars līdz būvei piegulošā zemes gabala robežai¹²¹, ir nepieciešams būvvaldē iesniegt vien paziņojumu par būvniecību.¹²² Ja iepriekš

¹¹⁴ Būvniecības likuma 1. panta septītajā daļā

¹¹⁵ Ministru kabineta noteikumu Nr.500 *Vispārīgie būvnoteikumi* 1. pielikums

¹¹⁶ Ministru kabineta noteikumu Nr.500 *Vispārīgie būvnoteikumi* 71. un 77. punkts

¹¹⁷ Ministru kabineta noteikumu Nr.30 *Kārtība, kādā Valsts vides dienests izdod tehniskos noteikumus paredzētajai darbībai* 24. punkts

¹¹⁸ Ministru kabineta noteikumu Nr. 253 *Atsevišķu inženierbūvju būvnoteikumi* 6².1. punkts

¹¹⁹ Ministru kabineta noteikumu Nr. 253 *Atsevišķu inženierbūvju būvnoteikumi* 6³ punkts

¹²⁰ Ministru kabineta noteikumu Nr.500 *Vispārīgie būvnoteikumi* 4. punkts

¹²¹ Ministru kabineta noteikumu Nr. 253 *Atsevišķu inženierbūvju būvnoteikumi* 6¹.3. punkts

¹²² Ministru kabineta noteikumu Nr. 253 *Atsevišķu inženierbūvju būvnoteikumi* 6¹.2. punkts

nav izbūvēts ārējā inženiertīkla atzars, ir nepieciešama paskaidrojuma raksta iesniegšana un būvniecības akceptēšana būvvaldē.¹²³

Lekšējo inženiertīklu būvniecība

Lekšējo inženiertīklu būvniecībai nav nepieciešama būvatļauja, būvvaldes akcepts vai iesniegts paziņojums par būvniecību¹²⁴, ja šīs darbības nepazemina būves konstrukciju drošību, nestspēju vai noturību¹²⁵. Gadījumā, ja izbūve pazemina būves konstrukciju drošību, nestspēju vai noturību, ir nepieciešams iesniegt paziņojumu par būvniecību.¹²⁶

Sadales sistēmas objektu nojaukšana

Veicot pirmās grupas inženierbūves nojaukšanu ir nepieciešams iesniegt paziņojumu par būvniecību.¹²⁷ Savukārt pārējos gadījumos ir nepieciešama paskaidrojuma raksta iesniegšana un akceptēšana būvvaldē.¹²⁸

Vispārīgās plānošanas un vides prasības

Pirmkārt, atbilstoši *Enerģētikas likumam*, izbūvējot jaunus gāzesvadus, GASO pēc iespējas ir jāizmanto ceļa zemes nodalījuma joslas.¹²⁹ Tādējādi tiek samazināta iespēja nepamatotām gāzesvadu novietnēm, piemēram, meža zemēs.

Otrkārt, sadales sistēmas izvietojumu plāno tā, lai tas nodrošinātu vides kvalitāti, teritorijas, enerģijas un dabas resursu racionālu izmantošanu un vides pieejamību.¹³⁰

Treškārt, jebkura sadales sistēmas objekta būvniecību pārrauga pašvaldības, kuru pārraudzībā ir gan teritoriālo plānojumu izstrāde, gan būvniecību uzraugošās iestādes, kuras nodrošina būvniecības izvērtēšanu un saskaņošanu. Publiski pieejamos pašvaldību teritoriju izmantošanas un apbūves noteikumos un zonējumu kartēs ir iekļautas normatīvā regulējuma, vides institūciju un pašvaldību noteiktās aizsargājamās teritorijas un objekti un to ierobežojumi, kā arī pašvaldību noteiktie inženiertīklu ierobežojumi. Turklāt pašvaldību plānojumos ir iekļautas pašu pašvaldību vīzijas par teritoriju attīstību un izmantošanu. Līdz ar to tas rada iespēju preventīvi noteikt optimālo sadales sistēmas novietni un tikai gadījumos, ja pašvaldības prasības nesakrīt ar tehniskajām iespējām vai GASO klientu vajadzībām, ir nepieciešams domāt par sadales infrastruktūras būvniecību aizsargājamās teritorijās.

Ceturtkārt, saskaņā ar *Teritorijas attīstības plānošanas likumu* inženierkomunikāciju tīklus un objektus ir atļauts ierīkot jebkurā funkcionālajā zonā. Pašvaldībai, atļaujot ēku būvniecību, ir jānodrošina ēku piekļuve inženierkomunikācijām, ja vien nav izveidotas speciālas atrunas, piemēram, inženiertīklu veidam.¹³¹ Līdz ar to sadales sistēmas būvniecībai nevajadzētu būt šķēršļiem pat aizsargājamās teritorijās, ja vien tie tiek būvēti uz iepriekš izbūvētiem vai teritoriālā plānojumā paredzētiem objektiem, piemēram, Baltijas jūras un Rīgas līča piekrastes aizsargjoslā ir atļauta ārējo inženiertīklu būvniecība esošās vai citas atļautās apbūves vajadzībām¹³².

Piektkārt, gan saskaņā ar *Enerģētikas likumu*¹³³, gan aizsargājamo teritoriju un objektu normatīvo regulējumu, GASO ir jānosaka sadales sistēmas objektu būvniecība aizsargājamās teritorijās ar atbilstošām vides aizsardzības institūcijām un aizsargājamās dabas teritorijas pārvaldes institūciju.

¹²³ Ministru kabineta noteikumu Nr. 253 *Atsevišķu inženierbūvju būvnoteikumi* 6².2. punkts

¹²⁴ Ministru kabineta noteikumu Nr. 253 *Atsevišķu inženierbūvju būvnoteikumi* 6.3.1. punkts

¹²⁵ Ministru kabineta noteikumu Nr. 253 *Atsevišķu inženierbūvju būvnoteikumi* 6⁵ punkts

¹²⁶ Ministru kabineta noteikumu Nr. 253 *Atsevišķu inženierbūvju būvnoteikumi* 6¹.1. punkts

¹²⁷ Ministru kabineta noteikumu Nr. 253 *Atsevišķu inženierbūvju būvnoteikumi* 6¹.2. punkts

¹²⁸ Ministru kabineta noteikumu Nr. 253 *Atsevišķu inženierbūvju būvnoteikumi* 6².6. punkts

¹²⁹ *Enerģētikas likuma* 21. pants

¹³⁰ Ministru kabineta noteikumu Nr.574 *Noteikumi par Latvijas būvnormatīvu LBN 008-14 "Inženiertīklu izvietojums"* 3. punkts

¹³¹ *Teritorijas attīstības plānošanas likuma* 23. panta sestā daļa; Ministru kabineta noteikumu Nr.240 *Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi* 5.4., 8. un 23. punkts

¹³² *Aizsargjoslu likuma* 36. panta otrās daļas 8. punkts

¹³³ *Enerģētikas likuma* 19. panta piektā daļa

Sestkārt, katrai īpaši aizsargājamās teritorijas kategorijai vai katram mikrolieguma tipam ir noteikti savi ierobežojumi, vairākām kategorijām ir dažādas funkcionālās zonas jeb režīmu zonas ar atšķirīgiem ierobežojumiem. Piemēram, mikroliegumos, kas izveidoti sūnu sugu un biotopu aizsardzībai, ir aizliegts mainīt zemes lietošanas kategoriju¹³⁴, kas praktiski nozīmē sadales sistēmas izbūves aizliegumu¹³⁵. Kopumā var uzskatīt, ka gan īpaši aizsargājamās teritorijās, gan mikroliegumos ir aizliegta jebkāda veida darbība, kas ir pretrunā ar to izveidošanas mērķiem un uzdevumiem vai kas nav iekļauta izņēmuma atļauto darbību sarakstā. Piemēram, mikroliegumā, kas izveidots īpaši aizsargājamo zivju sugu nārsta vietas aizsardzībai¹³⁶, ir pieļaujama inženierkomunikāciju izbūve pēc rakstiskas atļaujas saņemšanas no Dabas aizsardzības pārvaldes. Līdzīgi ir jārikojas, ja ir nepieciešams izbūvēt gāzesvadus, piemēram, aizsargājamā dendroloģiskajā stādījuma teritorijā¹³⁷. Tomēr jārēķinās, ka gan vienā, gan otrā situācijā Dabas aizsardzības pārvalde, visticamākais, aicinātu vispirms izvērtēt alternatīvas gāzesvadu novietnes.

Septītkārt, jāņem vērā, ka jaunus mikroliegumus neveido izbūvētu gāzesvadu ekspluatācijas un drošības aizsargjoslās, ja mikrolieguma aizsardzības un apsaimniekošanas prasības ir pretrunā ar aizsargjoslas izveidošanas mērķiem.¹³⁸ Savukārt īpaši aizsargājamām teritorijām šādu ierobežojumu nav, un tās var izveidot arī teritorijās, kurās jau atrodas infrastruktūra. Gan mikroliegumus, gan īpaši aizsargājamās teritorijas un objektus var izveidot gan uz valsts, gan privātas zemes.

Astotkārt, gadījumos, kad plānotie sadales sistēmas objekti neskar aizsargājamās teritorijas vai objektus, plānošana un būvniecība norit saskaņā ar pašvaldības teritoriāliem noteikumiem un zemes īpašnieku vēlmēm, ievērojot *Enerģētikas likumā* noteikto saskaņošanas kārtību ar zemes īpašniekiem¹³⁹.

Būvniecības organizēšana, atkritumi, trokšņi un piesārņojums

Uz jebkuru būvi attiecas ne vien prasības, kas ir jāievēro projektēšanas gaitā, bet arī būvniecības un ekspluatācijas vides prasības.¹⁴⁰ Sadales gāzesvadu un pievadu būvniecība ir jāorganizē un jāveic tā, lai kaitējums videi būtu iespējami mazāks un lai tiktu ievērotas aizsargjoslu prasības.¹⁴¹

Atbilstoši *Atkritumu apsaimniekošanas likuma* prasībām GASO kā būvdarbu veicējam vai pasūtītājam ir jānodrošina sadales sistēmas būvniecības atkritumu nodalīšana no citiem atkritumiem, droša to uzglabāšana un nogādāšana speciāli aprīkotās būvniecības atkritumu savākšanas vietās, darot to pašam vai slēdzot līgumu ar atkritumu apsaimniekotāju.¹⁴²

Ar piesārņojumu tiek saprasta cilvēku izraisīta vielu, vibrācijas, siltuma vai trokšņa tieša vai netieša novadīšana gaisā, ūdenī vai zemē, kam var būt kaitīga ietekme uz cilvēku veselību vai vidi un kas var radīt kaitējumu īpašumam vai ietekmēt dabas resursu izmantošanu un cita veida likumīgu vides izmantošanu.¹⁴³ Ar trokšņa piesārņojumu tiek saprastas gaisa vidē nevēlamas, traucējošas visu veidu skaņas, kas rada diskomfortu, ietekmē dzirdi un traucē akustisko saziņu.¹⁴⁴

¹³⁴ Ministru kabineta noteikumu Nr.940 *Noteikumi par mikroliegumu izveidošanas un apsaimniekošanas kārtību, to aizsardzību, kā arī mikroliegumu un to buferzonu noteikšanu* 45.10. punkts

¹³⁵ Atbilstoši Valsts zemes dienesta un Valsts meža dienesta sniegtajam skaidrojumam, piemēram, mežā izbūvēta sadales gāzesvada platībai tiek mainīta zemes lietošanas kategorija

¹³⁶ Ministru kabineta noteikumu Nr.940 *Noteikumi par mikroliegumu izveidošanas un apsaimniekošanas kārtību, to aizsardzību, kā arī mikroliegumu un to buferzonu noteikšanu* 46.3. punkts

¹³⁷ Ministru kabineta noteikumu Nr.264 *Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi* 50. punkts

¹³⁸ Ministru kabineta noteikumu Nr.940 *Noteikumi par mikroliegumu izveidošanas un apsaimniekošanas kārtību, to aizsardzību, kā arī mikroliegumu un to buferzonu noteikšanu* 23. punkts

¹³⁹ *Enerģētikas likuma* 19. un 24. pants

¹⁴⁰ *Būvniecības likuma* 9. pants

¹⁴¹ Ministru kabineta noteikumu Nr. 253 *Atsevišķu inženierbūvju būvnoteikumi* 125. punkts

¹⁴² *Atkritumu apsaimniekošanas likuma* 17. panta pirmā daļa

¹⁴³ *Likuma Par piesārņojumu* 1. panta pirmās daļas 7 punkts

¹⁴⁴ *Likuma Par piesārņojumu* 1. panta pirmās daļas 12.¹ daļa

Atmežošana un koku ciršana

Informāciju par sadales sistēmas objektu aizsargjoslu ugunsdrošajām zonām, kuras ir jāatbrīvo no kokiem, krūmiem un zāles, kā arī būvniecībā atļautajām atkāpēm skatīt nākamajā nodaļā.

Gadījumā, ja atbildīgās institūcijas un zemes īpašnieki ir atbalstījuši sadales gāzesvadu trases novietni mežā (gan valsts, gan privātā), kurā ir nepieciešama platību atmežošana, GASO saskaņā ar *Meža likuma* prasībām ir jāmaksā valstij¹⁴⁵ kompensācija par oglekļa dioksīda piesaistes potenciāla samazināšanos, bioloģiskās daudzveidības samazināšanos un/vai vides un dabas resursu aizsardzības aizsargjoslu un sanitāro aizsargjoslu funkciju kvalitātes samazināšanos.¹⁴⁶

Saistībā ar mežiem tiek izmantoti divi termini – “mežs” un “meža zeme”. Meža zeme ietver zemi, uz kuras ir mežs, zeme zem meža infrastruktūras objektiem, kā arī mežā ietilpstošie pārplūstošie klajumi, purvi, lauces un tam piegulošie purvi.¹⁴⁷ Savukārt mežs specifiski ir ekosistēma, kurā dominē koki dažādās attīstības stadijās.¹⁴⁸ Visu meža zemi pārtrauga un Meža valsts reģistrā reģistrē Valsts meža dienests. Tomēr Valsts kadastra informācijas sistēmā kā “mežs” tiek reģistrēta tikai tā meža zemes daļa, kas atbilst specifiskām meža pazīmēm, bet pārējā meža zeme, piemēram, purvi, lauces un pārplūstoši klajumi tiek reģistrēti kā purvs, pārējā zeme u.tml.¹⁴⁹

Kompensācija ir jāmaksā tikai par tādas zemes atmežošanu, kas Valsts kadastra informācijas sistēmā ir reģistrēta kā “mežs”. Attiecīgi kompensācija nav jāmaksā par mežā ietilpstošiem purviem, laucēm u.c. Tomēr atbilstoši Valsts meža dienesta sniegtajam skaidrojumam¹⁵⁰ “mežs ir attīstības procesā esošs dabas objekts” un reģistros norādītais zemes tips var neatbilst reālajai situācijai dabā. Tādēļ pirms būvniecības uzsākšanas ir jāveic teritorijas novērtējums un, konstatējot zemes atbilstību “meža” pazīmēm, ir jāveic meža inventarizācija un tā reģistrēšana Meža valsts reģistrā, kā arī attiecīgi atmežošanas kompensācijas maksājumi.

Kompensācijas aprēķinu veic Valsts meža dienests. Kompensācijas apmērs ir atkarīgs no vairākiem faktoriem, piemēram, no meža tipa, meža atrašanās vietas dabas objektu aizsargjoslās vai aizsargājamajās teritorijās, teritorijas attīstības līmeņa u.c.¹⁵¹

Lai uzsāktu koku ciršanu mežā, vispirms ir nepieciešams saņemt Valsts meža dienesta apliecinājumu jeb atļauju, izņemot atsevišķus gadījumus, piemēram, cērtot kokus, kuru celma izmērs ir mazāks par 12 cm u.c. atsevišķos gadījumos.¹⁵²

Gadījumos, kad koku ciršana ir nepieciešama vietās ārpus meža, pastāv cita procedūra un nosacījumi. Pirmkārt, aizsargājama koka nociršanai, koku ciršanai aizsargājamās dendroloģiskos stādījumos un aizsargājamo aleju teritorijās, kā arī īpaši aizsargājamās augu sugas koka nociršanai nepieciešama Dabas aizsardzības pārvaldes atļauja.¹⁵³ Otrkārt, koku ciršanai ir nepieciešama pašvaldības atļauja, ja tie tiek cirsti pilsētās un ciemu teritorijās, parkos, kapsētās, vairākās īpaši aizsargājamās teritorijās, gar valsts un pašvaldību ceļiem, ja tie ir sasnieguši sugai noteikto apkārtmēru u.c. gadījumos.¹⁵⁴ Vienlaikus pastāv vairāki izņēmumi, piemēram, ir atļauts iepriekš minētajās teritorijās bez pašvaldības atļaujas cirst augļu kokus, kas nav sasnieguši sugai noteikto apkārtmēru, un kokus, kas atrodas ārpus pilsētām teritorijās, kurās saskaņā ar aizsargjoslu prasībām ir aizliegta koku

¹⁴⁵ *Meža likuma* 42. pants

¹⁴⁶ *Meža likuma* 41. pants; Ministru kabineta noteikumi Nr.889 *Noteikumi par atmežošanas kompensācijas noteikšanas kritērijiem, aprēķināšanas un atlīdzināšanas kārtību*

¹⁴⁷ *Meža likuma* 1. panta pirmās daļas 29. punkts

¹⁴⁸ *Meža likuma* 1. panta pirmās daļas 34. punkts

¹⁴⁹ Ministru kabineta noteikumu Nr. 384 *Meža inventarizācijas un Meža valsts reģistra informācijas aprites noteikumi* 2. pielikums

¹⁵⁰ Valsts meža dienesta vēstule Nr.340/1.1-4 (22.01.2019.)

¹⁵¹ Ministru kabineta noteikumu Nr.889 *Noteikumi par atmežošanas kompensācijas noteikšanas kritērijiem, aprēķināšanas un atlīdzināšanas kārtību* pielikums

¹⁵² *Meža likuma* 12. pants

¹⁵³ Ministru kabineta noteikumu Nr.309 *Noteikumi par koku ciršanu ārpus meža* 9. punkts

¹⁵⁴ Ministru kabineta noteikumu Nr.309 *Noteikumi par koku ciršanu ārpus meža* 4. punkts

audzēšana.¹⁵⁵ Bez vides institūciju vai pašvaldības atļaujas saņemšanas drīkst cirst tikai tādus kokus, kas neatrodas mežos vai citās aizsargājamās teritorijās un kas nav īpaši aizsargāti.¹⁵⁶

Visās teritorijās ir aizliegts nocirst kokus, kas sasnieguši dižkoku¹⁵⁷ izmēru.¹⁵⁸

Cērtot kokus pilsētās un ciemu teritorijās, GASO ir jāmaksā kompensācijas par dabas daudzveidības samazināšanu, izņemot, ja tiek cirsti nokaltuši, bīstami vai mazvērtīgi koki.¹⁵⁹ Kompensācijas apmērs ir atkarīgs no koka diametra un sugas, ciršanas iemesla (būvniecībai tiek piemērots augstākais koeficients), apdzīvotās vietas (Rīgai tiek piemērots augstākais koeficients), koka atrašanās vietas un pašvaldības piemērotajiem koeficientiem.¹⁶⁰

Kaitējums aizsargājamām teritorijām, sugām un biotopiem

GASO kā sadales sistēmas operators ir atbildīgs par savas darbības ietvaros nodarīto tīšo vai netīšo kaitējumu videi, kā arī GASO par pārkāpumiem ir saucams pie administratīvās vai kriminālatbildības un ir atbildīgs par radītā kaitējuma izmaksu segšanu.¹⁶¹ *Vides aizsardzības likums* nosaka, ka GASO ir atbildīgs par videi nodarītā kaitējumu tikai tādā gadījumā, ja kaitējums ir nodarīts īpaši aizsargājamām dabas teritorijām, mikroliegumiem, kā arī īpaši aizsargājamām sugām un biotopiem, ūdeņiem, augsnei un zemes dziļēm.¹⁶²

Situācijā, kad pastāv kaitējuma draudi, GASO ir nekavējoties jāveic preventīvie pasākumi draudu novēršanai, kā arī gan draudu, gan reāla kaitējuma gadījumā nekavējoties ir jāinformē Valsts vides dienests.¹⁶³ GASO šādā situācijā ir atbildīgs par visu izmaksu segšanu, t.sk., par nodarīto kaitējumu videi, administratīvajām izmaksām Valsts vides dienesta veiktajām darbībām u.c. izmaksām (izmaksas ir piedzenamas no trešajām pusēm, ja tās ir vainīgas pie radītā kaitējuma, piemēram, bojājot gāzesvadu u.tml.).¹⁶⁴ Nodarītā kaitējuma, nepieciešamo preventīvo pasākumu un nepieciešamo sanācijas pasākumu izmaksas un noteikumi ir noteikti atsevišķos Ministru kabineta noteikumos.¹⁶⁵

Atsevišķos gadījumos var rasties situācijas, kad ar vides institūciju atļauju tiek nodarīts kaitējums īpaši aizsargājamām sugām un biotopiem, neatkarīgi no tā, vai GASO darbības norit mikroliegumā, īpaši aizsargājamā teritorijā vai neaizsargātās teritorijās. Gadījumā, ja pēc nodarītā kaitējuma nav iespējas atjaunot īpaši aizsargājamās sugas vai biotopus pamatstāvoklī, Valsts vides dienests aprēķina nodarītos zaudējumus, bet samaksātā kompensācija tiek ieskaitīta valsts pamatbudžetā.¹⁶⁶ Kompensācijas ir jāmaksā par radīto kaitējumu jebkurām no īpaši aizsargājamām sugām vai

¹⁵⁵ Ministru kabineta noteikumu Nr.309 *Noteikumi par koku ciršanu ārpus meža* 5. punkts

¹⁵⁶ Ministru kabineta noteikumu Nr.309 *Noteikumi par koku ciršanu ārpus meža* 3. punkts

¹⁵⁷ Dižkoki un to parametri ir atrodami Ministru kabineta noteikumu Nr.264 *Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi* 2. pielikumā

¹⁵⁸ *Meža likuma* 12. panta piektā daļa

¹⁵⁹ Ministru kabineta noteikumu Nr.309 *Noteikumi par koku ciršanu ārpus meža* 23. un 25. punkts

¹⁶⁰ Ministru kabineta noteikumu Nr.309 *Noteikumi par koku ciršanu ārpus meža* 3. pielikums

¹⁶¹ *Vides aizsardzības likuma* 25.-26. pants

¹⁶² *Vides aizsardzības likuma* 24. panta pirmā un trešā daļa

¹⁶³ *Vides aizsardzības likuma* 26.-27. pants

¹⁶⁴ *Vides aizsardzības likuma* 31. panta pirmā līdz septītā daļa

¹⁶⁵ Ministru kabineta noteikumi Nr.281 *Noteikumi par preventīvajiem un sanācijas pasākumiem un kārtību, kādā novērtējams kaitējums videi un aprēķināmas preventīvo, neatliekamo un sanācijas pasākumu izmaksas*

¹⁶⁶ Ministru kabineta noteikumu Nr.281 *Noteikumi par preventīvajiem un sanācijas pasākumiem un kārtību, kādā novērtējams kaitējums videi un aprēķināmas preventīvo, neatliekamo un sanācijas pasākumu izmaksas* 38. punkts

biotopiem¹⁶⁷, bet kompensācijas apmērs ir atkarīgs no sugas vai biotopa apdraudētības, sastopamības un nozīmīguma un atrašanās vietas, piemērojot augstākus koeficientus aizsargājamām teritorijām.¹⁶⁸

Sezonālie ierobežojumi

Sadales sistēmas izbūves laikā jāreķinās ar sezonāliem aizliegumiem vai darbības ierobežojumiem. Šādi ierobežojumi var tikt noteikti gan uz teritorijām vai to funkcionālajām zonām kopumā¹⁶⁹, gan uz kokiem kopumā¹⁷⁰, gan uz atsevišķām sugām¹⁷¹ vai biotopiem un to buferzonām.

Zemes kategorijas un aizsargājamās teritorijas

Zemei pastāv dažādas lietošanas kategorijas atkarībā no regulējuma, kas tiek piemērots konkrētajā situācijā.

Saskaņā ar *Zemes ierīcības likumu* katrai zemei ir noteikta lietošanas kategorija (lauksaimniecībā izmantojamā zeme, mežs, krūmājs, purvs, ūdens objektu zeme, zeme zem ēkām un pagalmiem, zeme zem ceļiem, pārējā zeme) un zemes lietošanas veids (detalizētāks kategoriju iedalījums).¹⁷² Attiecīgais zemes pielietojums tiek norādīts Valsts kadastra informācijas sistēmā. Zemes lietošanas veidu ierakstīšanu un uzskaiti kadastra informācijas sistēmā veic Valsts zemes dienests¹⁷³, ņemot vērā zemes īpašnieka zemes kadastrālās uzmērīšanas dokumentus vai ņemot vērā pašvaldības, Valsts meža dienesta vai Dabas aizsardzības pārvaldes sniegto informāciju neatkarīgi no zemes īpašnieka rīcības¹⁷⁴. Zemei noteiktā kategorija pati par sevi neierobežo gāzesvadu būvniecību – to ierobežo aizsargājamās teritorijas un objekti, pašvaldību nosacījumi un zemei noteiktās aizsargjoslas.

Saskaņā ar *Meža likumu* ir noteikti zemes veidi, kas veido “meža zemi”¹⁷⁵ (mežs, purvs, lauce, pārplūstošs klajums un meža infrastruktūras objekts, kurā var ietilpt autoceļš, dabiska brauktuve, stīga, meža meliorācijas objekts u.c.¹⁷⁶). Par mežu neuzskata zemi, kuru aizņem gāzesvada trase.¹⁷⁷ *Meža likumā* noteiktā zemes veida klasifikācija tiek izmantota *Meža valsts reģistrā*, kura pārzinis ir Valsts meža dienests.¹⁷⁸ Meža valsts reģistrā izmantotā zemes klasifikācija atšķiras no Valsts kadastra informācijas sistēmā lietotajām zemes kategorijām un lietošanas veidiem un “meža zeme” un “mežs” ir divi dažādi termini. Attiecībā uz meža zemi, kas Valsts kadastra informācijas sistēmā ir reģistrēta kā “mežs” (citi meža zemes veidi var būt reģistrēti kā citas kategorijas zemes), attiecas atmežošanas kompensācijas prasības (vairāk skatīt sadaļu par atmežošanu).

¹⁶⁷ Īpaši aizsargājamo sugu un biotopu saraksti ir atrodami: Ministru kabineta noteikumos Nr.396 *Noteikumi par īpaši aizsargājamo sugu un ierobežoti izmantojamo īpaši aizsargājamo sugu sarakstu*; Ministru kabineta noteikumos Nr.350 *Noteikumi par īpaši aizsargājamo biotopu veidu sarakstu*; Ministru kabineta noteikumos Nr.1055 *Noteikumi par to Eiropas Kopienā nozīmīgu dzīvnieku un augu sugu sarakstu, kurām nepieciešama aizsardzība, un to dzīvnieku un augu sugu individu sarakstu, kuru ieguvei savvaļā var piemērot ierobežotas izmantošanas nosacījumus*; Ministru kabineta noteikumos Nr.153 *Noteikumi par Latvijā sastopamo Eiropas Savienības prioritāro sugu un biotopu sarakstu*;

¹⁶⁸ Ministru kabineta noteikumu Nr.281 *Noteikumi par preventīvajiem un sanācijas pasākumiem un kārtību, kādā novērtējams kaitējums videi un aprēķināmas preventīvo, neatliekamo un sanācijas pasākumu izmaksas* 39.-41. punkts

¹⁶⁹ Likuma *Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām* 19. panta otrā daļa

¹⁷⁰ Ministru kabineta noteikumu Nr.936 *Dabas aizsardzības noteikumi meža apsaimniekošanā* 10. punkts; Ministru kabineta noteikumu Nr.264 *Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi* 18.1., 27.1. un 33.1. punkts

¹⁷¹ Piemēram, Ministru kabineta noteikumu Nr.940 *Noteikumi par mikroliegumu izveidošanas un apsaimniekošanas kārtību, to aizsardzību, kā arī mikroliegumu un to buferzonu noteikšanu* 39.2. punkts vai *Ķemeru nacionālā parka likuma* 8. pants

¹⁷² Ministru kabineta noteikumi Nr.562 *Noteikumi par zemes lietošanas veidu klasifikācijas kārtību un to noteikšanas kritērijiem*

¹⁷³ *Zemes ierīcības likuma* 23. pants

¹⁷⁴ Ministru kabineta noteikumu Nr.263 *Kadastra objekta reģistrācijas un kadastra datu aktualizācijas noteikumi* 71. punkts

¹⁷⁵ *Meža likuma* 1. panta pirmās daļas 29. punkts

¹⁷⁶ Ministru kabineta noteikumu Nr. 384 *Meža inventarizācijas un Meža valsts reģistra informācijas aprites noteikumi* 2. pielikums

¹⁷⁷ *Meža likuma* 3.¹ panta pirmā daļa

¹⁷⁸ Ministru kabineta noteikumu Nr. 384 *Meža inventarizācijas un Meža valsts reģistra informācijas aprites noteikumi* 38. punkts

Saskaņā ar likumu *Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām* valstī ir noteiktas šādas īpaši aizsargājamo teritoriju kategorijas: dabas rezervāti, nacionālie parki, biosfēras rezervāti, dabas parki, dabas pieminekļi, dabas liegumi, aizsargājamās jūras teritorijas un aizsargājamo ainavu apvidi.¹⁷⁹ Katra nacionālā parka, dabas rezervāta un biosfēras rezervāta lietošanu nosaka atsevišķs likums¹⁸⁰, savukārt uz jebkuru īpaši aizsargājamo teritoriju neatkarīgi no tā, vai tai ir speciāls likums, attiecas vispārīgie¹⁸¹ vai individuālie¹⁸² aizsardzības un izmantošanas noteikumi. Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju pārvaldību nodrošina Dabas aizsardzības pārvalde.¹⁸³ Īpaši aizsargājamo teritoriju kategorijas var noteikt vai mainīt ar Saeimas, Ministru Kabineta vai pašvaldības lēmumu, atkarībā no kategorijas tipa.¹⁸⁴ Vairākām no minētajām kategorijām ir vairākas funkcionālās zonas jeb režīmu zonas ar atšķirīgiem saimnieciskās darbības un inženierkomunikāciju izbūves ierobežojumiem.

Saskaņā ar *Sugu un biotopu aizsardzības likumu* valstī tiek veidoti arī mikroliegumi īpaši aizsargājamo putnu, zivju, biotopu, zīdītāju, abinieku, rāpuļu, bezmugurkaulnieku, vaskulāro augu, sūnu, aļģu, ķērpju un sēņu sugu aizsardzībai.¹⁸⁵ Par mikroliegumu izveidi dabas rezervātos un nacionālos parkos ir atbildīga Dabas aizsardzības pārvalde, par to izveidi citās meža zemju platībās atbildīgs ir Valsts meža dienests, bet īpaši aizsargājamo zivju nārsta vietās mikroliegumus nosaka Zemkopības ministrija.¹⁸⁶ Dažādiem mikroliegumu tipiem ir noteikti atšķirīgi saimnieciskās darbības un inženierkomunikāciju izbūves ierobežojumi.

Teritoriāli ievērojami lielākā daļa īpaši aizsargājamo teritoriju ir iekļautas Eiropas nozīmes aizsargājamo dabas teritoriju sarakstā *Natura 2000*, kurā ir iekļautas 333 teritorijas – 4 dabas rezervāti (100% no visiem), 4 nacionālie parki (100%), 239 dabas liegumi (64%), 37 dabas parki (88%), 9 aizsargājamo ainavu apvidi (90%), 7 aizsargājamās jūras teritorijas (100%), 9 dabas pieminekļi un 24 mikroliegumi.¹⁸⁷ Uz *Natura 2000* teritorijām attiecas papildus ierobežojumi un procedūras saimnieciskās darbības vai inženierkomunikāciju izbūves atļaujas saņemšanai.

Pretēji vispārīzplatītiem pieņēmumiem, Latvijā, salīdzinot ar citām Eiropas Savienības valstīm, ir salīdzinoši mazs īpaši aizsargāto teritoriju apmērs. Visas īpaši aizsargājamās teritorijas aizņem aptuveni 19% no Latvijas sauszemes teritorijas¹⁸⁸, savukārt *Natura 2000* teritorijas aizņem aptuveni 12% no sauszemes, kas ir septītais mazākais aizsargātais apjoms Eiropas Savienībā¹⁸⁹.

Saskaņā ar *Aizsargjoslu likumu* pastāv dažādu tipu aizsargjoslas. Tiešai dabas objektu aizsardzībai ir noteiktas vides un dabas resursu aizsardzības aizsargjoslas ap Baltijas jūru, Rīgas līča piekrasti, virszemes ūdensobjektiem, purviem, ūdens ņemšanas vietām, kūrortiem un mežu aizsargjoslas ap pilsētām.¹⁹⁰ Piemēram, Baltijas jūras un Rīgas līča krasta kāpu aizsargjoslas platums ir vismaz 150 m pilsētās un ciemos un vismaz 300 m ārpus pilsētām un ciemiem no vietas, kur sākas dabiskā

¹⁷⁹ Likuma *Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām* 2. panta trešā daļa

¹⁸⁰ Likuma *Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām* 13. panta pirmā daļa

¹⁸¹ Likuma *Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām* 16. pants; Ministru kabineta noteikumi Nr.264 *Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi*

¹⁸² Likuma *Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām* 17. pants; īpaši aizsargājamo objektu saraksts ir noteikts Ministru kabineta noteikumos Nr.674 *Noteikumi par dabas liegumiem*

¹⁸³ Ministru kabineta noteikumi Nr.507 *Dabas aizsardzības pārvaldes nolikums*

¹⁸⁴ Likuma *Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām* 13. pants

¹⁸⁵ Ministru kabineta noteikumu Nr.940 *Noteikumi par mikroliegumu izveidošanas un apsaimniekošanas kārtību, to aizsardzību, kā arī mikroliegumu un to buferzonu noteikšanu* 3.-6. punkts

¹⁸⁶ Ministru kabineta noteikumu Nr.940 *Noteikumi par mikroliegumu izveidošanas un apsaimniekošanas kārtību, to aizsardzību, kā arī mikroliegumu un to buferzonu noteikšanu* 9. punkts

¹⁸⁷ Likuma *Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām* 43. panta otrā daļa un pielikums; Dabas aizsardzības pārvalde: <https://www.daba.gov.lv/lv/natura-2000-teritorijas-latvija> un <https://www.daba.gov.lv/lv/par-ipasi-aizsargajamam-dabas-teritorijam#4-dabas-rezervati> (apskatītas 15.09.2025.)

¹⁸⁸ Centrālā statistikas pārvalde: <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/vide/dabas-resursi-geografiskas-zinas/8314-aizsargajamo-teritoriju-platiba-natura> (apskatītas 15.09.2025.)

¹⁸⁹ Eiropas vides aģentūra: <https://www.eea.europa.eu/en/datahub/datahubitem-view/5bd82900-cb8e-43b9-9e8d-d00dd1edce10> (apskatītas 15.09.2025.)

¹⁹⁰ *Aizsargjoslu likuma* 5. pants

sauszemes veģetācija.¹⁹¹ Vienlaikus pastāv virkne citu aizsargjoslu, kuru mērķis cita starpā ir aizsargāt dabu un cilvēkus no konkrēto objektu potenciālās negatīvās ietekmes, piemēram, ir aizsargjoslas ap naftas vadiem, gāzesvadiem, aizsprostiem, atkritumu poligoniem u.tml. Katram aizsargjoslu tipam pastāv savi saimnieciskās darbības ierobežojumi, tomēr sadales sistēmas objektu būvniecība citu objektu aizsargjoslās kopumā nav aizliegta, ja vien sadales sistēmas objektu būvniecība norit saskaņā ar pašvaldības teritoriālo plānojumu un zemes īpašnieku atļauju.

Saskaņā ar *Teritorijas attīstības plānošanas likumu* visas pašvaldības izstrādā teritorijas plānojumu, kurā nosaka teritorijas funkcionālo zonējumu, reglamentē teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumus.¹⁹² Funkcionālais zonējums iedalās dzīvojamās apbūves teritorijās, jauktās, publiskās un rūpnieciskās apbūves teritorijās, transporta infrastruktūras un tehniskās apbūves teritorijās, dabas un apstādījumu, mežu, lauksaimniecības un ūdeņu teritorijās.¹⁹³ Katrai funkcionālajai zonai pašvaldība var noteikt detalizētu izmantošanas veidu.¹⁹⁴ Funkcionālais zonējums un izmantošanas veids tiek izstrādāts, ņemot vērā noteiktās īpaši aizsargājamās teritorijas, mikroliegumus, aizsargjoslas, faktisko apbūves un zemes lietošanas situāciju un pašvaldības plānus attiecībā zemes izmantošanu nākotnē. Sadales sistēmas objektus tāpat kā citu inženiertehnisko infrastruktūru ir atļauts ierīkot jebkurā funkcionālajā zonā, ne tikai tehniskās apbūves teritorijā.¹⁹⁵

Sadales infrastruktūras iekļaušana plānošanas dokumentos

Plānojot sadales sistēmas infrastruktūras objektu attīstību, pastāv divi galvenie ceļi, kā novērtēt un nodrošināt projekta atbilstību vides prasībām. Viens ceļš ir pielāgošanās pastāvošajai situācijai, iekļaujoties esošajos teritoriju plānos, projektēšanas gaitā vērtējot zemes kategorijas, aizsargjoslas, aizsargājamo teritoriju liegumus un buferzonas. Gadījumos, ja, piemēram, pašvaldība atbalsta un vides uzraudzības dienesti neiebilst dabasgāzes infrastruktūras izbūvei, bet to nepieļauj pašvaldības teritoriālā plānojuma vai īpaši aizsargājamo teritoriju un mikroliegumu ierobežojumi, projekta realizācijai ir nepieciešamas izmaiņas teritoriju zonējumos, kas ir iespējams vien ar tās institūcijas lēmumu, kura ir noteikusi zonējumus un liegumus.

Otrs ceļš ir iekļaušanās teritoriālo plānošanas dokumentu vai vides aizsardzības dokumentu izstrādes procesā, jau sākotnēji paredzot risinājumus sadales infrastruktūras novietnei. Plānošanas dokumentus var nošķirt divās daļās.

Pirmkārt, ir nacionālie un pašvaldību stratēģiskie un plānošanas dokumenti (Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija un Nacionālais attīstības plāns nacionālā līmenī; plānošanas reģiona Ilgtspējīgas attīstības stratēģija un Attīstības programma reģionālā līmenī; pašvaldības Ilgtspējīgas attīstības stratēģija, Attīstības programma, Teritorijas plānojums, Lokālplānojums un Detālplānojumu vietējā līmenī).¹⁹⁶ Lai arī attiecībā uz sadales sistēmu lēmumi parasti tiek pieņemti lokālā līmenī, tomēr nevar neņemt vērā nacionālo un reģionālo dokumentu potenciālo ietekmi uz vietējo plānošanu, piemēram, nacionālā līmenī var tikt plānota gāzes pārvades sistēmas būvniecība, ostu attīstība vai citi projekti, kas var rezultēties ar gāzes sadales sistēmas izbūvi konkrētās teritorijās. Savukārt vietējā līmenī pašvaldība plānošanas dokumentos var noteikt, piemēram, siltumenerģijas ražošanas iekārtu būvniecību vai industriālo parku atrašanās vietas, kur, iespējams, ir nepieciešami gāzes pieslēgumi. No vides ietekmes plānošanas viedokļa būtiski ir tas, ka visiem nacionālās, reģionālās vai vietējās nozīmes plānošanas dokumentiem, kuros iekļautās darbības paredz būtisku ietekmi uz vidi, ir nepieciešams veikt *Stratēģisko ietekmes uz vidi novērtējumu*.¹⁹⁷ Stratēģiskā novērtējuma mērķis ir nodrošināt, ka plānošanas dokumenti ir saskanīgi ar citiem plānošanas dokumentiem un ka pietiekami

¹⁹¹ *Aizsargjoslu likuma* 6. panta 2. daļa

¹⁹² *Teritorijas attīstības plānošanas likuma* 23. panta otrā daļa

¹⁹³ Ministru kabineta noteikumu Nr.240 *Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi* 17. punkts

¹⁹⁴ Ministru kabineta noteikumu Nr.240 *Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi* 19. punkts

¹⁹⁵ *Teritorijas attīstības plānošanas likuma* 23. panta sestā daļa un Ministru kabineta noteikumu Nr.240 *Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi* 5.4., 8. un 23. punkts

¹⁹⁶ *Teritorijas attīstības plānošanas likuma* 5. panta pirmā daļa

¹⁹⁷ *Teritorijas attīstības plānošanas likuma* 5. panta otrā daļa; *Vides aizsardzības likuma* 4. panta pirmā daļa; *Likuma Par ietekmes uz vidi novērtējumu* 4. panta trešais, ceturtais un piektais punkts

tiek izvērtēti vides ietekmes riski. Veicot *Stratēģisko ietekmes uz vidi novērtējumu* plānošanas posmā sadales sistēmas objektiem, kuriem potenciāli ir būtiska ietekme uz vidi, pastāv iespēja padarīt vienkāršāku sadales sistēmas objektu būvniecību konkrētās teritorijās nākotnē, jo plānošanas dokumentu darbības termiņš ir līdz pat 25 gadiem¹⁹⁸. Visu Latvijā apstiprināto, kā arī visu izstrādes procesā esošo teritorijas attīstības plānošanas dokumentu saraksts ir atrodams interneta vietnē GeoLatvija.lv.

Otrkārt, īpaši aizsargātām teritorijām vai to zonām tiek izstrādāti 5-15 gadus ilgi¹⁹⁹ dabas aizsardzības plāni, kuri cita starpā var kalpot par vadlīnijām izstrādājot aizsargājamās teritorijas individuālos aizsardzības un izmantošanas noteikumus, kā arī teritorijas attīstības plānošanas dokumentus²⁰⁰. Par plānu izstrādi atbildīga ir Dabas aizsardzības pārvalde.²⁰¹ Savlaicīga līdzdalība dabas aizsardzības plānu izstrādē var nodrošināt vienkāršāku sadales sistēmas attīstības projektu realizāciju nākotnē.

Sabiedrībai nozīmīgu interešu projekti

Atsevišķos izņēmuma gadījumos infrastruktūras objektu būvniecība īpaši aizsargājamās teritorijās un mikroliegumos, kuros to neļauj likums vai vides jautājumus pārvaldošo institūciju sniegtie atzinumi, ir iespējama, ja tā ir nepieciešama sabiedrībai nozīmīgu interešu apmierināšanai, nosakot objektam nacionālo interešu statusu. Šādu statusu objektam nosaka Ministru kabinets ar atsevišķu rīkojumu, balstoties uz nozares ministrijas sagatavotajiem priekšlikumiem.²⁰²

Šāds statuss dod iespēju piemērot izņēmumu gan *Natura 2000* teritorijās²⁰³, t.sk. ar Saeimas lēmumu izveidotās²⁰⁴, gan īpaši aizsargājamās teritorijās ārpus *Natura 2000*²⁰⁵. Gadījumā ja paredzētā būvniecība negatīvi ietekmēs *Natura 2000* sastopamās Eiropas Savienības prioritārās sugas vai biotopus, tā ir atļaujama vienīgi ar Eiropas Komisijas atļauju un tādos gadījumos, kad tas ir vienīgais risinājums un kad tas ir nepieciešams sabiedrības veselības aizsardzības, sabiedrības drošības vai vides aizsardzības interesēs.²⁰⁶

Sadales sistēmas objekti paši par sevi visticamāk nevarētu iegūt izņēmuma statusu (atšķirībā no pārvades objektiem), tomēr pastāv iespēja, ka sadales sistēma ir nepieciešama tādu objektu funkcionēšanas nodrošināšanai, kas ir nacionālo interešu objekti.

Sabiedrības iesaiste

Publiskām jeb sabiedriskām apspriedēm ir būtiska nozīme vides un sabiedrības interešu ievērošanā. Tomēr šis process ir ļoti sarežģīts un laikietilpīgs, piemēram, *Būvniecības likumā* paredzētās publiskās apspriedes ilgums ir četras kalendārās nedēļas²⁰⁷, bet, piemēram, koku izciršanai Rīgā publiskās apspriedes ilgums ir vismaz 10 dienas²⁰⁸, kam vēl ir jāpieskaita izsludināšanas un lēmuma pieņemšanas laiks. Turklāt lēmums var būt negatīvs. Tādēļ jau sākotnēji, domājot gan par vides ietekmi, gan par projekta veiksmīgu realizāciju, ir jāmeklē veidi, kā veikt būvniecību, neradot tādu ietekmi uz vidi, kuras rezultātā ir nepieciešams veikt publisku apspriedi, t.i., izvairīties no būvniecības

¹⁹⁸ *Attīstības plānošanas sistēmas likuma* 8. pants

¹⁹⁹ Ministru kabineta noteikumu Nr.686 *Noteikumi par īpaši aizsargājamās dabas teritorijas dabas aizsardzības plāna saturu un izstrādes kārtību* 13. punkts

²⁰⁰ *Likuma Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām* 18. pants

²⁰¹ Ministru kabineta noteikumu Nr.686 *Noteikumi par īpaši aizsargājamās dabas teritorijas dabas aizsardzības plāna saturu un izstrādes kārtību* 5. punkts

²⁰² *Teritorijas attīstības plānošanas likuma* 17. pants

²⁰³ *Likuma Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām* 43. panta desmitā daļa

²⁰⁴ Vienīgais Latvijas biosfēras rezervāts – Ziemeļvidzemes biosfēras rezervāts, kura izveidi nosaka ar Saeimas lēmumu, nav iekļauts *Natura 2000*, tomēr visi rezervātā ietilpstošie dabas liegumi un citas aizsargājamās teritorijas katra individuāli ir iekļautas *Natura 2000*

²⁰⁵ *Likuma Par ietekmes uz vidi novērtējumu* 12. panta trešās daļas 2. punkts un ceturtais daļas 2. punkts un 14.¹ panta ceturtais daļas 2. punkts un piektās daļas 2. punkts

²⁰⁶ *Likuma Par ietekmes uz vidi novērtējumu* 20. panta astotā daļa

²⁰⁷ Ministru kabineta noteikumu Nr.671 *Būvniecības ieceres publiskas apspriešanas kārtība* 5. punkts

²⁰⁸ Rīgas domes saistošie noteikumu Nr. RD-24-276-sn *Par koku, kas aug ārpus meža, aizsardzību, uzturēšanu un ciršanu* 19. punkts

šādās vietās. Kopumā var izdalīt četras situācijas, kurās GASO var saskarties ar publiskām jeb sabiedriskām apspriedēm.

Pirmkārt, publiskas apspriedes ir jāveic procesos, kuros tiek mainītas teritoriju funkcionālās zonas.²⁰⁹ Dabaszāģes sadales sistēmas objektus ir atļauts ierīkot jebkurā funkcionālajā zonā²¹⁰, līdz ar to sadales sistēmas objektu būvniecībai nav vajadzības veikt atsevišķu publisku apspriedi. Tomēr publiska apspriede var būt nepieciešama, ja vienlaikus tiek realizēti citi projekti, piemēram, ceļa būvniecība, kā rezultātā tiek mainīta platības funkcionālā zona.

Otrkārt, atbilstoši *Būvniecības likumam* publisku apspriešanu par objekta būvniecību var ierosināt būvvalde, ja objekts var radīt būtisku ietekmi (smaku, troksni, vibrāciju vai cita veida piesārņojumu) uz blakus esošo dzīvojamo vai publisko apbūvi un ja šī objekta būvniecība nav jau iekļauta detālplānojumā.²¹¹ Tomēr attiecībā uz sadales sistēmas objektiem šāda situācija praktiski nav iespējama, bet tā ir iespējama attiecībā uz gala patērētājiem, piemēram, koģenerācijas stacijām, gāzes uzpildes stacijām u.tml.

Treškārt, publiskas apspriedes ir jāorganizē atsevišķos gadījumos, kad sadales sistēmas objektu izbūvei ir nepieciešams veikt koku ciršanu ārpus meža. Publiska apspriede ir jāorganizē, ja cērtamie koki atrodas pilsētas vai ciema teritorijā esošā publiski pieejamā valsts vai pašvaldības īpašumā esošā objektā, kā arī pašvaldības saistošajos noteikumos noteiktā sabiedrībai nozīmīgā gadījumā, bet apspriede nav nepieciešama, ja paredzēts nocirst koku, kura augtspēja ir pilnīgi vai daļēji zudusi.²¹² Piemēram, Rīgā ir noteikts, ka publiska apspriede ir jāorganizē par plānoto koku ciršanu, ja tā paredzēta UNESCO iekļautajā Rīgas vēsturiskajā centrā vai tā aizsardzības zonā (ja vien tie nebojā ēku, būvi vai inženierkomunikāciju vai netraucē to darbību), kā arī ja koku ciršanas rezultātā būtiski tiek ietekmēta apkārtējās vides ainaviskā, dendroloģiskā vai ekoloģiskā kvalitāte.²¹³

Ceturtkārt, sabiedriskās apspriedes obligāti ir jāveic projektiem, kuriem ir jāveic *Ietekmes uz vidi novērtējums*²¹⁴ un *Ietekmes uz Natura 2000 teritoriju novērtējums*²¹⁵. Veicot *Ietekmes uz vidi novērtējumu*, Vides pārraudzības valsts birojs var noteikt obligātu vai GASO var veikt brīvprātīgu sākotnējo sabiedrisko apspriedi²¹⁶. Gadījumos, kad projektam ir jāsaņem vides *Tehniskie noteikumi*, sabiedriskā apspriede nav jāveic, bet Valsts vides dienests ņem vērā būvvaldes noteiktās publiskās apspriedes rezultātus, ja tāda ir bijusi²¹⁷. *Ietekmes sākotnējā izvērtējuma* procesā sabiedriskā apspriešana nav jāveic.

Vides ietekmes izvērtējumu veidi

Vides ietekmes izvērtējumam pastāv dažādas formas, atkarībā no teritorijas tipa un sagaidāmā vai potenciālā postījuma dabai. Vides ietekmes izvērtēšanas procedūras ir izteikti decentralizētas, procesā var tikt iesaistīta virkne valsts organizāciju, ārējie eksperti un pašvaldības, kurām jau sākotnēji ir izšķiroša loma procesā. *Ietekmes uz vidi novērtējums* un *Ietekmes uz Natura 2000 teritoriju*

²⁰⁹ Ministru kabineta noteikumu Nr.628 *Noteikumi par pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem* 5.2. un 5.3. nodaļas

²¹⁰ *Teritorijas attīstības plānošanas likuma* 23. panta sestā daļa un Ministru kabineta noteikumu Nr.240 *Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi* 5.4. un 8. punkts

²¹¹ *Būvniecības likuma* 14. panta piektā daļa

²¹² Ministru kabineta noteikumu Nr.309 *Noteikumi par koku ciršanu ārpus meža* 17. punkts

²¹³ Rīgas domes saistošie noteikumu Nr. RD-24-276-sn *Par koku, kas aug ārpus meža, aizsardzību, uzturēšanu un ciršanu* 18. punkts

²¹⁴ *Likuma Par ietekmes uz vidi novērtējumu* 3. panta četri prim viens daļa un 17. pants

²¹⁵ Ministru kabineta noteikumu Nr.300 *Kārtība, kādā novērtējama ietekme uz Eiropas nozīmes īpaši aizsargājamo dabas teritoriju (Natura 2000)* 10. līdz 24. punkts

²¹⁶ *Likuma Par ietekmes uz vidi novērtējumu* 14.¹ panta pirmā daļa un 15. panta otrā daļa; Ministru kabineta noteikumu Nr.18 *Kārtība, kādā novērtē paredzētās darbības ietekmi uz vidi un akceptē paredzēto darbību* 8.2. punkts un 13.6. punkts un III nodaļa

²¹⁷ Ministru kabineta noteikumu Nr.30 *Kārtība, kādā Valsts vides dienests izdod tehniskos noteikumus paredzētajai darbībai* 17. punkts

novērtējums ir ievērojami sarežģītāki un ilglaicīgāki procesi, salīdzinot ar *Ietekmes sākotnējo izvērtējumu* vai *Tehnisko noteikumu* sagatavošanu.

Vides ietekmes novērtējumu veidi

	Atbildīgā institūcija	Sabiedriskā apspriešana	Mērķis
<i>Ietekmes sākotnējais izvērtējums</i>	Valsts vides dienests	Nav	Noteikt, vai pastāv būtiska ietekme uz vidi un vai ir nepieciešams veikt pilnvērtīgu <i>Ietekmes uz vidi novērtējumu</i>
<i>Ietekmes uz vidi novērtējums</i>	Vides pārraudzības valsts birojs	Sākotnējā apspriešana pēc vajadzības; sabiedriskā apspriešana obligāta	Noteikt iespējamo ietekmi uz vidi un izstrādāt priekšlikumus nelabvēlīgas ietekmes novēršanai vai samazināšanai vai aizliegt paredzētās darbības uzsākšanu; noteikt vides prasības plānotajām darbībām
<i>Ietekmes uz Natura 2000 teritoriju novērtējums</i>	Vides pārraudzības valsts birojs	Obligāta	Noteikt iespējamo ietekmi uz vidi un izstrādāt priekšlikumus nelabvēlīgas ietekmes novēršanai vai samazināšanai vai aizliegt paredzētās darbības uzsākšanu; noteikt vides prasības plānotajām darbībām
<i>Tehniskie noteikumi</i>	Valsts vides dienests	Nav	Noteikt vides prasības plānotajām darbībām

Vides ietekmes izvērtējums, būvējot sadales sistēmu

Pirmkārt, neatkarīgi no gāzesvada plānotās novietnes, atbilstoši likumam *Par ietekmes uz vidi novērtējumu* GASO ir jāveic projekta *Ietekmes sākotnējais izvērtējums*, ja projekta gaitā tiek būvēts 20 kilometru garš cauruļvads²¹⁸ vai ja esoša objekta izmaiņu rezultātā cauruļvada garums pārsniedz 20 kilometrus, vienlaikus jaunā posma garumam sasniedzot vismaz 5 kilometrus (vērā tiek ņemta būvniecība pēdējos piecos gados vai būvniecība pēc iepriekšējā veiktā *Ietekmes sākotnējā izvērtējuma* un plānotais apjoms).²¹⁹ Sākotnējo izvērtējumu veic Valsts vides dienests²²⁰, kurš izvērtē, vai projekta realizācijai ir būtiska ietekme uz vidi un attiecīgi vai ir nepieciešams veikt pilnvērtīgu *Ietekmes uz vidi novērtējumu*²²¹, kuru pārrauga Vides pārraudzības valsts birojs²²².

Otrkārt, *Ietekmes sākotnējais izvērtējums* ir jāveic arī jaunām sadales sistēmas būvēm²²³, kas tiek būvētas Baltijas jūras un Rīgas jūras līča piekrastes krasta kāpu aizsargjoslā.²²⁴ Arī šajā gadījumā tiek ievērota pirmajā piemērā minētā procedūra.

Treškārt, *Ietekmes sākotnējais izvērtējums* ir jāveic gadījumos, kad sadales gāzesvadu būvniecība skar *Natura 2000* teritorijas vai objektus un tā var radīt būtisku ietekmi uz vidi.²²⁵ Gadījumā, ja Valsts

²¹⁸ Robežvērtība ir noteikta Likuma *Par ietekmes uz vidi novērtējumu* 2. pielikuma 10. punkta devītajā daļā; atbilstoši Valsts vides dienesta skaidrojumam (371/1.1-4 (23.01.2019.)) prasības ir attiecināmas uz sadales sistēmu

²¹⁹ Likuma *Par ietekmes uz vidi novērtējumu* 3.² pants

²²⁰ Likuma *Par ietekmes uz vidi novērtējumu* 12. panta pirmā daļa

²²¹ Likuma *Par ietekmes uz vidi novērtējumu* 10. pants

²²² Likuma *Par ietekmes uz vidi novērtējumu* 6. panta pirmā daļa

²²³ Atbilstoši *Būvniecības likuma* 1. panta trešajai daļai un Ministru kabineta noteikumu Nr.500 *Vispārīgie būvnoteikumi* 1. pielikumam un Ministru kabineta noteikumu Nr. 326 *Būvju klasifikācijas noteikumi* par būvi ir uzskatāmas arī inženiertehniskās būves

²²⁴ Likuma *Par ietekmes uz vidi novērtējumu* 3.² panta pirmā punkta 1. daļa un 2. pielikuma vienpadsmitā punkta 12. daļa; *Aizsargjoslu likuma* 36. pants

²²⁵ Likuma *Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām* 43. panta ceturrtā daļa; likuma *Par ietekmes uz vidi novērtējumu* 3.² panta pirmās daļas 2. punkts

vides dienests atzīst projekta negatīvo ietekmi uz vidi, projektam ir jāveic vides ietekmes novērtējums, bet, ņemot vērā to, ka sadales infrastruktūra nav to objektu sarakstā, kuriem ir jāveic *Ietekmes uz vidi novērtējums*, tiek veikts specifisks – *Ietekmes uz Natura 2000 teritoriju novērtējums*²²⁶, kuru pārrauga Vides pārraudzības valsts birojs²²⁷.

Gadījumā, ja gāzesvada būvniecībai ir noteikts pienākums veikt *Ietekmes uz vidi novērtējumu* (kas izriet no gāzesvada 20 kilometru robežšķirtnes vai Baltijas jūras un Rīgas jūras līča piekrastes krasta kāpu aizsargjoslas) un tas skar *Natura 2000* platības un objektus, objektam veic arī *Ietekmes uz Natura 2000 teritoriju novērtējumu*, kuru iekļauj *Ietekmes uz vidi novērtējumā*.²²⁸

Gadījumos, kad GASO ir bijis jāveic *Ietekmes sākotnējais izvērtējums*, bet Valsts vides dienests nav pieprasījis veikt *Ietekmes uz vidi novērtējumu* vai *Ietekmes uz Natura 2000 teritoriju novērtējumu*, GASO ir jāsaņem Valsts vides dienesta *Tehniskie noteikumi*, kuros tiek noteiktas vides aizsardzības prasības gāzesvadu būvniecībai.²²⁹ Gadījumā, ja ir nepieciešami tehniskie noteikumi izbūvei meža zemē, atbilstības izvērtējumu Valsts vides dienestam sniedz Valsts meža dienests²³⁰, bet, ja būvniecība skar īpaši aizsargājamās dabas teritorijās vai mikroliegumos, Valsts vides dienests nepieciešamības gadījumā saņem atzinumu arī no Dabas aizsardzības pārvaldes²³¹.

Gadījumos, kad plānotie sadales gāzesvadi skar aizsargjoslas, īpaši aizsargātās dabas teritorijas vai mikroliegumus, kas nav iekļauti *Natura 2000*, GASO nav jāveic projekta sākotnējais vai vides ietekmes izvērtējums un nav jāsaņem tehniskie noteikumi vides prasību ievērošanai, ja vien uz projektu neattiecas 20 kilometru robežšķirtnes prasības vai tas neskar Baltijas jūras un Rīgas jūras līča piekrastes krasta kāpu aizsargjoslas.

***Vides novērtējuma nepieciešamība atkarībā no Natura 2000 skaršanas un gāzesvada garuma
(t.sk. sasniedzot 20 km izmaiņu gadījumā)***

	Neskar <i>Natura 2000</i>	Neskar <i>Natura 2000</i>	Skar <i>Natura 2000</i>	Skar <i>Natura 2000</i>
	Īsāks par 20 km UN neskar Baltijas jūras un Rīgas jūras līča piekrastes krasta kāpu aizsargjoslā	Garāks par 20 km UN/VAI skar Baltijas jūras un Rīgas jūras līča piekrastes krasta kāpu aizsargjoslā	Īsāks par 20 km UN neskar Baltijas jūras un Rīgas jūras līča piekrastes krasta kāpu aizsargjoslā	Garāks par 20 km UN/VAI skar Baltijas jūras un Rīgas jūras līča piekrastes krasta kāpu aizsargjoslā
<i>Ietekmes sākotnējais izvērtējums</i>	Nē	Jā	Jā	Jā

²²⁶ Saskaņā ar likuma *Par ietekmes uz vidi novērtējumu* 4. panta un 1. pielikuma prasībām sadales sistēmas objekti nekvalificējas tādiem objektiem, kuriem būtu jāveic pilnvērtīgs *Ietekmes uz vidi novērtējums*, tādēļ saskaņā ar 4.¹ pantu sadales sistēmas objektiem nepieciešamības gadījumā ir jāveic *Ietekmes uz Natura 2000 teritoriju novērtējumu* saskaņā ar Ministru kabineta noteikumiem Nr.300 *Kārtība, kādā novērtējama ietekme uz Eiropas nozīmes īpaši aizsargājamo dabas teritoriju (Natura 2000)*

²²⁷ Ministru kabineta noteikumu Nr.300 *Kārtība, kādā novērtējama ietekme uz Eiropas nozīmes īpaši aizsargājamo dabas teritoriju (Natura 2000)* 3. punkts

²²⁸ Likuma *Par ietekmes uz vidi novērtējumu* 4.¹ panta trešā daļa

²²⁹ Likuma *Par ietekmes uz vidi novērtējumu* 13. panta otrā daļa; Ministru kabineta noteikumu Nr.30 *Kārtība, kādā Valsts vides dienests izdod tehniskos noteikumus paredzētajai darbībai* 2. punkts

²³⁰ Ministru kabineta noteikumu Nr.30 *Kārtība, kādā Valsts vides dienests izdod tehniskos noteikumus paredzētajai darbībai* 20. punkts

²³¹ Ministru kabineta noteikumu Nr.30 *Kārtība, kādā Valsts vides dienests izdod tehniskos noteikumus paredzētajai darbībai* 18. punkts

<i>Ietekmes uz vidi novērtējums</i>	Nē	Ja VVD atzīst būtisku ietekmi	Nē	Ja VVD atzīst būtisku ietekmi
<i>Ietekmes uz Natura 2000 teritoriju novērtējums</i>	Nē	Nē	Ja VVD atzīst būtisku ietekmi	Ja VVD atzīst būtisku ietekmi, novērtējumu iekļauj <i>Ietekmes uz vidi novērtējumā</i>
<i>Tehniskie noteikumi</i>	Nē	Ja VVD neatzīst būtisku ietekmi	Ja VVD neatzīst būtisku ietekmi	Ja VVD neatzīst būtisku ietekmi

FAKTISKĀ IETEKME UN RISKI

Būvniecības apmēri

2024. gadā GASO pārvaldīja 5 475 km sadales gāzesvadu, tomēr jaunu gāzesvadu būvniecība gan uz Latvijas teritorijas fona, gan uz esošā tīkla garuma fona ir salīdzinoši neliela. Pēdējo desmit gadu laikā ikgadējais jaunbūvēto sadales gāzesvadu garums ir bijis aptuveni 34 km, kas atbilst aptuveni 0,6% ikgadējam pieaugumam.

Pārskatāmā nākotnē nav plānota ekspansīva tīklu attīstība.

Faktiskās novietnes

Ārpus pilsētām, ciemiem vai ceļmalām atrodas ļoti maza sadales sistēmas daļa. Saglabājoties mērenai attīstībai ar sadales sistēmas virzību uz tuvējām apdzīvotām vietām ir paredzams, ka tikai aptuveni 5% no gāzesvadu garuma varētu tikt izbūvēti ārpus pilsētu un ciemu teritorijas, turklāt lielākoties šādi gāzesvadi tiktu būvēti ceļmalās, neskarot mežus.

Sadales sistēmas infrastruktūra atrodas divu nacionālo parku teritorijā. Gaujas Nacionālajā parkā sadales sistēma galvenokārt atrodas atsevišķās apdzīvotās vietās, piemēram, Murjāņos, Raganā, Līgatnē, Rīdzenē, Liepā u.c. nelielās vietās, kas ir parka neitrālā, ainavu aizsardzības vai kultūrvēsturiskā zona, bet dabas rezervāta vai dabas lieguma zonā sadales sistēmas nav. Tādas pilsētas kā Sigulda, Cēsis un Valmiera, kurās ir izbūvēta sadales sistēmas infrastruktūra, atrodas ārpus parka teritorijas. Savukārt Ķemeru Nacionālajā parkā sadales sistēmas infrastruktūra atrodas Ragaciemā, Lapmežciemā, Bigauņciemā un Ķemeros, pamatā atrodoties neitrālajā un ainavu aizsardzības zonā, kā arī pa ceļiem šķērsojot dabas lieguma zonu. Šajās teritorijās, sevišķi Ķemeru Nacionālajā parkā var notikt sadales sistēmas attīstība, tomēr jāņem vērā, ka dabas rezervāti un dabas liegumi ir noteikti vietās, kur faktiski nav apbūves, līdz ar to gāzesvadu būvniecība ir sagaidāma zonās ar mazāku potenciālo ietekmi.

Nozīmīga sadales sistēmas novietne atrodas Baltijas jūras un Rīgas jūras līča piekrastes krasta kāpu aizsargjoslā, galvenokārt Jūrmalā un Engures novada apdzīvotajās vietās (kas vienlaikus sakrīt ar Ķemeru Nacionālā parka teritoriju), kā arī atsevišķās vietās Liepājā un Rīgā. Šajā aizsargjoslā gāzesvadu būvniecība turpināsies, tomēr tā galvenokārt noritēs sarkano līniju robežās un gar ceļmalām, turklāt uz iepriekš izbūvētām ēkām vai apdzīvotām vietām. Iepriekšējās būvniecības sākotnējos vides ietekmes izvērtējumos par minētajām teritorijām nav konstatēta būtiska vides ietekme gāzesvadu būvniecībai krasta kāpu aizsargjoslās, ja būvniecība notiek ielu sarkanajās līnijās, līdz ar to normāli saskaņošanas procedūra aprobežojas ar *Ietekmes sākotnējo izvērtējumu* un *Tehnikajiem noteikumiem*.

Sadales sistēma arī ir atrodama dabas liegumos, piemēram, Beberbeķu dabas parkā Babītes novadā, un citās aizsargājamās teritorijās. Nav izslēdzama iespēja, ka GASO var saskarties ar nepieciešamību skart kādu no aizsargājamām teritorijām vai objektiem, ja nebūs citu optimālu alternatīvu un tiks saņemta šāda atļauja.

Cauruļvadi

Sadales sistēmā tiek izmantoti polietilēna (līdz 6 bar) un tērauda cauruļvadi. Nedz vieni, nedz otri nav bīstami apkārtējai videi. Veicot cauruļvadu vai citu sadales sistēmas elementu iegādi, tiek prasīta atbilstība nozares standartiem, kas galvenokārt ir vērsti uz gāzesvadu stiprību, samazinot avāriju riskus.

Cauruļvadiem ir dažādi diametri, kas ietekmē izmantotā materiāla daudzumu, darbu ātrumu un efektivitāti, trokšņu līmeni un tranšeju izmēru. Cauruļvadu tipi un diametri tiek izvēlēti atbilstoši standartiem, kā arī ņemot vērā būvējamā gāzesvada patērētāju potenciālu nākotnē.

Būvniecības atkritumi un piesārņojums

Sadales sistēmas būvniecības gaitā normālā situācijā nerodas būtisks atkritumu, gaisa vai augsnes piesārņojuma apjoms, kā arī nav sagaidāms būtisks trokšņa piesārņojums.

Sadales sistēmas objektu būvniecības gaitā ir sagaidāms minimāls sadzīves un būvniecības atkritumu daudzums, izņemot gadījumus, kad ir nepieciešams lauzt asfaltu, savukārt izraktā zeme tiek izmantota tranšeju aizbēršanai un tā nav uzskatāma par atkritumiem²³². Demontētie sistēmas elementi tiek nodoti pārstrādei.

Sadales sistēmas būvniecības gaitā sagaidāmais gaisa un augsnes piesārņojums ir nebūtisks, galvenokārt veidojoties no motorizētās tehnikas. Būvniecībā tiek iesaistīts celtniecības autotransports, kā arī ir sagaidāma nenozīmīga apjoma metāna emisija. Savukārt gāzesvadu hermētiskuma pārbaudēs tiek izmantots slāpekļis, kas normālā vidē izspiež skābekli un tādēļ ir smacējošs. Tomēr slāpekļis ir izplatītākā gāze atmosfērā, un tas nav siltumnīcefektu izraisošs. Slāpekļis ir nedaudz vieglāks par gaisu, tādēļ tas brīvā vidē izvēdinās.

Būvdarbu laikā rodas arī trokšņa un vibrāciju piesārņojums, tomēr tas ir uzskatāms par īslaicīgu un maznozīmīgu.

GASO infrastruktūras objekti ikdienas ekspluatācijā nerada draudus pārsniegt normatīvos atļauto trokšņa līmeni²³³, tomēr potenciāli šīs normas var pārkāpt gāzes patēriņa iekārtas, piemēram, koģenerācijas iekārta, kuru īpašnieki veic trokšņa līmeņa izvērtēšanu savu iekārtu projektēšanas laikā²³⁴.

Vides ietekmes izvērtējums

Ar nepieciešamību veikt *Ietekmes sākotnējo izvērtējumu* GASO saskaras retās situācijās, galvenokārt šāda iespējamība ir saistīta ar būvniecību Baltijas jūras un Rīgas jūras līča piekrastes krasta kāpu aizsargjoslā. Visos citos gadījumos GASO trases plāno un pašvaldības saskaņo pēc iespējas ārpus aizsargājamām teritorijām un objektiem.

GASO īpašumā ir trīs gāzesvadi, kas būtu uzskatāmi par vienu objektu un kuru garums pārsniedz 20 kilometrus – divi no šiem gāzesvadiem ir pārņemti no pārvades sistēmas (Bauska, 1962. g., 45 km; Rīga, 1962. g., 24 km), bet viens ir būvēts kā sadales gāzesvads (Rīga, 1975. g., 21 km). GASO ir arī četri gāzesvadi, kuru garums ir robežās no 15 līdz 20 kilometriem. Kopumā 20 kilometrus garu sadales gāzesvadu būvniecība viena projektu ietvaros ir maz iespējama – ticamāk pastāv iespēja saskarties ar situāciju, kad 20 kilometru robeža tiek sasniegta vairāku atsevišķu būvniecības projektu jeb izmaiņu rezultātā.

Kaitējums īpaši aizsargājamām sugām un biotopiem

GASO ne reizi nav radījis kaitējumu īpaši aizsargājamām sugām un biotopiem.

²³² *Atkritumu apsaimniekošanas likuma* 3. panta pirmās daļas 6. punkts

²³³ Ministru kabineta noteikumi Nr.16 *Trokšņa novērtēšanas un pārvaldības kārtība*

²³⁴ *Likuma Par piesārņojumu* 1. panta pirmās daļas 16. punkts un 1. pielikums

Atmežošana un koku ciršana

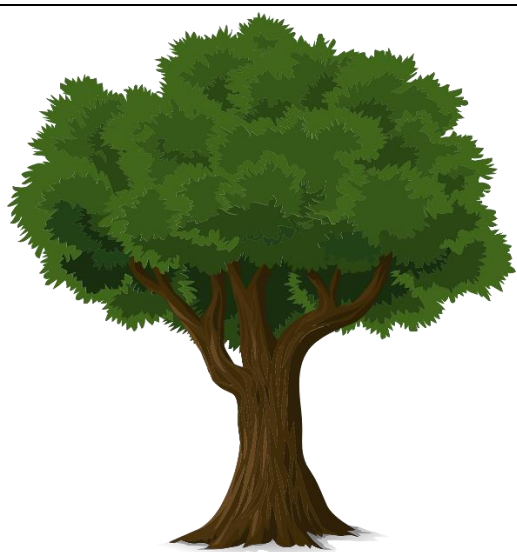
Atmežošana GASO būvniecībā ir nepieciešama ļoti reti, jo GASO trases plāno pēc iespējas ceļmalās un sarkanajās līnijās. Pēdējoreiz būtisku atmežošanu GASO veica 2009. gadā, kad tika izbūvēta Rīgas apvedlīnija, t.sk. mežos.

Salīdzinot ar sadales sistēmas garumu, ko ik gadu izbūvē GASO, koku nociršanas saskaņojumu skaits ir ārkārtīgi mazs, turklāt ne visi saskaņotie koki tiek nocirsti, jo projekta gaitā tiek mainītas gāzesvadu novietnes. Vienlaikus GASO neuzskaita tādu koku nociršanu, kuriem nav nepieciešams saskaņojums. Laika posmā no 2021.-2024. gadam GASO ikgadēji ir veicis vidēji 60 koku ciršanu, kas ietver ekspluatācijas laikā nocirstos kokus, t.i., aizsargjoslu attīrīšanas laikā, un koku nociršanu jaunai būvniecībai. Iegūtais sabiedriskais labums būtiski pārsniedz nocirsto koku zaudējumus. Sadales sistēmas būvniecības laikā nevar izvairīties no koku ciršanas, tomēr sagaidāmais nocirsto koku apjoms nav būtisks.

Katru gadu inženiertīklu aizsargjoslu attīrīšanas vai jaunu inženiertīklu izbūves laikā GASO nocērt aptuveni 60 kokus. Pieņemot, ka šie koki ir augoši koki, GASO tādējādi samazina CO₂ piesaistes potenciālu koksne par aptuveni 1,5 tonnām CO₂ gadā.²³⁵

Tomēr tas ir ārkārtīgi mazs apjoms, salīdzinot ar apkurē radīto CO₂ emisiju apjomu. Piemēram, vidēja energosertifikātu saņēmusi māja²³⁶ 200 m² platībā, izmantojot granulu apkures katlu, gada laikā rada aptuveni 10,5 tonnas CO₂ emisiju. Savukārt tāda pati māja, kurinot gāzi, rada 5,6 tonnas CO₂ emisiju. Gāzes apkures ieguvums ir 4,9 tonnas CO₂ gadā.

Līdz ar to, ja GASO gāzesvadu būvniecības rezultātā aizvieto kaut vienu granulas apkures katlu ar gāzes apkures katlu, tiek sasniegts trīskārtīgs CO₂ emisiju ieguvums, salīdzinot ar 60 nocirsto koku absorbcijas spējām, bet gadā GASO pieslēdz līdz pat 500 jaunu gāzes lietotāju.

VIDES IETEKMES SAMAZINĀŠANAS POTENCIĀLS

GASO mērķis sadales sistēmas būvniecībā ir nodrošināt optimālas būvniecības izmaksas. Turklāt izmaksu optimizācija var iet roku rokā ar vides ietekmes samazināšanu. Piemēram, izbūvējot tādas mazāka diametra polietilēna gāzesvadus, kuru transportēšana notiek ruļļos, ir iespēja izmantot mazāku apjomu materiālu, daudz ātrāk un efektīvāk ieguldīt tranšejās gāzesvadus un samazināt pašu tranšeju izmēru.

Kopumā līdz šim GASO savā darbībā ir bijis videi draudzīgs, un nepastāv tādu procedūru vai tehnoloģiju, kuru izmaiņu rezultātā varētu sasniegt būtisku vides ietekmes samazinājumu. Vienlaikus šajā jomā būtiska ir iesaistīto darbinieku izpratne un informētība par GASO radīto vides ietekmi un aizsargājamo teritoriju mērķiem, lai projektēšanas vai būvniecības gaitā šie aspekti spēlētu lomu.

Tomēr lielākais GASO vides ietekmes potenciāls un faktiskā ietekme saistās ar pašu gāzes pieejamības faktoru un citu kurināmo aizvietošanu. Neatkarīgi no nozares – koksnes, mazuta, ogļu u.c. kurināmo aizstāšanā ar gāzi, it sevišķi biometānu, rada ievērojamu CO₂ un citu izmešu samazinājumu (vairāk skatīt nodaļā "Vides ietekme lietotāju objektos").

²³⁵ Pieņemot, ka viens koks 40 gadu laikā absorbē 1 tonnu CO₂

²³⁶ Informatīvā ziņojuma "Ēku atjaunošanas ilgtermiņa stratēģija" 1. nodaļas septītā tabula

SADALES SISTĒMAS EKSPLUATĀCIJAS IETEKME UZ VIDI

Ekspluatācija sadales sistēmā var skart vairākas vides ietekmes jomas. Pirmkārt, remontdarbi un avārijas var nodarīt kaitējumu aizsargājamām platībām un aizsargājamiem objektiem, aizsargājamām sugām un biotopiem, kā arī radīt atkritumus, piesārņojumu un trokšņus. Šīs ietekmes raksturo iepriekšējā nodaļā aprakstītie faktori, pastāvot vairākiem izņēmumiem, kas tiek apskatīti šajā nodaļā. Otrkārt, sadales sistēmas lietošana, remontdarbi un avārijas rada gāzes emisiju atmosfērā, kas ir apskatīta nākamajā nodaļā. Treškārt, ar remontdarbiem un avārijām ir saistīta autotransporta izmantošana, kas tiek apskatīta nodaļā “GASO saimniecības radītais gaisa piesārņojums”.

Šajā nodaļā ar ekspluatācijas ietekmi tiek saprasta tā vides ietekme, kas ir radusies no ekspluatācijā nodotu gāzesvadu un iekārtu remontdarbiem, pārvietošanas, nojaukšanas, avārijām un avāriju novēršanas darbiem.

REGULĒJUMS UN VIDES PRASĪBAS

Inženiertīklu remontdarbi, pārvietošana un nojaukšana

No praktiskā pielietojuma un atkarībā no apskatāmā normatīvā regulējuma ar terminu “remontdarbi” tiek saprasta virkne iespējamo darbību, piemēram, uzturēšana, rekonstrukcija, renovācija, pārbūve, atjaunošana, tehniskā apkope u.c. Remontdarbu ārējo institūciju kontrole un nepieciešamās dokumentācijas apjoms ir atkarīgs no būvniecības darbu un sadales sistēmas objekta veida.

Par konkrētu remontdarbu potenciālo ietekmi uz vidi tostarp liecina projektu izstrādes un darbību saskaņošanas prasības, kas ir stingrākas remontdarbiem ar potenciāli lielāku ietekmi uz vidi. Izņēmums ir avāriju remontdarbi, kur kopumā drošība un sabiedrisko pakalpojumu nozīmīgums prevalē pār citām prasībām.

GASO juridiskā atbildība par gāzes sadales sistēmas objektu ekspluatācijas negatīvo ietekmi aprobežota ar negatīvo ietekmi, kas rodas no GASO īpašumā esošajiem sadales sistēmas objektiem un GASO pasūtītiem vai pašu spēkiem veiktiem remontdarbiem.

Par būvdarbiem tiek uzskatītas šādas uz GASO sadales sistēmu attiecināmas darbības, kas būtu uzskatāmas par “remontdarbiem”:

- būves atjaunošana – būvdarbi, kuru rezultātā ir nomainīti nolietotojušies būves nesošie elementi vai konstrukcijas vai veikti funkcionāli vai tehniski uzlabojumi, nemainot būves apjomu vai nesošo elementu nestspēju;²³⁷
- būves pārbūve – būvdarbi, kuru rezultātā ir mainīts būves vai tās daļas apjoms vai pastiprināti nesošie elementi vai konstrukcijas, mainot vai nemainot lietošanas veidu;²³⁸
- būves konservācija, kuru gan sadales sistēmā praktiski nepielieto.²³⁹

Savukārt sadales sistēmas elementu nojaukšana vai pārvietošana uz citu novietni ir uzskatāma par jaunu būvniecību (skatīt iepriekšējo nodaļu).

Atkarībā no objekta grupas un veicamo darbu veida (skatīt iepriekšējo nodaļu) – remontdarbiem var būt nepieciešama:

- būvvaldes būvatļauja;
- būvvaldes akcepts paskaidrojuma rakstam;
- paziņojums par būvniecību būvvaldei;
- vai arī bez būvatļaujas, akcepta vai paziņojuma.

Sadales gāzesvadu un saistīto objektu remonts

Veicot pirmās grupas inženiertīklu (sadales gāzesvadu ar spiedienu līdz 0,4 MPa un gāzapgādes sistēmas punktveida inženierbūvju, ja tām nav ēkas pazīmju, piemēram, regulēšanas punktu,

²³⁷ *Būvniecības likuma* 1. panta ceturtnā daļa

²³⁸ *Būvniecības likuma* 1. panta devītnā daļa

²³⁹ *Būvniecības likuma* 1. panta sestā daļa

noslēgierīču, hidroslēgu, kondensāta savācēju, katodaizsardzības iekārtu u.tml.) pārbūvi²⁴⁰, otrās grupas inženiertīklu (sadales gāzesvadu ar spiedienu virs 0,4 MPa un objektu ar ēkas pazīmēm) atjaunošanu²⁴¹ un inženierbūvju konservāciju²⁴², ir nepieciešamas sagatavot un iesniegt būvvaldē paskaidrojuma rakstu un saņemt tā akceptu.

Remontdarbu saskaņošana un paziņošana nav nepieciešama aizbīdņa, kapes vai citas ierīces nomaiņas darbiem, dabas stihijas, zādzības un citu neparedzētu apstākļu dēļ radušos bojājumu likvidēšanas darbiem, atsevišķu bojāto vai nolietoto iekārtu nomaiņai²⁴³, kā arī atjaunojot pirmās grupas inženierbūves, izņemot gāzes inženiertīklus pievadu ostas teritorijā²⁴⁴. Atsevišķu elementu atjaunošanas būvdarbi nav jāaskaņo un jāpaziņo arī pastāvīgi norobežotās un nepiederošām personām slēgtās energoapgādes komersantu objektu teritorijās.²⁴⁵

Būvniecības veids	1. grupas inženiertīkli	2. grupas inženiertīkli
Atjaunošana	Bez saskaņojuma un paziņojuma	Paskaidrojuma raksta akcepts
Pārbūve	Paskaidrojuma raksta akcepts	Būvatļauja
Konservācija	Paskaidrojuma raksta akcepts	Paskaidrojuma raksta akcepts

Pievadu remonts

Veicot pievada, kurš jau ir pieslēgts sadales tīkliem, pārbūvi, ir nepieciešams būvvaldei iesniegt paziņojumu par būvniecību.²⁴⁶ Veicot pievada, kurš nav pieslēgts iepriekš izbūvētam sadales tīkla atzaram līdz būvei piegulošā zemes gabala robežai, ir nepieciešamas sagatavot un iesniegt būvvaldē paskaidrojuma rakstu un saņemt tā akceptu.²⁴⁷

Iekšējo inženiertīklu remonts

Iekšējo inženiertīklu remontdarbiem nav nepieciešama būvatļauja, būvvaldes akcepts vai iesniegts paziņojums par būvniecību²⁴⁸, ja šīs darbības nepazemina būves konstrukciju drošību, nestspēju vai noturību²⁴⁹. Gadījumā, ja remontdarbi pazemina būves konstrukciju drošību, nestspēju vai noturību, ir nepieciešams iesniegt paziņojumu par būvniecību.²⁵⁰

Avārijas un avāriju situācijas

Normatīvajā regulējumā ir nepilnīgs un arī pretrunīgs definējums gāzes noplūžu incidentiem, kur tiek izdalīti trīs dažādi incidentu tipi – gāzes noplūdes, izveidojušās avārijas situācijas un notikušās avārijas²⁵¹. Ar gāzes noplūdi var saprast jebkuru atklāto noplūdi neatkarīgi no tās bīstamības – gāzes apgādes ķēdē ikdienā tiek atklāts liels skaits gāzes noplūžu, kuras pamatā atklāj gāzes lietotāji (vairāk nekā pusotrs tūkstotis Avārijas dienesta izsaukumu gadā) un GASO darbinieki, veicot plānveida tīklu apsekojumus (vairāk nekā tūkstotis gadā). Tomēr ļoti maza daļa no šiem incidentiem būtu uzskatāma par avārijas situācijām vai avārijām. Atbilstoši normatīviem avārijas situācijas ir bojājumi gāzes apgādes sistēmā vai citi neparedzēti apstākļi, kas var apdraudēt cilvēka veselību, dzīvību, mantu un vidi vai radīt kaitējumu (tai skaitā zaudējumus).²⁵² Savukārt ar avārijām tiek saprasti notikumi, piemēram, gāzes apgādes sistēmas iekārtu bojājumi, sprādzieni, uzliesmojumi, kas radušies tehnisku

²⁴⁰ Ministru kabineta noteikumu Nr. 253 *Atsevišķu inženierbūvju būvnoteikumi* 6².1. punkts

²⁴¹ Ministru kabineta noteikumu Nr. 253 *Atsevišķu inženierbūvju būvnoteikumi* 6².5. punkts

²⁴² Ministru kabineta noteikumu Nr. 253 *Atsevišķu inženierbūvju būvnoteikumi* 6².8. punkts

²⁴³ Ministru kabineta noteikumu Nr. 253 *Atsevišķu inženierbūvju būvnoteikumi* 6.3.2. punkts

²⁴⁴ Ministru kabineta noteikumu Nr. 253 *Atsevišķu inženierbūvju būvnoteikumi* 6.3.3. punkts

²⁴⁵ Ministru kabineta noteikumu Nr. 253 *Atsevišķu inženierbūvju būvnoteikumi* 6.4. punkts

²⁴⁶ Ministru kabineta noteikumu Nr. 253 *Atsevišķu inženierbūvju būvnoteikumi* 6¹.3. punkts

²⁴⁷ Ministru kabineta noteikumu Nr. 253 *Atsevišķu inženierbūvju būvnoteikumi* 6².2. punkts

²⁴⁸ Ministru kabineta noteikumu Nr. 253 *Atsevišķu inženierbūvju būvnoteikumi* 6.3.1. punkts

²⁴⁹ Ministru kabineta noteikumu Nr. 253 *Atsevišķu inženierbūvju būvnoteikumi* 6⁵ punkts

²⁵⁰ Ministru kabineta noteikumu Nr. 253 *Atsevišķu inženierbūvju būvnoteikumi* 6¹.1. punkts

²⁵¹ Ministru kabineta noteikumu Nr. 78 *Dabāsgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi* 19. punkts

²⁵² Ministru kabineta noteikumu Nr. 78 *Dabāsgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi* 2.4. punkts

defektu, nepareizas ekspluatācijas vai citu neparedzētu faktoru iedarbības dēļ un kas ir apdraudējuši vai radījuši kaitējumu, t.sk. zaudējumus cilvēku veselībai, dzīvībai, iekārtām un videi.²⁵³

Praktiskajā darbā pastāv sarežģījumi piemērot minētās kategorijas, kas arī padara sarežģītāku šī vides aspekta analītiku un pārvaldīšanu. Piemēram, gāzes sprādzienbīstamības koncentrācijas sliekšnis būtu izmantojams par robežšķirtni, lai nodalītu gāzes noplūdi no avārijas situācijas vai avārijas situāciju no avārijas. Tomēr šādu konkrētu definējumu normatīvos, standartos vai instrukcijās nav, tādēļ, piemēram, sagāzētu daudzdzīvokļa nama pirmā stāva dzīvokli var ieskaitīt pie katras no minētajām kategorijām.

Atšķirībā no plānotiem remontdarbiem, avāriju, kā arī avāriju situāciju novēršanas vai to seku likvidēšanas darbiem nav nepieciešama būvniecības ieceres vai citu būvniecības dokumentu iesniegšana būvvaldei²⁵⁴ un iepriekšēja darbu saskaņošana ar zemes vai nekustamā īpašuma īpašnieku²⁵⁵.

Prasības, kā rīkojas Avārijas dienests, ir noteiktas valsts standartā LVS 1048 un GASO iekšējos normatīvos.

Atbildības dalījums par inženiertīklu ekspluatāciju un avārijas situācijām

Neatkarīgi no tā, vai ir jāveic avārijas darbi vai plānoti remontdarbi, GASO kā sadales sistēmas īpašniekam ir tiesības piekļūt gāzesvadiem, sistēmas iekārtām un būvēm telpās un ārpus tām un veikt to ekspluatācijai, remontam, atjaunošanai un pārbūvei nepieciešamos darbus²⁵⁶, ievērojot zemes īpašnieka tiesības un intereses²⁵⁷.

Saskaņā ar *Enerģētikas likumu* GASO nodrošina enerģētiskā noteikto drošības prasību ievērošanu un darbinieku kvalifikācijas atbilstību, kā arī tehniskajiem noteikumiem, normatīvajos aktos noteiktajām kvalitātes prasībām un līgumu nosacījumiem atbilstošu enerģijas kvalitāti un savu objektu nepārtrauktu darbību un atbilstošu tehnisko stāvokli līdz savstarpēji ar enerģijas lietotāju noteiktajai savu objektu piederības robežai.²⁵⁸ GASO ir atbildīgs par sadales sistēmas (GASO piederošo objektu kopums, kurš nodrošina gāzes transportēšanu no pārvades sistēmas līdz galalietotāju piederības robežai²⁵⁹) tehnisko ekspluatāciju, avāriju lokalizāciju un likvidāciju un avārijas dienestu.²⁶⁰ Savukārt par lietotāja lietošanā vai īpašumā esošās gāzes infrastruktūras, t.sk. iekārtu hermētiskumu un atbilstību drošības un normatīvajām prasībām atbildīgs ir dabasgāzes lietotājs un infrastruktūras īpašnieks.²⁶¹ Par dzīvojamās mājas koplietošanas telpās un citās kopīpašumā esošajās telpās izvietoto dabasgāzes infrastruktūras tehnisko stāvokli un hermētiskumu atbildīgs ir dzīvojamās mājas īpašnieks vai tiesiskais valdītājs.²⁶²

Lai arī GASO nav atbildīgs par lietotāju inženiertehniskajām būvēm, tas veic māsaimniecību lietotāju iekšējo inženiertīklu apsekošanu un hermētiskuma pārbaudi (bet ne uzturēšanu), un šādu pārbaūžu izmaksas ir iekļautas sadales sistēmas operatora tarīfos.

GASO nodrošina Avārijas dienesta darbu, kurš savukārt nodrošina iespējamo avāriju lokalizāciju un notikušo avāriju likvidēšanu gan GASO īpašumā esošajā sistēmā, gan lietotāju sistēmās. Lietotāju

²⁵³ LVS 445 3.1. punkts; Ministru kabineta noteikumu Nr. 78 *Dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi* 2.3. punkts

²⁵⁴ Ministru kabineta noteikumu Nr. 253 *Atsevišķu inženierbūvju būvnoteikumi* 6.1. un 6.3.2. punkts

²⁵⁵ *Aizsargjoslu likuma* 35. panta otrā un trešā daļa; *Enerģētikas likuma* 23. panta trešā daļa

²⁵⁶ *Aizsargjoslu likuma* 35. panta otrā daļa un 61. panta vienpadsmitā daļa; Ministru kabineta noteikumu Nr. 78 *Dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi* 21. punkts

²⁵⁷ *Enerģētikas likuma* 19. un 23. pants; *Aizsargjoslu likuma* 35. pants

²⁵⁸ *Enerģētikas likuma* 9. panta pirmā daļa

²⁵⁹ *Enerģētikas likuma* 1. panta pirmās daļas 35. punkts

²⁶⁰ *Enerģētikas likuma* 45. panta pirmās daļas 1. un 3. punkts

²⁶¹ *Enerģētikas likuma* 9. panta otrā daļa un 18. pants; Ministru kabineta noteikumu Nr.78 *Dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi* 2.17., 6., 10., 13. un 100.1. punkts

²⁶² Ministru kabineta noteikumu Nr. 78 *Dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi* 22. un 100.2. punkts

sistēmās pēc avārijas vai noplūdes novēršanas tālākos bojāto elementu remontdarbus par saviem līdzekļiem pasūta un veic sistēmas īpašnieks.

Vispārīgās plānoto remontdarbu vides prasības

Tehniskā ekspluatācija paredz virkni prasību attiecībā uz infrastruktūras apsekošanas biežumu un metodēm, kas palīdz savlaicīgi atklāt noplūdes, samazināt metāna emisiju un avāriju riskus. Noplūžu atklāšanas un vispārīgās novēršanas prasības ir noteiktas Regulā 2024/1787 par metāna emisiju samazināšanu enerģētikas sektorā²⁶³, valsts standartā LVS 445 un GASO iekšējos normatīvos, piemēram, *Noplūžu atklāšanas un novēršanas programmā (NANP) dabasgāzes sadales sistēmā*. Savukārt specifiskās remontdarbu veikšanas prasības ir noteiktas virknē valsts standartu un GASO iekšējos normatīvos un instrukcijās.

Atbilstoši *Enerģētikas likuma* prasībām, gāzesvadu atjaunošana un pārbūve veicama, pēc iespējas izmantojot ceļa zemes nodalījuma joslas.²⁶⁴

Veicot plānotus remontdarbus objektu aizsargjoslās, GASO nav nepieciešams saņemt zemes īpašnieka atļauju, tomēr GASO ir pienākums vismaz divas nedēļas pirms ieplānotajiem darbiem par to informēt zemes īpašnieku, savukārt lauksaimniecības zemēs darbi ir jāveic laikposmā, kad platības neaizņem lauksaimniecības kultūras vai kad ir iespējama lauksaimniecības kultūru saglabāšana.²⁶⁵ Savukārt objektu pārvietošanai vai nojaukšanai ir nepieciešams veikt darbu saskaņošanu ar zemes īpašnieku.

Remontdarbi un avārijas īpaši aizsargājamās teritorijās

Atbilstoši *Enerģētikas likuma* noteiktajam, zemes, kura atrodas īpaši aizsargājamās teritorijās vai mikroliegumos, īpašniekam vai valdītājam ir jānodrošina GASO piekļuve infrastruktūrai remontdarbu vai avārijas novēršanas darbu veikšanai.²⁶⁶

Parastā situācijā, veicot remontdarbus, nav nepieciešams veikt jebkādu no vides ietekmes izvērtējumiem. Vienīgais izņēmums būtu inženierbūvju remonts Baltijas jūras un Rīgas jūras līča piekrastes krasta kāpu aizsargjoslā, ja ir paredzēts palielināt būvju apjomu vai mainīt lietošanas veidu, tomēr šāda situācija ir maz iespējama.²⁶⁷

Parastā situācijā arī nav nepieciešams saskaņot remontdarbus ar vides uzraudzības dienestiem. Sadales sistēmas objektu uzturēšana vai renovācija ir atļauta gandrīz visās aizsargājamās teritorijās.²⁶⁸ Tomēr pastāv vairāki izņēmumi, piemēram, attiecībā uz dabas pieminekļiem (aizsargājamiem kokiem un dendroloģiskiem stādījumiem). Pirmkārt, pastāv aizliegums atjaunot inženierkomunikācijas aizsargājamo koku teritorijā, ja tie atrodas ārpus pilsētām vai apdzīvotām vietām un ja atjaunošanas darbības var negatīvi ietekmēt aizsargājamā koka augšanu un dabisko attīstību.²⁶⁹ Ņemot vērā to, ka aizsargājamo koku aizsargājamā teritorija var sasniegt vairāk nekā 10 metrus (koka vainaga projekcija uz zemes plus 10 metri)²⁷⁰, pastāv iespēja saskarties ar šādiem objektiem sadales sistēmas tuvumā, kas savukārt radītu nepieciešamību remontdarbus saskaņot ar Dabas aizsardzības pārvaldi. Otrkārt, aizsargājamā dendroloģiskajā stādījuma teritorijā inženierkomunikāciju atjaunošana ir

²⁶³ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2024/1787 (2024. gada 13. jūnijs) par metāna emisiju samazināšanu enerģētikas sektorā un ar ko groza Regulu (ES) 2019/942 (Dokuments attiecas uz EEZ)

²⁶⁴ *Enerģētikas likuma* 21. pants

²⁶⁵ *Aizsargjoslu likuma* 35. panta otrā un trešā daļa

²⁶⁶ *Enerģētikas likuma* 23. panta trešā daļa

²⁶⁷ *Likuma Par ietekmes uz vidi novērtējumu* 3.² panta pirmā punkta 1. un 2. daļa un 2. pielikuma vienpadsmitā punkta 12. daļa

²⁶⁸ Piemēram, Ministru kabineta noteikumu Nr.264 *Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi* 8.3., 9.4. un 18.4. punkts

²⁶⁹ Ministru kabineta noteikumu Nr.264 *Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi* 44.1. punkts

²⁷⁰ Ministru kabineta noteikumu Nr.264 *Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi* 38.2. punkts

atļauta vien pēc Dabas aizsardzības pārvaldes rakstiskas atļaujas saņemšanas.²⁷¹ Ja dabas piemineklis ir valsts aizsargājams kultūras piemineklis vai tā daļa atrodas valsts aizsargājamā kultūras pieminekļa teritorijā vai tā aizsardzības zonā, papildus ir nepieciešama Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas rakstiska atļauja.²⁷²

Aizsargājamās teritorijas, t.sk. atsevišķi koki vai dendroloģiskie stādījumi dabā tiek apzīmēti ar speciālu informatīvo zīmi, kas ļauj vieglāk atpazīt aizsargājamus dabas objektus. ²⁷³ Tomēr nevar paļauties uz to, ka šāda zīme dabā tiešām atradīsies.	
---	---

Gadījumos, kad tiek veikta sadales sistēmas elementu pārvietošana vai nojaukšana, jārikojas atbilstoši iepriekšējā nodaļā noteiktajai kārtībai jaunu sadales sistēmas elementu būvniecībā.

Aizsargjoslas

GASO infrastruktūras objektiem, atkarībā no to veida, ir noteiktas drošības aizsargjoslas, ekspluatācijas aizsargjoslas un ugunsdrošās zonas, kas ietilpst ekspluatācijas joslās.

Objekts	Spiediens/apjoms	Drošības josla ²⁷⁴	Ekspluatācijas josla ²⁷⁵	Ugunsdrošā zona ²⁷⁶
Sauszemes gāzesvads	< 0,4 MPa		1 m uz katru pusi	1 m uz katru pusi no ass
	0,4>1,6 MPa		5 m uz katru pusi	2 m uz katru pusi no ass
Sauszemes gāzesvads, kas atrodas ceļu zemes nodalījuma joslā tuvāk par 5 metriem no ceļa zemes nodalījuma joslas malas	0,4>0,6 MPa		Līdz ceļa zemes nodalījuma joslas robežai, bet ne mazāk kā 1 m	
Zemūdens gāzesvads			100 m uz katru pusi visā ūdens objekta augstumā	
Mājas regulators	<0,4 MPa		1 m	
	0,4>0,6 MPa		5 m	
	>0,6 MPa		10 m	
Skapjveida GRP	<0,4 MPa		1 m	
	0,4>0,6 MPa		5 m	
	>0,6 MPa	10 m	10 m	
Atsevišķās būvēs novietots GRP	0,4>0,6 MPa	7 m	5 m	
	>0,6 MPa	15 m	10 m	
Automobiļu dabasgāzes uzpildes kompresoru stacija	Uzglabātais apjoms < 500 m ³ , ja viena gāzes balona tilpums nav lielāks par 180 litriem	25 m	10 m aiz iežogojuma	10 m aiz iežogojuma
	Uzglabātais apjoms > 500 m ³	50 m no iežogojuma	10 m aiz iežogojuma	10 m aiz iežogojuma
Pretkorozijas elektroķīmiskās			4 m no zonējuma kontūras	

²⁷¹ Ministru kabineta noteikumu Nr.264 *Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi* 50. punkts

²⁷² Ministru kabineta noteikumu Nr.264 *Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi* 39. punkts

²⁷³ Ministru kabineta noteikumu Nr.264 *Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi* 1. pielikums

²⁷⁴ *Aizsargjoslu likuma* 32.² pants

²⁷⁵ *Aizsargjoslu likuma* 22. panta otrā daļa

²⁷⁶ Ministru kabineta noteikumu Nr.982 *Enerģētikas infrastruktūras objektu aizsargjoslu noteikšanas metodika* 40. punkts

aizsardzības iekārtu anodu zemējums				
-------------------------------------	--	--	--	--

Atbilstoši *Aizsargjoslu likumam*, ekspluatācijas aizsargjoslu uzdevums ir nodrošināt efektīvu un drošu sadales sistēmas ekspluatāciju un tās attīstības iespējas²⁷⁷, savukārt drošības aizsargjoslu uzdevums ir nodrošināt vides un cilvēku drošību sadales sistēmas ekspluatācijas laikā un iespējamo avāriju gadījumā, kā arī sadales sistēmas objektu un to tuvumā esošo objektu drošību²⁷⁸.

Gan ekspluatācijas, gan drošības aizsargjoslās pastāv dažādi zemes lietošanas ierobežojumi, galvenokārt saistībā ar jaunu būvju būvniecību, pasākumu rīkošanu, rakšanu u.c. pasākumiem, kā arī ir noteiktas sadales sistēmas darbinieku tiesības brīvi piekļūt infrastruktūrai un tiesības veikt darbus šajās aizsargjoslās.²⁷⁹

Koku ciršana aizsargjoslās un ārpus tām

GASO ir pienākums par saviem līdzekļiem uzturēt kārtībā saistošās ekspluatācijas un drošības aizsargjoslas un veikt to kontroli.²⁸⁰ GASO īpašumā esošo sadales sistēmas gāzesvadu un objektu apsekošana norit regulāri, piemēram, gāzesvadu apsekošana norit divas līdz trīs reizes gadā atkarībā no gāzesvada spiediena un atrašanās vietas, GRP un SGRP apsekošana norit katru vai katru trešo mēnesi, bet mājas regulatoru apsekošana vienreiz trīs gados.²⁸¹ Pildot šo uzdevumu, GASO var saskarties ar nepieciešamību vai pienākumu cirst kokus aizsargjoslās vai ārpus tām.

Vispārīgās koku ciršanas prasības, neņemot vērā prasības aizsargjoslām, nosaka, ka:

- lai nocirstu koku mežā, kas atrodas ārpus pilsētu vai ciemu teritorijas, ir nepieciešams saņemt Valsts meža dienesta apliecinājumu²⁸²;
- lai nocirstu koku, kas atrodas mežā, kas atrodas pilsētas vai ciema teritorijā, ir nepieciešams saņemt gan Valsts meža dienesta apliecinājumu, gan pašvaldības atļauju²⁸³, ja pašvaldība to ir noteikusi saistošajos noteikumos (nav zināmas pašvaldības, kas to būtu darījušas);
- lai nocirstu koku, kas atrodas ārpus meža, bet atrodas pilsētas, ciema, parka, kapsētas vai alejas teritorijā vai atsevišķās aizsargājamās teritorijās, vai kokam sasniedzot noteiktus izmērus²⁸⁴, ir nepieciešams saņemt pašvaldības atļauju²⁸⁵;

²⁷⁷ *Aizsargjoslu likuma* 29. panta pirmā daļa

²⁷⁸ *Aizsargjoslu likuma* 12. panta pirmā daļa

²⁷⁹ *Aizsargjoslu likuma* 56. un 58.² pants

²⁸⁰ *Aizsargjoslu likuma* 61. panta otrā daļa; Ministru kabineta noteikumu Nr.982 *Enerģētikas infrastruktūras objektu aizsargjoslu noteikšanas metodika* 43. punkts

²⁸¹ LVS 445 *Dabsgāzes sadales sistēmas un lietotāja dabsgāzes apgādes sistēmas ar maksimālo darba spiedienu līdz 1,6 MPa (16 bar) ekspluatācija un tehniskā apkope* 1. pielikums; GASO *Dabsgāzes sadales sistēmas un lietotāja dabsgāzes apgādes sistēmas ārējo un iekšējo gāzesvadu tehnisko apkopju periodiskuma noteikšanas kārtība*

²⁸² *Meža likuma* 12. pants

²⁸³ *Meža likuma* 2. panta ceturtnā daļa

²⁸⁴ Ministru kabineta noteikumu Nr.309 *Noteikumi par koku ciršanu ārpus meža* 4.11. punkts un 1. pielikums

²⁸⁵ Ministru kabineta noteikumu Nr.309 *Noteikumi par koku ciršanu ārpus meža* 4. punkts

- lai nocirstu koku ārpus mežiem, kā arī pilsētām, ciemiem un citām teritorijām, kas ir pašvaldību pārziņā, kā arī kokam nesasniedzot noteiktos apmērus, zemes īpašniekam atļaujas nav nepieciešamas²⁸⁶.

Savukārt aizsargjoslās prasības atšķiras atkarībā no aizsargjoslas veida un situācijas, turklāt pienākumi ir ne vien sadales sistēmas operatoram, bet arī zemes īpašniekiem.

Visā ugunsdrošajā zonā zemes īpašniekiem vai lietotājiem ir aizliegts audzēt kokus un krūmus²⁸⁷ un GASO vienlaikus ir pienākums šo joslu attīrīt no sausās zāles, krūmiem un kokiem²⁸⁸. Ir jāņem vērā, ka normālā situācijā ekspluatācijā esošiem objektiem atmežošana (mežos) un koku ciršana (ārpus mežiem) ugunsdrošajās zonās un attiecīgo kompensāciju par kaitējumu dabai samaksa ir veikta objektu izbūves laikā. GASO ir pienākums noteiktās joslas uzturēt ugunsdrošā stāvoklī, t.i. GASO nemaz nedrīkst pieļaut koku izaugšanu līdz tādiem apmēriem, kad būtu nepieciešama ciršanas saskaņošana. Vienlaikus dabā, kā arī ar mūsdienu tehnoloģijām precizējot sen būvētu gāzesvadu novietni u.c. izņēmuma gadījumos, pastāv iespēja, ka ugunsdrošajā zonā ir izauguši koki, kuri ir jācērt.

Atšķirībā no *Aizsargjoslu likuma*, *Būvniecības likuma* saistošais regulējums būvniecības laikā paredz iespēju piemērot izņēmumu gāzesvadu attālumam no kokiem, nosakot saglabājamiem kokiem minimālo attālumu no stumbra līdz gāzesvada ārējai malai 1,5 metru attālumā, kā arī saglabājamiem dekoratīviem stādījumiem paredzot minimālo attālumu 0,5 metru attālumā.²⁸⁹ Tomēr attiecībā uz ugunsdrošās zonas nodrošināšanu nav skaidrs, kā šādu regulējumu piemērot, jo, piemēram, mežos ekspluatācijas aizsargjoslas ugunsdrošajā zonā ir cērtami visi koki, t.sk. "saglabājami" (skatīt nākamo rindkopu). Atbilstoši Dabas aizsardzības pārvaldes terminu vārdnīcai²⁹⁰, ar saglabājamiem (ekoloģiskajiem) kokiem tiek saprasti dzīvotspējīgi vecākie un lielāko izmēru koki, vispirms kā saglabājamus kokus izvēloties kokus ar putnu ligzdām, lieliem un resniem zariem, dobumainus kokus, kokus ar deguma rētām, ozolus, liepas, priedes, ošus, gobas, vīksnas un kļavas. Ņemot vērā regulējuma kopumu, šādi izņēmumi ugunsdrošajās zonās būtu piemērojami vienīgi dižkokiem.

Aizsargjoslas mežos ārpus pilsētām un ciemiem. Vides jautājumi šādos mežos ir ārpus pašvaldību kompetences, un darbību tajos uzrauga vides dienesti. Atbilstoši *Meža likumā* noteiktajam, meža ekspluatācijas aizsargjoslās koki tiek cirsti saskaņā ar *Aizsargjoslu likuma* prasībām²⁹¹, turklāt *Meža likuma* saistošajā regulējumā ir noteikts, ka ekspluatācijas aizsargjoslās mežos nav piemērojamas speciālās dabas aizsardzības prasības, t.i., ekspluatācijas aizsargjoslās netiek atstāti atsevišķi saglabājami koki (parastas cirtes gadījumos tiek atstāti atsevišķi koki, koki ar dobumiem, ligzdām vai skudru pūžņiem pakājē)²⁹². Lai veiktu koku ciršanu ekspluatācijas aizsargjoslu ugunsdrošajās zonās, nav vajadzības saņemt Valsts meža dienesta apliecinājumu²⁹³ vai pašvaldības atļauju. Savukārt ekspluatācijas aizsargjoslās ārpus ugunsdrošās zonas²⁹⁴, drošības aizsargjoslās²⁹⁵ un ārpus aizsargjoslām²⁹⁶ GASO ir tiesības pirms ciršanas apliecinājuma izņemšanas nocirst atsevišķus kokus un apgriezt koku zarus, ja tie ir nokrituši uz infrastruktūras vai apdraud to, vai ja ir nepieciešams novērst avārijas situāciju, likvidēt avārijas sekas vai nodrošināt piekļuvi avārijas vietai, par to iepriekš paziņojot Valsts meža dienestam, kā arī piecu dienu laikā pēc koku nociršanas informējot par to

²⁸⁶ Ministru kabineta noteikumu Nr.309 *Noteikumi par koku ciršanu ārpus meža* 3. punkts

²⁸⁷ *Aizsargjoslu likuma* 56. panta astotā daļa

²⁸⁸ *Aizsargjoslu likuma* 61. panta septītā daļa; Ministru kabineta noteikumu Nr.982 *Enerģētikas infrastruktūras objektu aizsargjoslu noteikšanas metodika* 40. punkts

²⁸⁹ Ministru kabineta noteikumu Nr.574 *Noteikumi par Latvijas būvnormatīvu LBN 008-14 "Inženiertīklu izvietojums"* 27. un 28. punkts

²⁹⁰ <https://www.daba.gov.lv/lv/media/8863/download?attachment> (apskatīts 25.09.2025.)

²⁹¹ *Meža likuma* 12. panta trešās daļas 3. punkts

²⁹² Ministru kabineta noteikumu Nr.935 *Noteikumi par koku ciršanu mežā* 59. punkts

²⁹³ *Meža likuma* 12. panta pirmās daļas 5. punkts un trešās daļas 3. punkts

²⁹⁴ Ministru kabineta noteikumu Nr.982 *Enerģētikas infrastruktūras objektu aizsargjoslu noteikšanas metodika* 2.3. un 48. punkts

²⁹⁵ *Aizsargjoslu likuma* 10.² pants

²⁹⁶ *Meža likuma* 12. panta pirmās daļas 5. punkts un trešās daļas 2. punkts

zemes īpašnieku, valdītāju vai lietotāju. Regulējums neparedz kompensāciju maksāšanu par nodarīto kaitējumu dabai, ja koki tiek cirsti ekspluatācijas aizsargjoslu ugunsdrošajā zonā, kā arī ārpus tām, ja koki apdraud infrastruktūras drošību.

Aizsargjoslas mežos, kas atrodas pilsētās vai ciemos. Uz mežiem pilsētās vai ciemos attiecas tādas pašas prasības kā uz mežiem ārpus pilsētām vai ciemiem, turklāt uz šādiem mežiem neattiecas noteikumi, kas skar koku ciršanu pilsētās un ciemos. Vienlaikus pašvaldības var noteikt papildus prasības mežiem pilsētās vai ciemos²⁹⁷, tomēr Latvijā pašvaldības šādas prasības nav noteikušas.

Aizsargjoslas pilsētās. Šo teritoriju (izņemot teritorijās ietilpstošos mežus) uzraudzība galvenokārt ir pašvaldību kompetencē²⁹⁸, un koku ciršanai nav nepieciešams Valsts meža dienesta apliecinājums. Koku ciršanas kārtība pilsētās ekspluatācijas aizsargjoslu ugunsdrošajā zonā ir neskaidra, jo normatīvais regulējuma prasības un pašvaldību reālā prakse atšķiras. Atbilstoši normatīvajam regulējumam, gan pilsētās, gan citās pašvaldības atbildības teritorijās, cērtot kokus ekspluatācijas aizsargjoslā, lai izveidotu ugunsdrošo zonu, t.i., cērtot kokus ugunsdrošajā zonā, nav nepieciešams saņemt pašvaldības atļauju.²⁹⁹ Savukārt gadījumos, kad koki ārpus ugunsdrošās zonas apdraud infrastruktūras darbību, piemēram, draud uzkrīst, tie ir cērtami bez pašvaldības atļaujas, ja pirms darbu veikšanas ir notikusi situācijas fotofiksācija un ir informēta pašvaldība (šādā gadījumā vismaz piecas darbdienu pēc koka nociršanas nav pieļaujama koka celma un, vēlams, arī stumbra daļu aizvākšana, lai pašvaldība varētu pārbaudīt koka bīstamības pamatotību).³⁰⁰ Ne vienā, ne otrā situācijā nebūtu maksājama kompensācija par dabas daudzveidības samazināšanu³⁰¹. Atbilstoši Zemkopības ministrijas sniegtajam skaidrojumam, GASO koku ciršanai aizsargjoslās nav jāsaņem pašvaldības atļauja un nav jāveic kompensācijas maksājumi, jo ugunsdrošās zonas izveide ir skaidri noteikta *Aizsargjoslu likumā*, un, lai novērstu pretrunīgās prasības dažādā regulējumā, Zemkopības ministrija bija sagatavojusi grozījumus Ministru kabineta noteikumos Nr.309 *Noteikumi par koku ciršanu ārpus meža*³⁰², kuri gan nav apstiprināti.

*Aizsargjoslas ciemos (kā arī parkos, kapsētās, vairākās īpaši aizsargājamās teritorijās, vietās gar valsts un pašvaldību ceļiem u.c. vietās)*³⁰³. Šo teritoriju (izņemot teritorijās ietilpstošos mežus) uzraudzība ir pašvaldību kompetencē un uz tām attiecas tādas pašas prasības kā pilsētām. Vienīgā atšķirība ir tāda, ka šajās teritorijās viennozīmīgi nav nepieciešama pašvaldības atļauja koku ciršanai un nav jāmaksā kompensācija par dabas daudzveidības samazināšanu nedz cērtot kokus ekspluatācijas aizsargjoslu ugunsdrošajās zonās, nedz cērtot kokus, kas apdraud infrastruktūras darbību ārpus ugunsdrošajām zonām.³⁰⁴

Aizsargjoslas ārpus mežiem, pilsētām vai ciemiem (kā arī citām pašvaldības pārvaldībā esošām teritorijām). Gadījumos, kad aizsargjoslas šķērso, piemēram, lauksaimniecības zemes un tajās atrodami koki nav sasnieguši noteiktus apmērus³⁰⁵, koku ciršanai nav nepieciešamības saņemt nedz Valsts meža dienesta apliecinājumu, nedz pašvaldības atļauju.

Visās citās situācijās, kas nav saistītas ar ugunsdrošo zonu ierīkošanu, avārijām vai infrastruktūras apdraudējumu, par koku ciršanu ir jāvienojas ar zemes īpašnieku, ievērojot konkrētām teritorijām vai dabas objektiem noteiktās ciršanas prasības.

GASO ir pienākums informēt zemes īpašnieku vai tiesisko valdītāju, nosūtot paziņojumu par trases vai aizsargjoslas tīrīšanas darbu veikšanu uz zemes īpašnieka vai tiesiskā valdītāja deklarētās

²⁹⁷ *Meža likuma* 2. panta ceturtā daļa

²⁹⁸ Ministru kabineta noteikumu Nr.309 *Noteikumi par koku ciršanu ārpus meža* 2. punkts

²⁹⁹ Ministru kabineta noteikumu Nr.309 *Noteikumi par koku ciršanu ārpus meža* 5.3. punkts; *Aizsargjoslu likuma* 61. panta septītā daļa; Ministru kabineta noteikumu Nr.982 *Enerģētikas infrastruktūras objektu aizsargjoslu noteikšanas metodika* 40. punkts

³⁰⁰ Ministru kabineta noteikumu Nr.309 *Noteikumi par koku ciršanu ārpus meža* 5.5. un 6. punkts

³⁰¹ Ministru kabineta noteikumu Nr.309 *Noteikumi par koku ciršanu ārpus meža* 25.3. un 25.4. punkts

³⁰² Zemkopības ministrija, 2019. gada 13. novembra vēstule Nr.3.2-3e/2367/2019

³⁰³ Ministru kabineta noteikumu Nr.309 *Noteikumi par koku ciršanu ārpus meža* 4. punkts

³⁰⁴ Ministru kabineta noteikumu Nr.309 *Noteikumi par koku ciršanu ārpus meža* 5.3., 5.5., 6., 25.3. un 25.4. punkts

³⁰⁵ Ministru kabineta noteikumu Nr.309 *Noteikumi par koku ciršanu ārpus meža* 4.11. punkts un 1. pielikums

dzīvesvietas adresi, oficiālo elektronisko adresi vai viņa norādīto elektroniskās saziņas adresi. Ja zemes īpašnieks vai tiesiskais valdītājs 15 dienu laikā pēc informēšanas par trases tīrīšanas darbu veikšanu nav paudis savu gribu rīkoties ar nocirstajiem kokiem un krūmiem, GASO ar tiem rīkojas pēc saviem ieskatiem.³⁰⁶

Koku ciršana aizsargājamās teritorijās

Kā jau tika minēts iepriekš, ekspluatācijas aizsargjoslu ugunsdrošajā zonā ir jānodrošina pilnīga koku izciršana neatkarīgi no tā, vai aizsargjosla atrodas aizsargājamā teritorijā. Savukārt tādus aizsargājamās teritorijās augošus kokus, kas atrodas ārpus ekspluatācijas aizsargjoslas ugunsdrošās zonas un kas traucē avārijas darbiem vai traucē infrastruktūras darbību, var cirst bez atļaujas saņemšanas, iepriekš informējot gan Valsts meža dienestu, gan Dabas aizsardzības pārvaldi, kā arī Valsts vides dienesta attiecīgo reģionālo vides pārvaldi, ja ciršana notiek aizsargjoslā.³⁰⁷

Visās teritorijās ir aizliegts nocirst aizsargājamus kokus (dižkokus)³⁰⁸, izņemot ja tas ir kļuvis bīstams un nav citu iespēju novērst bīstamības situāciju (piemēram, apzāgēt zarus, izveidot atbalstus), un ir saņemta Dabas aizsardzības pārvaldes rakstiska atļauja.³⁰⁹

FAKTISKĀ IETEKME UN RISKI

Kopumā iepriekš uzbūvētas sadales sistēmas ekspluatācija (neņemot vērā gāzes emisijas) rada nenozīmīgu vides ietekmi, jo aizsargjoslu atmežošana un koku ciršana ir veikta sistēmas objektu izbūves laikā un lielākoties gāzesvadi atrodas pieejamās vietās ārpus mežiem, bet remontdarbi nerada nekādu būtisku vides ietekmi. Būtiskākie riski ir saistīti ar avārijām, kuru rezultātā var ciest cilvēki.

Sadales sistēmas remontdarbi

Sadales sistēmā remontdarbi norit reti – lielākā daļa darbu tiek veikti avāriju prevencijas režīmā, jo lielākoties konstatētās sadales sistēmas problēmas tiek uzskatītas par tādām, kas var nodarīt kaitējumu cilvēku veselībai un dzīvībai, mantai un videi. Tādējādi tiek nodrošināta operatīva darbība potenciālo problēmu novēršanā. Preventīvā darbība avāriju režīmā, salīdzinot ar parastiem remontdarbiem, nerada lielākus vides ietekmes riskus, jo gan avārijas darbi, gan remontdarbi norit ekspluatācijas aizsargjoslās, kuras ir attīrītas no krūmiem un kokiem, un pielietotās darba metodes neatšķiras. Savukārt tādu koku ciršana, kas apdraud infrastruktūras darbību, norit neatkarīgi no tā vai tiek veikta trases apsekošana, remontdarbi vai avārijas novēršana.

Jāņem vērā, ka remontdarbi un avārijas darbi ir atļauti visās teritorijās, t.sk. aizsargātajās, pastāvot stingrākiem nosacījumiem vien atsevišķās vietās. Pirmkārt, sadales sistēmas objekti ir sastopami Baltijas jūras un Rīgas jūras līča piekrastes krasta kāpu aizsargjoslā (galvenokārt Jūrmalā un Engures novada apdzīvotajās vietās, kā arī atsevišķi objekti Liepājā un Rīgā). Otrkārt, sadales sistēma dažās vietās atrodas ļoti tuvu aizsargātajiem dendroloģiskajiem stādījumiem, piemēram, gāzesvadi faktiski atrodas Baldones sanatorijas parkā. Treškārt, iespējams, pastāv atsevišķi aizsargājami koki, kuru aizsargājamā teritorija var šķērsot remontējamās sadales sistēmas objektus, kā arī pastāv iespēja, ka šādi koki vai to zari var draudēt uzkrīst sadales sistēmas objektiem. Kopumā riski nodarīt kaitējumu aizsargātām teritorijām ir zemi.

Sadales sistēmas avārijas

Lai arī nelielas noplūdes un tehniski bojājumi (avārijas situācijas) sadales sistēmā tiek konstatēti katru dienu, gāzes izraisīti sprādzieni vai uzliesmojumi (avārijas) notiek ārkārtīgi reti, turklāt cilvēki avāriju rezultātā cieš vēl retāk. Tomēr avārijas ir pati būtiskākā GASO vides ietekmes kategorija, vērtējot

³⁰⁶ Ministru kabineta noteikumu Nr.982 *Enerģētikas infrastruktūras objektu aizsargjoslu noteikšanas metodika* 40.¹ punkts

³⁰⁷ *Meža likuma* 12. panta trešā daļa; Ministru kabineta noteikumu Nr.982 *Enerģētikas infrastruktūras objektu aizsargjoslu noteikšanas metodika* 48. punkts

³⁰⁸ Dižkoki un to parametri ir atrodami Ministru kabineta noteikumu Nr.264 *Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi* 2. pielikumā

³⁰⁹ *Meža likuma* 12. panta piektā daļa; Ministru kabineta noteikumu Nr.264 *Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi* 46. punkts; Ministru kabineta noteikumu Nr.309 *Noteikumi par koku ciršanu ārpus meža* 9. punkts

riskus, potenciālo ietekmi un sekas uz cilvēku veselību un dzīvību, cilvēku un sabiedrības mantu, sabiedrības satraukumu un vērtējumu par produkta bīstamību ikdienas lietošanā. Turklāt no gāzes avārijām var ciest arī citas personas un īpašums, kas nav paši gāzes lietotāji.

Īpašumtiesības ir būtisks aspekts, vērtējot atbildību un GASO pienākumus un iespējas samazināt avāriju riskus. GASO nav līgumisku attiecību ar gala lietotājiem gāzes lietošanas procesa laikā (sadales pakalpojums tiek nodrošināts ar tirgotāju starpniecību) un iekšējie inženiertīkli un arī daudzos gadījumos pievadi atrodas lietotāju īpašumā, līdz ar to atbildība par lietotāju īpašumā esošo inženiertīklu ekspluatāciju ir to lietotājiem un īpašniekiem. Tomēr GASO saskaņā ar normatīviem ir pienākums regulāri apsekot infrastruktūru arī lietotāju īpašumā, kas ļauj ievērojami mazināt avāriju riskus. Lai arī GASO, ņemot vērā dalītās īpašumtiesības, ir ierobežotas iespējas ietekmēt lietotāju īpašumā esošo inženiertīklu uzturēšanu kārtībā, kā arī GASO neveic lietotāju īpašumā esošo inženiertīklu remontu par saviem līdzekļiem (to apmaksā lietotāji), GASO aktīvi rīkojas, lai nepieļautu nelaimes gadījumus lietotāju bezrūpīgas attieksmes dēļ, avārijas situācijās atslēdzot gāzes padevi līdz bojājumu novēršanai.

Aizsargjoslas

Aizsargjoslu mērķis ir nodrošināt cilvēku un vides drošību, ierobežojot cilvēku darbību bīstamajās zonās, piemēram, neļaujot koku un krūmu saknēm bojāt gāzesvadus. Tādējādi tiek pasargāti gan cilvēki, gan īpašums, gan arī pati daba no iespējamās tiešas ietekmes gāzes noplūdes, degšanas vai sprādziena gadījumā, kā arī tiek pasargāti visi tie patērētāji, kas avārijas gadījumā piedzīvotu piegādes traucējumus. Aizsargjoslu aprobežojumi ir izsvērts drošības pasākums, kas sabiedrībai sniedz konkrētu labumu un drošību.

Faktiski visu GASO infrastruktūras aizsargjoslu teritoriju veido gāzesvadu aizsargjoslas. Turklāt faktiski tikai gāzesvadi ir faktors koku un krūmu izciršanai, jo regulēšanas iekārtām nav noteiktas ugunsdrošās zonas, bet dabasgāzes uzpildes kompresoru stacijas veido maznozīmīgu platību apjomu.

Sadales gāzesvadi, vērtējot pēc to garuma, lielākoties atrodas pilsētu un ciemu teritorijā, turklāt gan apdzīvotās vietās, gan ārpus tām sadales gāzesvadi ir būvēti lielākoties gar ceļiem. Līdz ar to sadales sistēmai ir maza iespēja lielos apjomos ierobežot savvaļas koku, krūmu un augu augšanas iespējas. Šis faktors arī nodrošina piekļuvi pa ceļiem lielākajai daļai sadales sistēmas objektu.

Koku ciršana

Ņemot vērā to, ka nepieciešamā atmežošana un koku ciršana ir veikta sadales sistēmas būvniecības laikā, GASO ir nepieciešamība cirst kokus ekspluatācijas aizsargjoslu ugunsdrošajās zonās tikai atsevišķos retos gadījumos, kad tiek konstatēta atsevišķu koku izaugšana vai tiek precizēta sen būvētu gāzesvadu atrašanās vieta. 2021.-2024. gadā GASO nocirta vidēji 60 kokus gadā, kas ietvēra gan ekspluatācijas laikā nocirstos kokus, t.i., aizsargjoslu attīrīšanu, gan koku nociršanu jaunai būvniecībai (vairāk par koku ciršanas ietekmi uz vidi skatīt nodaļas Sadales sistēmas būvniecības ietekme uz vidi apakšpunktā Atmežošana un koku ciršana).

Koku ciršana ārpus ekspluatācijas aizsargjoslu ugunsdrošajām zonām arī notiek retos gadījumos, pamatā balstoties uz iespējamo koka uzgāšanos, kas būtībā apdraud ne vien sadales sistēmu, bet jebkuru cilvēku.

Koku ciršana ārpus ekspluatācijas aizsargjoslas ar mērķi nodrošināt piekļuvi avārijas vietai ir iespējama ārkārtīgi reti. Turklāt iespēja, ka šāds koks atrodas aizsargājamā teritorijā, uz kuru attiecas īpaši ierobežojumi, ir vēl retāka.

Kopumā sadales sistēmas ekspluatācijas laikā nav iespējama masveida koku ciršana, pastāvot atsevišķiem individuāliem koku ciršanas gadījumiem, kuri tiek individuāli izvērtēti. Koku ciršana tiek uzticēta kā ārpakalpojums profesionāliem arboristiem, kas nodrošina vides prasībām atbilstošu koku ciršanu.

VIDES IETEKMES SAMAZINĀŠANAS POTENCIĀLS

Sadales sistēmas ekspluatācijai (neņemot vērā gāzes emisijas) nav saskatāms būtisks vides ietekmes samazināšanas potenciāls, jo ietekme jau šobrīd ir maznozīmīga. Attiecībā uz koku un krūmu ciršanu regulējumā ir noteikti konkrēti pasākumu rāmji, kurus ievēro arī GASO, cērtot tikai kokus, kuru ciršana ir pamatota.

GĀZES EMISIJA GASO SADALES SISTĒMĀ

Siltumnīcefekta gāzes (SEG) metāna emisijas no GASO piederošās sadales sistēmas, saskaņā ar GASO oglekļa dioksīda pēdas aprēķinu un vispārīgo GASO darbības izvērtējumu, ir būtiskākais pastāvīgais GASO vides ietekmes aspekts, kurš rada lielāko oglekļa dioksīda pēdu un lielāko vides ietekmi kopumā.

Gāzes emisijas no sadales sistēmas ietver difūzās (pastāvīgās emisijas no neblīvumiem), remontdarbu un avāriju SEG emisijas no GASO piederošās sadales sistēmas inženiertīkliem un saistītajiem objektiem. Aktivitāte neietver emisijas no lietotāju īpašumā esošajiem sadales sistēmas posmiem un elementiem.

REGULĒJUMS UN VIDES PRASĪBAS

Vispārīgās prasības metānam

Metāns ir siltumnīcefektu izraisošā gāze³¹⁰ un tā emisija likuma *Par piesārņojumu*³¹¹ un *Dabas resursu nodokļa likuma*³¹² izpratnē ir piesārņojoša darbība. Vienlaikus GASO sadales sistēmas ekspluatācijai un metāna emisijai nav nepieciešams saņemt A vai B kategorijas piesārņošanas atļauju vai C kategorijas apliecinājumu³¹³, vai siltumnīcefekta gāzu emisijas atļauju, līdz ar to tieši sadales sistēmas rezultātā emitētais metāns nav piesārņojošā darbība³¹⁴. Piemēram, saskaņā ar *Dabas resursu nodokļa likuma* nosacījumiem nodokli nemaksā par fona piesārņojumu³¹⁵, kas sadales sistēmas operatora darbības kontekstā būtu pastāvīgās difūzās emisijas.

Metāns nav to siltumnīcefektu izraisīto vielu sarakstā, kurām ir noteikti konkrēti emisijas samazināšanas mērķi.³¹⁶

Saskaņā ar *Regulu 2024/1787 par metāna emisiju samazināšanu enerģētikas sektorā* operatoriem pastāv vispārīgais metāna mitigācijas (mazināšanas) pienākums, un operatori veic visus atbilstīgos mitigācijas pasākumus, lai savās darbībās novērstu un līdz minimumam samazinātu metāna emisijas.³¹⁷

Vispārīgās prasības CO₂

Kā jau minēts iepriekš, gāzes sadales sistēmai nav jāsaņem piesārņojošās darbības atļauja vai apliecinājums. Turklāt gāzes sadales sistēma nav siltumnīcefektu izraisīto gāzu kvotu sistēmas

³¹⁰ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2018/1999 (2018. gada 11. decembris) *par enerģētikas savienības un rīcības klimata politikas jomā pārvaldību un ar ko groza Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (EK) Nr. 663/2009 un (EK) Nr. 715/2009, Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 94/22/EK, 98/70/EK, 2009/31/EK, 2009/73/EK, 2010/31/ES, 2012/27/ES un 2013/30/ES, Padomes Direktīvas 2009/119/EK un (ES) 2015/652 un atceļ Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) Nr. 525/2013 (Dokuments attiecas uz EEZ)* V Pielikuma 2. daļa

³¹¹ Likuma *Par piesārņojumu* 19. panta otrā daļa

³¹² *Dabas resursu nodokļa likuma* 4. panta pirmās daļas 3. punkts un 4. pielikuma 7. punkts

³¹³ Likuma *Par piesārņojumu* 20., 22. un 23. pants un 1. pielikums; Ministru kabineta noteikumu Nr.1082 *Kārtība, kādā piesakāmas A, B un C kategorijas piesārņojošās darbības un izsniedzamas atļaujas A un B kategorijas piesārņojošo darbību veikšanai* 1. un 2. pielikums

³¹⁴ Likuma *Par piesārņojumu* 32.¹⁶ panta pirmā daļa

³¹⁵ *Dabas resursu nodokļa likuma* 5. panta pirmās daļa

³¹⁶ Likuma *Par piesārņojumu* 16.² panta pirmā daļa; Ministru kabineta noteikumi Nr. 614 *Kopējo gaisu piesārņojošo vielu emisiju samazināšanas un uzskaites noteikumi*

³¹⁷ *Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) 2024/1787 (2024. gada 13. jūnijs) par metāna emisiju samazināšanu enerģētikas sektorā un ar ko groza Regulu (ES) 2019/942 (Dokuments attiecas uz EEZ)* 13. pants

objekts³¹⁸ un tā neiekļaujas Eiropas Savienības emisijas kvotu tirdzniecības sistēmā. Līdz ar to uz gāzes emisiju pavadošo CO₂ emisiju nav attiecināmas kādas speciālas prasības.

Vispārīgās prasības citām vielām

Latvijā ir noteikti SO₂, NO_x, NMGOS un daļiņu PM_{2,5} piesārņojuma samazināšanas mērķi³¹⁹, tomēr sagaidāms, ka gāzes sadales sistēmu šie pasākumi neskars, gan ņemot vērā sadales sistēmā emitēto NMGOSniecīgo ietekmi uz kopējo emisiju apjomu, gan ņemot vērā plānoto pasākumu būtību.

Kā jau tika minēts iepriekš, gāzei kā produktam nav noteikti speciāli ierobežojumi saistībā ar siltumnīcefektu vai tirdzniecības kvotām un šīs prasības nav attiecināmas arī uz produktā esošajiem piemaisījumiem.

Noplūžu atklāšanas un novēršanas programma

Lai izpildītu *Regulas 2024/1787 par metāna emisiju samazināšanu enerģētikas sektorā vispārīgās metāna mitigācijas (mazināšanas) prasības*, GASO ir izstrādāta Regulai atbilstoša gāzes *Noplūžu atklāšanas un novēršanas programma*, kas nodrošina efektīvu un savlaicīgu noplūžu atklāšanu, kā arī kas paredz nekavējoši novērst virszemes noplūdes lielākas par 500 ppm 1 g/h un pazemes noplūdes lielākas par 1 000 ppm vai 5 g/h.³²⁰

Gāzes dedzināšana lāpā

Ņemot vērā to, ka atmosfērā emitētam metānam ir būtiski lielāka negatīvā ietekme nekā atmosfērā emitētam CO₂, *Regulā 2024/1787 par metāna emisiju samazināšanu enerģētikas sektorā* ir noteikta prasība operatoriem līdz 2026. gada februārim ieviest procedūras, kas, pirmkārt, maksimāli samazina nepieciešamību remontdarbu laikā izlaist gāzi atmosfērā, bet gadījumos, kad tas ir neizbēgami, sadedzināt šo gāzi efektīvā lāpā.³²¹

Emisiju monitorings

GASO katru gadu līdz 1. aprīlim Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centram ir jāiesniedz dati par metāna, NMGOS un CO₂ kontrolēto un nekontrolēto noplūdi GASO sadales sistēmā par iepriekšējo gadu.³²²

Saskaņā ar *Regulu 2024/1787 par metāna emisiju samazināšanu enerģētikas sektorā* GASO veic mērījumus un aprēķinus par metāna emisiju no GASO īpašumā esošās sistēmas un katru gadu līdz 31. maijam šos datus iesniedz Valsts vides dienestam.³²³

Dabas resursu nodoklis

Piesārņotājiem, kuri ir saņēmuši vai kuriem ir bijis jāsaņem A vai B kategorijas piesārņošanas atļauju vai C kategorijas apliecinājumu, ir jāmaksā dabas resursu nodoklis par CO₂ (izņemot emisiju kvotu dalībniekus), metāna, NMGOS u.c. emisijām.³²⁴ Ņemot vērā to, ka GASO sadales sistēmas ekspluatācijai nav nepieciešams saņemt A vai B kategorijas piesārņošanas atļauju vai C kategorijas apliecinājumu, gāzei (un tās sastāvā esošajām vielām), kas nokļūst atmosfērā no sadales sistēmas ekspluatācijas, nebūtu jāpiemēro dabas resursu nodoklis.

³¹⁸ Likuma *Par piesārņojumu* V⁴ nodaļa

³¹⁹ Likuma *Par piesārņojumu* 16.² pants; Ministru kabineta noteikumu Nr. 614 *Kopējo gaisu piesārņojošo vielu emisiju samazināšanas un uzskaites noteikumi* 1. pielikums

³²⁰ *Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) 2024/1787 (2024. gada 13. jūnijs) par metāna emisiju samazināšanu enerģētikas sektorā un ar ko groza Regulu (ES) 2019/942 (Dokuments attiecas uz EEZ)* 14. pants

³²¹ *Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) 2024/1787 (2024. gada 13. jūnijs) par metāna emisiju samazināšanu enerģētikas sektorā un ar ko groza Regulu (ES) 2019/942 (Dokuments attiecas uz EEZ)* 15. pants

³²² Ministru kabineta noteikumu Nr. 675 *Siltumnīcefekta gāzu inventarizācijas sistēmas, prognožu sistēmas un sistēmas ziņošanai par pielāgošanos klimata pārmaiņām izveidošanas un uzturēšanas kārtība* 8. punkts un 2. pielikuma 3.-4. tabula

³²³ *Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) 2024/1787 (2024. gada 13. jūnijs) par metāna emisiju samazināšanu enerģētikas sektorā un ar ko groza Regulu (ES) 2019/942 (Dokuments attiecas uz EEZ)* 12. pants

³²⁴ *Dabas resursu nodokļa likuma* 3. panta pirmās daļas 1. punkts un 4. pielikums

FAKTISKĀ IETEKME UN RISKI

Siltumnīcefekts

2025. gada deviņos mēnešos sadales sistēmā transportētās un emitētās gāzes sastāvā aptuveni 95% bija metāns (CH₄) un 0,12% bija oglekļa dioksīds (CO₂). Gāzes sastāvā 4,4% veidoja nemetāna organiskie gaistošie savienojumi, no kuriem būtiskākie bija etāns (3,8%), propāns 0,4% un butāni 0,1%, tomēr šo gāzu SEG efekts saskaņā ar Starpvalstu klimata pārmaiņu paneļa (*Intergovernmental Panel on Climate Change* jeb *IPCC*) novērtējumu 100 gadu nogrieznī ir tuvu nullei.

Siltumnīcefekta gāzēm (CO₂, CH₄, N₂O, dažādām fluorējošām gāzēm, kā arī ūdens tvaikam) ir būtiska ietekme uz pasaules klimatu, jo tās, nonākot atmosfērā, veicina globālo sasilšanu caur siltumnīcefektu. Saulesgaisma (īsviļņu radiācija) uzsilda apstaroto zemes virsmu, kā rezultātā zemeslode izdala siltumu (infrasarkano starojumu) – daļa no radītā siltuma paliek zemes atmosfērā un nodrošina siltumu zemeslodes zemajos slāņos, bet daļa no tā atstarojas visumā, neļaujot zemeslodei pārkarst. Siltumnīcefekta gāzes aizkavē siltuma starojumu visumā, tādēļ, pieaugot gāzu koncentrācijai, arvien vairāk siltuma tiek notverts zemes zemākajos slāņos, kā rezultātā pieaug gaisa temperatūra, kas savukārt veicina laikapstākļu izmaiņas, veicina ledus kušanu un veicina okeānu uzsildīšanu un izplešanos temperatūras maiņas rezultātā, tādējādi ceļot ūdeņu līmeni. Pēcindustriālizācijas posmā cilvēku radītās emisijas ir bijušas galvenais globālās temperatūras celšanās iemesls. Lai arī metāns atmosfērā saglabājas ievērojami īsāku laiku par CO₂ (metāns 8-12 gadus, CO₂ vairākus gadsimtus), līdz tas ķīmisko reakciju rezultātā nonāk augsnē, tomēr tam ir ievērojami lielāks infrasarkanā starojuma absorbcijas potenciāls. Saskaņā ar Starpvalstu klimata pārmaiņu paneļa (*Intergovernmental Panel on Climate Change* jeb *IPCC*) novērtējumu metāna ietekme uz siltumnīcefektu 100 gadu nogrieznī tiek vērtēta 28 reizes lielāka (salīdzinot emitētās gāzes svaru) nekā no CO₂.

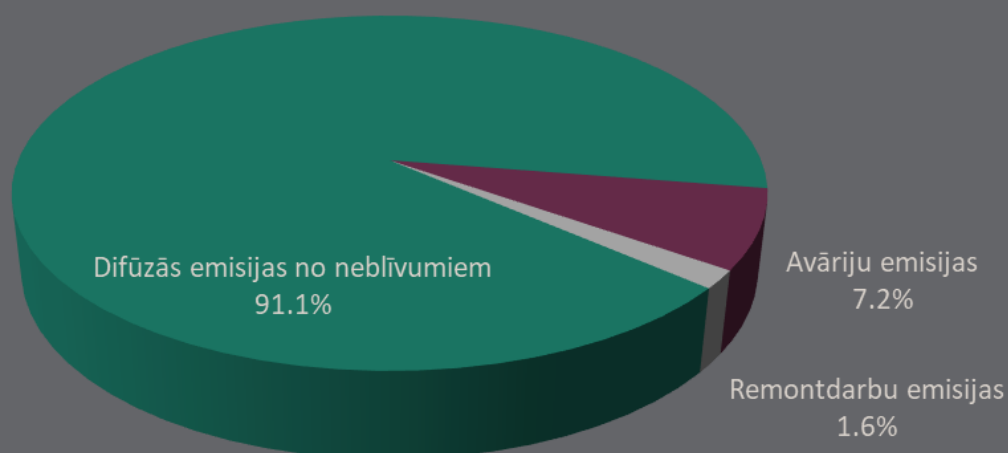
Gāzes emisija

GASO īpašumā esošajā sadales sistēmā ir izdalāmas trīs galvenās gāzes emisijas kategorijas:

- *difūzās emisijas* rodas no nelielām ilglaicīgām noplūdēm gāzesvadu savienojumos, ventiļos, gāzes spiediena regulēšanas iekārtās, korozijas bojājumos un mikrocaurumos, kuras parasti tiek atklātas ar mērinstrumentiem inženiertīklu apsekošanas laikā, kā arī pavisam nelielā apmērā no polietilēna gāzesvadu sienīņām (permeācijas noplūdes);
- *remontdarbu emisijas* rodas sadales sistēmas plānotu remontdarbu laikā, izlaižot gāzi no remontējamiem gāzesvadu posmiem, veicot jaunu gāzesvadu pieslēgšanu, samazinot sistēmā spiedienu u.c. situācijās, kā arī no gāzes dedzināšanas lāpā remontdarbu laikā, kā rezultātā rodas CO₂ emisijas;
- *avāriju emisijas* rodas sistēmas nolietojuma vai trešo pušu ietekmes rezultātā, piemēram, pārraujot vai bojājot gāzesvadus, zemes kustības rezultātā, vai citu neplānotu apstākļu ietekmē, un par tām parasti ziņo trešās personas, darbinieki vai arī tās tiek konstatētas ar SCADA sistēmas starpniecību, turklāt šādas emisijas parasti ir pietiekami lielas, lai tās pamanītu ar cilvēku maņām.

Absolūti lielāko daļu (parasti vairāk nekā 90%) gāzes emisiju sadales sistēmā veido difūzās emisijas, bet avāriju emisijas var konkrētā periodā pieaugt, ja ir notikušas būtiskākas vai vairāk avārijas.

Gāzes emisijas sadales sistēmā (2020-2024)

Šobrīd nav pieejami kvalitatīvi dati par citu valstu sadales sistēmu operatoru gāzes emisijām, kā arī, ņemot vērā atšķirīgo inženiertīklu piederību robežu dažādās valstīs, kas būtiski maina operatoru īpašumā esošo sistēmu raksturlielumus, nav iespējams objektīvi salīdzināt lielu skaitu operatoru savā starpā. Piemēram, Latvijā GASO pieder aptuveni 45% no pieslēgto ēku ievadiem, kas ir būtiskākais difūzo emisiju avots, savukārt Igaunijas lielākajam sadales sistēmas operatoram pieder mazāk nekā 5% no pieslēgto ēku ievadiem.

Vienlaikus var konstatēt, ka kopumā GASO gāzes emisijas no sadales sistēmas ir salīdzinoši nebūtiskas gan valsts, gan nozares mērogā. GASO vidēji gadā rada 250 t metāna emisiju jeb 7 000 t CO₂ ekv emisiju no sadales sistēmas, kas veido vien 0,07% no Latvijas kopējām SEG emisijām un 0,5% no Latvijas enerģētikas sektorā radītajām emisijām (pēc CO₂ ekvivalenta).³²⁵

Metāns

Metāna emisija ir būtiskākā GASO vides ietekme. Tieši tādēļ metāna emisiju kontrolei un samazināšanai tiek veikta virkne pasākumu, piemēram, GASO ir izstrādātā *Noplūžu atklāšanas un novēršanas programma*, izstrādāta *Metodika metāna emisiju aprēķināšana sadales gāzesvadu sistēmā*, tiek veikta investīcijas vecāku un ar lielākām un biežākām emisijām saistītu sistēmas elementu nomaiņā. Līdz ar GASO iestāšanos ANO programmā un organizācijā *Oil and Gas Methane Partnership 2.0* (OGMP 2.0), 2025. gadā GASO izstrādāja piecu gadu metāna emisiju samazināšanas plānu. Visi minētie pasākumi veicina emisiju samazināšanu un ierobežošanu līdz objektīvi zēmam emisiju līmenim, kā arī attiecīgi samazina gāzē esošā oglekļa dioksīda, nemetāna gaistošo organisko savienojumu un citu vielu emisiju.

Oglekļa dioksīds (CO₂)

CO₂ ir siltumnīcefektu izraisošā gāze. Tā ir atrodama kā atsevišķs savienojums pavisam nelielā daudzumā arī no sadales sistēmas noplūstošajā gāzē, veidojot aptuveni 0,1% no gāzes masas. Līdz ar to tā emisija ir ārkārtīgi maza, aptuveni 0,5 tonnas gadā uz visu sadales sistēmu jeb 0,01% no visām GASO CO₂ ekv gāzes emisijām no sistēmas. Turklāt, salīdzinot ar Latvijā kopumā emitēto CO₂ apjomu, sadales sistēmā emitētais apjoms ir ārkārtīgi maznozīmīgs (0,000005%).³²⁶

Izpildot *Regulā 2024/1787 par metāna emisiju samazināšanu enerģētikas sektorā* noteiktās prasības par atmosfērā izlaižamās gāzes sadedzināšanu lāpā 2026. gadā radīsies papildus neliels CO₂ emisiju apmērs no degļa. Ņemot par bāzi 2024. gadu var konstatēt, ka GASO varētu katru gadu sadedzināt

³²⁵ Eurostat dati par vidējām Latvijas CO₂ ekv emisijām 2019.-2023. gadā

³²⁶ GASO vidējās emisijas 2020.-2024. gadā un Eurostat dati par Latvijas vidējām CO₂ ekv emisijām 2019.-2023. gadā

aptuveni 450 kg gāzes, kas radītu aptuveni 1,2 t CO₂ un līdzīgi kā ar tiešajām gāzes emisijām Latvijas kontekstā būtu maznozīmīgas (0,000012%).

Globālās sasilšanas potenciāls 100 gadu nogrieznī: CO₂=1, CH₄=28 (no masas)
Sadedzinot 1 kg CH₄ tiek radīti 2.75 kg CO₂
1 kg CH₄ = 28 kg CO₂ ekv
28/2.75=10, tādējādi CH₄ sadedzināšanai lāpā ir 10-kārtīgs globālās sasilšanas samazināšanas efekts

Nemetāna gaistošie organiskie savienojumi

Gaistošie organiskie savienojumi ir oglekļa savienojumi (izņemot CO, CO₂ un vēl vairākus savienojumus)³²⁷, kuri normālos atmosfēras apstākļos iztvaiko un nokļūst atmosfērā.³²⁸ Savukārt nemetāna gaistošie organiskie savienojumi (NMGOS) ir gaistošie organiskie savienojumi, izņemot metānu. Gāzē sastopamie NMGOS ir etāns, propāns, n-butāns, i-butāns, merkaptāns u.c.

Lai arī, piemēram, 2025. gada 9 mēnešos NMGOS gāzes sastāvā veidoja 4,4%, šo vielu SEG efekts saskaņā ar Starpvalstu klimata pārmaiņu paneļa (Intergovernmental Panel on Climate Change jeb IPCC) novērtējumu 100 gadu nogrieznī ir tuvu nullei. Tomēr šīm vielām ir cita būtiskāka vides ietekme.

Vairākas NMGOS grupā ietilpstošās vielas (gan šķidrās, gan gāzveida), piemēram, butāns, lielā koncentrācijā var radīt tiešu ietekmi uz veselību (ietekmes veids un bīstamības pakāpe ir atkarīga no gāzes veida)³²⁹. Savukārt ārtelpā NMGOS vides ietekme galvenokārt ir saistīta ar to lomu ozona formēšanā atmosfēras zemajā jeb cilvēku apdzīvotajā slānī (troposfērā), kas savukārt formē smogu.³³⁰ Tomēr kopējie šo gāzu emisijas apmēri no sadales sistēmas ir nebūtiski, pati NMGOS koncentrācija gāzē ir neliela, kā arī emisijas ir izkliedētas visā sadales sistēmas garumā, tādēļ noplūdes no sadales sistēmas nevar radīt tiešu negatīvu ietekmi uz cilvēku veselību un vidi. Piemēram, 2022. gadā GASO sadales sistēmas NMGOS emisijas veidoja 0,09% no kopējām Latvijas NMGOS emisijām.³³¹

Odorants

Gāzei izejā no pārvades sistēmas un atsevišķos gadījumos sadales sistēmā tiek pievienots odorants, kas nodrošina gāzei specifisko smaku. Odorants ir nepieciešams, lai ar cilvēka maņām sajustu gāzes noplūdi.

Par odorantu parasti izmanto merkaptāna grupas gāzes (organiskie sēra savienojumi), kas ir NMGOS. Tomēr, ņemot vērā odoranta specifisko lomu un to, ka odorants konkrētos sadales sistēmas ekspluatācijas posmos atrodas koncentrētā veidā, ir nepieciešams to apskatīt atsevišķi no citiem NMGOS.

Merkaptāna gāzes lielā koncentrācijā ir toksiskas, turklāt noplūdes gadījumā tās rada smakas piesārņojumu. Tomēr gāzei odorants tiek pievienots ārkārtīgi mazās devās (vidēji 8 mg uz kubikmetru³³² jeb aptuveni 0,001%³³³ no masas).

³²⁷ ASV Vides aizsardzības aģentūra, *Technical Overview of Volatile Organic Compounds*, <https://www.epa.gov/indoor-air-quality-iaq/technical-overview-volatile-organic-compounds> (apskatīts 02.10.2025.)

³²⁸ Eiropas vides aģentūra, Non-methane volatile organic compounds (NMVOC) emissions, <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/eea-32-non-methane-volatile-1> (apskatīts 02.10.2025.)

³²⁹ Eiropas Komisija: *Science for Environment Policy, Individual non-methane VOCs have large impact on human health*, 10 April 2014, issue 369

³³⁰ Eiropas vides aģentūra, Non-methane volatile organic compounds (NMVOC) emissions, <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/eea-32-non-methane-volatile-1> (apskatīts 02.10.2025.); Eiropas Vides aģentūra, *Air quality in Europe — 2018 report*, - 18. lp.

³³¹ AS "Gasos" dati; Latvijas vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs, *2024. gadā iesniegtās gaisu piesārņojošo vielu inventarizācijas kopsavilkums*

³³² AS "Conexus Baltic Grid" *Drošības datu lapa*, sastādīta 09.01.2025

³³³ GASO aprēķini, rēķinot masu standarta kubikmetram

Savukārt atsevišķos gadījumos odorants gāzei tiek pievienots sadales sistēmā, nevis izejā no pārvades sistēmas, līdz ar to GASO šajās situācijās operē ar koncentrātu, kas var nokļūt saskarsmē ar darbiniekiem, kā arī noplūdes gadījumā radīt ievērojamu smakas piesārņojumu.

Līdz ar to odorants kā gāzes sastāvdaļa ir uzskatāms par maznozīmīgu piesārņotāju, bet kā koncentrāts tas ir uzskatāms par būtisku risku vides un veselības apdraudējumam.

Dabas resursu nodoklis

Lai arī GASO sadales sistēmas ekspluatācijai nav nepieciešams saņemt A vai B kategorijas piesārņošanas atļauju vai C kategorijas apliecinājumu un gāzei (un tās sastāvā esošajām vielām), kas nokļūst atmosfērā no sadales sistēmas ekspluatācijas, nebūtu jāpiemēro dabas resursu nodoklis, GASO praksē maksā dabas resursu nodokli par remontdarbos un avārijās izplūdušo gāzi, tādējādi, iespējams, pārpildot vides aizsardzības normatīvās prasības.

VIDES IETEKMES SAMAZINĀŠANAS POTENCIĀLS

Difūzās emisijas

Gāzes pastāvīgā emisija no neblīvumiem ir būtiskākais GASO vides ietekmes faktors, līdz ar to šī joma ir ar būtisku ietekmes samazinājuma potenciālu. GASO Vides ietekmes izvērtējuma sagatavošanas brīdī GASO ir uzsācis izmantot jaunas tehnoloģijas emisiju mērīšanai, tomēr uzticami dati būs pieejami vien nākamajos gados, t.i. 2026.-2027. gadā, kad būs iespēja objektīvi novērtēt emisiju apmēru un praktiskās iespējas to samazināt. Vienlaikus ir zināms, ka zudumu samazināšanas potenciāls galvenokārt ir saistāms ar sadales sistēmas elementu modernizēšanu un ar noplūžu kvantificēšanu, kas, piemēram, ļauj prioritizēt remontdarbus un investīcijas modernizēšanā.

Emisijas, kas rodas sadales sistēmā no ekspluatācijas, tiek aizvietotas ar GASO iegādātu gāzi. Viena no hipotētiskām iespējām būtu šim mērķim iegādāties biometānu, tādējādi sedzot pilnībā vai daļēji (ņemot vērā siltumefekta potenciāla starpību) metāna negatīvo ietekmi, kā tas notiek citos sektoros. Gan sadedzinot fosilo dabasgāzi, gan sadedzinot ilgtspējīgu biometānu, atmosfērā nonāk aptuveni vienāds CO₂ apmērs. Tomēr ilgtspējīga biometāna sadedzināšanas gadījumā SEG ietekme tiek vērtēta kā "0"³³⁴. Konceptuāli, ievērojot vienlīdzīgus nosacījumus, šāda pieeja būtu jāvērtē arī metāna emisijām no sadales sistēmas.

Remontdarbu gāzes emisijas

Remontdarbos atmosfērā izlaistās gāzes apjoma samazināšanas potenciāls galvenokārt ir saistīts ar darbu veikšanas instrukciju ievērošanu, izmantotajām darbu tehnoloģijām un metodēm. GASO remontdarbos darbojas atbilstoši izstrādātām instrukcijām, kā arī izmanto modernas tehnoloģijas un metodes.

Nākamais solis būs gāzes dedzināšana lāpā sākot ar 2026. gadu. Lai arī kopējais sadedzināmais daudzums ir neliels, pati dedzināšana ir iedarbīga. Piemēram, 2024. gadā atmosfērā tika izlaisti 450 kg metāna, kurus hipotētiski varēja sadedzināt lāpā – tas dotu desmitkārtīgu ieguvumu – 450 kg metāna ir līdzvērtīgi 12,6 t CO₂ ekv, savukārt sadedzināšana lāpā radītu 1,2 t CO₂, attiecīgi, sadedzinot gāzi lāpā tiktu ietaupītas 11,4 t CO₂ jeb siltumnīcefekts samazinās par 90%. Tomēr tas ļautu samazināt emisijas no sadales sistēmas vien par 0,2%.

Avāriju gāzes emisijas

Avāriju novēršanā, līdzīgi kā remontdarbu jomā, būtiska loma ir darba instrukciju ievērošanai un izmantotajām darba tehnoloģijām un metodēm, tomēr šajā jomā būtiska nozīme ir arī laika faktoram, jo operatīva rīcība var ievērojami ietekmēt emisiju apjomus. Turklāt šajā jomā būtiskas ir arī sabiedrības prasmes atpazīt gāzes noplūdes, izpratne par to bīstamību un izpratne par nepieciešamību veikt būvdarbu saskaņošanu, lai novērstu gāzesvadu pārraušanu ar ekskavatoriem u.c. iekārtām. Arī

³³⁴ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2003/87/EK (2003. gada 13. oktobris), ar kuru nosaka sistēmu siltumnīcas efektu izraisošo gāzu emisijas kvotu tirdzniecībai Savienībā un groza Padomes Direktīvu 96/61/EK (Dokuments attiecas uz EEZ) IV pielikuma A daļa; Ministru kabineta noteikumi Nr. 42 *Siltumnīcefekta gāzu emisiju aprēķina metodika* 1. pielikums

šajā jomā nav saskatāms būtisks emisiju samazināšanas potenciāls, tomēr šajā jomā pastāv risks pieaugt emisiju apjomam, ja netiek uzturēts GASO procedūru un sabiedrības informētības atbilstošs līmenis.

VIDES IETEKME LIETOTĀJU OBJEKTOŠ

Lai arī CO₂, metāna un citu piesārņojošo vielu emisija un energoefektivitāte patērētāju objektoš nav tieša GASO atbildība, tomēr arī uz GASO klientiem – gāzes lietotājiem attiecas virkne prasību, kas ietekmē ne vien pašus gala patērētājus, bet arī sadales sistēmā padotās gāzes apjomu. Tādēļ šajā nodaļā tiek vispārīgi apskatītas vides prasības, kas attiecas uz gāzes patērētājiem. Turklāt arī pašā GASO energobilancē 76% (vidēji 2020.-2024.) no patēriņa ir gāze un arī GASO ietekmē vidi kā galapatērētājus.

Šajā nodaļā tiek apskatīta vides ietekme tikai tiktāl, cik tas ir saistīts ar gāzi un tās izmantošanas tehnoloģiskajiem aspektiem. Dokumentā netiek apskatītas specifiskas prasības, kas ir noteiktas siltumapgādes uzņēmumiem.³³⁵

REGULĒJUMS UN VIDES PRASĪBAS

GASO pienākumi energoefektivitātes uzlabošanā pie gala lietotājiem

Atbilstoši *Energoefektivitātes likumam* un likuma sagatavošanu pavadošai informācijai bija sagaidāms, ka nākotnē GASO būs viena no atbildīgajām pusēm energoefektivitātes uzlabošanā mājssaimniecībās un pie citiem gāzes patērētājiem.³³⁶ Tomēr līdz šim par atbildīgajām pusēm ir noteikti elektroenerģijas mazumtirgotāji ar gada pārdošanas apjomu vismaz 10 GWh.³³⁷ Atbilstoši likumam, atbildīgo personu pienākums ir iesaistīties galapatērētāju informēšanā par energoefektivitātes jautājumiem, ar tiešiem pasākumiem, piemēram, tehnoloģiju nomainu veicināt energoefektivitāti patērētāju objektoš vai veikt iemaksas valsts energoefektivitātes fondā. Piemēram, laika posmā no 2018. līdz 2020. gadam elektroenerģijas mazumtirgotājiem bija uzlikts pienākums veicināt elektroenerģijas patēriņa samazinājumu par 1,5% gadā no iepriekšējā gadā pārdotā elektroenerģijas apjoma (izņemot apjomu, kas pārdots lielajiem elektroenerģijas patērētājiem).³³⁸ Ja mērķi netiek sasniegti, atbildīgā puse veic iemaksas valsts energoefektivitātes fondā.³³⁹

GASO pienākumi lietotāju gāzes emisiju monitoringā

Lai arī normatīvos nav skaidri noteikts GASO pienākums aprēķināt un ziņot par gāzes emisijām no lietotāju sistēmām³⁴⁰, GASO līdz šim ir veicis un iesniedzis aprēķinus Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centram par emisijām no mājssaimniecībām un juridiskajām personām (ar patēriņu līdz 6 m³/h) piederošajiem gāzes inženiertīkliem. Vienlaikus pēc šāda principa GASO būtu jāaprēķina un jāziņo arī par gāzes emisijām no lietotāju īpašumā esošajiem inženiertīkliem tirdzniecības, rūpniecības un spēkstaciju sektoros, kas līdz šim nav darīti.

Ņemot vērā faktisko gāzes sastāvu, ziņojumi iekļauj datus par metāna un gāzē esošo nemetāna gaistošo organisko savienojumu (NMGOS) un CO₂ kontrolēto un nekontrolēto emisiju no plītīm,

³³⁵ Dokuments neietver šāda regulējuma analīzi: Ministru kabineta noteikumi Nr. 243 *Noteikumi par energoefektivitātes prasībām licencēta vai reģistrēta energoapgādes komersanta valdījumā esošām centralizētām siltumapgādes sistēmām un to atbilstības pārbaudes kārtību*; Ministru kabineta noteikumi Nr. 294 *Koģenerācijas staciju saražotās primārās enerģijas ietaupījuma aprēķināšanas kārtība*

³³⁶ *Energoefektivitātes likuma* 1. panta pirmās daļas 2. punkts un 6. panta otrā daļa; *Enerģētikas likuma* 1. panta pirmās daļas 11. punkts (enerģija); Ministru kabineta noteikumu projekta “*Energoefektivitātes pienākuma shēmas noteikumi*” (VSS-90) sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija)

³³⁷ Ministru kabineta noteikumu Nr. 226 *Energoefektivitātes pienākuma shēmas noteikumi* 2. punkts

³³⁸ Ministru kabineta noteikumu Nr. 226 *Energoefektivitātes pienākuma shēmas noteikumi* 10. un 11. punkts

³³⁹ Ministru kabineta noteikumu Nr. 226 *Energoefektivitātes pienākuma shēmas noteikumi* 16. punkts

³⁴⁰ Likuma *Par piesārņojumu* 53. pants; Ministru kabineta noteikumu Nr. 675 *Siltumnīcefekta gāzu inventarizācijas sistēmas, prognožu sistēmas un sistēmas ziņošanai par pielāgošanos klimata pārmaiņām izveidošanas un uzturēšanas kārtība* 8. punkts, 1. pielikuma pirmās daļas 1.B.2. punkts un 2. pielikuma 3. un 4. tabula

apkures katliem un ūdens caurteces sildītājiem, datus iesniedzot Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centram katru gadu līdz 1. aprīlim.

Atļauja veikt piesārņojošo darbību

Lai gāzes lietotājs uzsāktu nozīmīga apjoma gāzes patēriņu vai būtiski palielinātu patēriņu esošajās iekārtās, ir jāveic piesārņojošās darbības saskaņošana ar Valsts vides dienestu. Pastāv vairāku kategoriju atļaujas.

Kategorija ³⁴¹	Enerģētikas nozares iekārtu jauda	Citu nozaru iekārtas
A kategorijas darbības atļauja ³⁴²	$P \geq 50 \text{ MW}$	Atļaujas nepieciešamas specifiskām ražošanas iekārtām metālapstrādes, stikla, pārtikas, ķīmiskajā u.c. ražošanas nozarēs (detalizācijai jāskata normatīvi)
B darbības atļauja ³⁴³	$5 \text{ MW} \leq P < 50 \text{ MW}$	
C kategorijas darbības apliecinājums ³⁴⁴	$0,2 \text{ MW} \leq P < 5 \text{ MW}$	
Siltumnīcefekta gāzu emisijas atļauja ³⁴⁵	$P > 20 \text{ MW}$ (izņemot bīstamo atkritumu vai sadzīves atkritumu sadedzināšanas iekārtas)	

Piesārņojošā darbība vienā ģeogrāfiskā punktā, neatkarīgi no juridisko personu un iekārtu skaita, iekārtu veida vai iekārtu izvietojuma, tiek skaitīta kopā, tādējādi operatoram nosakot piesārņojošās darbības kopējo kategoriju.³⁴⁶

A kategorijas piesārņojošai darbībai³⁴⁷, kā arī B kategorijas piesārņojošai darbībai, ja to pieprasa pašvaldība³⁴⁸, ir jāveic publiskā apspriede. Turklāt iekārtām, kuru jauda sasniedz 100 MW, ir jāveic vides ietekmes novērtējums.³⁴⁹

Gāzes emisija lietotāju sistēmās

Kā tika skaidrots iepriekšējā nodaļā, gāzes emisijai nav noteikti kādi specifiski ierobežojumi vai mērķi. Līdz ar to šādu prasību nav arī lietotāju īpašumā esošajiem gāzes inženiertīkliem. Vienlaikus par lietotāja lietošanā vai īpašumā esošās gāzes infrastruktūras, t.sk. iekārtu³⁵⁰ hermētiskumu un atbilstību drošības un normatīvajām prasībām atbildīgs ir gāzes lietotājs un īpašnieks.³⁵¹ Par dzīvojamās mājas koplietošanas telpās un citās kopīpašumā esošajās telpās izvietoto gāzes infrastruktūras tehnisko stāvokli un hermētiskumu atbildīgs ir dzīvojamās mājas īpašnieks vai tiesiskais valdītājs.³⁵²

³⁴¹ Likuma *Par piesārņojumu* IV nodaļa

³⁴² Likuma *Par piesārņojumu* 1. pielikums

³⁴³ Ministru kabineta noteikumu Nr.1082 *Kārtība, kādā piesakāmas A, B un C kategorijas piesārņojošās darbības un izsniedzamas atļaujas A un B kategorijas piesārņojošo darbību veikšanai* 1. pielikums

³⁴⁴ Ministru kabineta noteikumu Nr.1082 *Kārtība, kādā piesakāmas A, B un C kategorijas piesārņojošās darbības un izsniedzamas atļaujas A un B kategorijas piesārņojošo darbību veikšanai* 2. pielikums

³⁴⁵ Likuma *Par piesārņojumu* 2. pielikums

³⁴⁶ Likuma *Par piesārņojumu* 19. panta ceturtā daļa

³⁴⁷ Likuma *Par piesārņojumu* 27. pants

³⁴⁸ Likuma *Par piesārņojumu* 27. pants; Ministru kabineta noteikumu Nr.1082 *Kārtība, kādā piesakāmas A, B un C kategorijas piesārņojošās darbības un izsniedzamas atļaujas A un B kategorijas piesārņojošo darbību veikšanai* 29. punkts

³⁴⁹ Likuma *Par ietekmes uz vidi novērtējumu* 4. panta pirmās daļas 1. un 5. punkts un 1. pielikums

³⁵⁰ Ministru kabineta noteikumu Nr. 78 *Dabaszgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi* 2.17. punkts

³⁵¹ Ministru kabineta noteikumu Nr. 78 *Dabaszgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi* 6., 10.-20. un 100.1. punkts

³⁵² Ministru kabineta noteikumu Nr. 78 *Dabaszgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi* 22. un 100.2. punkts

Dabas resursu nodoklis un emisiju kvotas

Kopējais princips nosaka, ka bioloģiskajiem energoresursiem, t.sk. biometānam, ja tas atbilst ilgtspējas nosacījumiem, tiek piemērots CO₂ emisiju koeficients "0".³⁵³

Dabas resursu nodokļa apmaksai par dabasgāzes sadegšanas rezultātā radīto piesārņojumu (CO₂, CO, SO₂, NO_x un NMGOS) ir pakļauti visi gala patērētāji, kuri dabasgāzi izmanto iekārtās, kurām ir nepieciešamas A un B³⁵⁴ kategorijas atļaujas, kā arī C³⁵⁵ kategorijas apliecinājumi piesārņojošai darbībai. Mazākās iekārtas, uz kurām ir attiecināmas dabas resursu nodokļa prasības, ir iekārtas sākot no 200 kW jaudas.³⁵⁶ Individuālas mājsaimniecības neietilpst šajā kategorijā, bet daudzdzīvokļu nami vai vairāku tūkstošu kvadrātmetru komercplatība ar vienotu apkures katlu var atbilst šai kategorijai. Dabas resursu nodokļa prasībām ir pakļauti arī tādi dabasgāzes lietotāji, kuri dabasgāzi neizmanto dedzināšanai, bet izmanto to, piemēram, dabasgāzes uzpildes stacijās un ķīmiskajā ražošanā.

Gala patērētājiem ar dabasgāzes sadedzināšanas iekārtām, kuru jauda pārsniedz 20 MW, kā arī virknei specifisku ražošanas iekārtu, kuras izmanto dabasgāzi, ir nepieciešams saņemt siltumnīcefekta gāzu emisijas atļauju.³⁵⁷ Attiecīgi šādi patērētāji un to iekārtas kļūst par siltumnīcefekta gāzu emisijas kvotu tirdzniecības sistēmas dalībniekiem (pirmā emisiju tirdzniecības sistēma *Emission Trading System* jeb ETS)³⁵⁸, un šādiem patērētājiem nav jāmaksā dabas resursu nodoklis par CO₂ emisijām³⁵⁹.

Savukārt sākot ar 2027. gadu emisiju kvotu sistēmā piedalīsies arī fosilās degvielas un kurināmā operatori, t.i., dabasgāzes tirgotāji, kuru pārdotā dabasgāze fizisko personu un juridisko personu patēriņam dedzināšanas iekārtās (izņemot iepriekš minētajās iekārtās, kuras tiek iekļautas pirmajā emisiju kvotu sistēmā) tiks pakļauta siltumnīcefekta gāzu emisiju kvotu iegādei jeb iekļausies otrajā emisiju kvotu tirdzniecības sistēmā (ETS2).³⁶⁰ Šādas dabasgāzes patēriņš neatceļ pienākumu maksāt dabas resursu nodokli par CO₂ emisijām.³⁶¹

Kvotu sistēmā nepiedalās iekārtas, kurās kā kurināmo izmanto atjaunīgos energoresursus, t.sk. biometānu, ja šie bioloģiskie izejmateriāli atbilst ilgtspējas prasībām³⁶², un tā enerģijas tirgotāju piegādātā degviela un kurināmais³⁶³, kuru emisijas faktors ir nulle, t.i., ilgtspējīgi bioresursi.³⁶⁴ Savukārt saskaņā ar *Enerģētikas likuma* prasībām elektroenerģijas, siltumenerģijas vai aukstumenerģijas ražošanas iekārtām vai degvielu ražošanas iekārtām, kurās tiek veiktas Eiropas Savienības emisijas kvotu tirdzniecības sistēmā iekļautās piesārņojošās darbības, drīkst piegādāt tikai tādu biodegvielu, bioloģisko šķidro kurināmo, biomasas kurināmo un biomasas degvielu, kas atbilst ilgtspējas un siltumnīcefekta gāzu emisiju ietaupījumu kritērijiem.³⁶⁵ Līdz ar to kopumā bioloģisko energoresursu izmantošana nepiedalās emisiju kvotu tirdzniecības sistēmā.

³⁵³ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2003/87/EK (2003. gada 13. oktobris), ar kuru nosaka sistēmu siltumnīcas efektu izraisošo gāzu emisijas kvotu tirdzniecībai Savienībā un groza Padomes Direktīvu 96/61/EK (Dokuments attiecas uz EEZ) IV pielikuma A daļa; Ministru kabineta noteikumu Nr. 42 *Siltumnīcefekta gāzu emisiju aprēķina metodika* 1. pielikums

³⁵⁴ *Dabas resursu nodokļa likuma* 3. panta pirmās daļas 1. punkts; *Likuma Par piesārņojumu* 19. panta trešā daļa

³⁵⁵ *Dabas resursu nodokļa likuma* 3. panta pirmās daļas 1. punkts;

³⁵⁶ Ministru kabineta noteikumu Nr.1082 *Kārtība, kādā piesakāmas A, B un C kategorijas piesārņojošās darbības un izsniedzamas atļaujas A un B kategorijas piesārņojošo darbību veikšanai* 2. pielikuma 1.1.1. punkts

³⁵⁷ *Likuma Par piesārņojumu* 32.¹⁶ panta pirmā daļa

³⁵⁸ *Likuma Par piesārņojumu* 32.¹⁵ pants

³⁵⁹ *Dabas resursu nodokļa likuma* 10. panta pirmā daļa

³⁶⁰ *Likuma Par piesārņojumu* 32.¹⁷ panta pirmā daļa

³⁶¹ *Dabas resursu nodokļa likuma* 4. pielikuma 1. un 2. punkts

³⁶² *Likuma Par piesārņojumu* 2. pielikuma I daļas 2. punkts

³⁶³ *Likuma Par piesārņojumu* 2. pielikuma IV daļas 2. punkts

³⁶⁴ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2003/87/EK (2003. gada 13. oktobris), ar kuru nosaka sistēmu siltumnīcas efektu izraisošo gāzu emisijas kvotu tirdzniecībai Savienībā un groza Padomes Direktīvu 96/61/EK (Dokuments attiecas uz EEZ) I pielikuma pirmais punkts un IV pielikuma A daļa

³⁶⁵ *Enerģētikas likuma* 58.⁶ panta pirmā daļa un ceturtais daļas 4. punkts

Vienlaikus pilnīgi visiem piesārņotājiem, t.sk. tiem, kuri emitē piesārņojošās vielas no ilgtspējīgu bioresursu dedzināšanas,³⁶⁶ ir jāmaksā dabas resursu nodoklis par citiem savienojumiem, piemēram, CO, NO_x un SO₂.³⁶⁷

Papildus dabasgāzes patērētājiem ir jāreķinās ar valsts uzstādītajiem mērķiem SO₂, NO_x un NMGOS piesārņojumam, kas rodas dabasgāzes sadegšanas procesā.³⁶⁸ Sagaidāms, ka šajā jomā galvenie pasākumi tiks veikti efektivitātes un tehnoloģiju virzienā, t.sk. mājsaimniecībās veicinot apkures iekārtu nomaiņu uz mūsdienu ekodizaina prasībām atbilstošām iekārtām (Vides politikas sagatavošanas laikā vēl nebija apstiprināt *Gaisu piesārņojošo vielu emisiju samazināšanas rīcības plāns 2019. - 2030. gadam*, bet bija pieejams tā projekts).

A un B³⁶⁹, kā arī C³⁷⁰ kategorijas piesārņojošo darbību veicošie patērētāji veic emisiju monitoringu.

Akcīzes nodoklis

Atbilstoši Finanšu ministrijas un Valsts ieņēmumu dienesta skaidrotajam, akcīzes nodokļa viens no mērķiem ir videi kaitīgu preču patēriņa ierobežošana.³⁷¹ Akcīzes nodokļa maksātājs valsts kasē ir dabasgāzes tirgotājs vai galalietotājs, ja tas pats ieved dabasgāzi savam patēriņam,³⁷² tomēr būtībā akcīzes nodokli samaksā gala patērētājs ar preces cenas pieauguma starpniecību. Attiecīgi akcīzes nodoklis ir viens no faktoriem, kas veicina efektīvu dabasgāzes izmantošanu.

Ar akcīzes nodokli tiek aplikta dabasgāze, kura tiek izmantota telpu un ūdens apsildē, plītīs, ražošanā, enerģētikā un transportā, bet vienlaikus pastāv arī vairāki izņēmumi, piemēram, akcīzes nodoklis netiek piemērots siltumnīcām.³⁷³

Ēku energoefektivitāte

Saskaņā ar *Ēku energoefektivitātes likumu* un citu normatīvo regulējumu gan jaunbūvējamām, gan ekspluatācijā esošām, gan pārbūvējamām un atjaunojamām ēkām (izņemot, piemēram, kultūras pieminekļus vai pagaidu būves) ir noteiktas ēku minimālās energoefektivitātes un ēku inženiertehnisko sistēmu automatizācijas prasības.³⁷⁴ Šo prasību izpilde nodrošina efektīvāku energoresursu patēriņu un attiecīgi mazāku gāzes patēriņu apkures katlos vai pastarpināti centralizētās siltumapgādes vai koģenerācijas stacijās.

Ēku energoefektivitātes likums nosaka ne vien prasības ēku energoefektivitātes novērtēšanai un energosertificēšanai, bet arī pienākumu ēku projektēšanas procesā izvērtēt koģenerācijas izmantošanas iespējas³⁷⁵, kā arī ne retāk kā reizi 5 gados pārbaudīt apkures sistēmu efektivitāti, ja to lietderīgā nominālā jauda ir lielāka par 70 kW un tām nav automatizētu vadības sistēmu.³⁷⁶

Gāzes iekārtu ekodizains

Ar ekodizainu tiek saprasta iekārtu energoefektivitāte, izmešu parametri, kā arī tehnoloģiskie risinājumi, kas jau pamatā var būtiski noteikt iekārtu sagaidāmo energoefektivitātes vai izmešu

³⁶⁶ *Dabas resursu nodokļa likuma* 3. panta pirmās daļas 1. punkts

³⁶⁷ *Dabas resursu nodokļa likuma* 4. pielikums

³⁶⁸ *Likuma Par piesārņojumu* 16.² pants; Ministru kabineta noteikumu Nr. 614 *Kopējo gaisu piesārņojošo vielu emisiju samazināšanas un uzskaites noteikumi* 1. pielikums

³⁶⁹ *Likuma Par piesārņojumu* V⁴ nodaļa un 45. panta pirmā daļa

³⁷⁰ *Dabas resursu nodokļa likuma* 13. panta trešā daļa

³⁷¹ https://www.fm.gov.lv/lv/sadalas/nodoklu_politika/nodoklu_un_nodevu_sistema_latvija/akcizes_nodoklis/ (apskatīts 17.07.2019.); <https://www.vid.gov.lv/lv/akcizes-nodoklis-1> (apskatīts 17.07.2019.)

³⁷² *Likuma Par akcīzes nodokli* 7. panta 5.¹ un 5.² punkts

³⁷³ *Likuma Par akcīzes nodokli* 6.¹ pants; Ministru kabineta noteikumi Nr. 199 *Noteikumi par dabasgāzes apriti un akcīzes nodokļa piemērošanas kārtību*

³⁷⁴ *Ēku energoefektivitātes likuma* 3. pants; Ministru kabineta noteikumi Nr.730 *Ekspluatējamu ēku energoefektivitātes minimālās prasības*; Ministru kabineta noteikumi Nr.280 *Noteikumi par Latvijas būvnormatīvu LBN 002-19 "Ēku norobežojošo konstrukciju siltumtehnika"*; Ministru kabineta noteikumi Nr.310 *Noteikumi par Latvijas būvnormatīvu LBN 231-15 "Dzīvojamo un publisko ēku apkure un ventilācija"*

³⁷⁵ *Ēku energoefektivitātes likuma* 5. panta pirmās daļas 2. punkts

³⁷⁶ Ministru kabineta noteikumu Nr. 222 *Ēku energoefektivitātes aprēķina metodes un ēku energosertifikācijas noteikumi* VI nodaļa

apjomu. Eiropas Savienībā ir ļoti plašs un atsevišķos gadījumos ļoti detalizēts regulējums attiecībā uz gāzes³⁷⁷ (un citu³⁷⁸) iekārtu ekodizainu. It sevišķi tas attiecas uz iekārtām, kas ir paredzētas mājāsaimniecību, komunālo vai komerciālo platību apsildes vajadzībām, kā arī lieljaudas iekārtām, kas tiek izmantotas dažādās nozarēs – enerģētikā, metālapstrādē, kokapstrādē u.c., nosakot tām pienākumu izmantot labākos pieejamos tehnoloģiskos paņēmienus, t.i., tehnoloģijas, kuras nodrošina augstu energoefektivitāti, zemas emisijas un zemu ietekmi uz vidi.³⁷⁹ Turklāt uz Eiropas Savienībā ražotām vai importētām iekārtām attiecas specifiskas drošības un energoefektivitātes prasības, kuru atbilstība tiek apliecināta ar “CE” zīmi³⁸⁰.

Ekodizaina prasībām ir būtiska ietekme uz gāzes patēriņu iekārtās, kuras izmanto gāzi, kā arī kopumā uz energoresursu patēriņu, t.sk. elektrības patēriņu, kuru t.sk. ražo no gāzes.

Enerģētikas likumā ir noteikts, ka energoapgādes komersanti uzstāda un lieto tādas iekārtas, kuras atbilst energoefektivitātes, kvalitātes un drošuma prasībām, savukārt enerģijas lietotāji ierīko vai lieto tādas enerģiju patērējošās iekārtas, kuras atbilst kvalitātes un drošuma prasībām.³⁸¹

Iekārtu izmešu maksimālos apjomus iegrožo ne vien iekārtu tiešais ekodizaina regulējums, bet arī atļauto izmešu limita regulējums. Atbilstoši Ministru kabineta noteikumiem Nr.17 *Noteikumi par gaisa piesārņojuma ierobežošanu no sadedzināšanas iekārtām* mazajām gāzes dedzināšanas iekārtām atkarībā no iekārtas veida (gāzturbīnas, gāzes dzinēji un pārējās iekārtas) un uzstādīšanas datuma ir noteiktas iekārtu SO₂, NO_x, CO un PM emisiju robežvērtības, turklāt dinamika paredz uzstādīt iekārtas ar arvien mazāku piesārņojuma apmēru.³⁸² Neievērojot noteiktās robežvērtības iekārtu darbība var tikt apturēta³⁸³ un operatoram var tikt piemērots administratīvais sods³⁸⁴, kā arī desmitkārtīgs dabas resursu nodoklis³⁸⁵.

Iekārtas var iedalīt četrās galvenajās kategorijās, turpmāk dokumentā izmantojot šādus jēdzienus:

Nosaukums	Iekārtas nominālā jauda	Tipisks pielietojums	Piesārņošanas atļauja
Mini jaudas iekārta	$P < 0,2 \text{ MW}$	Mājāsaimniecības, mazas komerciālas platības	nav
Mazas jaudas iekārta	$0,2 \text{ MW} \leq P < 5 \text{ MW}$	Komunālās un komerciālās platības	C kategorija
Vidējas jaudas iekārta	$5 \text{ MW} \leq P < 50 \text{ MW}$	Komunālās un komerciālās platības, ražošana, enerģētika	B kategorija
Lielas jaudas iekārta	$P > 50 \text{ MW}$	Ražošana, enerģētika	A kategorija

³⁷⁷ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2016/426 (2016. gada 9. marts) par gāzveida kurināmā iekārtām un ar ko atceļ Direktīvu 2009/142/EK (Dokuments attiecas uz EEZ)

³⁷⁸ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2009/125/EK (2009. gada 21. oktobris), ar ko izveido sistēmu, lai noteiktu ekodizaina prasības ar enerģiju saistītiem ražojumiem (Dokuments attiecas uz EEZ)

³⁷⁹ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2010/75/ES (2010. gada 24. novembris) par rūpnieciskajām un lopkopības emisijām (piesārņojuma integrēta novēršana un kontrole) (Dokuments attiecas uz EEZ); Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2015/2193 (2015. gada 25. novembris) par ierobežojumiem attiecībā uz dažu piesārņojošu vielu emisiju gaisā no vidējas jaudas sadedzināšanas iekārtām (Dokuments attiecas uz EEZ)

³⁸⁰ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 765/2008 (2008. gada 9. jūlijs), ar ko nosaka akreditācijas un tirgus uzraudzības prasības attiecībā uz produktu tirdzniecību un atceļ Regulu (EEK) Nr. 339/93 (Dokuments attiecas uz EEZ)

³⁸¹ *Enerģētikas likuma* X nodaļa

³⁸² Ministru kabineta noteikumu Nr.17 *Noteikumi par gaisa piesārņojuma ierobežošanu no sadedzināšanas iekārtām* 3. nodaļa

³⁸³ *Likuma Par piesārņojumu* V² nodaļa

³⁸⁴ *Likuma Par piesārņojumu* 62. pants

³⁸⁵ *Dabas resursu nodokļa likuma* 21. panta pirmā daļa

Mini un mazas jaudas iekārtu ekodizains

Eiropas Savienības regulējumā ir plaši noteiktas gāzes iekārtu ekodizaina prasības, kuras attiecas uz tirgū izlaižamiem produktiem un ekspluatācijā nododamām iekārtām, kas ir paredzētas mājsaimniecību, komunālu vai komerciālu platību vajadzībām. Turklāt regulu izstrādes gaitā ir veikta plaša tehnoloģiju izpēte, tādēļ ir pieejami dati par tirgū pieejamo labāko iekārtu tehniskajiem parametriem.

Gāzes iekārtu ekodizainā netiek regulēta CO (izņemot mazajās katlumājas) un ogļūdeņražu, t.sk. metāna, emisija, jo pagaidām nepastāv piemērotas mērīšanas metodes,³⁸⁶ kā arī netiek tiešā veidā regulēta CO₂ emisija, kas būtībā tiek regulēta ar energoefektivitātes prasībām, bet regulās ir noteikti slāpekļa oksīdu (NO_x) izmešu ierobežojumi. Energoefektivitātes prasības ir noteiktas gāzes plūsvirsmām un cepeškrāsnīm³⁸⁷, bet energoefektivitātes un NO_x izmešu ierobežojumi ir noteikti kamīniem un infrasarkanā starojuma sildītājiem³⁸⁸, apkures katliem un koģenerācijas iekārtām³⁸⁹, gaisa sildīšanas un dzesēšanas iekārtām³⁹⁰ un ūdens sildītājiem³⁹¹.

Vidējas un lielas jaudas iekārtu ekodizains

Vidējas un lielas jaudas iekārtām nav noteiktas tiešas energoefektivitātes prasības. Vienlaikus lielas jaudas iekārtu operatori ir pienākums izvēlēties un lietot labākos pieejamos tehniskos paņēmienus³⁹², t.i. tehnoloģijas un metodes, kuras izmantojot iespējams nodrošināt augstāko vides aizsardzības līmeni kopumā.³⁹³

Tehniski labāko paņēmieni izmantošanu pārrauga Valsts vides dienests³⁹⁴, kas arī izsniedz piesārņojošās darbības atļaujas. Turklāt tehnoloģiju izvēles procesā ir izmantojamas Eiropas Komisijas vadlīnijas par pieejamām labākajām tehnoloģijām, kas ietver gan energoefektivitātes, gan emisiju aspektus,³⁹⁵ vai informācija par tehnoloģijām, kuru ir publicējušas starptautiskas organizācijas.³⁹⁶

Transports

Eiropas Savienībā autotransporta nozarē, līdzīgi kā apkures un ražošanas nozarēs, tiek regulētas gan pašu iekārtu (transportlīdzekļu), gan degvielas vides ietekmes prasības. Turklāt prasības tiek izvirzītas gan iekārtu ražotājiem, gan valstīm kopumā. Vienlaikus pašiem gāzes patērētājiem tieši

³⁸⁶ Komisijas Regula (ES) Nr. 813/2013 (2013. gada 2. augusts), ar ko Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2009/125/EK īsteno attiecībā uz ekodizaina prasībām telpu sildītājiem un kombinētajiem sildītājiem (Dokuments attiecas uz EEZ) Preambulas sestais punkts

³⁸⁷ Komisijas Regula (ES) Nr. 66/2014 (2014. gada 14. janvāris), ar ko Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2009/125/EK īsteno attiecībā uz ekodizaina prasībām sadzīves cepeškrāsnīm, plūsvirsmām un tvaika nosūcējiem (Dokuments attiecas uz EEZ)

³⁸⁸ Komisijas Regula (ES) 2024/1103 (2024. gada 18. aprīlis), ar ko attiecībā uz lokālajiem telpas sildītājiem un atsevišķām saistītām vadības ierīcēm piemērojāmām ekodizaina prasībām īsteno Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2009/125/EK un atceļ Komisijas Regulu (ES) 2015/1188 (Dokuments attiecas uz EEZ) Dokuments attiecas uz EEZ

³⁸⁹ Komisijas Regula (ES) Nr. 813/2013 (2013. gada 2. augusts), ar ko Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2009/125/EK īsteno attiecībā uz ekodizaina prasībām telpu sildītājiem un kombinētajiem sildītājiem (Dokuments attiecas uz EEZ)

³⁹⁰ Komisijas Regula (ES) 2016/2281 (2016. gada 30. novembris), ar kuru Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2009/125/EK, ar ko izveido sistēmu, lai noteiktu ekodizaina prasības ar enerģiju saistītiem ražojumiem, īsteno attiecībā uz gaisa sildīšanas iekārtām, dzesēšanas iekārtām, augsttemperatūras procesdzesinātājiem un ventilatorkonvektoriem (Dokuments attiecas uz EEZ)

³⁹¹ Komisijas Regula (ES) Nr. 814/2013 (2013. gada 2. augusts) par Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2009/125/EK īstenošanu attiecībā uz ekodizaina prasībām ūdenssildītājiem un karstā ūdens tvertņēm (Dokuments attiecas uz EEZ)

³⁹² Likuma Par piesārņojumu 5. panta astotais punkts un 20. panta pirmā daļa

³⁹³ Likuma Par piesārņojumu 21. panta ceturtnā daļa

³⁹⁴ Ministru kabineta noteikumu Nr.1082 Kārtība, kādā piesakāmas A, B un C kategorijas piesārņojošās darbības un izsniedzamas atļaujas A un B kategorijas piesārņojošo darbību veikšanai 19. punkts

³⁹⁵ Vadlīnijas pieejamas Enerģētikas un vides aģentūras tīmekļa vietnē: <https://www.eva.gov.lv/lv/vadlinijas> (apskatīts 06.10.2025.)

³⁹⁶ Likuma Par piesārņojumu 21. panta piektās daļas 13. punkts

pienākumi netiek uzlikti, tomēr to rīcība tiek ietekmēta ar transportlīdzekļu cenas, degvielas cenas un nodokļu starpniecību.

Autotransporta izmeši pamatā tiek regulēti ar prasībām ražotājiem (piemēram, *Euro 7* standarts), kurās tiek noteikti limiti virknei izmešu, t.sk. CO, ogļūdeņražiem (C_xH_x), nemetāna gaistošajiem organiskajiem savienojumiem (NMGOS), NO_x, daļiņām (PM), un regulējumu dalībvalstīm, nosakot atbilstības prasības pārdotajam jaunajam transportam. Viegļajiem pasažieru un viegļajiem komerciālajiem automobiļiem metāna emisijām tiešu prasību nav, savukārt transportlīdzekļiem pasažieru pārvadāšanai ar vairāk nekā 8 sēdvietām (bez vadītāja vietas) un kravas transportlīdzekļiem ar svaru virs 3 500 tonnām tādas ir (līdz 500 mg/kWh).³⁹⁷ Vienlaikus gala patērētājam Latvijā nepastāv ierobežojumu iegādāties lietotu autotransportu, kas neatbilst jauno transportlīdzekļu standartu prasībām. Vienīgās prasības, ar kurām saskaras lietota autotransporta īpašnieks, ir CO izmešu mērījumi tehniskajā apskatē.³⁹⁸

Savukārt saskaņā ar Eiropas Savienības autotransporta CO₂ emisiju standartu Regulu 2019/631, sākot ar 2035. gadu Eiropas Savienībā būs atļauts pārdot jaunus vienīgi bezemisijas viegļos un komercijas automobiļus.³⁹⁹ Saskaņā ar publiski pieejamajiem skaidrojumiem bezemisiju transportlīdzekļos tiek plānots ieskaitīt transportlīdzekļus, kuri darbojas uz sintētiskajām ne-biogāzēm, attiecīgi neiekļaujot biometānu ilgtspējīgo degvielu lokā (Vides ietekmes izvērtējuma izstrādes brīdī vēl nav apstiprināts attiecīgais regulējums).⁴⁰⁰

Vienlaikus gāzes izmantošana citos transporta sektoros tiek veicināta kā zaļāka un elektroenerģijai reālistiskāka alternatīva benzīnam un dīzeļdegvielai. Eiropas Savienības alternatīvās degvielas infrastruktūras Direktīva 2023/1804⁴⁰¹ paredz dalībvalstīm līdz 2031. gadam izveidot viegļo un smago elektromobiļu un ūdeņraža uzlādes tīklus, kā arī paredz pēc nepeiciešamības un apstākļiem nodrošināt sašķidrinātā metāna (sašķidrinātās dabasgāzes un biometāna) uzpildes punktus smagajam autotransportam. Tāpat direktīva nosaka, ka līdz 2025. gadam TEN-T pamattīkla (*core*) jūras ostās (Rīga, Ventspils) tiek nodrošināta sašķidrinātā metāna piegāde kuģiem, kuri darbojas ar metānu (Liepājā šīs prasības varētu stāties spēkā 2050. gadā).

FAKTISKĀ IETEKME UN RISKI

Gāzes emisija lietotāju īpašumā

Iepriekšējie aprēķini liecināja, ka no GASO īpašumā esošās sadales sistēmas noplūst aptuveni 8% gāzes no visas piegādes ķēdes Latvijā, pārvadē un uzglabāšanā noplūst 0,3%, nesadeg un nonāk atmosfērā caur skursteni pie galalietotājiem aptuveni 3%, bet no galalietotāju īpašumā esošajām sistēmām noplūst aptuveni 89% gāzes. Tomēr vides ietekmes izvērtējuma sagatavošanas brīdī nav pieejami labas kvalitātes dati par gāzes emisiju lietotāju sadales sistēmā, jo iepriekš izmantotās metodikas šādu zudumu aprēķināšanai ir novecojušas un nepilnīgas, bet jauna metodika nav izstrādāta un eksperimentālie mērījumi nav veikti.

Vienlaikus hipotētiski var pieņemt, ka gāzes emisijas no lietotāju īpašumā esošajiem gāzes inženiertīkliem ir lielākas nekā no GASO īpašumā esošajiem inženiertīkliem. Pirmkārt, lietotāju

³⁹⁷ Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) 2024/1257 (2024. gada 24. aprīlis) par mehānisko transportlīdzekļu un motoru, kā arī šādiem transportlīdzekļiem paredzētu sistēmu, sastāvdaļu un atsevišķu tehnisku vienību tipa apstiprināšanu attiecībā uz to emisijām un akumulatoru baterijas ilgizturību ("Euro 7") un ar ko groza Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) 2018/858 un atceļ Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (EK) Nr. 715/2007 un (EK) Nr. 595/2009, Komisijas Regulu (ES) Nr. 582/2011, Komisijas Regulu (ES) 2017/1151, Komisijas Regulu (ES) 2017/2400 un Komisijas Īstenošanas regulu (ES) 2022/1362 (Dokuments attiecas uz EEZ) I pielikuma 2. tabula

³⁹⁸ Ministru kabineta noteikumi Nr. 295 Noteikumi par transportlīdzekļu valsts tehnisko apskati un tehnisko kontroli uz ceļa

³⁹⁹ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2019/631 par CO₂ emisiju standartu noteikšanu jauniem viegļajiem pasažieru automobiļiem un jauniem viegļajiem komerciālajiem transportlīdzekļiem un ar kuru atceļ Regulu (EK) Nr. 443/2009 un Regulu (ES) Nr. 510/2011 (Dokuments attiecas uz EEZ)

⁴⁰⁰ EU Parliament; EU Legislation in Progress; CO₂ emission standards for new cars and vans 'Fit for 55' package

⁴⁰¹ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2023/1804 (2023. gada 13. septembris) par alternatīvo degvielu infrastruktūras ieviešanu un ar ko atceļ Direktīvu 2014/94/ES (Dokuments attiecas uz EEZ)

īpašumā ir būtisks skaits sistēmas elementu, no kuriem parasti veidojas noplūdes, t.i. savienojumu vietas un noslēgierīces, un tikai lietotāju īpašumā ir pašas gala patēriņa ierīces, piemēram plītis. Lietotāju īpašumā ir aptuveni 65% ēku ievadu, kas ir galvenais emisiju avots GASO īpašumā esošajā sistēmā, veidojot vairāk nekā 80% no noplūžu incidentu skaita un vairāk nekā 90% no kopējā emisiju apmēra. Otrkārt, uz lietotāju sistēmu elementiem tiek reģistrēts aptuveni divreiz lielāks avārijas izsaukumu skaits. Treškārt, ārējie gāzesvadi tiek apsekoti biežāk nekā iekšējās sistēmas. Savukārt iemesli, kas palielina sadales sistēmas ietekmi uz kopējo emisiju apmēru ir fakts, ka iekštelpās noplūdes ir vieglāk sajūst ar ožu, kā arī sadales sistēmā var būt individuāli ievērojami lielākas noplūdes augstāka spiediena dēļ un atrašanās ārtelpā samazina iespēju, ka noplūdi konstatēs kāds garāmgājējs.

Galalietotāju sektoros, kuros gāzes patēriņš ir lielāks, ir sagaidāmi mazāki zudumi vairāku iemeslu dēļ. Piemēram, lietotājiem, kuru rīcībā ir iekārtas ar uzstādīto siltuma jaudu no 130 kW, rūpnieciskajās vai publiskajās būvēs ir jānodrošina atbildīgā persona, kuras pienākums ir vismaz reizi gadā pārbaudīt sistēmas darbību.⁴⁰² Turklāt arī var sagaidīt, ka lielāki patērētāji vairāk rūpēsies par iekārtu atbilstību tieši ekonomisku iemeslu dēļ. Savukārt mājsaimniecībās un komerciālajā sektorā lietotāju īpašumā esošajā iekšējā gāzesvadu sistēmā revīzija tiek veikta reizi piecos gados (revīziju veic GASO), bet, piemēram, plīts lietotājiem nav pienākuma veikt iekārtu profilaksi, savukārt apkures katlu īpašniekiem profilakse ir jāveic reizi gadā, tomēr nepastāv nekādi ekonomiski racionāli mehānismi, kā šo prasību ievērošanu kontrolēt.⁴⁰³

Metāna emisija, darbinot iekārtas

Lai arī nenozīmīga salīdzinot ar CO₂ izmešiem, tomēr pastāv metāna emisija iekārtu lietošanas laikā. Līdzīgi kā gadījumā ar zudumiem GASO īpašumā vai lietotāju īpašumā esošajā sadales sistēmā, arī gāzes emisija no dedzināšanas iekārtām netiek tieši mērīta. Precīzāki mērījumi vai aprēķini ir iegūstami no lieljaudas spēkstacijām, savukārt uzmērīti dati par metāna emisiju katlumājās, mazas jaudas iekārtās un vieglajos pasažieru un vieglajos komerciālajos automobiļos nav pieejami, jo šobrīd iztrūkst plaši izmantotu mērījumu metožu. Tomēr nozarē pastāv standarti, kā noteikt aptuvenās metāna emisijas.

Neliela gāzes emisija rodas spēkstacijās gāzes dzinēju iedarbināšanas un apturēšanas laikā, tomēr Latvijā tādā veidā emitētais gāzes apjoms, visticamākais, nepārsniedz vienu tonnu gadā. Gāzes emisija rodas arī nepilnvērtīgas sadegšanas rezultātā. Ņemot vērā Latvijas koģenerācijas stacijās patērēto gāzes daudzumu, šādu emisiju apjoms varētu būt līdz 100 t CH₄ gadā⁴⁰⁴. Kopumā, salīdzinot ar zudumiem gāzes piegādes ķēdē vai radītajām CO₂ emisijām gāzes dedzināšanas rezultātā, gāzes degšanu pavadošās metāna emisijas ir salīdzinoši mazas.

Enerģijas ražošanas efektivitāte

Ar enerģijas ražošanas efektivitāti tiek saprasta starpība starp iekārtai pievadītā kurināmā enerģētisko vērtību un iekārtā saražoto lietderīgi izmantojamo enerģijas daudzumu.⁴⁰⁵

Kurināmo sektorā enerģijas ražošanas efektivitāte atšķiras atkarībā no iekārtu jaudas, ražošanas tehnoloģijām un ražošanas mērķiem. Tomēr gandrīz visās šajās grupās gāze piedāvā efektīvākos risinājumus, salīdzinot ar citiem kurināmajiem.

Mazas jaudas apkures iekārtu grupā gāzes apkures katli ir vienlīdz efektīvi ar sašķidrinātās naftas gāzes un dīzeļdegvielas katliem, tomēr gāze ir videi draudzīgāka par minētajām alternatīvām. Turklāt

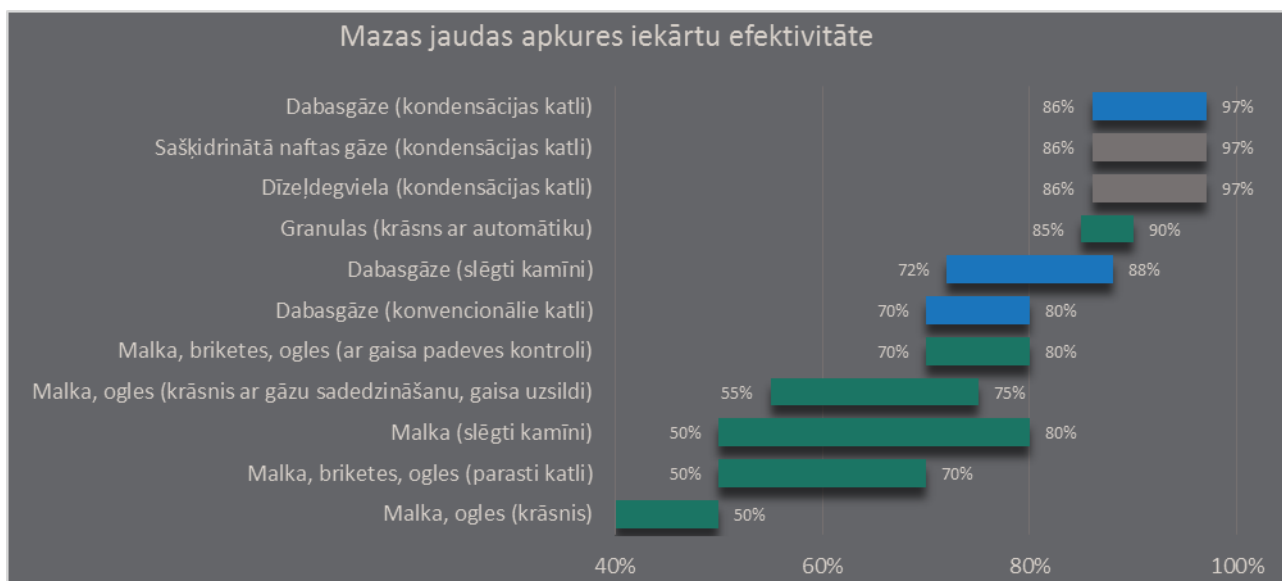
⁴⁰² Ministru kabineta noteikumu Nr. 78 *Dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi* 14. un 15. punkts

⁴⁰³ Iekšējo gāzesvadu revīzijas un aparātu profilakses prasības ir noteiktas LVS 445 *"Dabasgāzes sadales sistēmas un lietotāja dabasgāzes apgādes sistēmas ar maksimālo darba spiedienu līdz 1,6 MPa (16 bar) ekspluatācija un tehniskā apkope"*; gāzes aparātu A, B un C tipi ir noteikti LVS 420 *"Gāzes iekārtas. Gāzes aparātu uzstādīšanas noteikumi"*.

⁴⁰⁴ *Potential ways the gas industry can contribute to the reduction of methane emissions*, Report for the Madrid Forum (5 - 6 June 2019), - 35.-38. lpp. (350 g CH₄ / GJ iekšdedzes koģenerācijā un 1 g CH₄ / GJ gāzturbīnu koģenerācijā)

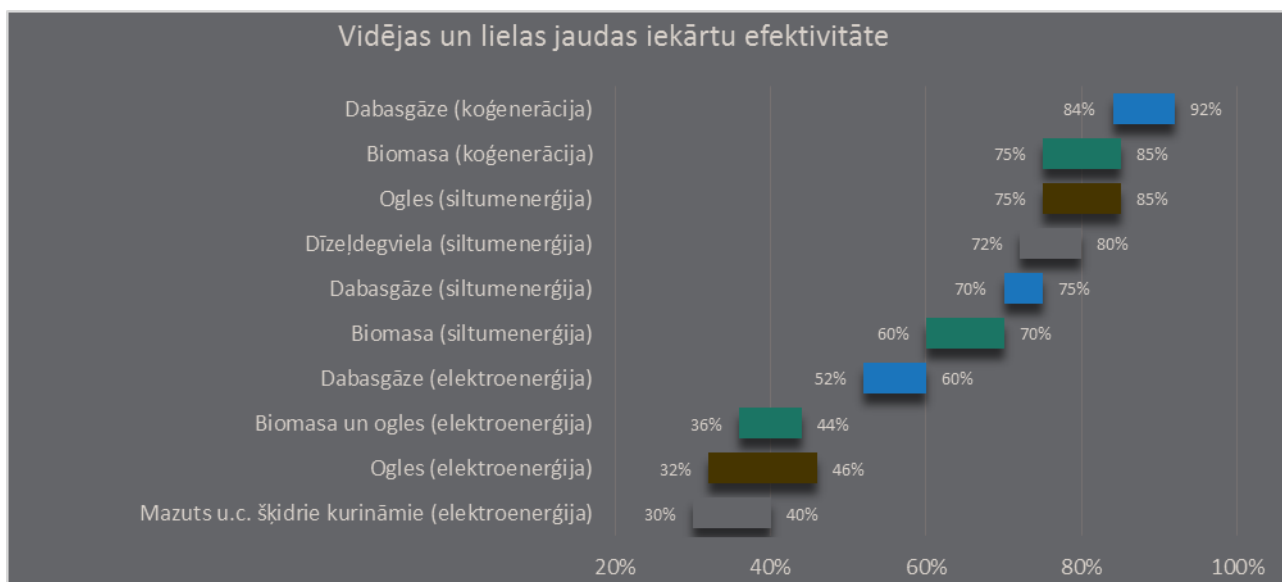
⁴⁰⁵ The Union of the Electricity Industry – Eurelectric, *Efficiency in electricity generation*, 2003., - 5.lpp.

arī efektīvākie slēgtie gāzes kamīni nodrošina efektivitāti, kas līdzinās granulu automātiskajiem apkures katliem.

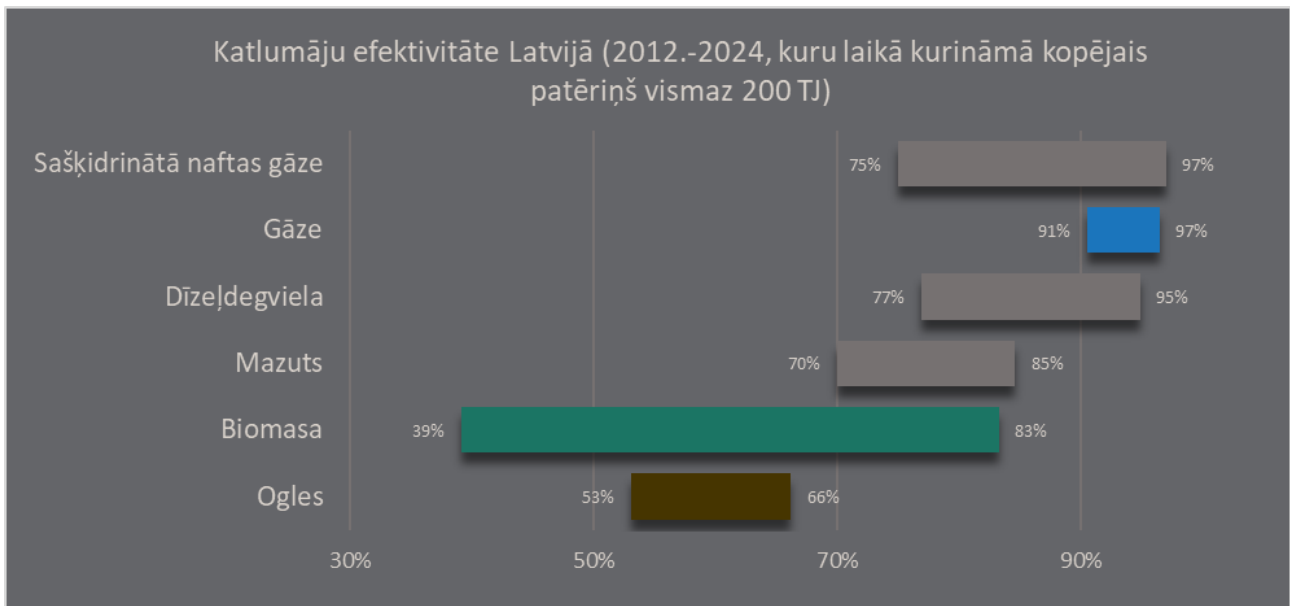
Avots: Eiropas vides aģentūra, *Small combustion, EMEP/EEA air pollutant emission inventory guidebook 2016*; Komisijas Regula (ES) Nr. 813/2013 (2013. gada 2. augusts), ar ko Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2009/125/EK īsteno attiecībā uz ekodizaina prasībām telpu sildītājiem un kombinētajiem sildītājiem (Dokuments attiecas uz EEZ); ENERGY STAR® <https://www.energystar.gov>, Starptautiskā enerģētikas aģentūra

Atbilstoši Eiropas Komisijas Apvienotā izpētes centra veiktajam pētījumam (2012) arī vidējas un lielas jaudas iekārtu grupā gāzes tehnoloģijas potenciāli piedāvā efektīvākos risinājumus. Atbilstoši pētījumam tirgū pieejamās gāzes koģenerācijas iekārtas nodrošina visefektīvāko ražošanas veidu, elektroenerģijas ražošana ar gāzi kombinētajā ciklā (gāzturbīna + tvaika turbīna) ir efektīvākais elektroenerģijas ražošanas veids, savukārt gāzes izmantošana apkures katlos siltuma ražošanā ir viens no efektīvākajiem siltuma ražošanas veidiem.

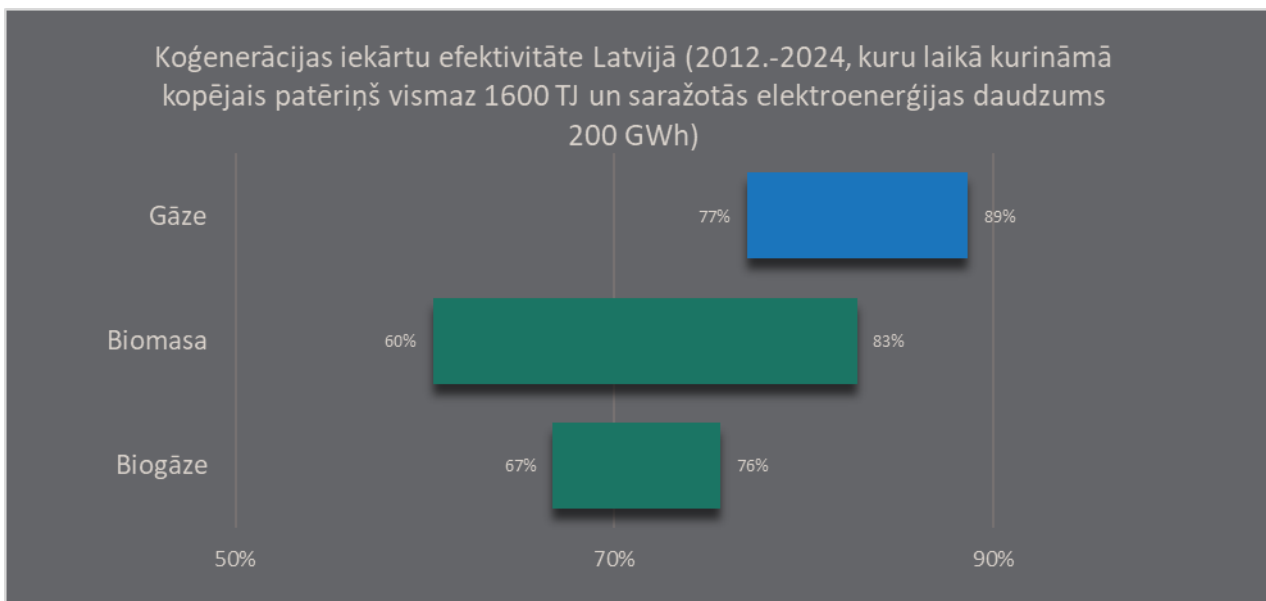
Avots: Eiropas Komisija, *Study on the state of play of energy, efficiency of heat and electricity production technologies, 2012*

Vienlaikus, ņemot vērā reāli uzstādītās tehnoloģijas Latvijā, ir redzams, ka gāze ir konstanti vidēji visefektīvākais kurināmais siltumenerģijas ražošanā. Lai arī ogļu tehnoloģijas piedāvā augsti efektīvus risinājumus, Latvijā tādi netiek izmantoti, savukārt biomasas tehnoloģijas būtiski atšķiras atkarībā no izmantotā kurināmā (malkas, koksnes atkritumiem, šķeldas, granulām, salmiem u.tml.). Savukārt sašķidrīnātā naftas gāze, kas būtība ir izmantojama gāzes iekārtās, kopumā tiek patērēta salīdzinoši nedaudz (aptuveni 2% no gāzes apmēra).

Avots: Centrālā statistikas pārvalde. Grafiks reprezentē patērētā kurināmā siltumietilpības un saražotās siltumenerģijas starpību jeb efektivitāti, efektivitāti nosakot katram gadam.

Latvijā koģenerācijā tiek izmantoti dažādi kurināmie (gāze, biogāze, biomasa, mazuts, dīzeļdegviela u.c.), tomēr reālos apmēros elektroenerģiju ražo vien gāzes, biogāzes un biomasas stacijas, turklāt elektroenerģijas proporcija ir lielāka par 10% vien gāzes, biogāzes un koksnes atlikumu dedzināšanas gadījumā. Līdz ar to ir secināms, ka ekonomisku vai citu iemeslu dēļ netiek izmantotas koģenerācijas staciju iespējas panākt augstu efektivitāti kombinētā ciklā. Tomēr, neskatoties uz visiem blakus apstākļiem, ir secināms, ka gāzes stacijas darbojas Latvijā ir ievērojami augstāku vidējo efektivitāti, ko nodrošina pirmkārt jau pašas gāzes īpašības, kā arī paaugstina koģenerācijas cikls.

Avots: Centrālā statistikas pārvalde. Grafiks reprezentē patērētā kurināmā siltumietilpības un saražotās siltumenerģijas un elektroenerģijas starpību jeb efektivitāti, efektivitāti nosakot katram gadam.

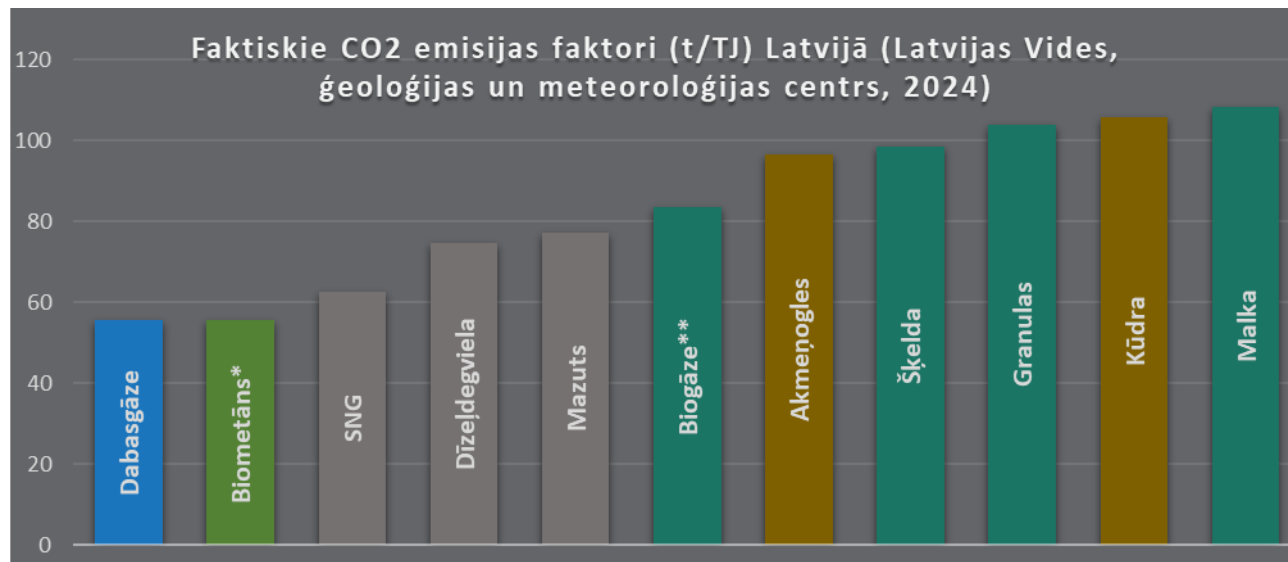
Tehnoloģiju energoefektivitātei ir ietekme uz patērētā kurināmā daudzumu un radīto izmešu daudzumu. Atbilstoši dažādiem pētījumiem un novērojumiem vecāku tehnoloģiju nomaina uz modernākām un dažādu tehnoloģisku efektivitātes pasākumu veikšana nozīmīgi ietekmē CO₂ izmešu daudzumu. Piemēram, tajās elektroenerģijas ražošanas stacijās, t.sk. koģenerācijas stacijās, kurās tiek

izmantota gāze un kurās ir potenciāls efektivitātes uzlabojumiem, katrs 1% efektivitātes pieaugums rada aptuveni 2% CO₂ izmešu samazinājumu.⁴⁰⁶

Oglekļa dioksīds (CO₂)

CO₂ ir izplatītākā cilvēku darbības rezultātā emitētā siltumnīcefektu izraisošā gāze. Absolūti lielākā daļa CO₂ emisiju gan pasaulē, gan Latvijā rodas kā sadegšanas produkts. Piemēram, Latvijā 2022. gadā 89,8% CO₂ izmešu radās fosilo kurināmo sadegšanas procesā, t.sk. mājāsaimniecībās, enerģētikas sektorā, rūpniecībā, autotransportā u.c.,⁴⁰⁷ turklāt šis aprēķins neietver biomasas un biogāzes radīto CO₂ apmēru, jo tas nacionālajā uzskaitē tiek pieņemts par klimatneitrālu.

Vienlaikus būtiski ir tas, ka tieši gāzei (dabasgāzei un biometānam) ir vismazākais CO₂ potenciāls, salīdzinot ar citiem kurināmajiem.

Avots: Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs, CO₂ emisiju no kurināmā stacionārās sadedzināšanas aprēķināšanas metodika, 2024

* Saskaņā ar Ministru kabineta noteikumiem Nr. 567 *Noteikumi par prasībām biometāna un gāzveida stāvoklī pārvērstas sašķidrīnātās dabasgāzes ievadīšanai un transportēšanai dabasgāzes pārvades un sadales sistēmā*, sadales sistēmā ievadāmā biogāze ir jāattīra līdz dabasgāzes tīrības parametriem, kas faktiski nodrošina fosilajai dabasgāzei līdzvērtīgu emisiju apmēru.

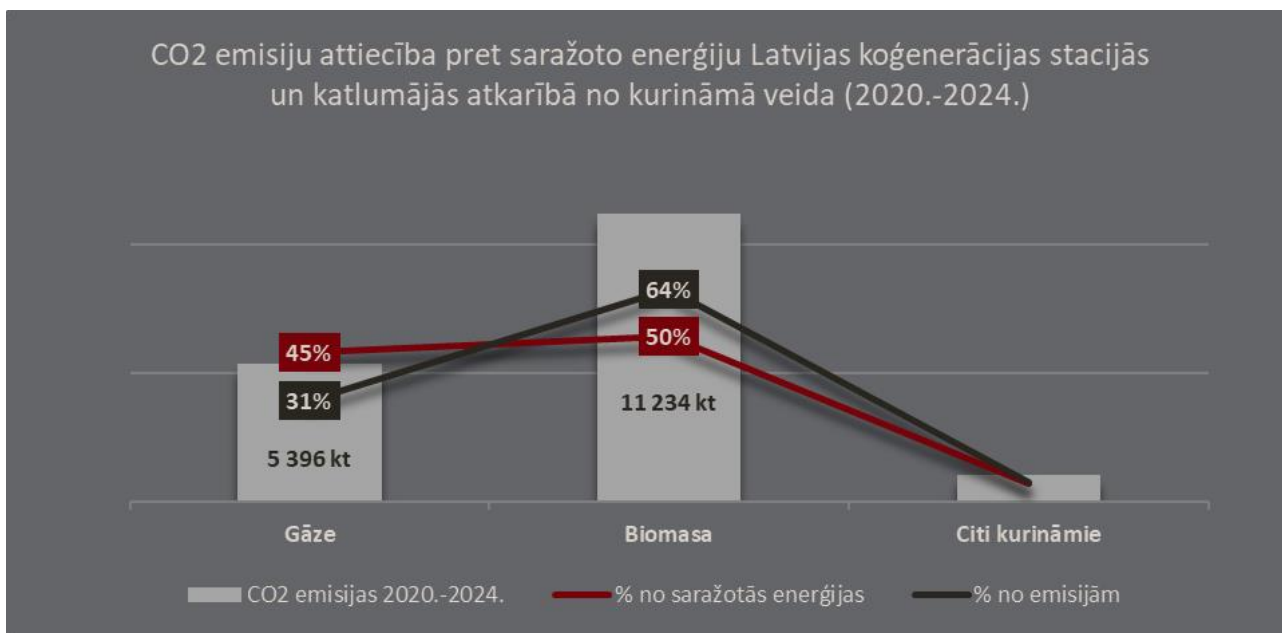
**Biogāze norādīta atbilstoši Dānijas piemēram: DANISH EMISSION INVENTORIES FOR STATIONARY COMBUSTION PLANTS, Scientific Report from DCE – Danish Centre for Environment and Energy, No. 102 (2014), 107.lp.

Turklāt gāze tehnoloģiski ir efektīvākais no kurināmajiem. Kā redzams nākamajā grafikā, piemēram, laika posmā no 2020. līdz 2024. gadam Latvijas koģenerācijas stacijās un katlumājās ar gāzi tika saražoti 45% siltuma un elektroenerģijas, vienlaikus radot tikai 31% no CO₂ emisiju apjoma, savukārt ar cieto biomasu tika saražoti 50% enerģijas, vienlaikus radot ievērojami lielāku CO₂ izmešu proporciju – 64% no kopējām emisijām. Lai arī gāzē ir ievērojami lielāks oglekļa daudzums, kas degšanas rezultātā izveido CO₂ (dabasgāzē aptuveni 75% masas; mitrā malkā (55% mitruma) aptuveni 20% masas; sausās granulās (8% mitruma) aptuveni 50% masas), koksne sadegšanas rezultātā rada ievērojami lielāku CO₂ apjomu, kas ir skaidrojams gan ar zemo koksnes sadegšanas siltumu (piemēram, malkai zemākais sadegšanas siltums ir aptuveni 6,7 TJ/t, granulām 18 TJ/t, dabasgāzei 49 TJ/t), kas vienādam saražotās enerģijas apjomam prasa lielāku kurināmā masu, gan ar citām koksnes fizikālajām un ķīmiskajām īpašībām, kā rezultātā koksnes dedzināšanas tehnoloģija ir

⁴⁰⁶ *National Action Plan for Energy Efficiency (2009). Energy Efficiency as a Low-Cost Resource for Achieving Carbon Emissions Reductions.* Prepared by William Prindle, ICF International, Inc., - 2-11 nodaļa; *Efficiency in Electricity Generation*, EURELECTRIC “Preservation of Resources” Working Group’s “Upstream” Sub-Group in collaboration with VGB, 2003. – 22. lp.; *Greenhouse Gas Emissions From Fossil Fuel Fired Power Generation Systems*, European Commission Joint Research Centre, 2001., - 3.3. nodaļa

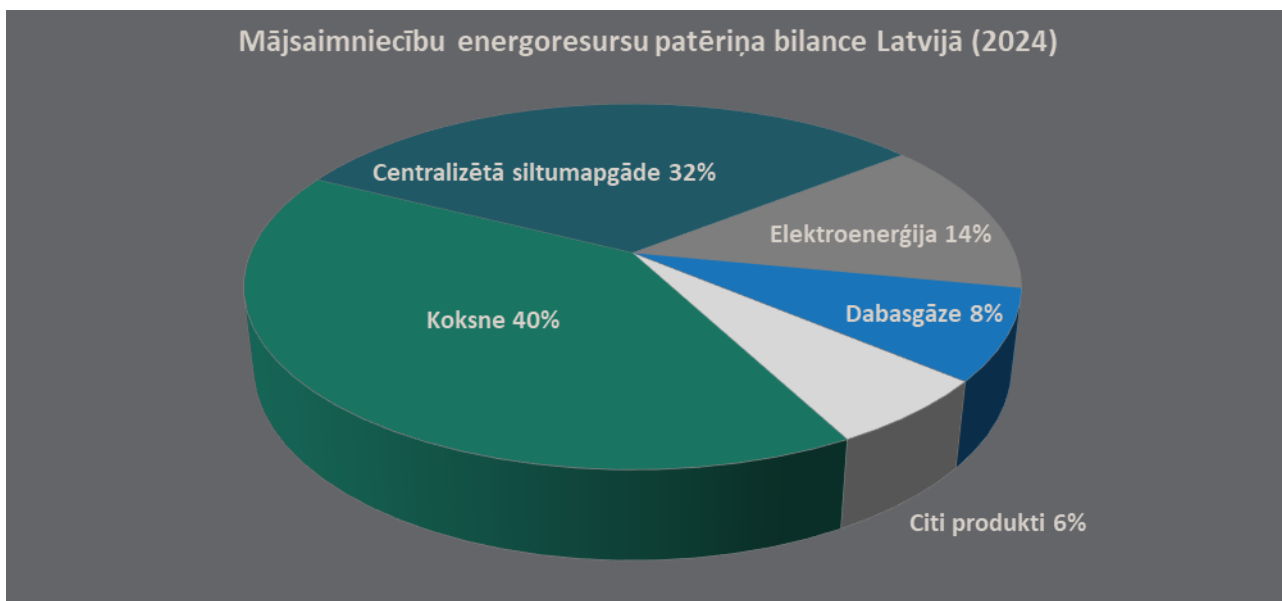
⁴⁰⁷ *Latvia’s national inventory report under the UNFCCC*, Greenhouse Gas Emissions in Latvia from 1990 to 2022, Riga 2024, - 67. lp.

mazāk efektīva nekā gāzes.⁴⁰⁸ Koksnes aizvietošana ar gāzi 2020.-2024. gadā, izmantojot tādas pašas tehnoloģijas un apjomus, būtu radījusi 5 500 kt CO₂ emisiju faktisko ietaupījumu.

Avots: Katlumāju patēriņš - Centrālā statistikas pārvalde; CO₂ faktori – Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs, CO₂ emisiju no kurināmā stacionārās sadedzināšanas aprēķināšanas metodika, 2025

Arī mājsaimniecību sektorā būtiskākais CO₂ emisiju avots ir klimatam un videi nedraudzīgi koksnes kurināšanas veidi – krāsnis, kamīni un malkas plītis. Savukārt 32% mājsaimniecību enerģiju saņem centralizētā veidā, attiecīgi no iepriekš apskatītajām katlumājām vai koģenerācijas stacijām.

Avots: Centrālā statistikas pārvalde

Gāzes dedzināšanas iekārtas Latvijā ir nozīmīgs CO₂ emisiju avots, tomēr, ņemot vērā iepriekš minētos aspektus, gāze ir pozitīvs kurināmais tajās nozarēs un pielietojumā, kur vēsturiski vai citu iemeslu dēļ tiek plaši izmantota koksne – katlumājās, krāsnīs, kamīnos, jo tā ļauj samazināt ne vien reālos CO₂ emisiju apmērus, bet arī būtiski samazina cita veida piesārņojumu.

⁴⁰⁸ Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs, *CO₂ emisiju no kurināmā stacionārās sadedzināšanas aprēķināšanas metodika, 2025*; *Effect of Biomass Composition on Combustion Characteristics and Energy Quality*, I. Barmina, A. Lickrastina, M. Zake, A. Arshanits2, V.Solodovnik, G. Telysheva, 2012; Ministru kabineta noteikumu Nr. 42 *Siltumnīcefekta gāzu emisiju aprēķina metodika 2. pielikums*

Neskatoties uz to, ka ilgtspējīgai biomasai aprēķinos tiek piemērots "0" CO₂ emisiju faktors, reālie CO₂ emisiju apmēri ir ievērojami lielāki nekā no gāzes stacijām, turklāt aktīva gāzes aizvietošana ar biomasu ir novedusi pie citām problēmām – gaisa piesārņojuma pieauguma un mērķu neizpildes (vairāk skatīt nodaļas Eiropas zaļais kurss daļu Atjaunīgie energoresursi).

NMGOS, CO, NO_x, SO₂ un daļiņu piesārņojums

Potenciālais dažādu vielu emisiju apjoms no gāzes degšanas ir atkarīgs no vairākiem faktoriem. Pirmkārt, NMGOS, NO_x un SO₂ piesārņojums ir atkarīgs no NMGOS, slāpekļa un sēra daudzuma gāzē. Otrkārt, paaugstinātu emisiju cēlonis ir nepareiza gāzes sadegšana iekārtās – nepietiekams skābekļa daudzums, pazemināta degšanas temperatūra un paaugstināta degvielas plūsma var radīt paaugstinātu metāna, CO un NMGOS izmešu daudzumu. Treškārt, augsta iekārtu temperatūra veicina NO_x izmešu veidošanos, tādēļ vidējas un lielas jaudas iekārtās ir lielāks NO_x izmešu daudzums.⁴⁰⁹

Slēgtās telpās NMGOS var radīt tiešu būtisku ietekmi uz veselību, bet ārtelpā tie veicina smoga veidošanos, tomēr pēc gāzes sadegšanas NMGOS koncentrācija ir ārkārtīgi maza, tādēļ tas nerada nozīmīgu NMGOS piesārņojumu ne individuālā, ne valstiskā mērogā.

Oglekļa monoksīdam (CO jeb tvana gāze) ir tieša negatīva ietekme uz cilvēku veselību. CO cilvēka ķermenī reaģē ar asinīs esošo hemoglobīnu, ieņemot skābekļa vietu, turklāt tas notiek pat pie mazas CO koncentrācijas. Lielā koncentrācijā CO var izraisīt insultu, bezsamaņu, smadzeņu bojājumus un nāvi, savukārt mazākā koncentrācijā CO rada modrības un koncentrēšanās zudumu, palielina reakcijas laiku.⁴¹⁰ Nepareizi darbojošās gāzes iekārtas, piemēram, privātmājā var radīt tādu CO izmešu daudzumu, kas beidzas ar cilvēku nāvi, bet valsts līmenī gāzes dedzināšana rada nebūtisku CO piesārņojumu.

Kontekstā ar vides ietekmi ar slāpekļa oksīdiem (NO_x) tiek saprasta emisiju summa, kas rodas no kurināmā sadegšanas procesā tieši radītā slāpekļa dioksīda (NO₂) un slāpekļa (II) oksīda (NO), kurš nonākot gaisā reaģē ar skābekli un tad izveido papildus NO₂. NO₂ ir tieša ietekme uz cilvēku veselību, lielā koncentrācijā radot respiratoros iekaisumus, kā arī netieša sekundāra ietekme, līdzīgi kā NMGOS veidojot ozonu un smogu, kā arī daļiņu piesārņojumu.⁴¹¹ Kopumā gāzes dedzināšana nerada būtisku NO_x piesārņojumu individuālā mērogā, bet valsts mērogā rada nozīmīgu izmešu daudzumu lielas jaudas iekārtās.

Sēra dioksīds (SO₂) ir būtisks piesārņotājs. SO₂ veicina skābo nokrišņu veidošanos, kas ietekmē augsni un ūdeni, turklāt šādi nokrišņi var radīt nopietnas ekoloģijas problēmas, kā arī veicina daļiņu piesārņojumu, kas ietekmē cilvēku veselību.⁴¹² Kopumā gāzes dedzināšana nerada būtisku SO₂ piesārņojumu ne individuālā, ne valstiskā mērogā.

Ar daļiņu piesārņojumu (PM jeb *particulate matter*) tiek saprasts primārais daļiņu piesārņojums (PM_{2,5} un PM₁₀ jeb tieši emitētās daļiņas mazākas par 2,5 μm un 10 μm, piemēram, pelni, dūmi, kvēpi u.c.) un sekundārais daļiņu piesārņojums no PM ierosinātajiem atmosfērā (NO_x, SO_x un NH₃). Daļiņu piesārņojumam ir nozīmīga ietekme uz cilvēku elpošanas sasilšanām.⁴¹³ Kopumā gāzes dedzināšana nerada būtisku daļiņu piesārņojumu ne individuālā, ne valstiskā mērogā.

Gāze kopumā rada vismazāko iepriekšminēto veidu piesārņojumu, ja salīdzina ar citiem kurināmā veidiem, turklāt gāzes iekārtām, veicot to regulāru apkopi, pastāv mazs risks emitēt tvana gāzi jeb CO. Piemēram, kamīni ir viens no siltuma iegūšanas veidiem, kur gāze ir ievērojami draudzīgāka videi un veselībai.

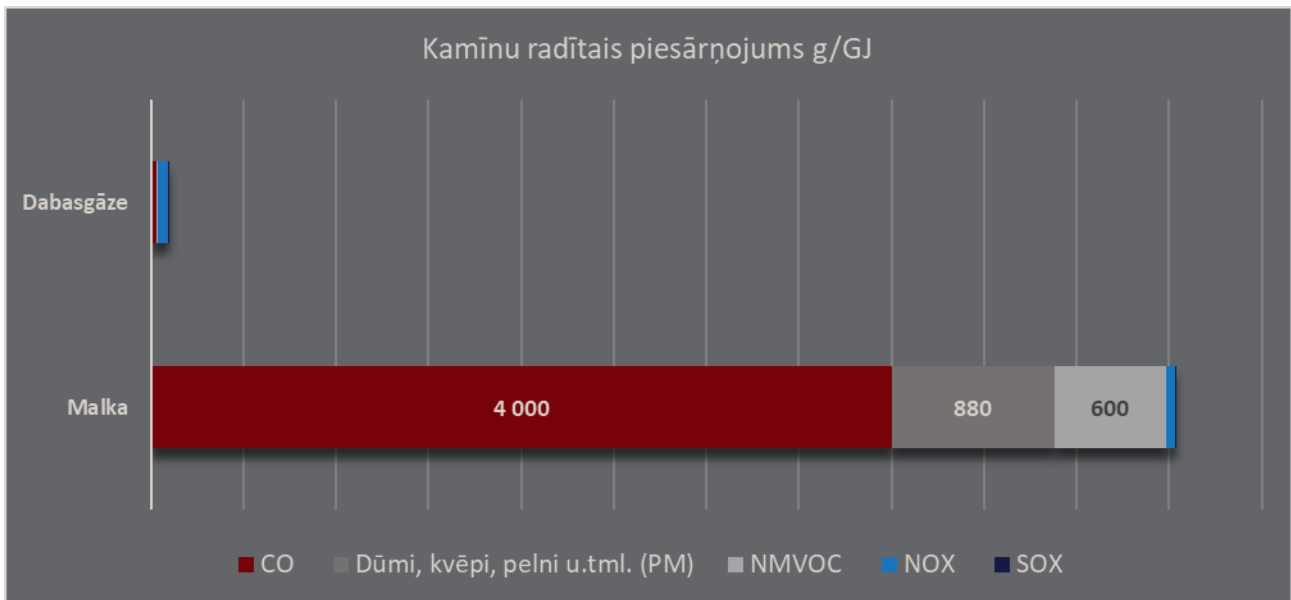
⁴⁰⁹ Eiropas vides aģentūra, *Small combustion, EMEP/EEA air pollutant emission inventory guidebook 2016* – Last update July 2017 – 26., 29. un 30. lpp.

⁴¹⁰ Eiropas vides aģentūra

⁴¹¹ Eiropas vides aģentūra

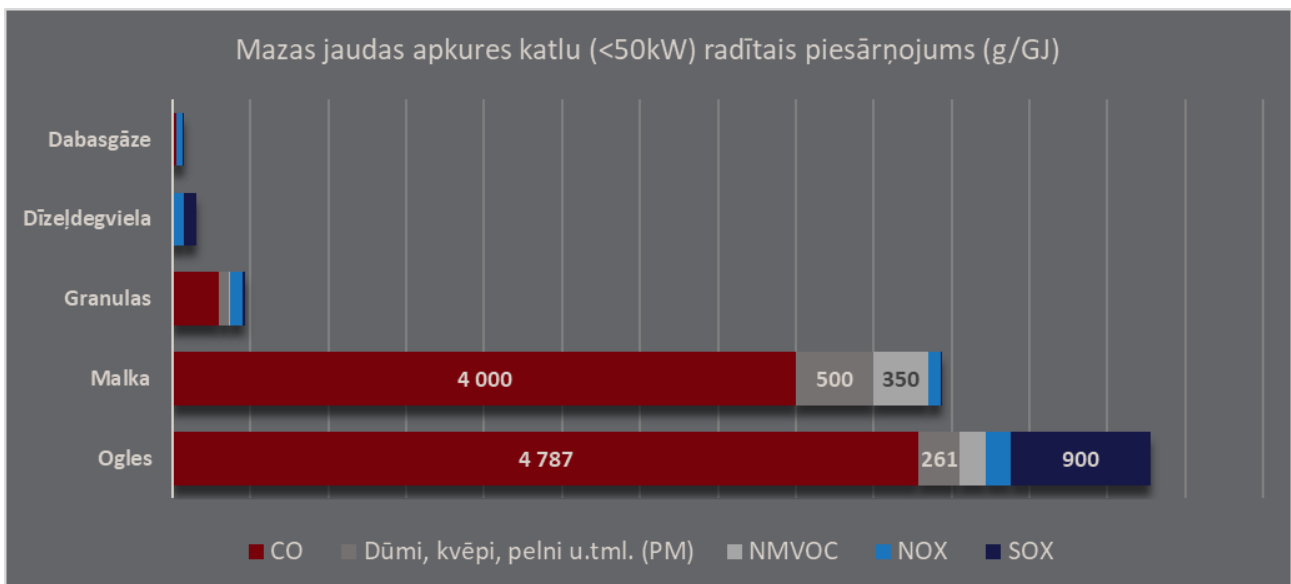
⁴¹² Eiropas vides aģentūra

⁴¹³ Eiropas vides aģentūra

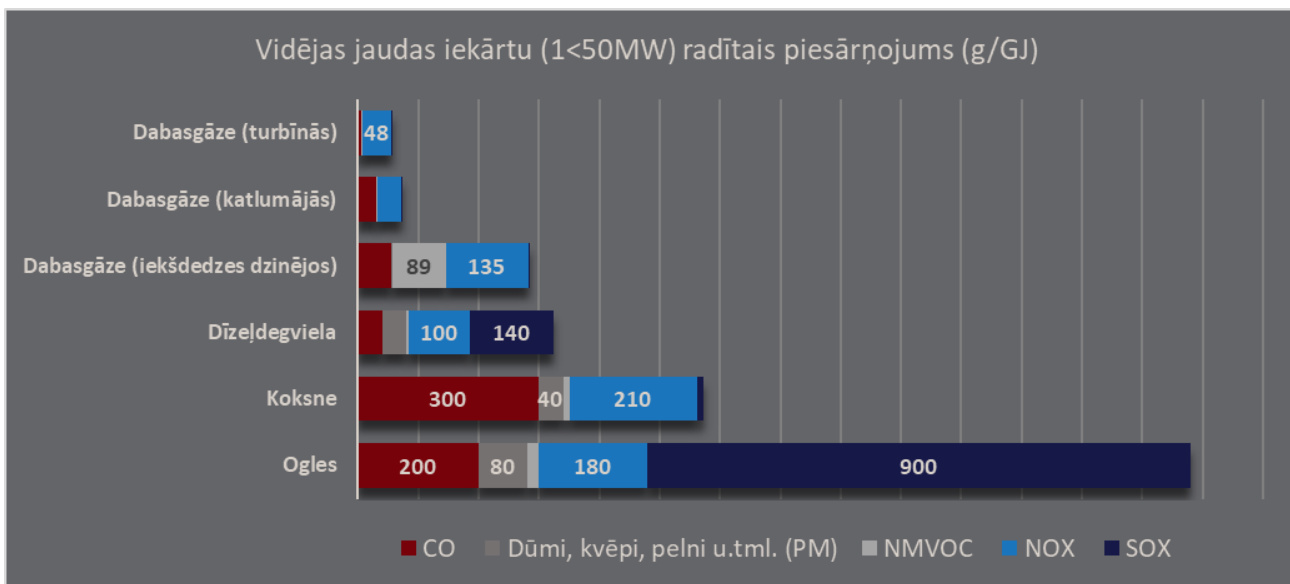
Avots: Eiropas vides aģentūra, *Small combustion, EMEP/EEA air pollutant emission inventory guidebook 2016*

Individuālā apkurē nelielām platībām (katla jauda līdz 50 kW) kurināmo izvēle ir lielāka, tomēr gāze ir videi draudzīgākais kurināmais.

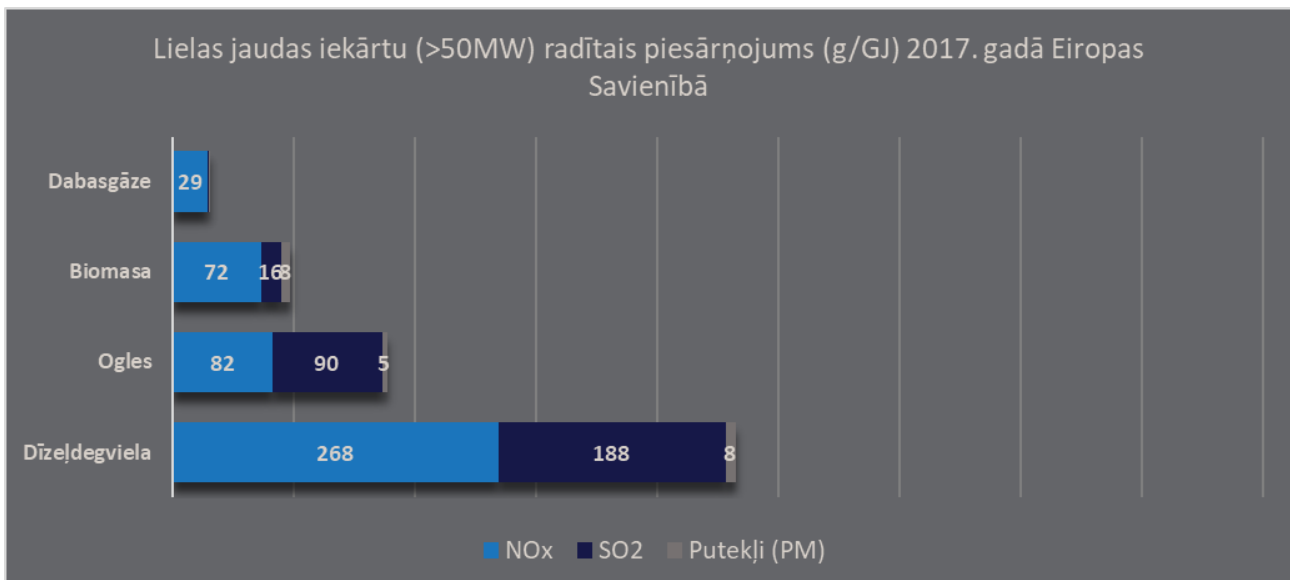
Avots: Eiropas vides aģentūra, *Small combustion, EMEP/EEA air pollutant emission inventory guidebook 2016*

Vidējas jaudas iekārtām ir pieejamas dažādas gāzes tehnoloģijas (apkures katli, kā arī turbīnas un iekšdedzes dzinēji, piemēram, elektroenerģijas ražošanai vai koģenerācijai). Kā redzams grafikā, gāzes tehnoloģijas kopā ar kurināmā īpašībām rada ievērojami mazāku piesārņojumu nekā citi kurināmie.

Avots: Eiropas vides aģentūra, *Small combustion, EMEP/EEA air pollutant emission inventory guidebook 2016*

Lielas jaudas iekārtām nav pieejami tik detalizēti dati kā citām iekārtām, tomēr arī šajā gadījumā, kā liecina vecāki dati, gāze ir videi draudzīgākais kurināmais.

Avots: Eiropas vides aģentūra

Kopumā var secināt, ka, ja visa ar gāzi iegūtā enerģija tiktu aizvietota ar citiem kurināmajiem, piemēram, biomasu, ievērojami pieaugtu visa veida piesārņojums. Savukārt, ja gāzi aizstātu ar tādiem risinājumiem, kas neprasa dedzināšanu (piemēram, atomenerģija, hidro, vēja vai saules enerģija vai zemes, gaisa vai ūdens termālā enerģija u.c.), būtu iespēja samazināt piesārņojumu, bet ne tādā mērā, kā aizvietojo ar biomasu ar gāzi. Turklāt pāreja no biomasas uz gāzi ir ievērojami vienkāršāka nekā pāreja no kurināmās uz nekurināmo enerģiju jebkuras jaudas iekārtām. Turklāt aktīva gāzes aizvietošana ar biomasu ir novedusi pie citām problēmām – gaisa piesārņojuma pieauguma un mērķu neizpildes (vairāk skatīt nodaļas Eiropas zaļais kurss daļu Atjaunīgie energoresursi).

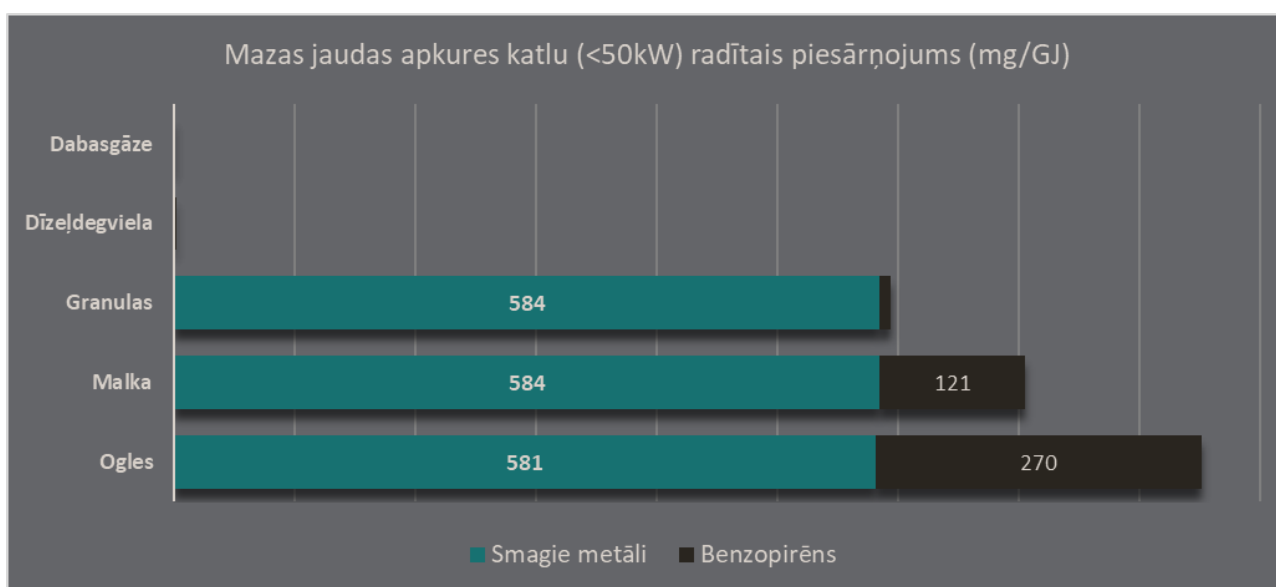
Smagie metāli, benzopirēns u.c. vielas

Dedzināšanas procesā rodas arī cita veida piesārņojums – smagie metāli, dioksīni, polihlorinētie bifenili (ogļūdeņraža un hlora savienojumi) u.c. vielas. Kopumā enerģētikas nozarē šo vielu emisija nerada būtisku kaitējumu videi un cilvēku veselībai, tomēr pastāv būtiska emisiju atšķirība starp dažādiem kurināmā veidiem. Lai sniegtu vispārīgu priekšstatu par šāda piesārņojuma apmēru un ietekmi, turpmāk tiks apskatīta smago metālu grupa un viena bīstamā viela – benzopirēns.

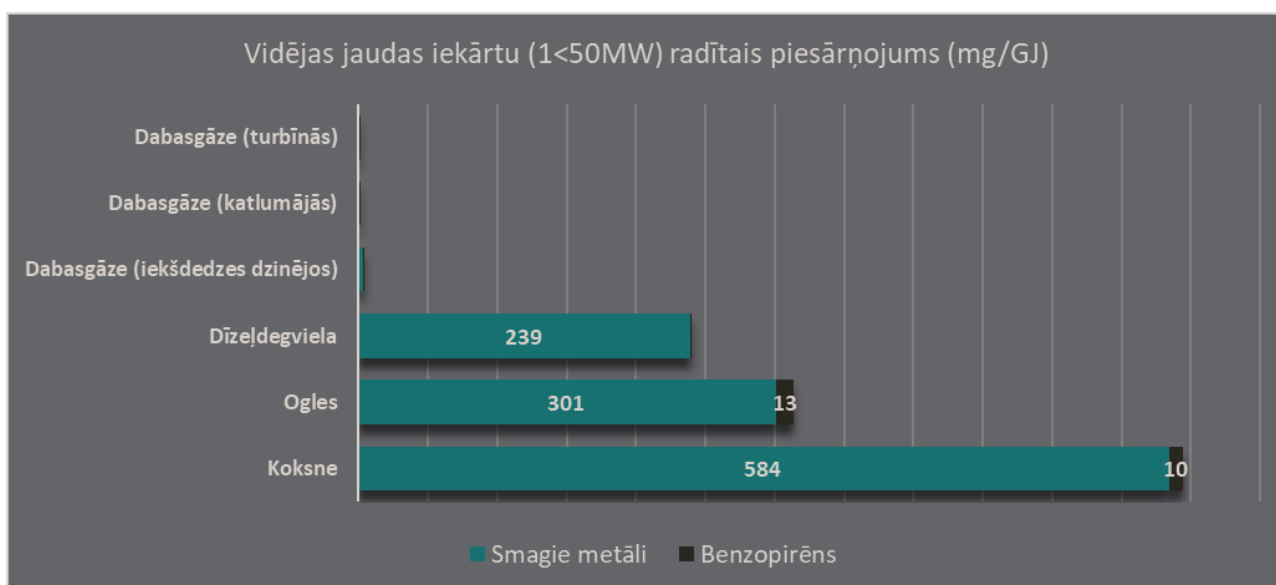
Smagie metāli (svins, kadmījs, dzīvsudrabs, arsēns, hroms, varš, niķelis, selēns un cinks) enerģētikas nozarē normālā situācijā neveido bīstamus emisiju apjomus, tomēr smagajiem metāliem ir ietekme uz ekosistēmām, kur tie uzkrājas barības ķēdē un nonāk cilvēku organismā, tādējādi ietekmējot cilvēku veselību.⁴¹⁴ Kopumā gāzes dedzināšana nerada vērā ņemamu smago metālu piesārņojumu ne individuālā, ne valstiskā mērogā, jo smago metālu emisija ir tieši atkarīga no šo metālu klātbūtnes izejvielā, bet gāzē šo vielu ir ārkārtīgi maz.

Benzopirēna (C₂₀H₁₂) emisija enerģētikas sektorā veido niecīgu daļu no kopējā Eiropas Savienības emisiju apjoma⁴¹⁵, tomēr benzopirēnam ir ietekme uz cilvēku veselību, piemēram, veicinot vēzi⁴¹⁶, tādēļ to izmešiem tiek pievērsta uzmanība. Kopumā gāzes dedzināšana nerada vērā ņemamu benzopirēna piesārņojumu ne individuālā, ne valstiskā mērogā.

Kā redzams grafikos, gāze faktiski nerada smago metālu un benzopirēna piesārņojumu, turklāt līdzīga situācija ir arī attiecībā uz citu vielu izmešiem.

Avots: Eiropas vides aģentūra, *Small combustion, EMEP/EEA air pollutant emission inventory guidebook 2016*

Avots: Eiropas vides aģentūra, *Small combustion, EMEP/EEA air pollutant emission inventory guidebook 2016*

⁴¹⁴ Eiropas vides aģentūra

⁴¹⁵ Eiropas vides aģentūra, *European Union emission inventory report 1990-2016*, 2018., - 89. lp.

⁴¹⁶ <https://pubchem.ncbi.nlm.nih.gov/compound/benzo%28a%29pyrene> (apskatīts 30.10.2025.)

Autotransports

2025. gadā sākumā Latvijā autotransportā gāze tika izmantotaniecīgā apjomā, turklāt liela daļa no visiem ar gāzi darbināmiem auto bija GASO īpašums. Kopumā Latvijā bija reģistrēti 405 vieglie transportlīdzekļi, kuru dzinēji var izmantot gāzi (dabasgāzi, biometānu), kas bija 0,05% no visiem vieglajiem auto. Tāpat bija reģistrēti 314 kravas auto jeb 0,3%, bet par autobusiem atsevišķi dati par gāzi (dabasgāzi, biometānu) nav pieejami.⁴¹⁷

Virkne dažādu pētījumu pierāda, ka gāzes autotransports ir videi draudzīgāks transports, salīdzinot ar benzīna un dīzeļdegvielas autotransportu, tādēļ šāda transporta pieaugums var sniegt ievērojamu ieguldījumu vides uzlabošanā. Piemēram, atbilstoši Eiropas Dabasgāzes un biogāzes transportlīdzekļu asociācijas (*NGVA Europe*) pētījumiem⁴¹⁸, gāzes vieglā pasažieru un vieglā komerciālā autotransporta vidējās CO₂ emisijas ir par 7% mazākas nekā dīzeļdegvielas un par 23% mazākas nekā benzīna transportlīdzekļiem, savukārt salīdzinot ar smagajiem auto un autobusiem, emisiju līmenis ir mazāks attiecīgi par 6% un 16%. Savukārt biometāna izmantošana, ņemot vērā visu degvielas dzīves ciklu, var panākt pat 80% emisiju samazinājumu.

Autotransports emitē vairākas kaitīgās vielas, būtiskākās no tām ir CO₂, NMGOS, CO, NO_x, SO₂ un putekļi. Gāzes automašīnas emitē par aptuveni 95% mazāk daļiņu un 70% mazāk NO_x, salīdzinot ar Eiropas Savienības prasībām vieglajiem un kravas automobiļiem, kā arī rada mazu cita veida, piemēram, SO₂, piesārņojumu.⁴¹⁹

VIDES IETEKMES SAMAZINĀŠANAS POTENCIĀLS

Visā gāzes piegādes un lietošanas posmā tieši galalietotāji var dot visbūtiskāko ieguldījumu vides ietekmes samazināšanā. Lai arī GASO nav tiešas ietekmes uz šo posmu, ar izglītošanas un informēšanas pasākumiem var panākt sabiedrības izpratnes pieaugumu par gāzes izmantošanas pozitīvajām un negatīvajām pusēm, kā arī jomām, kurās individuālie ieguldījumi un pūliņi var nest būtisku vides ietekmes samazinājumu.

Pirmkārt, koksnes, ogļu, mazuta, dīzeļdegvielas un citu kurināmo aizstāšana ar gāzi var dod ievērojami lielāku CO₂ un citu piesārņojošu vielu emisiju samazinājumu, nekā to var nodrošināt GASO sadales sistēmā un saimniecībā. Piemēram, GASO īpašumā esošajā sadales sistēmā (5 500 km gāzesvadu un tūkstošiem iekārtu) 2024. gadā zudumi bija aptuveni 6 800 tonnas CO₂ ekvivalenta, attiecīgi 10% zudumu samazinājums ļautu radīt 680 tonnu CO₂ ekvivalenta emisiju ietaupījumu. Salīdzinājumam, aptuveni tādu pašu CO₂ samazinājumu var sasniegt tikai vienas 35 000 kvadrātmetru plašas platības ietvaros (minētā platība atbilst, piemēram, IKEA veikala platībai), aizstājot koksnes apkures katlumāju ar gāzes katlumāju. Tas skaidri norāda uz kopumā nesalīdzināmi lielāko gāzes dedzināšanas ietekmi uz emisijām, salīdzinot ar gāzes sadali.

Otrkārt, ārkārtīgi būtisku ieguldījumu var sniegt ēku energoefektivitātes uzlabojumi. Piemēram, atbilstoši Ekonomikas ministrijas datiem, laika posmā no 2007. līdz 2013. gadam ar Eiropas Savienības atbalstu tika renovētas 740 daudzdzīvokļu ēkas, panākot 45% enerģijas patēriņa ietaupījumu šo ēku apkurei⁴²⁰, no 2014. gada līdz 2020. gadam ir renovētas 627 ēkas, bet līdz 2026. gadam ar atbalstu plānots renovēt kopumā 1533 ēkas⁴²¹.

Treškārt, būtisku efektu var dot esošo mazefektīvo gāzes iekārtu nomainīšana uz augsti efektīvām iekārtām, turklāt gan mājāsaimniecību sektorā, gan komerciālajā, ražošanas un enerģētikas sektoros. Ceturtkārt, veicot regulāru iekšvadu un iekārtu apkopi, kā arī, uzstādot modernas iekārtas, var samazināt gāzes zudumus neblīvējumos.

⁴¹⁷ Centrālā statistikas pārvalde

⁴¹⁸ Dabasgāzes un biogāzes transportlīdzekļu asociācija *NGVA Europe*

⁴¹⁹ Dabasgāzes un biogāzes transportlīdzekļu asociācija *NGVA Europe*

⁴²⁰ Ekonomikas ministrija: https://www.em.gov.lv/lv/es_fondi/dzivo_siltak/renoveto_eku_statistika/ (apskatīts 30.10.2025.)

⁴²¹ <https://lvportals.lv/skaidrojumi/371322-jauni-atbalsta-nosacijumi-daudzdzivoklu-eku-energoefektivitates-projektiem-2024> (apskatīts 30.10.2025.)

Piektkārt, CO₂ un cita veida emisiju samazinājumu var sasniegt, aizvietojojot benzīna un dīzeļa automašīnas ar gāzes automašīnām un it sevišķi izmantojot biometānu.

GASO kā sadales sistēmas operatoram Vides ietekmes izvērtējuma sagatavošanas laikā nebija uzlikti kādi energopatēriņa samazināšanas pienākumi vai mērķi lietotāju sektorā, tomēr GASO kā sociāli atbildīgam uzņēmumam ir vairāki uzdevumi. Pirmkārt, GASO uzdevums ir nodrošināt sabiedrības izpratni un informētību par gāzes potenciālu vides ietekmes uzlabošanā sektoros, kur tiek izmantoti mazāk efektīvi un mazāk videi draudzīgi kurināmie vai auto degviela. Otrkārt, GASO uzdevums ir informēt sabiedrību par neefektīvi dedzinātas gāzes radītajām vides ietekmes un finansiālajām sekām un tirgū pieejamām augsti efektīvām iekārtām. Treškārt, GASO uzdevums ir rūpēties par sadales sistēmas, t.sk. iekšvadu tehnisko stāvokli atbilstoši normatīvā regulējuma prasībām, kā arī veicināt lietotāju investīcijas modernās iekārtās un komunikāciju tehniskajā stāvoklī. Ceturtkārt, GASO ir var papildus veicināt CNG infrastruktūras attīstību Latvijā, nodrošinot tehnisko atbalstu un citas kompetences uzņēmumiem, kuri investē uzpildes staciju izveidē. Piektkārt, GASO var papildus veicināt biometāna izmantošanu Latvijā.

GASO SAIMNIECĪBAS RADĪTAIS GAISA PIESĀRŅOJUMS

Ar GASO saimniecības gaisa piesārņojumu tiek saprastas tās gaisu piesārņojošās emisijas, kas veidojas GASO ēku un transportlīdzekļu saimniecībā. GASO saimniecībā gaisa piesārņojums rodas no trim aktivitātēm – pašpatēriņam nepieciešamās enerģijas ražošanā (koģenerācijas stacijā, katlumājās un apkures katlos), autotransportā un no kondicionēšanas iekārtām.

REGULĒJUMS UN VIDES PRASĪBAS

Kontekstā ar gāzes lietošanu enerģijas ražošanā un autotransportā kopumā uz GASO attiecas tāds pats normatīvais regulējums, kā uz jebkuru līdzīgu gāzes patērētāju, tādēļ kopīgās prasības šīm aktivitātēm skatīt nodaļā “Vides ietekme lietotāju objektos”. Turpmākajā aprakstā tiek pieminētas atsevišķas uz GASO attiecināmās regulējuma daļas.

Enerģijas ražošana

Atbilstoši likumam *Par piesārņojumu* vienā ģeogrāfiskā punktā veiktās piesārņojošās darbības un iekārtas ir summējamas kopā.⁴²² Līdz ar to GASO C kategorijas piesārņojošās darbības apliecinājumos ir ietvertas gan iekārtas, kuru individuālas jauda pārsniedz 0,2 MW, gan blakus atrodošās iekārtas, kuru kopējā jauda pārsniedz 0,2 MW. Vienlaikus GASO nav nepieciešami C kategorijas apliecinājumi iekārtām, kuras atrodas ģeogrāfiski atsevišķos punktos un kuru jauda nepārsniedz 0,2 MW, un par šādu iekārtu radītajām emisijām nav jāveic uzskaitē un jāmaksā dabas resursu nodoklis.

GASO ir pienākums veikt C kategorijas piesārņojošo iekārtu radītā piesārņojuma uzskaiti⁴²³ un par iepriekšējā gadā aprēķināto piesārņojumu līdz 23. janvārim samaksāt dabas resursu nodokli⁴²⁴ (vairāk skatīt “Vides ietekme lietotāju objektos”).

Autotransports

Uz GASO ir attiecināmas jauna iegādāta autotransporta vispārīgās atbilstības prasības un lietota autotransporta tehniskās apskates prasības, kas ir aprakstītas nodaļā “Vides ietekme lietotāju objektos”. Citu specifisku prasību nav.

⁴²² Likuma *Par piesārņojumu* 19. panta ceturtdā daļa

⁴²³ *Dabas resursu nodokļa likuma* 15. panta pirmā daļa

⁴²⁴ *Dabas resursu nodokļa likuma* 4. panta pirmās daļas 3. punkts un 27. panta ceturtdā daļa; Ministru kabineta noteikumi Nr.404 *Dabas resursu nodokļa aprēķināšanas un maksāšanas kārtība un kārtība, kādā izsniedz dabas resursu lietošanas atļauju*

Auto remontdarbnīca

Auto remontdarbnīcu vides ietekmes darbību regulē speciāli Ministru kabineta noteikumi, kas nosaka vides prasības mehānisko transportlīdzekļu remontdarbnīcu izveidei un darbībai. Lai arī GASO nesniedz autodarbnīcas pakalpojumus trešajām pusēm un tādēļ noteikumi tieši neattiecas uz GASO⁴²⁵, GASO iekšējie pakalpojumi no vides ietekmes viedokļa atbilst autodarbnīcu profilam, tādēļ šo noteikumu prasības var kalpot par referenci darbībai.

Piemēram, atbilstoši noteikumiem attiecībā uz metināšanu, slīpēšanu, krāsošanu, pretkorozijas apstrādi u.c., ir jānodrošina normatīviem atbilstošas slēgtas telpas ar gaisa padevi un atsūcamā gaisa filtrāciju.⁴²⁶

Kondicionēšana (fluorējošās gāzes)

Kondicionēšanas iekārtās un siltumsūkņos izmantotās fluorējošās gāzes (f-gāzes) ir siltumnīcefektu izraisošās gāzes ar ārkārtīgi lielu globālās sasilšanas potenciālu. Piemēram, viena no izplatītākajām kondicionēšanas gāzēm ir R410A, kuras CO₂ ekvivalents ir 2088, līdz ar to pat nelielas šo gāzu emisijas var radīt ievērojamu SEG efektu.

Līdz ar to saskaņā ar *Regulu 2024/573 par fluorētajām siltumnīcefekta gāzēm* jau sākot no 2025. gada 1. janvāra pakāpeniski tiek aizliegta dažādu veidu un dažāda globālās sasilšanas potenciāla limitus pārsniedzošo gāzu izmantošana jaunā aprīkojumā vai iepriekšējā aprīkojuma atkaluzpildīšanā. Piemēram, no 2025. gada 1. janvāra (ar vairākiem izņēmumiem) ir aizliegts jebkāda dzesēšanas aprīkojuma apkopē vai apkalpē izmantot fluorētās siltumnīcefekta gāzes, kuru globālās sasilšanas potenciāls ir 2 500 vai lielāks.⁴²⁷ Tāpat saskaņā ar *Direktīvu 2006/40/EK par emisijām no mehānisko transportlīdzekļu gaisa kondicionēšanas sistēmām* no 2017. gada 1. janvāra gaisa kondicionēšanas sistēmas visos transportlīdzekļos nedrīkst uzpildīt ar fluorētām siltumnīcefekta gāzēm, kuru globālās sasilšanas potenciāls ir augstāks nekā 150, izņemot šādas gāzes saturošas gaisa kondicionēšanas sistēmas, kuras ir ierīkotas pirms minētās dienas.⁴²⁸

F-gāzu tīša izlaišana atmosfērā ir aizliegta, un iekārtu īpašnieki un apkalpotāji transportēšanas vai glabāšanas laikā veic visus nepieciešamos piesardzības pasākumus, lai nepieļautu šādu gāzu netīšu izlaišanu, veic visus tehniski un ekonomiski īstenojamus pasākumus, lai līdz minimumam samazinātu gāzu noplūdi, kā arī nodrošina nekavējošu iekārtu remontu, ja tiek konstatēta noplūde.⁴²⁹

Aprīkojumam, kurš satur vairāk nekā 5 tonnas CO₂ ekvivalenta gāzu, un aprīkojumam, kurš ir marķēts kā hermētiski noslēgts aprīkojums un kurš satur vairāk nekā 10 tonnas CO₂ ekvivalenta gāzu, ir jāveic regulāras noplūžu pārbaudes. Iekārtām ar gāzu saturu mazāku par 50 tonnām CO₂ ekvivalenta gāzu pārbaudes jāveic vienreiz 12 mēnešos vai vienreiz 24 mēnešos, ja ir uzstādīta noplūdes atklāšanas sistēma, iekārtām ar gāzu saturu 50-500 tonnām CO₂ ekvivalenta gāzu attiecīgi reizi 6 vai 12 mēnešos, bet iekārtām ar gāzu saturu virs 500 tonnām CO₂ ekvivalenta gāzu attiecīgi reizi 3 vai 6 mēnešos. Šādu iekārtu pārbaudi veic sertificētas personas.⁴³⁰ Turklāt par iekārtām, uz

⁴²⁵ Ministru kabineta noteikumu Nr.380 *Vides prasības mehānisko transportlīdzekļu remontdarbnīcu izveidei un darbībai* 1. punkts

⁴²⁶ Ministru kabineta noteikumu Nr.380 *Vides prasības mehānisko transportlīdzekļu remontdarbnīcu izveidei un darbībai* 4.-10. punkts

⁴²⁷ *Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) 2024/573 (2024. gada 7. februāris) par fluorētajām siltumnīcefekta gāzēm, ar kuru groza Direktīvu (ES) 2019/1937 un atceļ Regulu (ES) Nr. 517/2014 (Dokuments attiecas uz EEZ)* 13. pants

⁴²⁸ *Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2006/40/EK (2006. gada 17. maijs) par emisijām no mehānisko transportlīdzekļu gaisa kondicionēšanas sistēmām un par grozījumiem Padomes Direktīvā 70/156/EEK (Dokuments attiecas uz EEZ)* 6. pants un Ministru kabineta noteikumi Nr.1494 *Mopēdu, mehānisko transportlīdzekļu, to piekabju un sastāvdaļu atbilstības novērtēšanas noteikumi*

⁴²⁹ *Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) 2024/573 (2024. gada 7. februāris) par fluorētajām siltumnīcefekta gāzēm, ar kuru groza Direktīvu (ES) 2019/1937 un atceļ Regulu (ES) Nr. 517/2014 (Dokuments attiecas uz EEZ)* 4. panta 1.-5. daļa

⁴³⁰ *Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) 2024/573 (2024. gada 7. februāris) par fluorētajām siltumnīcefekta gāzēm, ar kuru groza Direktīvu (ES) 2019/1937 un atceļ Regulu (ES) Nr. 517/2014 (Dokuments attiecas uz EEZ)* 5. pants

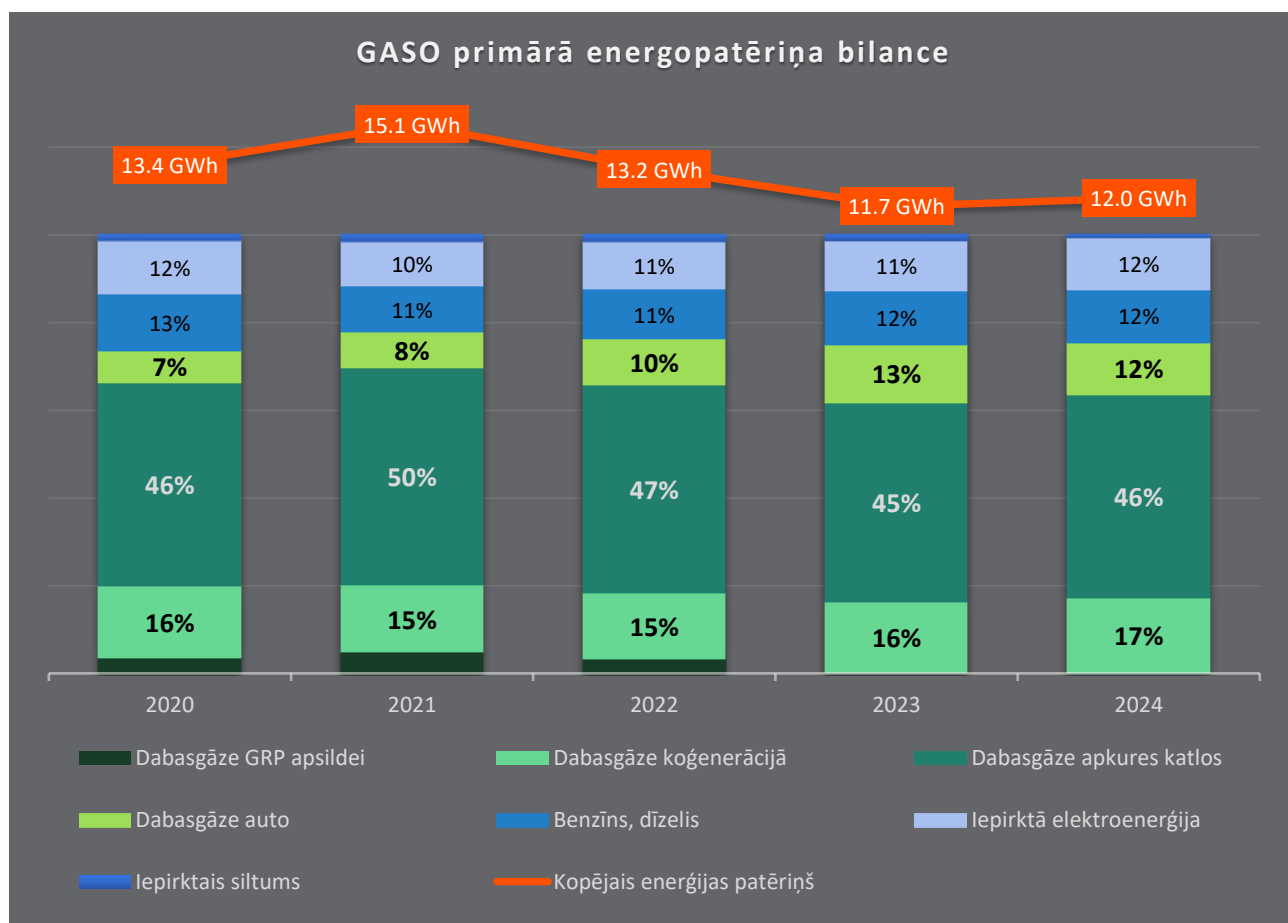
kurām attiecas pārbaudes, ir jāveic uzskaitē, t.sk. par aprīkojumā esošo gāzu daudzumu un veidu, papildināto gāzu apmēru, atgūto gāzu apmēru u.tml.⁴³¹

GASO ir arī jānodrošina, ka gāzes no iekārtām pēc to ekspluatācijas beigām tiek atgūtas⁴³², ko var nodrošināt ar pareizu iekārtu nodošanu pārstrādes uzņēmumiem vai ar servisa uzņēmuma starpniecību. F-gāzu atgūšanu no transportlīdzekļu kondicionēšanas iekārtām drīkst veikt personas, kas ir saņēmušas vismaz apmācības apliecību.⁴³³

FAKTISKĀ IETEKME UN RISKI

GASO energobalance

GASO primārā energopatēriņa bilancē dominē gāze, 2024. gadā sasniedzot 75%. Tas ir saistīts ar lielu enerģijas – gan siltuma, gan elektrības ražošanu pašu vajadzībām gāzes iekārtās, kā arī ar salīdzinoši lielu gāzes auto parku. Kopumā GASO energoresursu patēriņš, salīdzinot ar kurināmo enerģiju un iekšdedzes dzinēju savstarpējo aizstājamības potenciāli, ir teju maksimāli optimālā situācijā.

*Primārā energopatēriņa bilancē tiek aprēķināts patērētās enerģijas apjoms, tādēļ koģenerācijas stacijā saražoto elektroenerģiju un siltumenerģiju reprezentē koģenerācijas stacijā patērētais gāzes daudzums.

Enerģijas ražošana

GASO pats ražo siltumenerģiju katlumājās Rīgā un Ogrē, kā arī siltumenerģiju un elektroenerģiju kombinētā ciklā koģenerācijas stacijā Rīgā. Rīgā nelielā apjomā tiek ražots arī aukstums. Šīm

⁴³¹ Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) 2024/573 (2024. gada 7. februāris) par fluorētajām siltumnīcefekta gāzēm, ar kuru groza Direktīvu (ES) 2019/1937 un atceļ Regulu (ES) Nr. 517/2014 (Dokuments attiecas uz EEZ) 6. pants

⁴³² Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) 2024/573 (2024. gada 7. februāris) par fluorētajām siltumnīcefekta gāzēm, ar kuru groza Direktīvu (ES) 2019/1937 un atceļ Regulu (ES) Nr. 517/2014 (Dokuments attiecas uz EEZ) 8. pants

⁴³³ Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) 2024/573 (2024. gada 7. februāris) par fluorētajām siltumnīcefekta gāzēm, ar kuru groza Direktīvu (ES) 2019/1937 un atceļ Regulu (ES) Nr. 517/2014 (Dokuments attiecas uz EEZ) 8. panta 4. un 10. punkts

darbībām GASO ir izsniegti C kategorijas piesārņojošas darbības apliecinājumi. Papildus tam GASO ir vairāk nekā 20 lokāli gāzes apkures katli, kuri tiek izmantoti ofisu u.tml. telpu apkurei, un vairāk nekā 30 lokāli apkures katli regulēšanas punktos, kuri nepieciešamības gadījumā tiek izmantoti, lai nodrošinātu nepieciešamo temperatūru (+5°C) gāzes regulēšanas punktos, un kuriem visiem nav nepieciešams saņemt C kategorijas piesārņojošas darbības apliecinājumu.

Gandrīz visa saražotā enerģija tiek iegūta no gāzes sadedzināšanas iekārtām. Piemēram, 2024. gadā pašu saražotā siltumenerģija veidoja aptuveni 98% no GASO siltuma patēriņa, savukārt pašu saražotā elektroenerģija koģenerācijā un fotoelementu saules paneļos veidoja aptuveni 30% no kopējā GASO elektroenerģijas patēriņa.

Enerģijas ražošana pašu vajadzībām rada aptuveni 14% no kopējā GASO CO₂ ekvivalenta gaisa piesārņojuma jeb siltumnīcefekta gāzu pēdas nospieduma. Ņemot vērā to, ka GASO pašpatēriņa enerģiju ražo gāzes iekārtās, turklāt arī koģenerācijā, GASO šajā darbībā ir augsti efektīvs un ar zemu vides ietekmi, jo gāzes iekārtas nodrošina vislabāko šo faktoru kopumu, salīdzinot ar citiem kurināmiem.

Piemēram, lokāls gāzes kondensācijas veida apkures katls darbojas ar 86%-97% efektivitāti, savukārt vidējas vai lielas jaudas ražošanas iekārtas centralizētās sistēmas tīklā atkarībā no kurināmā veida darbojas ar 60%-92% efektivitāti, kā arī papildus jāreķinās ar siltumapgādes sistēmas pārvades un sadales zudumiem, kas Latvijā vidēji ir aptuveni 11%.⁴³⁴ Turklāt siltumenerģija, kas ir ražota centralizēti biomasas katlumājās, ir radījusi lielāku biomasai specifisko CO₂, CO, NO_x, SO₂ u.c. veida piesārņojumu (vairāk skatīt iepriekšējo nodaļu).

Enerģijas iepirkšana

GASO rada netiešu vides ietekmi arī iepērkot siltumu un elektroenerģiju no ārējiem piegādātājiem, kuri piesārņo vidi ražošanas procesā un netieši ar piegādes zudumiem. Iepirktās enerģijas ietekme veido 8% no GASO siltumnīcefekta gāzu pēdas nospieduma, kur 99% veido tieši iepirktā elektroenerģija.

Atbilstoši datiem par Latvijas vidējām CO₂ emisijām centralizētās siltumenerģijas ražošanā un piegādes zudumiem, uz vietas saražotā siltumenerģija gāzes dedzināšanas iekārtās rada aptuveni divreiz mazāku CO₂ piesārņojumu, ja ņem vērā reālās CO₂ emisijas. Atbilstoši Centrālās statistikas pārvaldes datiem par 2019.-2023. gadā Latvijā patērēto un saražoto enerģijas daudzumu katlumājās un koģenerācijā, kā arī datiem par zudumiem piegādē, sagaidāmais vidējais faktiskais CO₂ emisiju faktors centralizētajā siltumapgādē ir 0,41 kg CO₂/kWh (vai 0,11 kg CO₂/kWh, pieņemot biomasai "0" emisiju līmeni), savukārt atbilstoši Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centra *CO₂ emisiju no kurināmā stacionārās sadedzināšanas aprēķina metodikai* CO₂ emisiju faktors gāzes dedzināšanas iekārtās ir 0,20 kg CO₂/kWh.

Savukārt elektrības ražošanas vides ietekmes salīdzinošie parametri ir atkarīgi gan no piegādātāju elektroenerģijas avotiem konkrētajā periodā (piemēram, konkrētajā sezonā vairāk saražojot elektroenerģiju HES, samazināsies CO₂ faktors), gan no sezonas, kurā GASO darbina koģenerācijas staciju. Apkures sezonā, izmantojot 100% no saražotās siltumenerģijas, kopējais CO₂ emisiju efekts ir labāks, nekā iepērkot siltumenerģiju un elektroenerģiju no ārējiem piegādātājiem, savukārt ārpus apkures sezonas, kad koģenerācijas stacijā saražotais siltums tiek izmantots vienīgi karstā ūdens apgādes vajadzībām, videi draudzīgāk ir iepirkt elektrību kopējā tīklā. Piemēram, 2023. gadā Latvijā vidējais emisiju apmērs no piegādātās elektroenerģijas bija 0.54 kg CO₂/kWh⁴³⁵, bet GASO koģenerācijas stacijā vidējais emisiju apmērs bija 0.33 kg CO₂/kWh.

⁴³⁴ Iekārtu energoefektivitāte – skatīt iepriekšējo nodaļu; centralizētās siltumapgādes zudumi – Centrālās statistikas pārvaldes dati par 2019.-2023. gadu

⁴³⁵ ABI European Residual Mix: <https://www.aib-net.org/facts/european-residual-mix>

Autotransports

GASO 2024. gadā bija 259 automašīnas, no kurām 47% tika darbinātas ar gāzi, bet pārējās ar benzīnu vai dīzeli. Tikai 3 no tām ir kravas auto. Kopumā autotransports rada aptuveni 7% no kopējā GASO CO₂ ekvivalenta gaisa piesārņojuma jeb siltumnīcefekta gāzu pēdas nospieduma.

2024. gadā gāzes automašīnas nobrauca 47% no visiem GASO automašīnu kilometriem, bet radīja vien 40% no CO₂ emisijām. Gāzes automašīnu relatīvās CO₂ emisijas bija par 15% mazākas, salīdzinot ar benzīna automašīnām, un par 24% mazākas, salīdzinot ar dīzeļa automašīnām. Vienlaikus jāņem vērā, ka atšķiras arī katras degvielas kategorijas automašīnas, piemēram, dīzeļdegvielas automašīnu kategorijā ir lielāka furgonu koncentrācija.

Mehānismi

GASO ievērojams apmērs degvielas tiek patērēts dažādos mehānismos – minitraktoros, ģeneratoros, rokas un spēka instrumentos. Piemēram, 2023. gadā 56% no visa patērētā benzīna un 23% no dīzeļdegvielas tika izlietoti tieši mehānismos. Tomēr mehānismiem uz GASO Vides ietekmes izvērtējuma sagatavošanas brīdi nav pieejami uzticami un kvalitatīvi dati par mehānismos patērētās degvielas ietekmi uz vidi, tomēr kopumā dati liecina, ka emisiju apmērs ir vidēji lielāks, nekā no vieglā autotransporta.

Auto remontdarbnīca

GASO remontdarbnīcā netiek veikti tādi darbi, kas radītu gaisa piesārņojumu un kuru veikšanai būtu nepieciešams nodrošināt speciāli aprīkotas telpas ar gaisa filtrāciju.

Kondicionēšana (fluorējošās gāzes)

GASO ir aptuveni 170 kondicionēšanas iekārtas, t.sk. vairākas centralizētas iekārtas un liels daudzums split sistēmu (dalītās sistēmas). Pie siltumnīcefekta gāzu emisijām tiek ieskaitīts atkārtoti uzpildītais fluorēto gāzu daudzums sistēmās, jo attiecīgi iztrūkstošais daudzums ir zudis caur sistēmas neblīvumiem vai remontdarbiem. GASO uzpildīto gāzu apmērs nav liels, piemēram, 2023. gadā uzpildītais daudzums 28 kg dažādu gāzu deva 54 tonnas CO₂ emisiju ekvivalenta jeb 0,4% no kopējā GASO siltumnīcefekta gāzu pēdas nospieduma. Savukārt 2024. gadā uzpildes netika veiktas.

GASO ir arī iegādājusies divas automašīnu kondicionieru gāzu savākšanas un uzpildes iekārtas, kas ļauj uzturēt labākā stāvoklī autoparka fluorējošās gāzes.

VIDES IETEKMES SAMAZINĀŠANAS POTENCIĀLS

Pirmkārt, visbūtiskāko tūlītējo efektu GASO varētu panākt pašpatēriņam iepērkot ilgtspējīgu biometānu. Tomēr šāda biometāna pieejamība tirgū ir ierobežota, kā arī tā cena ir augstāka. Tāpat jāņem vērā, ka biometāna pozitīvā ietekme ir vien vērtējot pilno biometāna dzīves ciklu, bet faktiskie CO₂ emisiju apmēri no tā izmantošanas nesamazinātos.

Otrkārt, turpmākie būtiskākie soļi ietekmes mazināšanā ir vairāk saistāmi ar nededzināmo atjaunīgo energoresursu tehnoloģiju izmantošanu, piemēram, 2024. gadā GASO uzstādīja pirmos fotoelementu saules paneļus, kā arī plāno turpināt šo tehnoloģiju ieviešanu.

Treškārt, gan ņemot vērā fotoelementu saules paneļu uzstādīšanu, gan ņemot vērā lokālo koģenerācijas staciju, GASO var būtiski uzlabot vides ietekmi ar elektrotransporta ieviešanu, kura uzlādei var izmantot saules paneļus un koģenerācijas stacijā saražoto elektroenerģiju.

GASO SAIMNIECĪBAS ENERGOEFECTIVITĀTE UN ENERGOPATĒRIŅŠ

GASO saimniecībā energoefektivitāte ir būtiska četrās darbības jomās – enerģijas ražošanas tehnoloģiskajos risinājumos, ēku energoefektivitātē, elektroenerģiju patērējošās iekārtās un autotransportā. Elektroenerģiju patērējošās iekārtas ir iedalāmas vairākās kategorijās – apgaismojums, dator tehnika, sadzīves iekārtas, klimata kontroles iekārtas, tehniskās saimniecības iekārtas (dabaszāzes uzpildes iekārtas, kompresori, instrumenti u.c.), gāzesvadu katodaizsardzība.

GASO ir ieguvis un uztur ISO 50001:2018 Energo pārvaldības sistēmas sertifikātu.

REGULĒJUMS UN VIDES PRASĪBAS

Enerģijas ražošanas jomā uz GASO attiecas tāds pats normatīvais regulējums, kā uz jebkuru līdzīgu gāzes patērētāju, tādēļ kopīgās prasības šajā jomā vairāk skatīt nodaļā “Vides ietekme lietotāju objektos”. Turpmākajā aprakstā tiek pieminēti atsevišķas uz GASO attiecināmās regulējuma detaļas.

Vispārīgā energoefektivitāte

GASO kā lielajam uzņēmumam (nodarbināti vairāk nekā 249 darbinieki vai kura pārskata gada apgrozījums pārsniedz 50 miljonus euro un gada bilance kopumā — 43 miljonus euro) ir pienākums veikt vienu no energoefektivitātes pasākumiem: ik pa četriem gadiem veikt energoauditu, ieviest sertificētu energopārvaldības sistēmu vai ieviest sertificētu vides pārvaldības sistēmu. Visos gadījumos ir jāaudītē vismaz 90% no kopējā enerģijas galapatēriņa.⁴³⁶

Neatkarīgi no izvēlēta pasākuma, energoauditos izmantojami aktuāli un pārbaudīti dati par enerģijas patēriņu, kā arī elektroenerģijas slodzes profiliem, savukārt pārskatos ietverama informācija par ēku vai ēku grupu, procesu vai iekārtu, tai skaitā pārvadājumu, enerģijas patēriņa struktūru un energoefektivitāti, kā arī informācija par energoefektivitātes uzlabošanas pasākumiem ar vislielāko novērtēto enerģijas ietaupījumu vai ekonomisko atdevi, ja tas iespējams, balstoties uz dzīves cikla izmaksu analīzi, kā arī zemu izmaksu pasākumiem. Energoauditā novērtējams katra pasākuma rezultātā sasniegtais enerģijas ietaupījums.⁴³⁷

GASO ir pienākums ieviest visus vai vismaz trīs auditu ietvaros norādītos energoefektivitātes uzlabošanas pasākumus ar vislielāko novērtēto enerģijas ietaupījumu vai ekonomisko atdevi.⁴³⁸ GASO ir pienākums paziņot Valsts vides dienestam par izvēlēto pasākumu veidiem un iesniegt pārskatus.⁴³⁹

Enerģijas ražošana

Uz GASO ir attiecināmas nodaļā “Vides ietekme lietotāju objektos” aprakstītās iekārtu ekodizaina prasības. Citu specifisku prasību nav.

Ēku energoefektivitāte

Uz GASO ir attiecināmas vispārīgās *Ēku energoefektivitātes likuma* un *Būvniecības likuma* prasības nodrošināt esošo vai jaunbūvējamo ēku energoefektivitāti atbilstoši normatīvā regulējuma minimālajām prasībām (vairāk skatīt nodaļā “Vides ietekme lietotāju objektos”). Ne retāk kā reizi desmit gados lielākajai daļai GASO ēku ir jāveic tehniskā apsekošana, kurā t.sk. tiek novērtēta ēkas atbilstība energoefektivitātes prasībām.⁴⁴⁰

GASO ir jāveic ēkas energosertifikācija, ja tā tiek būvēta, pārbūvēta vai atjaunota, kā arī ir jābūt energosertifikātam, ja ēka tiek pārdota, izīrēta vai iznomāta.⁴⁴¹ Veicot jaunu ēku būvniecību, pārbūvi vai atjaunošanu būvvaldē ir jāiesniedz apraksts par veicamajiem energoefektivitātes pasākumiem.⁴⁴² Savukārt būvniecības gaitā piemērojamās energoefektivitātes prasības ir noteiktas būvnormatīvos.⁴⁴³

Elektroenerģiju patērējošas iekārtas

Kopumā GASO kā iekārtu pircējam nav noteiktas konkrētas iekārtu energoefektivitātes prasības, jo šīs prasības ir noteiktas pašām iekārtām, t.i., iekārtu ražotājiem, importētājiem un pārdevējiem. Tomēr

⁴³⁶ *Energoefektivitātes likuma* 10. pants

⁴³⁷ *Energoefektivitātes likuma* 9. panta pirmā un otrā daļa

⁴³⁸ *Energoefektivitātes likuma* 10. panta astotā daļa

⁴³⁹ *Energoefektivitātes likuma* 10. panta septītā un devītā daļa

⁴⁴⁰ Ministru kabineta noteikumu Nr.384 *Būvju tehniskās apsekošanas būvnormatīvs LBN 405-21* 9.1.1. un 22.3. punkts

⁴⁴¹ *Ēku energoefektivitātes likuma* 7. pants

⁴⁴² Ministru kabineta noteikumu Nr.529 *Ēku būvnoteikumi* 22.4. punkts

⁴⁴³ Ministru kabineta noteikumi Nr. 280 *Noteikumi par Latvijas būvnormatīvu LBN 002-19 "Ēku norobežojošo konstrukciju siltumtehnika"*; Ministru kabineta noteikumi Nr.310 *Noteikumi par Latvijas būvnormatīvu LBN 231-15 "Dzīvojamā un publisko ēku apkure un ventilācija"*

Eiropas Savienībā pastāv sistēma, kas iekārtu pircējiem ļauj izvērtēt un salīdzināt iegādājamo preču parametrus.

Eiropas Savienībā uz visām pirmoreiz tirgū laistām energopatēriņu ietekmējošām precēm (izņemot transportlīdzekļiem) attiecas vienotas marķējuma un datu lapu prasības, kas pircējam dod iespēju novērtēt preces energoefektivitāti.⁴⁴⁴ Virknei iekārtu kategoriju, piemēram, kondicionieriem, lampām, visu veidu birojos izmantotajiem ūdens vai telpu sildītājiem, saldēšanas iekārtām, putekļu sūcējiem u.c. iekārtām ir izveidotas standartizētas marķējuma prasības, kas GASO dod iespēju novērtēt un salīdzināt tirgū pieejamo iekārtu energoparametrus vienas kategorijas ietvaros.⁴⁴⁵ Turklāt uz Eiropas Savienībā ražotām vai importētām iekārtām attiecas specifiskas drošības un efektivitātes prasības⁴⁴⁶, kuru atbilstība tiek apliecināta ar “CE” zīmi.⁴⁴⁷

Savukārt specifiskas ekodizaina prasības, kas nosaka minimālos energoefektivitātes un vides ietekmes parametrus, ir noteiktas vairāku kategoriju precēm, piemēram, lampām, visu veidu sildītājiem, dzesētājiem un ventilācijas iekārtām, saldēšanas iekārtām, transformatoriem (AC/AC un AC/DC), datortehnikai un serveriem, kā arī elektroenerģijas patēriņam iekārtu “gatavības” un “izslēgtā” režīmā.⁴⁴⁸

Autotransports

Uz jauna transporta iegādi ir attiecināmas nodaļā “Vides ietekme lietotāju objektos” aprakstītās atbilstības prasības.

Ņemot vērā to, ka autotransporta riepas, galvenokārt to rites pretestības dēļ, veido 20%-30% no degvielas patēriņa, Eiropas Savienībā ir noteiktas vieglo, vidēji smago, smago un autobusu riepu energoefektivitātes marķēšanas prasības⁴⁴⁹, kā rezultātā riepu pircējs var izvēlēties labākos risinājumus un nodrošināt degvielas ekonomiju⁴⁵⁰.

FAKTISKĀ IETEKME UN RISKI

Energo pārvaldība

Kopš GASO izveides ir ieviesta sertificēta energopārvaldības sistēma saskaņā ar ISO 50001:2018 standarta prasībām. Energo pārvaldības sistēma paredz energopārvaldības politikas un mērķu noteikšanu, energopatēriņa monitoringu, apmācības, ikgadēju situācijas izvērtējumu un priekšlikumu izstrādi energoefektivitātes uzlabošanai. Atbilstoši ieviestajai sistēmai, GASO veic enerģijas ražošanai patērētās gāzes, autotransportā patērēto degvielu un elektroenerģijas patēriņa monitoringu un ar šiem parametriem saistīto indikatoru ziņošanu, lai varētu izvērtēt veikto pasākumu lietderību.

Energo pārvaldības sistēma ļauj standartizēt GASO izpratni par energopatēriņa tendencēm un ļauj identificēt problēmas. Energo pārvaldības sistēma aptver normatīvajā regulējumā prasītos 90% no enerģijas galapatēriņa, kā arī paredz ieviest būtiskākos konstatētos trūkumus.

⁴⁴⁴ Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) 2017/1369 (2017. gada 4. jūlijs), ar ko izveido energomarķējuma satvaru un atceļ Direktīvu 2010/30/ES (Dokuments attiecas uz EEZ) 1. pants, 2. panta pirmā daļa un 3. panta pirmā daļa

⁴⁴⁵ https://europa.eu/youreurope/business/product/energy-labels/index_en.htm (apskatīts 22.10.2025.)

⁴⁴⁶ https://ec.europa.eu/growth/single-market/ce-marking/manufacturers_en (apskatīts 22.10.2025.)

⁴⁴⁷ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2009/125/EK (2009. gada 21. oktobris), ar ko izveido sistēmu, lai noteiktu ekodizaina prasības ar enerģiju saistītiem ražojumiem (Dokuments attiecas uz EEZ) 5. pants; Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 765/2008 (2008. gada 9. jūlijs), ar ko nosaka akreditācijas un tirgus uzraudzības prasības attiecībā uz produktu tirdzniecību un atceļ Regulu (EEK) Nr. 339/93 (Dokuments attiecas uz EEZ) 30. pants

⁴⁴⁸ https://ec.europa.eu/info/energy-climate-change-environment/standards-tools-and-labels/products-labelling-rules-and-requirements/energy-label-and-ecodesign/energy-efficient-products_en (apskatīts 22.10.2025.)

⁴⁴⁹ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2020/740 (2020. gada 25. maijs) par riepu marķēšanu attiecībā uz degvielas patēriņa efektivitāti un citiem parametriem, ar ko groza Regulu (ES) 2017/1369 un atceļ Regulu (EK) Nr. 1222/2009 (Dokuments attiecas uz EEZ)

⁴⁵⁰ https://ec.europa.eu/info/energy-climate-change-environment/standards-tools-and-labels/products-labelling-rules-and-requirements/energy-label-and-ecodesign/energy-efficient-products/tyres_en (apskatīts 22.10.2025.)

Enerģijas ražošana

Enerģija GASO tiek ražota trim mērķiem – siltumam telpu apkurē un ūdens uzsildīšanā, elektrības patēriņam un aukstumam telpu dzesēšanai. No kopējā GASO siltuma un elektrības patēriņa (iepirktā elektroenerģija un siltums plus izejmateriāli pašu saražotajai elektroenerģijai un siltumam) siltumenerģija veido aptuveni 70%, bet elektroenerģija aptuveni 30%.

Enerģijas ražošanas efektivitāti nosaka četri aspekti – enerģijas avots, tehnoloģijas, jaudu atbilstība patēriņam un atbilstoša to izmantošana.

Raugoties no enerģijas avota aspekta, GASO, izmantojot gāzi, ir izvēlēties kurināmo, kas nodrošina augstu enerģijas ieguves efektivitāti, kas kopskatā ar vides ietekmes parametriem ir iespējami labākā kurināmā izvēle. Savukārt fotoelementu (PV) saules paneļos enerģija netiek saražota ar tik augstu efektivitāti kā gāzes iekārtās, tomēr šis process neprasa neatjaunojamu vai atjaunīgo bioloģisko energoresursu patēriņu un pašā ražošanas procesā nerada piesārņojumu, tādēļ šādam elektrības ražošanas veidam būtu dodama priekšrocība pat neskatoties uz zemo ražošanas efektivitāti.

GASO uzstādītās jaudas ir atbilstošas vajadzībām un iekārtas tiek nodarbinātas atbilstoši pieprasījumam, ko pamatā nosaka gaisa temperatūra. Izņēmums ir koģenerācijas stacija, kas tiek darbināta arī ārpus apkures sezonas laika, vienlaikus nodrošinot gan elektroenerģijas ražošanu, gan siltā ūdens sagatavošanu.

Kopumā pašu ražotā enerģija ir ļāvusi nodrošināt efektīvu dabas resursu patēriņu un zemāku vides ietekmi, salīdzinot ar kurināmo alternatīvām vai centralizēto siltumapgādi.

Ēku energoefektivitāte

Ēku energoefektivitātei ir būtiska nozīme kopējā GASO energoresursu patēriņā, jo apkure veido vairāk nekā pusi no visa GASO energopatēriņa (2024. gadā 51%). Līdz ar to telpu platībām un to energoefektivitātei ir būtiska nozīme kopējā GASO saimniecības vides ietekmē. GASO lieto telpas Bauskā, Cēsīs, Valmierā, Siguldā, Daugavpilī, Līvānos, Aizkrauklē, Rēzeknē, Jelgavā, Jūrmalā, Liepājā, Saldū, Ogrē un Rīgā vairākās lokācijās. Ievērojami lielākā daļa no telpām pieder GASO. Kopējā telpu platība pārsniedz 40 000 m², un telpas tiek izmantotas dažādiem mērķiem – birojiem, noliktavām, garāžām, darbnīcām, klientu apkalpošanai, rekreācijai u.c.

GASO saskaņā ar *Būvju tehniskās apsekošanas būvnormatīvu LBN 405-21* veic regulāru ēku tehnisko apsekošanu, kas ietver būvju energoefektivitātes atbilstības novērtējumu. Kopumā, ar atsevišķiem nebūtiskiem izņēmumiem, GASO ēku stāvoklis ir apmierinošs un energoefektivitātes prasībām atbilstošs. Līdz ar to GASO nodrošina normatīviem atbilstošu energoefektivitāti publiskajās telpās.

GASO nav veicis specifisku ēku energoefektivitātes novērtējumu (izņemot atsevišķās ēkās, kurām ir veikta rekonstrukcija), kurā tiktu aprēķināts ēku energopatēriņš un izvērtēti uzstādīto iekārtu un sildķermeņu parametri, kā arī noteikts energoefektivitātes potenciāls. Vienlaikus GASO veic apkurei nepieciešamā enerģijas daudzuma monitoringu, kas dod informāciju analīzes vajadzībām.

Elektroenerģiju patērējošas iekārtas

GASO nav veicis detalizētu elektroenerģiju patērējošo iekārtu kategoriju analīzi, izņemot apgaismojumu un katodaizsardzību. Visas iekārtas, ko iegādājas GASO, ir Eiropas Savienības standartiem atbilstošas preces.

Apgaismojums. GASO gadu garumā ir veicis plānveida neefektīvā apgaismojuma nomaiņu uz efektīvu LED apgaismojumu, tādējādi samazinot elektroenerģijas patēriņu.

Datortehnika un IT infrastruktūra. GASO datortehnikas lietošanas laiks ir pieci gadi, kas nodrošina mūsdienu prasībām atbilstošu iekārtu lietošanu un attiecīgi atbilstošu enerģijas patēriņu. Iepriekšējo gadu laikā GASO ir pakāpeniski samazinājusi līdz minimumam stacionāro datoru, kuri patērē salīdzinoši lielāku elektroenerģijas daudzumu, skaitu, pārejot uz mazāka patēriņa portatīvajiem datoriem. Tāpat iepriekšējo gadu laikā pateicoties serveru virtualizācijai (serveru sadalīšana vairākos atsevišķos, izolētos virtuālos serveros) un izmaiņām datu glabāšanā un apstrādē GASO ir samazinājies vairāk nekā uz pusi serveru skaitu, kas ir lieli energoresursu patērētāji.

GASO nav noteiktas specifiskas vides prasības iepirktajai datortehnikai vai IT infrastruktūrai. Datortehnika un IT infrastruktūras elementi tiek iegādāti centralizēti.

Sadzīves iekārtas. GASO līdz šim nav noteiktas specifiskas energoefektivitātes prasības vai preferences. Sadzīves iekārtas tiek mainītas līdz ar to nolietošanos vai iegādātas pēc nepieciešamības. Sadzīves iekārtas tiek iegādātas gan centralizēti, gan decentralizēti.

Klimata kontroles iekārtas. Klimata kontroles iekārtas ir visai atšķirīgas pēc to pielietojuma, veida un jaudas. Centralizētās klimata kontroles iekārtas tiek projektētas būvniecības laikā, t.sk. ņemot vērā energoefektivitātes parametrus, savukārt lokālas iekārtas tiek iegādātas pēc nepieciešamības. Iekārtas tiek iegādātas gan centralizēti, gan decentralizēti.

Tehniskās saimniecības iekārtas (gāzes uzpildes iekārtas (CNG), kompresori, instrumenti u.c.). Līdzīgi kā klimata kontroles iekārtas arī tehniskās saimniecības iekārtas ir būtiski atšķirīgas atkarībā no to pielietojuma, veida un jaudas. Tādas iekārtas kā gāzes uzpildes iekārtas tiek rūpīgi izvēlētas, t.sk. ņemot vērā energoefektivitāti. Savukārt citas iekārtas primāri tiek iegādātas, vērtējot to funkcijas un darbības. Iekārtas tiek iegādātas gan centralizēti, gan decentralizēti.

Gāzesvadu katodaizsardzība. Viens no veidiem, kā GASO sadales sistēmā metāla gāzesvadi tiek aizsargāti pret koroziju, ir katodaizsardzība, kuras nodrošināšanai tiek izmantota strāva. Katodaizsardzība 2024. gadā veidoja aptuveni 2% no kopējā GASO elektroenerģijas patēriņa. Laika posmā no 2012. līdz 2018. gadam tika veikta plānveida katodaizsardzības sistēmas modernizācija un automatizācija, kā rezultātā tieši katodaizsardzības iekārtu jomā ir sasniegta optimāla energoefektivitāte. Katodaizsardzības saimniecības pārraudzība un attīstība norit centralizēti.

Autotransports

Autotransporta efektivitāti nosaka vairāki aspekti – degvielas veids, dzinēja veids, dzinēja tilpums vai jauda, svars, degvielas kvalitāte, braukšana pilsētā vai ārpus tās un vadītāja paradumi.

GASO autoparks tiek regulāri atjaunināts, un iegādātas tiek vienīgi jaunas automašīnas. Tas nodrošina vidējā termiņā autoparka atbilstību Eiropas Savienības autotransporta vides prasībām. Izvēloties autotransportu, efektivitāte pati par sevi nav galvenais aspekts, jo, pirmkārt, autotransportam ir jānodrošina konkrētu funkciju veikšana (tādēļ autoparkā ir mazie furgoni, mikroautobusi un džipi, kas nodrošina aprīkojuma pārvadāšanu un piekļuves nodrošināšanu) un, otrkārt, tam ir jābūt ekonomiski efektīvam, kas iekļauj gan degvielas veidu, dzinēja veidu, tilpumu un degvielas patēriņu, gan remontdarbu un uzturēšanas izmaksas. Ņemot vērā ražotāju piedāvājumu, džipi parasti tiek iegādāti ar dīzeļa dzinējiem, furgoni ar dīzeļa vai gāzes/benzīna dzinējiem, bet vieglais transports un mazais komercitransports ar gāzes/benzīna kombinētajiem dzinējiem.

Gāze, salīdzinot ar dīzeļi un benzīnu, ir visneefektīvākais autotransporta enerģijas veids, lai arī tehnoloģiski tai ir iespēja sasniegt dīzeļdegvielas dzinēju efektivitāti (visefektīvākie ir elektromotori, tad secīgi seko dīzeļa, sašķidrinātās naftas gāzes, benzīna un gāzes dzinēji).⁴⁵¹ Tomēr, neskatoties uz gāzes dzinēju zemo efektivitāti, gāze savu ķīmisko īpašību dēļ rada mazāku emisiju apjomu, salīdzinot ar citiem iekšdedzes dzinējiem, kā arī lielākoties ir ekonomiski izdevīgāka.

GASO visu degvielu iegādājas no piegādātājiem, kuri nodrošina atbilstošu degvielas kvalitāti, savukārt gāze tiek iegūta kopējā tīklā.

GASO nav veicis atsevišķu analīzi par transportlīdzekļu pārvietošanās proporcijām pilsētās un ārpus tām, tomēr skaidri ir zināms tas, ka autotransports ikdienā tiek lietots gan pilsētās, gan ārpus tām, tādējādi kopumā tas nav iekļaujams vienā vai otrā kategorijā. Līdz ar to GASO, izvēloties autotransportu, nav iespējas specifiski piemēroties vienai vai otrai videi.

Energoefektivitātes nodrošināšanā būtisks aspekts ir autobraucēju paradumi. Lai kontrolētu degvielas patēriņu un veicinātu ekonomisku vadītāju braukšanu, GASO ir aprīkojis automašīnas ar GPS un

⁴⁵¹ Eiropas Komisija, *State of the Art on Alternative Fuels Transport Systems in the European Union FINAL REPORT, 2015*, sadaļas 4.4.4. un 4.6.4.

degvielas uzskaites iekārtām, kā arī ir noteicis sezonālas degvielas patēriņa normas katrai automašīnai.

VIDES IETEKMES SAMAZINĀŠANAS POTENCIĀLS

Enerģijas ražošana

Enerģijas patēriņš esošo telpu un esošā darbinieku skaita kontekstā ir samazināms, tomēr samazināšanas potenciāls ir ierobežots, jo GASO ilgtermiņā ir veicis virkni ieguldījumu un procesu izmaiņu, kas ir novedis pie optimāla enerģijas patēriņa. Tomēr ir atsevišķas aktivitātes, kuras var dot augstāku energoefektivitāti, piemēram, augstāku energoefektivitāti var panākt ierobežojot koģenerācijas stacijas izmantošanu ārpus apkures sezonas.

Ēku energoefektivitāte

Ēku pārvaldībā ir divi virzieni, kuros var veikt energoefektivitātes uzlabojumus. Pirmkārt, GASO var pārskatīt nepieciešamo telpu apjomu, izvērtējot telpu noslodzi un darbinieku blīvumu. Tomēr šajā kontekstā energoefektivitātes iespējas ir jāsabalansē ar darbiniekiem patīkamas darba vides nodrošināšanu un darbinieku produktivitāti. Otrkārt, GASO var veikt papildus ēku siltināšanas pasākumus. Tomēr šajā kontekstā arī ir jāreķinās ar papildus apstākļiem, piemēram, to, ka daļa GASO telpu atrodas kultūrvēsturiskās vai senās ēkās, kuru siltināšanai pastāv juridiski vai estētiski ierobežojumi.

Elektroenerģiju patērējošas iekārtas

Elektroenerģijas patēriņa jomā lielākoties ir faktiski neiespējams izpētīt atsevišķas iekārtu grupas, jo skaitītāji tiek uzstādīti kopīgi daudzām iekārtām, turklāt ar atsevišķiem izņēmumiem ir sarežģīti noteikt konkrēto iekārtu lietošanas ilgumu. Tomēr pastāv iespēja auditēt atsevišķas iekārtu grupas, piemēram, datortehniku, sadzīves iekārtas un apgaismojumu, izvērtējot izmantoto iekārtu jaudu, lietošanas ilgumu un izvērtējot vides un ekonomiskos ieguvumus, aizstājot mazāk efektīvas iekārtas ar augstāk efektīvām.

Apgaismojums. Kā jau tika minēts iepriekš, GASO ir veicis plānveida apgaismojuma nomaiņu uz LED lampām, kas ir A klases energoefektivitātes grupā. Tas ir devis būtisku energoresursu patēriņa ietaupījumu un ekonomisko ieguvumu, kas veidojas no enerģijas patēriņa apjoma samazinājuma un LED lampu ilgā dzīves laika. Šajā jomā nav panākami būtiski efektivitātes uzlabojumi.

Datortehnika un IT infrastruktūra. GASO nav veicis detalizētu datortehnikas un IT infrastruktūras energoefektivitātes izvērtējumu, tomēr, piemēram, tirgū pieejamās datortehnikas analīze liecina, ka pastāv būtiskas enerģijas patēriņa atšķirības gan produkta kategorijas ietvaros (piemēram, līdzvērtīgiem 24 collu monitoriem jauda var atšķirties par vairākiem desmitiem procentu), gan starp dažādām kategorijām, kas ir aizvietojamas (piemēram, stacionāro datoru jauda ir aptuveni 4-6 reizes lielāka par portatīvo datoru jaudu). Aptuvenās aplēses liecina, ka darbinieku datorizētās darbavietas (dators + monitors) veido aptuveni 5-10% no GASO kopējā elektroenerģijas patēriņa, bet pārējās datortehnikas un IT infrastruktūras patēriņš var veidot vēl aptuveni 5%. Līdz ar to, gan kompleksi plānojot nepieciešamo datortehnikas un IT infrastruktūras jaudu, gan kompleksi izvēloties energoefektīvas iekārtas var panākt elektroenerģijas patēriņa samazinājumu.

Sadzīves iekārtas. Sadzīves tehnikas jomā tirgū vēl joprojām ir pieejamas preces ar ļoti plašu energoefektivitātes amplitūdu, tādēļ pastāv iespēja iegādāties preces ar ļoti zemu energoefektivitāti. Ne visām sadzīves iekārtām ir energoefektivitātes marķējuma sistēma, tomēr plašāk izplatītajām iekārtām tāda ir izveidota. Kā piemēru var apskatīt ledusskapjus, kuri tiek izmantoti GASO darbinieku vajadzībām. Pirmkārt, vienādu izmēru un funkciju ledusskapjiem enerģijas patēriņš var atšķirties pat divas un vairāk reizes. Otrkārt, cenu atšķirība starp vidējas efektivitātes (C klase) ledusskapi un augstas efektivitātes (B klase) ledusskapi ne vienmēr ir būtiska (20%+) un bieži vien piemaksa par augstākas klases iekārtu atmaksāsies īsā termiņā. Savukārt cenu atšķirība starp ekselentās A klases un augstas efektivitātes B klases ledusskapi visticamākais būs ļoti būtiska un ekonomiski nepamatota. Ņemot vērā šos apstākļus, racionāli var noteikt prasību iegādāties vismaz B klases iekārtas.

Klimata kontroles iekārtas. Uz lokāli lietojamām klimata kontroles iekārtām būtu attiecināmas tādas pašas izvēles prasības kā uz sadzīves iekārtām.

Tehniskās saimniecības iekārtas. Profesionālo iekārtu un instrumentu jomā noteikt energoefektivitātes prasības ir neracionāli, jo šajā jomā svarīgas ir iekārtu un instrumentu darbības, kā arī šajā jomā nav vienotas energoefektivitātes klašu sistēmas.

Gāzesvadu katodaizsadzība. Turpmākā elektroenerģijas patēriņa samazināšana šajā jomā ir iespējama, mainot gāzesvadu izolāciju, mainot vecos posmus pret jauniem vai samazinot metāla gāzesvadu garumu.

Darbinieku ieradumi. Savu ieguldījumu energopatēriņa samazināšanā var sniegt arī darbinieku paradumi, galvenokārt apgaismojuma jomā, tomēr līdz ar augsti efektīvu spuldžu uzstādīšanu šī faktora nozīmīgums samazinās, jo viens darbinieks gada laikā savām vajadzībām patērē aptuveni 30 kWh LED apgaismojuma (naudas izteiksmē tie ir aptuveni 3.6 EUR). Savukārt, piemēram, portatīvā datora izslēgšana, nevis atstāšana gulēšanas režīmā, radītu aptuveni 3,5 kWh enerģijas ietaupījumu (naudas izteiksmē tie ir aptuveni 0,46 EUR). Līdz ar to šajā jomā visefektīvākie pasākumi ir tādi, kas ir vērsti uz tehnoloģijām, nevis paradumiem.

Autotransports

Autotransporta jomā energoefektivitāte dažkārt ir pretrunā vides ietekmes faktoriem. Atbilstoši energoefektivitātes rādītājiem GASO būtu jāizvēlas vairāk pirkt ar dīzeļdegvielu darbināmus transportlīdzekļus, bet no vides ietekmes viedokļa gāzes transportlīdzekļus. Tomēr šajā situācijā izvēle visai loģiski ir jāizdara par labu vides ietekmes samazināšanai jeb gāzes autotransportam.

Gāzes autotransporta sektorā pastāv neliela izvēle, līdz ar to GASO kā autotransportlīdzekļu pircējam ir ierobežotas iespējas izvēlēties transportlīdzekļus ar dažādu energoefektivitāti jeb gāzes patēriņu.

Ņemot vērā autotransporta efektivitātes tiešo ietekmi uz degvielas izmaksām, GASO pēc iespējas sabalansē praktiskās vajadzības, dzinēja jaudu un citus parametrus, kas ietekmē degvielas patēriņu. Vienlaikus vietās, kur ir pieejama CNG infrastruktūra, GASO dod priekšroku gāzes auto, kas nav efektīvāks, bet ir videi draudzīgāks.

GASO līdz šim nav iegādājies elektromobiļus. Raugoties tieši no energoefektivitātes skatupunkta, elektromobiļi ir visenergoefektīvākie (līdz pat 90% lietderīgi izmantotās elektrības salīdzinot ar maksimāli 30% gāzes dzinējos), līdz ar to aizstājot gāzes autotransportu, kura efektivitāti rēķina no ievadītās gāzes daudzuma, ar elektromobili, kura efektivitāti mēra no ievadītā elektroenerģijas daudzuma, būtu sasniegts enerģijas patēriņa samazinājums, jo attiecīgi elektromobilim ir nepieciešamas mazāk enerģijas vienības. Tomēr šāda elektromobiļa vides ietekme var būtiski atšķirties atkarībā no elektrības avota, piemēram, elektrībai saražotai GASO fotoelementu (PV) saules paneļos CO₂ emisiju līmenis būtu 0 g CO₂/kWh, koģenerācijas stacijā saražotai elektrībai 360 g CO₂/kWh, bet iepirkta elektroenerģijai 535 g CO₂/kWh (2024. gada dati). Elektromobilis var nobraukt aptuveni 5 km ar vienu kWh, tādējādi radot attiecīgi 0, 1800 vai 2675 g CO₂ emisijas, savukārt līdzīgs auto ar gāzes dzinēju neskatoties uz savu zemo efektivitāti (aptuveni 1,5 km ar vienu kWh gāzes) 5 km ceļā radīs aptuveni 600 g CO₂ emisiju. Līdz ar to, lai arī elektromobilis pats par sevi ir energoefektīvāks, no vides ietekmes skatupunkta būtisks ir elektroenerģijas avots, kurš tad nosaka reālo vides ietekmi.

GASO IEPIRKTO PREČU UN RADĪTO ATKRITUMU APSAIMNIEKOŠANA

Preču iegāde un atkritumu rašanās ir cieši saistīti faktori. Atbilstoši normatīvajam regulējumam GASO savā preču un materiālu aprītē rada divējādu ietekmi uz vidi – pirmkārt, pērkot preces (t.sk. izdarot izvēli par labu kaitīgām vai bīstamām precēm un par labu vienā vai citā veidā iepakotām

precēm), un, otrkārt, saimnieciskajā darbībā radot atkritumus (gan no iegādātām precēm, gan no būvniecības vai ekspluatācijas darbiem u.c.).

Lai arī GASO nesniedz autoremontdarbības pakalpojumus trešajām pusēm, GASO iekšējie pakalpojumi atbilst autoremontdarbīcu profilam, uz kuriem attiecas speciāli vides noteikumi. GASO autotransporta saimniecībā tiek veikta virkne remontdarbu, t.sk. eļļu nomaiņa, riepu nomaiņa, motora un ritošās daļas remontdarbi, kā arī citi darbi, kas rada bīstamos atkritumus.

REGULĒJUMS UN VIDES PRASĪBAS

Atkritumu apsaimniekošanas sistēma Latvijā

Par sadzīves, t.sk. sadzīvē radīto bīstamo atkritumu, un mājsaimniecību būvniecības atkritumu apsaimniekošanas organizēšanu ir atbildīgas pašvaldības.⁴⁵² Par pārējo bīstamo un būvniecības, kā arī ražošanas atkritumu apsaimniekošanas organizēšanu un kontroli ir atbildīga Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, bet par tās faktisko realizēšanu Valsts vides dienests, savukārt par bezsaimnieka bīstamo atkritumu apsaimniekošanas organizēšanu ir atbildīgs VSIA "Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs".⁴⁵³

Kopumā uzņēmumu atkritumu apsaimniekošana tiek organizēta ar pašvaldības izvēlēta apsaimniekošanas uzņēmuma starpniecību, kā arī ar specializētu, piemēram, būvniecības atkritumos, autoeļļu utilizācijā, elektronisko iekārtu pārstrādē u.tml. specializētu atkritumu apsaimniekošanas uzņēmumu starpniecību, kas darbojas neatkarīgi no pašvaldības pasūtījuma.⁴⁵⁴ Atkritumu apsaimniekošanas tirgū darbojas atkritumu apsaimniekošanas, kā arī reģistrēti atkritumu apsaimniekošanas starpniecības uzņēmumi, kuri paši nenodrošina atkritumu uzglabāšanu.

Vispārīgās prasības

GASO ir pienākums nodrošināt atkritumu atrašanos tam paredzētās vietās un nodrošināt konteinerus vietās, kur tiek radīti atkritumi.⁴⁵⁵ Situācijās, kad atkritumi nelielos apmēros rodas plašākā teritorijā, piemēram, veicot gāzesvadu remontdarbus dažādās vietās pilsētā, ir jānodrošina sistemātiska atkritumu nogādāšana uz to uzglabāšanas vietām.

Sadzīves atkritumi

GASO kontekstā ar sadzīves atkritumiem tiek saprasti gan šķiroti, gan nešķiroti atkritumi, kuri līdzinās mājsaimniecībās radītajiem sadzīves atkritumiem.⁴⁵⁶ GASO ir pienākums piedalīties pašvaldības organizētajā sadzīves atkritumu apsaimniekošanā, tai skaitā atkritumu dalītajā savākšanā atbilstoši pašvaldību nosacījumiem, un segt visas atkritumu apsaimniekošanas izmaksas.⁴⁵⁷

Pašvaldību noteikumi nosaka specifiskas sadzīves atkritumu apsaimniekošanas prasības. Piemēram, Rīgas saistošie noteikumi nosaka, ka GASO ir aizliegts sadzīves atkritumu konteineros ievietot bīstamos atkritumus, viegli uzliesmojošus priekšmetus, riepas, lielizmēra atkritumus, šķidrumus, ielu smiltis, dārzu atkritumus un videi kaitīgās preces, būvniecības atkritumus, kā arī ir aizliegts atkritumus dedzināt.⁴⁵⁸

GASO nav jāveic sadzīves nebīstamo, bioloģiski noārdāmo vai elektrisko un elektronisko iekārtu atkritumu uzskaitē, jo to veic sadzīves atkritumu apsaimniekošanas uzņēmumi.

Dalītā atkritumu savākšana un pārstrāde

Visas pašvaldības nodrošina papīru, plastmasu, metālu, stiklu, bioloģisko, tekstilmateriālu un bīstamo sadzīves atkritumu saturošu atkritumu dalītu savākšanas sistēmu savā administratīvajā teritorijā,

⁴⁵² *Atkritumu apsaimniekošanas likuma* 8. pants

⁴⁵³ *Atkritumu apsaimniekošanas likuma* 7. un 12. pants

⁴⁵⁴ *Atkritumu apsaimniekošanas likuma* 20. panta pirmā daļa

⁴⁵⁵ *Atkritumu apsaimniekošanas likuma* 15. pants

⁴⁵⁶ *Atkritumu apsaimniekošanas likuma* 1. panta pirmās daļas 3. punkts

⁴⁵⁷ *Atkritumu apsaimniekošanas likuma* 16. pants

⁴⁵⁸ Rīgas domes saistošie noteikumu Nr.87 *Par sadzīves atkritumu apsaimniekošanu Rīgas pilsētā* 32. punkts

ļaujot papīru, plastmasu un metālu savākt vienā konteinerī.⁴⁵⁹ Savukārt sadzīves atkritumu radītājam GASO ir pienākums piedalīties pašvaldības organizētajā sadzīves atkritumu apsaimniekošanā, tai skaitā atkritumu dalītājā savākšanā.⁴⁶⁰ Tomēr forma, kādā dalītā atkritumu savākšana tiek realizēta katrā pašvaldībā var atšķirties, t.i., pašvaldības nodrošina dalītās atkritumu savākšanas vai nodošanas iespējas, bet obligātu konkrētu prasību to darīt nav.

Atkritumu apsaimniekošanas uzņēmumi nodrošina, ka vismaz 60% no dalītājā savākšanā iegūtajiem sadzīves atkritumiem tiek sagatavoti atkārtotai izmantošanai, pārstrādei vai reģenerācijai (izņemot enerģijas reģenerāciju un atkritumu pārstrādi materiālos, kurus paredzēts izmantot kā degvielu).⁴⁶¹ Ar atkārtotu izmantošanu tiek saprasta jebkura darbība, kuras rezultātā produktus vai to sastāvdaļas, kas nav atkritumi, izmanto vēlreiz tādā pašam nolūkam, kādam tie bija paredzēti (piemēram, stikla pudeļu atkārtota izmantošana).⁴⁶² Ar atkritumu pārstrādi tiek saprastas darbības, kuru rezultātā atkritumu materiālus pārstrādā produktos, materiālos vai vielās atbilstoši to sākotnējam vai citam izmantošanas veidam.⁴⁶³ Ar atkritumu reģenerāciju tiek saprasta jebkura darbība, kuras galvenais rezultāts ir atkritumu lietderīga izmantošana ražošanas procesos vai tautsaimniecībā, aizstājot ar tiem citus materiālus, kuri būtu izmantoti attiecīgajai darbībai, vai atkritumu sagatavošana šādai izmantošanai (piemēram, plastmasas izmantošana ceļu būvē, komposta izveide, metāllūžņu pārkausēšanas produkti u.c.⁴⁶⁴).⁴⁶⁵

Lielgabarīta sadzīves atkritumi

Lielgabarīta jeb liela izmēra sadzīves atkritumu (tādi sadzīvē radušies atkritumi, kurus to izmēra dēļ nav iespējams ievietot klienta lietošanā nodotajā atkritumu konteinerā⁴⁶⁶) savākšanu nodrošina pašvaldības izvēlētie⁴⁶⁷ atkritumu apsaimniekošanas uzņēmumi.

Ražošanas atkritumi

Normatīvajā regulējumā ir visai neskaidrs un pretrunīgs ražošanas atkritumu definējums. Pēc būtības ar ražošanas atkritumiem būtu jāsaprot rūpniecības/ražošanas procesu pārpalikumi, piemēram, atgriezumai vai ķīmiskie atlikumi, tomēr *Atkritumu apsaimniekošanas likumā* par ražošanas atkritumiem tiek dēvēti arī būvniecības atkritumi un māsaimniecībās radītie būvniecības atkritumi.⁴⁶⁸ Piemēram, GASO 2025. gadā spēkā esošie atkritumu apsaimniekošanas līgumi paredz ražošanas atkritumu izvešanu, bet faktiski pēc satura minētie ražošanas atkritumi ir sadzīves atkritumi no saimniecības (ne no būvniecības), t.i. ofisa u.tml. nešķirotie atkritumi. Turklāt šādi atkritumi tiek noglabāti kopā ar sadzīves atkritumiem un tie netiek nodoti pārstrādei. Pēc būtības par ražošanas atkritumiem GASO kontekstā varētu uzskatīt vien tādu ēku remontdarbu atkritumus, kuri neprasa būvniecības saskaņošanu būvvaldēs, piemēram, sienas špaktelēšanas un krāsošanas laikā radušies atkritumi.

Būvniecības atkritumi

Ar būvniecības atkritumiem tiek saprasti atkritumi, kas rodas būvdarbos un būvju nojaukšanas procesā.⁴⁶⁹ Ņemot vērā to, ka sadales sistēmas ekspluatācijas remontdarbi un nojaukšana, kā arī jaunu

⁴⁵⁹ Ministru kabineta noteikumu Nr.712 *Atkritumu dalītas savākšanas, sagatavošanas atkārtotai izmantošanai, pārstrādes un materiālu reģenerācijas noteikumi* 3. punkts

⁴⁶⁰ *Atkritumu apsaimniekošanas likuma* 16. panta pirmā daļa

⁴⁶¹ Ministru kabineta noteikumu Nr.712 *Atkritumu dalītas savākšanas, sagatavošanas atkārtotai izmantošanai, pārstrādes un materiālu reģenerācijas noteikumi* 5. punkts

⁴⁶² *Atkritumu apsaimniekošanas likuma* 1. panta sešpadsmitā daļa

⁴⁶³ *Atkritumu apsaimniekošanas likuma* 1. panta četrpadsmitā daļa

⁴⁶⁴ Ministru kabineta noteikumi Nr.319 *Noteikumi par atkritumu reģenerācijas un apglabāšanas veidiem*

⁴⁶⁵ *Atkritumu apsaimniekošanas likuma* 1. panta trīspadsmitā daļa

⁴⁶⁶ Rīgas domes saistošie noteikumu Nr.87 *Par sadzīves atkritumu apsaimniekošanu Rīgas pilsētā* 2.7. punkts

⁴⁶⁷ Ministru kabineta noteikumu Nr. 546 *Noteikumi par minimālajām prasībām, kas iekļaujamas darba uzdevumā, pašvaldībai izraugoties sadzīves atkritumu apsaimniekotāju, un atkritumu apsaimniekošanas līgumu būtiskie nosacījumi* 10.10. punkts; Rīgas domes saistošie noteikumu Nr.87 *Par sadzīves atkritumu apsaimniekošanu Rīgas pilsētā* 30.3. punkts

⁴⁶⁸ *Atkritumu apsaimniekošanas likuma* 1. panta pirmās daļas 4. punkts un 8. panta pirmā daļa

⁴⁶⁹ *Atkritumu apsaimniekošanas likuma* 1. panta četri prim trīs daļa

gāzesvadu būvniecība ir būvdarbi, uz GASO attiecas speciālās būvniecības atkritumu pārvadājumu un uzskaites prasības. Tāpat GASO ir jāievēro būvniecības atkritumu apsaimniekošanas prasības, veicot būvniecību savā īpašumā esošajās ēkās.

Jebkuri būvniecības darbi, t.sk. veicot jaunu būvniecību, pārbūvi, atjaunošanu, nojaukšanu vai inženiertīklu ierīkošanu,⁴⁷⁰ organizējami un veicami tā, lai kaitējums videi būtu iespējami mazāks.⁴⁷¹

Tipiskie GASO sadales sistēmas būvniecības atkritumi, uz kuriem attiecas šīs prasības, ir nebīstamais asfalts, plastmasa, visa veida metāli un izolācijas materiāli, savukārt ēku būvniecībā tie ir visi ēku konstrukcijās sastopamie materiāli.⁴⁷²

GASO ir pienākums nodrošināt nebīstamo būvniecības atkritumu sagatavošanu atkārtotai izmantošanai, to pārstrādi vai materiālu reģenerāciju⁴⁷³ (izmantojot atkritumus, piemēram, ceļu būvē, pamatņu stiprināšanai un aizbēršanai u.c., bet ne obligāti GASO objektos), ko nodrošina vai nu pats atkritumu radītājs, vai atkritumu apsaimniekošanas uzņēmums. GASO ir jānodrošina, ka šādi tiek sagatavoti 70% no būvniecības atkritumiem.⁴⁷⁴

Atkritumu apsaimniekošanas noteikumi neattiecas uz nepiesārņotu augsni, kuru izrok būvniecības laikā un kuru to dabiskajā stāvoklī izmanto būvniecības procesā tajā pašā vietā, kur tie izrakti, t.i., tranšējās izraktā augsne.⁴⁷⁵

Visu būvgružu pārvadāšanu nodrošina atkritumu apsaimniekošanas uzņēmumi⁴⁷⁶, kuri nodrošina pārvadājamo būvgružu uzskaiti un reģistrāciju žurnālā.⁴⁷⁷ Turklāt šādiem pārvadājumiem ir jāveic elektroniska atkritumu un pārvadājumu uzskaites un reģistrācija atkritumu pārvadājumu uzskaites valsts informācijas sistēmā.⁴⁷⁸ Līdz ar to būvgružu konteineru pārvadāšana ir uzticama atkritumu apsaimniekošanas uzņēmumiem, bet GASO pienākums ir nogādāt visus būvniecības atkritumus uz šiem konteineriem.

Informācija par sagaidāmo atkritumu apsaimniekošanu ir jāsniedz arī būvvaldei gadījumos, kad ir paredzēta būvniecības ieceres dokumentu iesniegšana.⁴⁷⁹

Videi kaitīgās preces

Saskaņā ar *Dabas resursu nodokļa likumu* virkne preču ir uzskatāmas par videi kaitīgām precēm: smērēļļas, akumulatori, ozona slāni noārdošās vielas (freoni, haloni un citas), riepas, eļļas filtri un elektriskās un elektroniskās iekārtas.⁴⁸⁰ Pēc savas dzīves beigām šīs preces kļūst par atkritumiem, saglabājot savas videi kaitīgās īpašības, bet vienlaikus ne visām precēm kļūstot par bīstamajiem atkritumiem.

Piemēram, faktiski visas elektriskās un elektroniskās iekārtas ir videi kaitīgās iekārtas, bet bīstamas ir, piemēram, tādas iekārtas, kuras satur polihlorbifenilus (PSRS laikā ražotajās elektroiekārtās)⁴⁸¹, azbestu u.c. vielas, kuru izmantošana Eiropas Savienība ir ierobežota. Savukārt riepas ir videi kaitīgie atkritumi, bet tās nav bīstamie atkritumi.

⁴⁷⁰ *Būvniecības likuma* 1. panta otrā daļa

⁴⁷¹ Ministru kabineta noteikumu Nr.529 *Ēku būvnoteikumi* 135. punkts

⁴⁷² Ministru kabineta noteikumu Nr.712 *Atkritumu dalītas savākšanas, sagatavošanas atkārtotai izmantošanai, pārstrādes un materiālu reģenerācijas noteikumi* 1. pielikums; Ministru kabineta noteikumi Nr.302 *Noteikumi par atkritumu klasifikatoru un īpašībām, kuras padara atkritumus bīstamus*

⁴⁷³ *Atkritumu apsaimniekošanas likuma* 20. panta septītā daļa

⁴⁷⁴ Ministru kabineta noteikumu Nr.712 *Atkritumu dalītas savākšanas, sagatavošanas atkārtotai izmantošanai, pārstrādes un materiālu reģenerācijas noteikumi* 6. punkts

⁴⁷⁵ *Atkritumu apsaimniekošanas likuma* 3. panta pirmās daļas 6. punkts

⁴⁷⁶ *Atkritumu apsaimniekošanas likuma* 20. panta pirmās daļas 3. punkts

⁴⁷⁷ Ministru kabineta noteikumu Nr. 113 *Atkritumu un to pārvadājumu uzskaites kārtība* 4. punkts

⁴⁷⁸ Ministru kabineta noteikumu Nr. 113 *Atkritumu un to pārvadājumu uzskaites kārtība* III nodaļa

⁴⁷⁹ Ministru kabineta noteikumu Nr.529 *Ēku būvnoteikumi* 22.4. punkts

⁴⁸⁰ *Dabas resursu nodokļa likuma* 6. pielikums

⁴⁸¹ Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs. *Pārskats par polihlorbifenilus (PHB) un polihlorterfenilus (PHT) saturošu iekārtu uzskaiti Latvijā 2008. gadā.*

Ierobežojumi videi kaitīgiem atkritumiem kā atkritumu grupai var tikt noteikti pašvaldību noteikumos. Piemēram, Rīgas saistošajos noteikumos ir noteikts, ka sadzīves atkritumu konteinerā nedrīkst mest videi kaitīgās preces.⁴⁸² Jebkurā gadījumā videi kaitīgās preces ir jānodod dalītā veidā atkritumu apsaimniekošanas uzņēmumiem vai šo preču pārdevējiem, piemēram, riepu tirgotājiem.

No ārvalstīm ievestās videi kaitīgās preces un iepakojums

GASO ir jānodrošina ārvalstīs iegādāto videi kaitīgo preču skaita un svara un ārvalstīs iegādāto preču iepakojuma veida un svara uzskaitē⁴⁸³, iesniedzot pārskatus par katru ceturksni līdz nākamā mēneša 20. datumam vai nu Valsts vides dienestam (ja ir noslēgts līgums par atkritumu apsaimniekošanu)⁴⁸⁴ vai Valsts ieņēmumu dienestam, vienlaikus veicot dabas resursu nodokļa maksājumus (ja līguma ar apsaimniekotāju nav)⁴⁸⁵. Detalizētas kaitīgo preču un iepakojuma uzskaites prasības ir noteiktas atsevišķos Ministru kabineta noteikumos.⁴⁸⁶

Bīstamie atkritumi

GASO ir pienākums identificēt bīstamos atkritumus.⁴⁸⁷ Bīstamie atkritumi ir tādi atkritumi, kuriem piemīt viena vai vairākas īpašības, kas padara tos bīstamus.⁴⁸⁸ Bīstamie atkritumi ir klasificēti Ministru kabineta noteikumos Nr.302 *Noteikumi par atkritumu klasifikatoru un īpašībām, kuras padara atkritumus bīstamus*. Nespējot identificēt atkritumu bīstamību un vienlaikus pastāvot aizdomām par to bīstamību, GASO ir jāvēršas pie bīstamo atkritumu apsaimniekotāja, kurš nodrošina bīstamo atkritumu izcelsmes, sastāva un ķīmisko īpašību analīzi, lai atkritumus būtu iespējams identificēt⁴⁸⁹.

GASO ir jānodrošina, ka netiek sajaukti kopā dažāda veida bīstamie atkritumi un ka bīstamie atkritumi netiek sajaukti kopā ar sadzīves vai ražošanas atkritumiem⁴⁹⁰ vai nebīstamajiem būvniecības atkritumiem⁴⁹¹. GASO ir pienākums uzglabāt bīstamos atkritumus tā, lai tie neapdraudētu vidi, cilvēku dzīvību, veselību un mantu, vismaz reizi mēnesī pārbaudīt bīstamo atkritumu uzglabāšanas vietas, nogādāt bīstamos atkritumus speciālās tiem paredzētās savākšanas vietās un segt visas atkritumu apsaimniekošanas izmaksas.⁴⁹²

GASO ir pienākums nodrošināt bīstamo atkritumu nogādāšanu speciāli aprīkotās bīstamo atkritumu savākšanas vietās.⁴⁹³ Visvienkāršākais veids, kā to nodrošināt, ir šādu atkritumu apsaimniekošanas uzticēšana specializētajiem atkritumu apsaimniekošanas uzņēmumiem, kuri nodrošina gan bīstamo atkritumu savākšanu, gan atbilstošu transportēšanu, gan pārvadājumu un atkritumu reģistrēšanu.

Papildus uz atsevišķām bīstamo atkritumu kategorijām, piemēram, auto remontdarbnīcas (GASO gadījumā brīvprātīgi) vai ārstniecības iestādes atkritumiem attiecas speciāli noteikumi. Šie noteikumi paredz radīto bīstamo atkritumu klasifikāciju un uzskaiti.⁴⁹⁴ Turklāt ir jāveic arī bīstamo atkritumu pārvadāšanas uzskaitē un reģistrēšana atkritumu pārvadājumu uzskaites valsts informācijas sistēmā⁴⁹⁵, ko var uzticēt apsaimniekošanas uzņēmumam.

⁴⁸² Rīgas domes saistošie noteikumu Nr.87 *Par sadzīves atkritumu apsaimniekošanu Rīgas pilsētā* 32.4. punkts

⁴⁸³ *Dabas resursu nodokļa likuma* 23. panta piektā daļa un 24. panta otrā daļa

⁴⁸⁴ *Dabas resursu nodokļa likuma* 27. panta septītā daļa

⁴⁸⁵ *Dabas resursu nodokļa likuma* 27. panta otrā un trešā daļa; Ministru kabineta noteikumi Nr.404 *Dabas resursu nodokļa aprēķināšanas un maksāšanas kārtība un kārtība, kādā izsniedz dabas resursu lietošanas atļauju*

⁴⁸⁶ Ministru kabineta noteikumi Nr.404 *Dabas resursu nodokļa aprēķināšanas un maksāšanas kārtība un kārtība, kādā izsniedz dabas resursu lietošanas atļauju*

⁴⁸⁷ Ministru kabineta noteikumu Nr. 113 *Atkritumu un to pārvadājumu uzskaites kārtība* 3. punkts

⁴⁸⁸ *Atkritumu apsaimniekošanas likuma* 1. panta otrā daļa

⁴⁸⁹ Ministru kabineta noteikumu Nr. 113 *Atkritumu un to pārvadājumu uzskaites kārtība* 3. punkts

⁴⁹⁰ *Atkritumu apsaimniekošanas likuma* 19. panta pirmā daļa

⁴⁹¹ *Atkritumu apsaimniekošanas likuma* 17. panta pirmās daļas 1. punkts

⁴⁹² *Atkritumu apsaimniekošanas likuma* 17. pants; Ministru kabineta noteikumu Nr. 113 *Atkritumu un to pārvadājumu uzskaites kārtība* II nodaļa

⁴⁹³ *Atkritumu apsaimniekošanas likuma* 17. panta pirmās daļas 3. punkts

⁴⁹⁴ Ministru kabineta noteikumu Nr. 113 *Atkritumu un to pārvadājumu uzskaites kārtība* II nodaļa; Ministru kabineta noteikumi Nr.353 *Ārstniecības iestādēs radušos atkritumu apsaimniekošanas prasības* 6. punkts

⁴⁹⁵ Ministru kabineta noteikumu Nr. 113 *Atkritumu un to pārvadājumu uzskaites kārtība* III nodaļa

Baterijas un akumulatori

Ar baterijām un akumulatoriem tiek saprastas gan atsevišķas maināmās baterijas, gan, piemēram, telefonu vai rokas instrumentu akumulatori, kā arī autotransportā sastopamie akumulatori. Kopumā baterijas un akumulatori ir uzskatāmi gan par bīstamiem atkritumiem, gan videi kaitīgiem atkritumiem to iespējamā toksiskuma, kodīguma, ugunsnedrošuma un citu īpašību dēļ.

Bateriju un akumulatoru savākšanu nodrošina atkritumu apsaimniekošanas uzņēmumi, ražotāji vai to pārstāvji.⁴⁹⁶ Turklāt savākšana tiek nodrošināta atsevišķi no citiem sadzīves un bīstamajiem atkritumiem.⁴⁹⁷ GASO nav pietiekamas kompetences izvērtēt, kuras baterijas vai akumulatori ir vai nav bīstamas, tādēļ GASO visu šādu atkritumu apsaimniekošana būtu jānodrošina atšķirti no citiem atkritumiem, uzskatot visas baterijas un akumulatorus par bīstamiem atkritumiem.

Elektrisko un elektronisko iekārtu atkritumi

Elektriskās un elektroniskās iekārtas ir, piemēram, ledusskapji, kondicionieri, sildītāji, televizori, monitori, datori, printeri un kopētāji, toneri, gaismekļi, mazā un lielā sadzīves tehnika, kalkulatori, dūmu detektori, mobilie un stacionārie telefoni, lādētāji u.c. iekārtas.⁴⁹⁸ Šādas iekārtas var būt gan bīstamie, gan nebīstamie atkritumi, bet būtībā visas iekārtas ir videi kaitīgie atkritumi.

Elektrisko un elektronisko iekārtu atkritumu savākšanu nodrošina atkritumu apsaimniekošanas uzņēmumi, iekārtu ražotāji vai to pārstāvji.⁴⁹⁹ Turklāt savākšana tiek nodrošināta atsevišķi no sadzīves un bīstamajiem atkritumiem.⁵⁰⁰ GASO nav pietiekamas kompetences izvērtēt, kuras iekārtas ir bīstamas vai videi kaitīgas, tādēļ GASO visu šādu atkritumu apsaimniekošana būtu jānodrošina atšķirti no citiem atkritumiem.

Autoparka ekspluatācijas atkritumi

Gan saskaņā ar vispārīgajām prasībām, gan saskaņā ar speciālajām vides prasības mehānisko transportlīdzekļu remontdarbnieču izveidei un darbībai, kas GASO ir jāievēro pēc brīvprātības principa⁵⁰¹, ir jānodrošina īpaši vides aizsardzības pasākumi autotransporta ekspluatācijā, jo GASO autotransporta ekspluatācijā un remontdarbos rodas virkne bīstamo atkritumu.

Uz autotransporta LED un gāzizlādes spuldzēm, kā arī elektroniskajām komponentēm attiecas šajā nodaļā apskatītās prasības elektriskajām un elektroniskajām iekārtām.

Uz akumulatoru atkritumu apsaimniekošanu attiecas šajā nodaļā apskatītās prasības baterijām un akumulatoriem. Papildus tam ir noteikts, ka skābi vai sārmu saturošus akumulatorus uzglabā neapgāztus uz paliktņiem zem jumta vai slēgtos konteineros, bet bojātus skābi saturošus akumulatorus uzglabā speciālos konteineros no skābju izturīga materiāla.⁵⁰²

Naftas produktu un citu šķidro bīstamo atkritumu (degvielas, motoreļļas, pārnesumkārbas eļļas, transmisijas eļļas, hidrauliskās eļļas, dzesēšanas šķidrums, antifrīza, bremžu eļļas, akumulatoru skābes, gaisa kondicionēšanas sistēmu šķidrumu un citu šķidrumu), kā arī smērēļļu savākšanu

⁴⁹⁶ Ministru kabineta noteikumu Nr.485 *Atsevišķu veidu bīstamo atkritumu apsaimniekošanas kārtība un prasības titāna dioksīda ražošanas iekārtu radīto emisiju ierobežošanai, kontrolei un monitoringam* 23. punkts

⁴⁹⁷ Ministru kabineta noteikumu Nr.485 *Atsevišķu veidu bīstamo atkritumu apsaimniekošanas kārtība un prasības titāna dioksīda ražošanas iekārtu radīto emisiju ierobežošanai, kontrolei un monitoringam* 14. punkts

⁴⁹⁸ Ministru kabineta noteikumu Nr.388 *Elektrisko un elektronisko iekārtu kategorijas un marķēšanas prasības un šo iekārtu atkritumu apsaimniekošanas prasības un kārtība* 2. pielikums

⁴⁹⁹ Ministru kabineta noteikumu Nr.388 *Elektrisko un elektronisko iekārtu kategorijas un marķēšanas prasības un šo iekārtu atkritumu apsaimniekošanas prasības un kārtība* 22. punkts

⁵⁰⁰ Ministru kabineta noteikumu Nr.388 *Elektrisko un elektronisko iekārtu kategorijas un marķēšanas prasības un šo iekārtu atkritumu apsaimniekošanas prasības un kārtība* 8. punkts

⁵⁰¹ GASO nav autoservisa uzņēmums, bet autodarbnīcas darbība atbilst profilam; Ministru kabineta noteikumu Nr.380 *Vides prasības mehānisko transportlīdzekļu remontdarbnieču izveidei un darbībai* 1. punkts

⁵⁰² Ministru kabineta noteikumu Nr.380 *Vides prasības mehānisko transportlīdzekļu remontdarbnieču izveidei un darbībai* 18. punkts

nodrošina specializēti bīstamo atkritumu apsaimniekošanas uzņēmumi.⁵⁰³ Ņemot vērā to, ka naftas produkti ir bīstamie atkritumi, GASO ir jānodrošina to atsevišķa uzglabāšana un nodošana.

Eļļas filtri un citas eļļu saturošas komponentes ir bīstamie atkritumi, tādēļ šos atkritumus uzglabā zem jumta uz eļļu necaurīdīga seguma⁵⁰⁴. Šādi atkritumi ir jānodod specializētajiem bīstamo atkritumu pārstrādes uzņēmumiem.

Nolietoto riepu savākšanu un utilizāciju nodrošina specializētie atkritumu apsaimniekošanas uzņēmumi.⁵⁰⁵ Nolietotās riepas nav bīstamie atkritumi, bet, ņemot vērā to īpašības, tie ir videi kaitīgie atkritumi, kurus ir aizliegts apglabāt poligonos.⁵⁰⁶ Līdz ar to riepu savākšana ir uzticama specializētiem atkritumu apsaimniekotājiem vai tās ir nododamas riepu servisos, kuri sniedz nolietoto riepu savākšanas pakalpojumus.

GASO ir pienākums nodot nolietoto autotransportu pārstrādes uzņēmumiem, ja vien šāds autotransports netiek pārdots citām personām.⁵⁰⁷

Ārstniecības iestādes atkritumi

Ārstniecības iestādēs tiek radīti gan bīstamie atkritumi (asi priekšmeti – adatas, stikli u.c., infekciozi atkritumi, anatomiski atkritumi, citotoksisku un citostatisku medikamentu atkritumi, nekvalitatīvas vai nederīgas zāles, bīstamas ķīmiskas vielas saturoši atkritumi), gan nebīstami sadzīves atkritumi.⁵⁰⁸

Ārstniecības iestādei ir jānodrošina bīstamo atkritumu atsevišķa glabāšana, speciāla uzglabāšanas iepakojuma izmantošana un speciālu uzglabāšanas noteikumu ievērošana. Turklāt, ja sadzīves atkritumi tiek sajaukti ar bīstamajiem ārstniecības iestādes atkritumiem, turpmāk visi šie atkritumi tiek uzskatīti par bīstamajiem atkritumiem.⁵⁰⁹

Dabas resursu nodoklis

Saskaņā ar *Dabas resursu nodokļa likumu* GASO ir dabas resursu nodokļa maksātājs par savām saimnieciskajām vajadzībām ārvalstīs iegādātu preču iepakojuma⁵¹⁰ un videi kaitīgo preču⁵¹¹ izmantošanu.⁵¹² Par pārējo saimniecībā izmantoto preču vai to iepakojuma nodokļu nomaksu ir atbildīgi šo preču importētāji vai ražotāji Latvijā. Vienlaikus GASO ir atbrīvots no nodokļa nomaksas par ievesto preču iepakojumu un ievestajām videi kaitīgajām precēm, ja tam ir noslēgts līgums ar atkritumu apsaimniekotāju par daļību atkritumu apsaimniekošanas sistēmā un tādējādi tiek izpildītas atkritumu reģenerācijas prasības.⁵¹³ Būtisks ir apstāklis, ka līgums ar atkritumu apsaimniekotāju par daļību atkritumu apsaimniekošanas sistēmā neparedz minētā iepakojuma vai nolietoto videi kaitīgo preču nodošanu līguma pusei tālākai reģenerācijai, jo par to ir jāslēdz atsevišķi līgumi ar konkrētajā pašvaldībā strādājošu dalīto sadzīves atkritumu vai citu dalīti nododamo atkritumu apsaimniekotāju. Detalizētas kaitīgo preču un iepakojuma uzskaites un norēķinu prasības ir noteiktas atsevišķos Ministru kabineta noteikumos.⁵¹⁴

⁵⁰³ Ministru kabineta noteikumu Nr.485 *Atsevišķu veidu bīstamo atkritumu apsaimniekošanas kārtība un prasības titāna dioksīda ražošanas iekārtu radīto emisiju ierobežošanai, kontrolei un monitoringam* 8. punkts; Ministru kabineta noteikumu Nr.380 *Vides prasības mehānisko transportlīdzekļu remontdarbīcu izveidei un darbībai* 17. punkts

⁵⁰⁴ Ministru kabineta noteikumu Nr.380 *Vides prasības mehānisko transportlīdzekļu remontdarbīcu izveidei un darbībai* 17. punkts

⁵⁰⁵ Ministru kabineta noteikumu Nr.380 *Vides prasības mehānisko transportlīdzekļu remontdarbīcu izveidei un darbībai* 19. punkts

⁵⁰⁶ Ministru kabineta noteikumu Nr.1032 *Atkritumu poligonu noteikumi* 34.6. punkts

⁵⁰⁷ *Nolietotu transportlīdzekļu apsaimniekošanas likuma* 6. panta pirmā daļa

⁵⁰⁸ Ministru kabineta noteikumi Nr.353 *Ārstniecības iestādēs radušos atkritumu apsaimniekošanas prasības* 3. punkts

⁵⁰⁹ Ministru kabineta noteikumi Nr.353 *Ārstniecības iestādēs radušos atkritumu apsaimniekošanas prasības* II nodaļa

⁵¹⁰ *Dabas resursu nodokļa likuma* 4. panta pirmās daļas 6. punkts

⁵¹¹ *Dabas resursu nodokļa likuma* 4. panta pirmās daļas 5. punkts un 6. pielikums

⁵¹² *Dabas resursu nodokļa likuma* 3. pirmās daļas 2. punkta b) apakšpunkts

⁵¹³ *Dabas resursu nodokļa likuma* 8. panta pirmās daļas 2. punkts, 9. panta pirmās daļas 2. punkts

⁵¹⁴ Ministru kabineta noteikumi Nr.404 *Dabas resursu nodokļa aprēķināšanas un maksāšanas kārtība un kārtība, kādā izsniedz dabas resursu lietošanas atļauju*

FAKTISKĀ IETEKME UN RISKI

GASO savā darbībā rada ļoti dažāda veida atkritumus, tomēr, piemēram, sadzīves atkritumu lielums kopumā nav lielāks par vidējiem sadzīves atkritumu apmēriem mājsaimniecībās, bet videi kaitīgo, bīstamo un būvniecības atkritumu apmērs nav būtisks. GASO pēc iespējas nodrošina sadzīves atkritumu šķirošanas (dalītās nodošanas) iespējas, kā arī nodrošina videi kaitīgo, bīstamo un būvniecības atkritumu nodošanu dalītā veidā.

GASO radītie atkritumi

GASO saimniecībā rodas vairāku kategoriju atkritumi:⁵¹⁵

- sadzīves atkritumi - atkritumi, kas īpašību ziņā ir pielīdzināmi mājsaimniecībās radītajiem atkritumiem, t.i. birojā un saimniecībā radītie papīra, plastmasas, metāla, stikla u.c. veida atkritumi, kas nav tiešā veidā saistīti ar sadales sistēmas būvniecību;
- bioloģiskie atkritumi - bioloģiski noārdāmi dārzu atkritumi, biroju, sabiedriskās ēdināšanas iestāžu pārtikas un virtuves atkritumi;
- ražošanas atkritumi – atkritumi, kas radušies ražošanas procesā vai būvniecībā – lai arī pēc būtības GASO tādu nav, tomēr, piemēram, Rīgā daļa no GASO radītajiem nešķirotajiem sadzīves atkritumiem Getliņu poligonā tiek klasificēti kā ražošanas atkritumi, bet vienlaikus šādi ražošanas atkritumi tiek noglabāti tajā pašā vietā kur sadzīves atkritumi;
- būvniecības atkritumi – atkritumi, kas rodas būvdarbos un būvju nojaukšanas procesā, t.i., atkritumi no sadales sistēmas būvniecības un ekspluatācijas un ēku būvniecības atkritumi;
- bīstamie atkritumi – atkritumi, kuriem piemīt viena vai vairākas īpašības, kas padara tos bīstamus (piemēram, sprādzienbīstamība, spēcīgs oksidētājs, uzliesmojošs, kairinošs, toksisks, kancerogēns, kodīgs, infekciozs u.c.⁵¹⁶).

Starp radītajiem vai potenciāli radītajiem GASO videi kaitīgajiem un/vai bīstamajiem atkritumiem, kuriem ir jānodrošina dalīta uzkrāšana un nodošana atkritumu apsaimniekošanas uzņēmumiem, ir minamas šādas biežāk sastopamās atkritumu kategorijas:

- bīstamie būvgruži, piemēram:
 - o ogļu darvu saturošs asfalts,
 - o azbestu saturošs šīferis;
- elektriskās un elektroniskās iekārtas vai šo iekārtu komponentes, piemēram:
 - o bīstamie atkritumi:
 - dzīvsudrabu saturošās dienasgaismas,
 - dzesēšanas gāzu saturošas aukstumiekārtas,
 - baterijas un akumulatori,
 - o videi kaitīgie atkritumi – visas elektriskās un elektroniskās iekārtas vai šo iekārtu komponentes;
- autoparka ekspluatācijas atkritumi, piemēram:
 - o bīstamie atkritumi
 - nolietotai transportlīdzekļi,
 - eļļas, eļļas filtri,
 - dzesēšanas šķidrums,
 - o videi kaitīgie atkritumi
 - riepas,
 - elektronika;
- bīstamie ārstniecības iestādes atkritumi (zāles, infekciozie atkritumi u.c.).

Atkritumu šķirošana un dalītā nodošana

GASO, ņemot vērā katras pašvaldības prasības un katra individuālā iecirkņa situāciju, pilnībā vai daļēji nodrošina iespēju nodalīt sadzīves atkritumus, t.i., papīru, plastmasu, metālu, stiklu un

⁵¹⁵ *Atkritumu apsaimniekošanas likuma* 1. panta pirmās daļas 2.-4.³ punkts

⁵¹⁶ *Komisijas Regula (ES) Nr. 1357/2014 (2014. gada 18. decembris), ar ko aizstāj III pielikumu Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvai 2008/98/EK par atkritumiem un par dažu direktīvu atcelšanu Dokuments attiecas uz EEZ*

bioloģiskos atkritumus, kā arī atsevišķi nodod būvniecības atkritumus un bīstamos vai videi kaitīgos atkritumus.

Iepakojums

GASO neveic Latvijā iepirkto preču iepakojuma uzskaiti, savukārt saskaņā ar *Dabas resursu nodokļa likuma* prasībām GASO veic no ārvalstīm iegādāto preču iepakojuma uzskaiti, un, izmantojot likumā paredzēto kārtību, GASO ir noslēdzis līgumu ar atkritumu apsaimniekotāju par dalību atkritumu apsaimniekošanas sistēmā, tādējādi iegūstot iespēju nemaksāt dabas resursu nodokli par valstī ievesto iepakojumu, kā arī ir noslēdzis līgumus ar atkritumu apsaimniekotājiem par iepakojuma atkritumu apsaimniekošanu. Piemēram, 2024. gadā no ārvalstīm iegādātajām precēm bija vairāk nekā 2 tonnu kokmateriāla (pamatā paletes), 400 kg papīra un kartona, 140 kg metāla un nedaudz plastmasas iepakojuma.

Ārvalstīs iegādāto preču iepakojums tiek nodots dalīti, bet Latvijā iegādāto preču iepakojums tiek nodots gan dalīti, gan kopā ar sadzīves atkritumiem, jo decentralizēti patērēto preču iepakojums var nokļūt arī nešķīrotajos sadzīves atkritumos. Daļa koka palešu kopā ar sadales sistēmas elementiem, kuru pārvadāšanai paletes tiek izmantotas, nonāk pie ārpakalpojuma būvdarbu izpildītājiem, kuri nodrošina tālāku palešu utilizāciju vai otrreizēju izmantošanu, daļa no paletēm tiek izmantotas GASO saimniecībā, bet daļa tiek izmantota preču tālāksūtīšanai.

Ārvalstīs iegādātie videi kaitīgie materiāli

Līdzīgi kā gadījumā ar ievesto preču iepakojumu, arī par ievesto videi kaitīgo materiālu reģenerāciju ir noslēgts līgums ar atkritumu apsaimniekotāju par dalību atkritumu apsaimniekošanas sistēmā, tādējādi iegūstot iespēju nemaksāt dabas resursu nodokli par šīm precēm.

Piemēram, 2024. gadā GASO no ārvalstīm ievada 8,76 tonnas elektrisko un elektronisko iekārtu (pamatā viedie gāzes skaitītāji) un 580 kg baterijas un akumulatorus (arī pamatā iestrādāti viedajos gāzes skaitītājos).

Sadzīves atkritumi

2024. gadā GASO radīja aptuveni 146 t nešķīroto sadzīves atkritumu, kā arī aptuveni 108 t atsevišķi nodalīto sadzīves kartona, papīra, plastmasas un skārda atkritumu, aptuveni 0,5 t stikla atkritumu un aptuveni 6 t bioloģisko atkritumu. Līdz ar to aptuveni 44% no visiem GASO sadzīves atkritumiem tika šķīroti.

Kopumā 2024. gadā GASO radīja aptuveni 337 kg sadzīves atkritumu uz vienu darbinieku. Salīdzinājumam, viena persona mājsaimniecībā gadā rada aptuveni 300-320 kg atkritumu (novērtējums atšķiras dažādos avotos un nav pieejami aktuāli pētījumi),⁵¹⁷ bet kopumā Latvijā vidēji uz vienu cilvēku gan mājsaimniecībās, gan uzņēmumos un citās organizācijās 2024. gadā tika radīti 488 kg sadzīves atkritumu⁵¹⁸.

GASO nodrošina sadzīves atkritumu savākšanu saskaņā ar pašvaldību nosacījumiem, slēdzot līgumus ar sadzīves atkritumu apsaimniekošanas uzņēmumiem. Tomēr ne visos GASO iecirkņos ir pieejama pilnvērtīga sadzīves atkritumu šķīrošana.

Vēsturiski būtisks sadzīves atkritumu pienesums veidojās no papīru dokumentu lietošanas un aprites, tomēr iepriekšējos gados ir veikta vērienīga dokumentu aprites digitalizācija gan GASO, gan Latvijā kopumā, kas ir ievērojami samazinājis ofisa papīra izmantošanas apmērus. Savukārt atlikušie papīra atkritumi tiek efektīvi nodalīti un nodoti reģenerācijai. Liela daļa papīra, kas ir dokumenti un darba materiāli, centralizēti no visiem iecirkņiem nonāk speciālā konteinerā Rīgā, kura saturu apstrādā atkritumu apsaimniekošanas uzņēmums, nodrošinot, lai nebūtu iespējas iegūt dokumentu informatīvo

⁵¹⁷ <https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/vide-un-dzivnieki/viens-rigas-iedzivotajs-gada-sarazo-320-kilogramus-atkritumu.a223419/>; TVNET sadarbībā ar Latvijas Zaļo punktu: Cik daudz atkritumu katrs cilvēks rada? Vismaz 300 kg gadā!, 20.11.2014.: <https://www.tvnet.lv/4947567/cik-daudz-atkritumu-katrs-cilveks-rada-vismaz-300-kg-gada> (visi avoti apskatīti 28.10.2025.)

⁵¹⁸ Centrālā statistikas pārvalde

saturu. Iznīcināto dokumentu materiāls ir derīgs reģenerācijai un tiek nosūtīts papīra produktu izgatavošanas uzņēmumiem. Savukārt pārējie papīra atkritumi nonāk gan dalīto sadzīves atkritumu konteineros, gan kopējos sadzīves atkritumu konteineros, it īpaši ja tie ir darbinieku sadzīves atkritumi, kas nonāk pie darbavietas esošajos papīrgrozos.

Plastmasas un skārda dalītai nodošanai ir pieejama infrastruktūra gandrīz visos iecirkņos, savukārt stikla un bioloģisko atkritumu dalīta nodošana ir pieejama ievērojami ierobežotāk.

Bioloģiskie atkritumi no ēdināšanas uzņēmuma

GASO īpašumā esošā ēkā Rīgā atrodas ēdināšanas uzņēmums, kurš nodrošina GASO darbinieku un ārējo apmeklētāju ēdināšanu. Kafējnīcas atkritumu utilizāciju nodrošina ēdināšanas uzņēmums.

Saimniecības būvniecības atkritumi

Būvniecības atkritumu, kas radušies no GASO ēku vai teritorijas būvdarbiem, nodošanu apsaimniekošanas uzņēmumiem nodrošina būvniecības pakalpojumu sniedzēji, kā to paredz būvniecības procesa un atkritumu apsaimniekošanas prasības. Kopš GASO izveides nav bijuši vērienīgi būvniecības darbi.

Sadales sistēmas būvniecības atkritumi

Daļu no sadales sistēmas būvniecības atkritumiem rada pats GASO, bet daļu rada nolīgtie sadales sistēmas būvniecības un remontdarbu uzņēmumi. GASO pašu radītie būvniecības atkritumi nonāk atsevišķos būvniecības atkritumu konteineros, kurus apsaimnieko atkritumu apsaimniekošanas uzņēmumi, savukārt apakšuzņēmēji paši nodrošina būvgružu utilizāciju.

2024. gadā GASO sadales sistēmas būvniecībā radīja 1215 t jauktu būvmateriālu atkritumu, 36 t metāla un 1 t plastmasas cauruļu atkritumu.

Sadales sistēmas būvniecības atkritumi lielākoties veidojas no metāla cauruļvadiem, bituma izolācijas (sadales sistēmā izmanto nebīstamu izolāciju, kuras pamatā ir bitums), plastmasas cauruļvadiem, koka paletēm no jaunām iekārtām, kā arī asfalta. Kopumā visi šķirojamie atkritumi tiek nodalīti un būvniecības atkritumu konteinerā pamatā nonāk asfalts.

Sadales sistēmas būvniecībā bīstamie atkritumi neveidojas. Pastāv iespēja, ka daļa no uzlauztā asfalta satur darvas produktus, attiecīgi šādu asfaltu padarot par bīstamiem atkritumiem. Asfaltā parasti mūsdienās par saistvielu izmanto bitumenu, bet vēsturiski daļā asfalta tika izmantota darva, kuru iegūst ogļu pārstrādes procesā un kuras sastāvā ir videi un cilvēkiem kaitīgie policikliskie aromātiskie ogļūdeņraži, turklāt Latvijā ceļubūvē tiek izmantots citās valstīs pārstrādei nodotais darvu saturošais asfalts.⁵¹⁹ Tomēr GASO nav iespējas izvērtēt uzlauztā asfalta ķīmisko sastāvu, it sevišķi nav iespējas to veikt avāriju novēršanas darbos, tādēļ visi asfalta atkritumi nonāk būvniecības atkritumu konteinerā, kura saturu tālāk apsaimnieko profesionāls būvniecības atkritumu apsaimniekošanas uzņēmumi, kuriem ir kompetence bīstamo atkritumu apsaimniekošanā.

Bīstamie atkritumi

GASO saimniecībā veidojas bīstamie atkritumi, to sastāvs gadu no gada var atšķirties. Piemēram, 2024. gadā GASO nodeva 250 dzīvsudrabu saturošas spuldzes un 5 kg bīstamo medicīnas atkritumu.

GASO vien retos gadījumos ir sastapies ar bīstamiem būvniecības atkritumiem. Šādās situācijās tiek slēgti līgumi ar bīstamo atkritumu apsaimniekotājiem, kuri nodrošina šādu atkritumu savākšanu un utilizāciju.

Ar atsevišķiem izņēmumiem GASO darbiniekiem ir sarežģīti konstatēt, vai konkrētās elektriskās vai elektroniskās iekārtas ir bīstamas vai nebīstamas. Tomēr potenciāli bīstamās iekārtas nonāk vai nu datortehnikas atkritumu apsaimniekotāju pārvaldībā, vai elektropreču nodošanas punktos, kur atkritumu apsaimniekotāji var izdarīt kompetentu slēdzienu un nodalīt bīstamās iekārtas.

⁵¹⁹ Rīgas Tehniskā Universitāte. Transportbūvju institūts. Pētījums *Latvijā pieejamā reciklētā asfalta īpašību analīze un vadlīniju izstrāde izmantošanai karstajos asfalta maisījumos*. Gala ziņojums. 2017. – 45.-46.lp.

Viss lietošanai derīgais nolietotais autotransports tiek pārdots. Transportlīdzekļi, kas netiek pārdoti, tiek nodoti pārstrādes uzņēmumiem. Bīstamie autoparka atkritumi (eļļas, eļļas filtri, akumulatori u.c.) tiek nodoti specializētam atkritumu apsaimniekošanas uzņēmumam.

GASO medpunktā Rīgā ir izvietoti speciāli konteineri bīstamo atkritumu savākšanai un šo atkritumu apsaimniekošanu nodrošina specializēts atkritumu apsaimniekošanas uzņēmums.

GASO izmanto bateriju apsaimniekošanas uzņēmumu sniegtos pakalpojumus, izvietojot savās telpās speciālas bateriju savākšanas kastes, kuras apsaimniekošanas uzņēmums nogādā uz utilizāciju. Savukārt autotransporta akumulatori tiek nodoti specializētajiem apsaimniekošanas uzņēmumiem vai akumulatoru tirgotājiem.

Videi kaitīgie atkritumi

GASO nodrošina videi kaitīgo atkritumu dalītu nodošanu atkritumu apsaimniekošanas uzņēmumiem. Piemēram, 2024. gadā GASO nodeva 438 riepas, 4,8 t gāzes skaitītāju, 1,3 t tekstilizstrādājumu (darba apģērbi) un citus atsevišķi nododamos atkritumus specializētiem atkritumu apsaimniekošanas uzņēmumiem.

Lielākais elektrisko un elektronisko iekārtu atkritumu apjoms veidojas no nolietotās datortehnikas un printēšanas un kopēšanas tehnikas (toneri). Daļu darboties spējīgās nolietotās datortehnikas iegādājas darbinieki, bet pārējo daļu savāc specializēti datortehnikas atkritumu apsaimniekošanas uzņēmumi. Piemēram, 2025. gada pirmajos 6 mēnešos tika nodotas aptuveni 60 datortehnikas vienības, kā arī GASO uzkrāj un atsevišķi nodod izlietos kopētāju un printeru tonerus. Pārējās elektroniskās iekārtas tiek nodotas individuāli.

VIDES IETEKMES SAMAZINĀŠANAS POTENCIĀLS

Visbūtiskākais GASO potenciāls atkritumu apsaimniekošanas jomā slēpjas atkritumu šķirošanā. Kā liecina pētījumi pasaulē un Latvijā, galvenais iemesls atkritumu šķirošanas pasivitātei ir dalīto konteineru nepieejamība, kā arī neticība, ka dalītie atkritumi nonāk tiem paredzētās vietās dalītā veidā un neticība to atbilstošai reģenerācijai.⁵²⁰ Lai veicinātu atkritumu šķirošanu, potenciāli ir veicami vairāki pasākumi.

Pirmkārt, atkritumu šķirošanu var veicināt darbinieku izglītošana, skaidrojot atkritumu veidus, šķirošanas iespējas un sašķirotu atkritumu likteni, bīstamo atkritumu veidus un vietas GASO, kur atrodas dalīto atkritumu konteineri vai citas uzglabāšanas vietas.

Otrkārt, darbiniekiem var piedāvāt šķirot daļu atkritumu jau birojā, atkritumu izmešanas brīdī. Lai šo procesu nodrošinātu, GASO būtu jānodrošina biroja telpām piemēroti un vienoti (pēc krāsu kodiem vai uzrakstiem) konteineri, kastes vai cita veida uzglabāšanas līdzekļi, kā arī jānodrošina apkopējas ar vairāku konteineru vai maisu ratiem.

Treškārt, var nodrošināt, ka vienuviet tiek savākta ne vien datortehnika, bet arī citas elektriskās un elektroniskās iekārtas, kuras vai nu savāc atkritumu apkalpojošais uzņēmums, vai GASO pats nogādā uz elektropreču nodošanas punktiem. Turklāt tas nodrošinātu, ka bīstamās iekārtas vai to komponentes nejauši nenonāk sadzīves atkritumos.

Ceturtkārt, ne visās ēkās ir izvietotas nolietoto bateriju savākšanas kastes.

GASO vēl joprojām ir potenciāls samazināt papīra dokumentu apjomu, paplašinot elektroniski apstrādājamo dokumentu loku gan uzņēmuma iekšienē, gan komunikācijā ar ārējām organizācijām un klientiem.

⁵²⁰ AS "Latvijas Zaļais punkts" un pētījumu centra SKDS pētījums *Latvijas iedzīvotāju atkritumu šķirošanas paradumi 2018*

GASO ŪDENS PATĒRIŅŠ UN PIESĀRŅOJUMS

Kā jau tika aprakstīts iepriekšējās nodaļās, gāzesvadu būvniecības un ekspluatācijas laikā potenciāli var rasties nebūtisks piesārņojums (piemēram, lietojot motorizēto tehniku, metinot u.tml.), t.sk. nebūtisks augsnes un ūdens piesārņojums. Līdz ar to šajā nodaļā tiek apskatīta tā GASO ietekme, kas ir salīdzinoši būtiska – komunālais, auto remontdarbnīcas un mazgātavas radītais ūdens piesārņojums, kā arī ūdens patēriņš.

REGULĒJUMS UN VIDES PRASĪBAS

Attiecībā uz ūdens piesārņošanu darbojas tie paši vispārīgie principi, kas ir aprakstīti iepriekšējās nodaļās saistībā ar gaisa piesārņošanu un atkritumu apsaimniekošanu. Tomēr vairākos jautājumos šajā jomā ir specifiskas prasības.

Ūdens apgādes sistēma Latvijā

GASO ūdens apgādes sistēmā saskaras ar trīs aspektiem – ūdens piegādi, ūdens novadi kanalizācijā un ūdens attīrīšanu. Centralizēto ūdens piegādi, centralizēto kanalizāciju un ūdens attīrīšanu centralizētajās sistēmās apdzīvotās vietās organizē pašvaldības.⁵²¹

Vides aizsardzības prasības

Visa Latvijas teritorija ir noteikta par īpaši jūtīgu teritoriju, uz kuru ir attiecināmas īpašas komunālo notekūdeņu attīrīšanas prasības.⁵²² Turklāt ir aizliegts novadīt virszemes ūdeņus, vidē vai lietus savākšanas sistēmā neattīrītu ūdeni, t.i., piemēram, komunālos notekūdeņus ir atļauts novadīt tikai centralizētajā kanalizācijas sistēmā, kas nogādā ūdeni uz attīrīšanas iekārtām, vai arī novadīt to uz savām attīrīšanas iekārtām.⁵²³

GASO ir pienākums uzraudzīt īpašumā esošās ūdensapgādes sistēmas un kanalizācijas sistēmas tehnisko stāvokli un nekavējoties novērst bojājumus.⁵²⁴

Ēku iekšējā kanalizācijā ir aizliegts ievadīt tehnoloģiskos notekūdeņus, tehnoloģisko tvertņu nosēdumus pēc to tīrīšanas, cilvēku veselībai un videi bīstamas vielas - tie jānovada speciālās tvertnēs tālākai utilizācijai vai dezaktivācijai.⁵²⁵

Ūdens patēriņš un uzskaitē

Latvijā nav noteiktas specifiskas prasības attiecībā uz ūdens patēriņa apjomu, un patēriņš tiek regulēts ar ekonomiskām svirām, maksājot par patērēto daudzumu. Vienlaikus Eiropas Savienībā ir noteiktas ūdeni patērējošo iekārtu ekodizaina prasības.

GASO ir pieejami kopējie ūdens patēriņa dati no ūdens piegādātāja skaitītāja, kas tiek uzstādīts ūdenssaimniecības piederības robežā.⁵²⁶ Nepieciešamības gadījumā savām iekšējām vajadzībām GASO var uzstādīt skaitītājus savā piederības robežā, piemēram, atsevišķām ēkām vai telpām.

Ja nav atrunāts savādāk, tiek pieņemts, ka kanalizācijā novadītā ūdens daudzums atbilst patērētajam ūdens daudzumam (gadījumā, ja kanalizācijā tiek novadīts ūdens no avota, kas nepieder ūdensapgādes pakalpojuma sniedzējam, piemēram, no dziļurbuma, tiek uzstādīts vai nu skaitītājs uz avota, vai nu skaitītājs uz kanalizācijas novadi).⁵²⁷

⁵²¹ Ministru kabineta noteikumu Nr.34 *Noteikumi par piesārņojošo vielu emisiju ūdenī* 32.-35. punkts; *Ūdenssaimniecības pakalpojumu likuma* 6. pants

⁵²² Ministru kabineta noteikumu Nr.34 *Noteikumi par piesārņojošo vielu emisiju ūdenī* 30. punkts

⁵²³ Ministru kabineta noteikumu Nr.34 *Noteikumi par piesārņojošo vielu emisiju ūdenī* 42.-43. punkts

⁵²⁴ *Ūdenssaimniecības pakalpojumu likuma* 10. panta pirmās daļas 4. punkts

⁵²⁵ Ministru kabineta noteikumu Nr.332 *Noteikumi par Latvijas būvnormatīvu LBN 221-15 "Ēku iekšējais ūdensvads un kanalizācija"* 212. punkts

⁵²⁶ *Ūdenssaimniecības pakalpojumu likuma* 10. panta pirmās daļas 1. punkts; Ministru kabineta noteikumu Nr. 174 *Noteikumi par sabiedrisko ūdenssaimniecības pakalpojumu sniegšanu un lietošanu* 6.1. sadaļa

⁵²⁷ Ministru kabineta noteikumu Nr. 174 *Noteikumi par sabiedrisko ūdenssaimniecības pakalpojumu sniegšanu un lietošanu* 44.-45. punkts

Auto remontdarbnīcas piesārņojums

Kā jau tika aprakstīts iepriekšējā nodaļā, autoremontdarbnīcas radītais piesārņojums (visu veidu eļļas, antifrīzi u.c.) ir bīstamie atkritumi, kuri nedrīkst nokļūt apkārtējā vidē. Turklāt saskaņā ar ūdens saimniecības regulējumu, piemēram, faktiski visas motoreļļas ir bīstamas ūdens videi.⁵²⁸ Līdz ar to šos produktus ir aizliegts ievadīt kopējā kanalizācijā.

Saskaņā ar speciālajām vides prasības mehānisko transportlīdzekļu remontdarbīcu izveidei un darbībai, kas GASO ir jāievēro pēc brīvprātības principa⁵²⁹, GASO ir jānodrošina no auto remontdarbnīcas un auto mazgāšanas kanalizācijā novadāmo notekūdeņu filtrēšana no naftas produktiem un suspendētajām vielām (ūdenī nešķīstošas augsnes vai grunts daļiņas, citas organiskas un neorganiskas vielas, kas rada duļķainību u.c. piesārņojumu⁵³⁰), kā arī jānodrošina, lai augsnē un gruntī nenokļūtu naftas produkti.⁵³¹

FAKTISKĀ IETEKME UN RISKI

GASO savā darbībā neveic tādas ūdeni vai augsni piesārņojošas darbības, kurām būtu nepieciešams saņemt A vai B kategorijas atļaujas vai C kategorijas apliecinājumu. Kopējais GASO ūdens patēriņš atbilst pieņemtajām normām un ir nebūtisks.

Sadales sistēmas būvniecība un ekspluatācija

Kopumā sadales sistēmas objektu būvniecības vai ekspluatācijas gaitā nav sagaidāms ūdens vai augsnes un grunts piesārņojums.

Cilvēku un sadzīves vajadzības

Viss cilvēku un sadzīves vajadzībām nepieciešamais ūdens nonāk centralizētajā kanalizācijas sistēmā. Ūdens tiek izmantots darbinieku un apmeklētāju vajadzībām, meistarību dušām, sporta telpu dušām, uzkopšanai, apkurē u.c. cilvēku un sadzīves vajadzībām.

GASO nav uzstādītas specifiskas ūdeni taupošas iekārtas, piemēram, automātiskie krāni v.tml.

Autoremontdarbnīca un automazgātava

Rīgā ūdens tiek izmantots autoremontdarbnīcā un automazgātavā. GASO nesniedz autoservisa vai automazgātavas pakalpojumus trešajām pusēm, tādēļ uz GASO nav attiecināmas Ministru kabineta noteikumu Nr.380 *Vides prasības mehānisko transportlīdzekļu remontdarbīcu izveidei un darbībai* prasības. Vienlaikus GASO ūdens patēriņš un sagaidāmais piesārņojums ir minimāls, jo GASO savā remontdarbnīcā veic vienīgi vienkāršus remontdarbus, bet automazgātavā izmanto augstspiediena mazgāšanas iekārtas. Automazgātavai ir ierīkotas filtrācijas nosēdakas, lai attīrītu ūdeni pirms tā ievadīšanas pilsētas kanalizācijā, bet autodarbnīcā videi kaitīgās vielas – motoreļļas, tiek savāktas un nodotas dalīti.

Kopējais ūdens patēriņš

2024. gadā GASO visām vajadzībām patērēja 6,7 tūkst. m³ ūdens, kas bija aptuveni 9 m³ ūdens uz vienu darbinieku gadā. Salīdzinājumam, vienas personas sagaidāmais ūdens patēriņš mājāsaimniecībā gada laikā ir aptuveni 40 m³.⁵³² GASO neveic atsevišķu uzskaiti par karstā un aukstā ūdens patēriņu, jo gandrīz visu karsto ūdeni sagatavo pats GASO savās katlumājās un koģenerācijas stacijā.

⁵²⁸ Ministru kabineta noteikumu Nr.34 *Noteikumi par piesārņojošo vielu emisiju ūdenī* 2. pielikuma 25. punkts

⁵²⁹ GASO nav autoservisa uzņēmums, bet autodarbnīcas darbība atbilst profilam; Ministru kabineta noteikumu Nr.380 *Vides prasības mehānisko transportlīdzekļu remontdarbīcu izveidei un darbībai* 1. punkts

⁵³⁰ Ūdens piesārņojums. Latvijas Universitāte. https://www.geo.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/gzzf/Vides_zinatne_kursi/2014/LV_1022/8-LEKCIJA-Udens_piesarnojums.pdf (skatīts 29.10.2025.)

⁵³¹ Ministru kabineta noteikumu Nr.380 *Vides prasības mehānisko transportlīdzekļu remontdarbīcu izveidei un darbībai* 12.-13. punkts

⁵³² Ministru kabineta noteikumu Nr.332 *Noteikumi par Latvijas būvnormatīvu LBN 221-15 "Ēku iekšējais ūdensvads un kanalizācija"* 4. pielikums

VIDES IETEKMES SAMAZINĀŠANAS POTENCIĀLS

Ņemot vērā to, ka ūdens nav iesaistīts GASO pamatdarbības tehniskajos procesos, kopumā GASO vides ietekme caur ūdens patēriņu ir minimāla. Turklāt GASO ūdens patēriņš ir ievērojami samazinājies – ja 2018. gadā tas bija 12,5 tūkst. m³, tad 2024. gadā jau divreiz mazāk – 6,7 tūkst. m³, savukārt ūdens patēriņš uz vienu darbinieku samazinājās no 14 m³ gadā uz 9 m³ gadā.

BĪSTAMĀS IEKĀRTAS

GASO īpašumā ir vairākas bīstamās iekārtas, kuras attiecas uz dažādām GASO darbības jomām.

REGULĒJUMS UN VIDES PRASĪBAS

Bīstamās iekārtas

Bīstamās iekārtas ir iekārtas un to kompleksi, kas neatbilstošas lietošanas un uzturēšanas rezultātā var apdraudēt cilvēku dzīvību un veselību, vidi un materiālās vērtības un kas to lietošanas laikā ir pakļautas likuma *Par bīstamo iekārtu tehnisko uzraudzību* noteiktajai valsts uzraudzībai un kontrolei un normatīvajos aktos noteiktajām pārbaudēm.⁵³³

Bīstamo iekārtu uzraudzību un kontroli veic, kā arī tehniskās uzraudzības normatīvo aktu prasību ievērošanu uzrauga Patērētāju tiesību aizsardzības centrs, bet bīstamo iekārtu pārbaudi veic inspicēšanas institūcijas, kurām ir saņemta atbilstoša akreditācija.⁵³⁴

Bīstamās iekārtas, kuras ir pakļautas likuma *Par bīstamo iekārtu tehnisko uzraudzību* prasībām, ir noteiktas saskaņā ar likumu izdotajos Ministru kabineta noteikumos par prasībām konkrētām bīstamo iekārtu kategorijām.⁵³⁵

GASO pienākumi

GASO saistībā ar bīstamo iekārtu lietošanu ir vairāki pienākumi. Šādas iekārtas ir jāuztur un jālieto atbilstoši normatīvajām prasībām, ir jānodrošina šo iekārtu apkalpojošā personāla apmācība un instruktāža, jāveic regulāras pārbaudes, tās ir jāreģistrē un jāmarķē.⁵³⁶

Detalizētas vispārīgās prasības ir noteiktas Ministru kabineta noteikumos Nr. 214 *Bīstamo iekārtu reģistra un tehniskās uzraudzības noteikumi*, bet detalizētas ekspluatācijas un tehniskās uzraudzības prasības dažādām bīstamo iekārtu kategorijām ir noteiktas atsevišķos noteikumos. Prasības GASO ekspluatētajām spiedieniekārtām (gāzes regulēšanas punktiem, saspīestās gāzes auto uzpildes stacijām) ir noteiktas Ministru kabineta noteikumos Nr.518 *Spiedieniekārtu kompleksu tehniskās uzraudzības kārtība*, prasības GASO ekspluatētajiem kravas celtniņiem un cilvēku pacelājiem ir noteiktas Ministru kabineta noteikumos Nr. 341 *Kravas celtniņu drošības un tehniskās uzraudzības noteikumi*, bet prasības GASO ekspluatētajiem liftiem ir noteiktas Ministru kabineta noteikumos Nr. 679 *Liftu un vertikālo cēlējplatformu drošības un tehniskās uzraudzības noteikumi*.

Bīstamo iekārtu avārijas

Bīstamās iekārtas avārija ir gadījums, kas saistīts ar pēkšņu un pilnīgu vai daļēju bīstamās iekārtas bojājumu tās uzstādīšanas, lietošanas vai uzturēšanas laikā, ja minētais bojājums tūlīt vai pēc kāda laika rada draudus vai kaitējumu cilvēka dzīvībai, veselībai, īpašumam vai videi.⁵³⁷ Bīstamo iekārtu avāriju gadījumos GASO ir pienākums ziņot Patērētāju tiesību aizsardzības centram un, ja apdraudēta vide, — arī Valsts vides dienestam, kā arī pēc minēto institūciju pieprasījuma sniegt avāriju izmeklēšanai nepieciešamos dokumentus un paskaidrojumus.⁵³⁸

⁵³³ Likuma *Par bīstamo iekārtu tehnisko uzraudzību* 1. panta pirmā daļa

⁵³⁴ Likuma *Par bīstamo iekārtu tehnisko uzraudzību* 6.-7. pants

⁵³⁵ Likuma *Par bīstamo iekārtu tehnisko uzraudzību* 3. panta otrā daļa

⁵³⁶ Likuma *Par bīstamo iekārtu tehnisko uzraudzību* 8. un 14. pants

⁵³⁷ Ministru kabineta noteikumu Nr.535 *Bīstamo iekārtu avāriju izmeklēšanas kārtība* 2. punkts

⁵³⁸ Likuma *Par bīstamo iekārtu tehnisko uzraudzību* 14. panta sestā daļa

Bīstamo iekārtu avāriju izmeklēšana notiek saskaņā ar Ministru kabineta noteikumiem Nr.535 *Bīstamo iekārtu avāriju izmeklēšanas kārtība*.⁵³⁹ Ja avārija klasificējama kā rūpnieciska avārija, to izmeklē saskaņā ar normatīvajiem aktiem par rūpniecisko avāriju riska novērtēšanas kārtību un riska samazināšanas pasākumiem.⁵⁴⁰

FAKTISKĀ IETEKME UN RISKI

GASO faktiskā ietekme saistībā ar bīstamo iekārtu ekspluatāciju ir nebūtiska, jo nav notikušas avārijas, bet virknei avāriju iespējamie riski ir salīdzinoši nelieli.

GASO ekspluatētās bīstamās iekārtas

2025. gadā GASO ekspluatēja vairāku veidu bīstamās iekārtas – 11 filtrējošās iekārtas gāzes regulēšanas punktos (bīstamo iekārtu sarakstā ir iekļautas tikai tās filtrējošās iekārtas, kuras sasniedz normatīvā noteikto tilpumu un spiedienu), 5 saspiestās gāzes auto uzpildes iekārtas, 4 kravas celtņus un 2 cilvēku pacelājus, kā arī 2 liftus.

Jāņem vērā, ka gāzes regulēšanas punktiem, kuros atrodas filtrēšanas iekārtas, un gāzes uzpildes stacijām ir noteiktas aizsargjoslas, kas samazina negatīvās ietekmes riskus. GASO veic visu minēto iekārtu ekspluatāciju atbilstoši normatīvu prasībām, GASO ir norīkojis atbildīgās personas par šo iekārtu ekspluatāciju un ir nodrošinājis šo personu apmācību.

GASO ekspluatēto bīstamo iekārtu avārijas

Neviena no GASO īpašumā esošajām bīstamajām iekārtām nav klasificēta kā paaugstinātas bīstamības objekts⁵⁴¹ *Civilās aizsardzības un katastrofas pārvaldīšanas likuma* izpratnē, tādēļ GASO nav nepieciešams veikt speciālus pasākumus, piemēram, gatavot civilās aizsardzības plānus.

Potenciālo gāzes spiedieniekārtu avāriju gatavība ir nodrošināta balstoties uz gāzes avāriju lokalizācijas un likvidācijas plāniem un ugunsdrošības instrukcijām un rīcību ugunsgrēku izcelšanās gadījumā, kravas celtņu un cilvēku pacelāju droša ekspluatācija ir nodrošināta balstoties uz ekspluatācijas un darba aizsardzības instrukcijām, bet liftu droša ekspluatācija ir nodrošināta ar liftu ekspluatācijas drošības noteikumiem un ugunsdrošības instrukcijām un rīcību ugunsgrēku izcelšanās gadījumā.

Kopš GASO izveides 2017. gadā nav bijusi neviena GASO ekspluatētās bīstamās iekārtas avārija.

VIDES IETEKMES SAMAZINĀŠANAS POTENCIĀLS

Ņemot vērā to, ka bīstamo iekārtu ekspluatācija ir stingri reglamentēta un GASO šīs prasības izpilda, kā arī minētās iekārtas nevis rada vides ietekmi, bet gan to var radīt potenciāli avāriju gadījumā, nav saskatāmi potenciālie pasākumi vides ietekmes samazināšanai šajā jomā.

Valdes priekšsēdētāja

Ilze Pētersone-Godmane

DOKUMENTS PARAKSTĪTS AR DROŠU ELEKTRONISKO PARAKSTU UN SATUR LAIKA ZĪMOGU

V.Makaris 67 369 144
vinsents.makaris@gaso.lv

⁵³⁹ Likuma *Par bīstamo iekārtu tehnisko uzraudzību* 3. panta ceturtnā daļa

⁵⁴⁰ Ministru kabineta noteikumu Nr.535 *Bīstamo iekārtu avāriju izmeklēšanas kārtība* 5. punkts

⁵⁴¹ Ministru kabineta noteikumi Nr. 46 *Paaugstinātas bīstamības objektu saraksts*